T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'İN İLK YILLARINA MASONLUK ÖĞRETİSİNİN TOPLUM DÜZENİNİ ALGILAMASI

Yüksek Lisans/Doktora Tezi
Öğrencinin Adı
FATMA GÜL SAVRAN
……………………..……..

Tez Danışmanı
CİHAN ÖZGÜN
……………………..……..

İzmir-2016

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

Tarih :28.09.2016
Sayı :71225727-302-14-05/ 798

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T .Yüksek Lisans programı **2013880135** numaralı öğrencisi **Fatma Gül SAVRAN** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır
Gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9 maddesi uyarınca Enstitü Yönetim Kurulu'nun 15/06/2016 tarih ve 954/3 sayılı kararı ile oluşturulan Tez sınav jürimiz tarafından incelenen **"Tanzimat tan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Masonluk Öğretisinin Türk Toplum Düzenini Algılaması"** başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 30/06/2016 tarihinde saat: 11.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında düzeltme kararı verilmiştir ayni jürimiz 28/09/2016 tarihinde saat 11.00 da yeniden toplanmış ve tezle ilgili aşağıdaki karar verilmiştir.

☒ KABUL edilmesine ☒ Oy Birliği ile BAŞARI NOTU: (95) Doksanbeş

☐ RED edilmesine ☐ Salt Çoğunlukla

☐ (**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN	[signature]
Üye	Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA	[signature]
Üye	Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU	[signature]

ONAY
Prof. Dr. Bülent ÇUKUROVA
Müdür

(**) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, en geç üç ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde tekrar savunur.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Masonluk Öğretisinin Toplum Düzenini Algılaması” adlı çalışmanın, tarafimdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Fatma Gül SAVRAN

……/……./2016

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU

Tez no: Konu no: Ünv. No:

Tez Yazarının

Soyadı: SAVRAN Adı: Fatma Gül

Tezin Türkçe Adı:Tanzimat'tan Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Masonluk Öğretisinin Toplum Düzenini Algılaması

Tezin İngilizce adı: Masonary Diciplines Perception Of Society From Tanzimat Reform Era Up ToThe First Years Of Turkish Republic

Tezin Hazırlandığı Üniversite: Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü: Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Yıl: 2016

Tezin:

Türü: Yüksek Lisans Dil: Türkçe

Sayfa Sayısı:280 Referans Sayısı: 455

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN

Türkçe Anahtar Kelimeler	İngilizce Anahtar Kelimeler
1- Mason	1-Mason
2-Tanzimat Fermanı	2-Tanzimat Reform Era
3-Türkiye Cumhuriyeti	3-Turkish Republic
4- Algı	4- Perception

Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın imzası: Tarih:

ÖZET

Bu çalışmada Tanzimat Fermanı ile başlayan dönemden Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk yıllarına kadar Masonluk Öğretisinin Toplum Düzenini algılaması incelenmiştir.Çalışma evrenimizde arşivler, kataloglar, gazeteler,dergiler taranarak masonların Türk toplumunu algılaması sorunsalı çözümlenmiştir.Tarihsel analizlerle ve sistematik olarak çalışılmış ve masonluk hakkında araştırma yapan bazı kişilerle röportaj yapılmıştır.

Tanzimat'ın hürriyet,eşitlik adalet ve mason kardeşliğini ortaya çıkardığı belirlenmiştir.Aydınlanmacıların fikirlerinden etkilenen Namık Kemal bile masonluğa İrene Melikof'a göre bu kavramları savunduğundan dolayı girmiştir.Tanzimat döneminde mason localarının sayısı artmıştır.

Meşrutiyet döneminde Kanun-i Esasi'nin oluşumunda destekleri olmuştur.Fakat II.Abdülhamid'in baskıcı zorlama yönetimine karşı kapitülasyonları kullanarak rahat çalışma firsatını yakaladılar.Hatta Abdülhamid masonlara yakından takip edemediğinden masonların yardım balolarına katılmıştır.

Cumhuriyet döneminde 1926 yılına kadar mason locaları varlıklarını korudular. Masonluk tartışmaları,1929 Ekonomik Bulanımı ve dış siyasetteki olumsuz gelişmelerle Mason locaları 1935 yılında uyku dönemine girmiştir.

Bu çalışmada masonların Türk toplumunu algılamasında hürriyet ,eşitlik, adalet, kardeşlik,yardımlaşma kadın hakları ,eğitim, basın, sanat ve din anlayışları incelenmiştir.Bu algılarla Türk toplumunu nasıl yönlendirdikleri anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler:Mason, Algı,Tanzimat Fermanı,Türkiye Cumhuriyeti

ABSTRACT

In this work ,perception of Masonary Discipline of Turkish Society in theperiod, in between theem perialedict of Gülhane andearly years of Turkish Republic had beenexamined. During ourwork, archives, catologs, newspaapers and magazines had beens canned to analyze the question of masons perception of Turkish society.Historical analyses had been used systematically and certain people tahat had been working on the subject had been interviewed. It had been indicated that theem perialedict of Gülhane had revealed theideas of liberty, eguality, justice and the Masonary fellowship Even Namık Kemal who had been moved by the Englightmentideas, acording to Irene Melikof, had joined the Masonary because of the concepts of liberty,equality and justice.During the Tanzimat Reform Erat he number of lodges in Turkey had increased.

They had contributed to the formation of the Ottoman Basic law during Constitutional Monarchy Period.But during the totolitarianrein of Abdülhamid II,using the capitulations theyc atched the apportinity to workeasily. As a matter of fact because Abdülhamid couldn't track the masonsclosely enough, he had attended the benefit balls of the masons.

During the Republic Period, the lodges had preserved their existance until 1926.Due to the Masonary deliberations,e conomiccrisis of 1929 and the negative developments in the foreingn policy, the lodgesentered a reposeera.

In this work the perception of Masonary of Turkish Society is examined by analysing liberty,equality,fellowship,cooparation,womensrights,education,pres,artandreligionunderstand ing of Turkishsociety and how with the help of these perceptions they have shaped the the Turkishsociety is explained.

Key Words: Mason,Perception,Tanzimat Reform Era, Turkish Republic

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ……………………………………………………………… I
YEMİN METNİ.. II
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU...III
TÜRKÇE ÖZET IV
İNGİLİZCE ÖZET ……………………………………………………………………V
İÇİNDEKİLER………………………………………………………………...VI
ÖNSÖZ VII
TABLO LİSTESİ…………………………………………………………………VIII
KISALTMALAR IX
GİRİŞ BÖLÜMÜ...1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.MASONLUĞUN GELİŞİMİ - TÜRKİYE
1.1.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Masonluk………………………………………………7
1.2.Masonlukta Öğretiler - Felsefe……………………………………………………..31

İKİNCİ BÖLÜM

2.MASONLUKTA DEVLET-SOSYAL HAYAT - EKONOMİ
2.1.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Devlet Algısı……………………………………….42
2.2.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Pozitivizm-Din Algısı…………………………………..109
2.3.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kardeşlik - Yardımlaşma - Cemiyet Algısı…………...120
2.4.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ekonomi Algısı - Burjuva Algısı………………………134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.MASONLUKTA EĞİTİM- KADIN -DÜŞÜNCE -SANAT
3.1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eğitim Algısı………………………………………...147
3.2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Algısı…………………………….................177
3.3. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Basın -Sanat - Edebiyat Algısı ………………………193
SONUÇ..……………………221
KAYNAKÇA...224
EKLER………………………………………………………………………...........258
Ek:1 BOA,HR.SYS,2736,28Ermeni müfsidi zannıyla İzmir'de Nişanyan (Mason Resmi)
Ek:2 İskenderiye'den Haleb'deki Mason Kanunu isimli kitabın muzır olup olmadığı
Ek:3 Işık Gazetesi Mahmut Esat Bozkurt'un Masonluk Tartışması
Ek:4 Hamenora Dergisi,Yahudi Mason Örgütlerini ve Kuruldukları Yerler
Ek:5 Hamenora Dergisi ,Bölge Locasının Yardım Faaliyetleri
Ek:6 Hamenora Dergisi, Yahudi Masonların Açtığı Okulların Kapatılışı
Ek:7 BCA,010,09,95,293,2,125,s.13 Kadın ve Çocuk Hakları
ÖZGEÇMİŞ……………………………………………………………………...280

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'ne masonluğun Lale Devri'nde ilk mason localarının açılması ve Yirmisekizinci Sait Efendi'nin çabalarıyla girdiği iddia edilmektedir.Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde loca sayılarının artması ile masonlar aktif olarak çalışırken Cumhuriyet dönemine gelindiğinde;iç siyasette tartışmalar çıkarması ve dış politikada sorunlar yaratacağı düşüncesiyle yönetici kadro tarafindan çoğu kapatılmış, bir kısmı ise "uyku" dönemine girmiştir.

Bu çalışma, son dönem Osmanlı dünyasında ve Yeni Türkiye'de cumhuriyetin ilan edildiği ilk yıllarda yaşayan masonların Türk toplumunu sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan nasıl algıladıklarına ilişkin önermeler ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bakımdan çalışma konusu itibariyle, Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi,İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Ahmet Piriştina Arşivi, İzmir Milli Kütüphanesi başta olmak üzere çok sayıda kütüphane ve arşivde araştırmalar yapılmıştır. Özellikle İzmir'deki masonların yayın organı olan Işık Gazetesi'nin hayli zengin içeriği çalışmamızın içeriğine büyük katkılar da bulunmuştur. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri'nin masonlara ilişkin genelde yirminci yüzyılın hemen ortalarından itibaren sınırlı bilgiler sunduğunu da önemle belirtmek gerek. Konuya ilişkin çok sayıda araştırma ve inceleme eseri, tezler, arşiv kaynaklarının yanı sıra konu üzerine çalışan değerli araştırmacılarla da iletişime geçilmiş, sözlü kaynak olarak, çalışmamızda yer verilmiştir.

Her güzel işin arkasında özel insanlar vardır ve onları hatırlatmak mutluluğunu duyuyorum.Bu çalışmamda yardımları olan danışmanım Doç.Dr. Cihan Özgün'e, Orhan Koloğlu ile görüşmemi sağlayan Prof. Dr. Zeki Arıkan'a,görüşmeyi kabul eden gazeteci Orhan Koloğlu'na,öneri, görüş ve değerli katkıları nedeniyle Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin Elmacı'ya, Mimar Sinan Dergisi ve İzmir'deki Mason Derneği ile görüşmemde bana kapı aralayan Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu'na, çok sayıda kaynak esere ulaşmam konusunda yardımlarını gördüğüm sahaflarım Ali Haydar Toprak ve Çiğdem Erkal'a, mürtecim Necdet Okumuş'a tüm içtenliğimle teşekkür ederim.Ayrıca hayat ışığım annem Gülserin Savran'a da kahrımı çektiği için minnettarım….

Eylül 2016

TABLOLAR:

Tablo:1Mason İddia Edilenler ve Kaynakları…………………………………………….265
Tablo:2 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları……………………………………………266
Tablo:3 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları……………………………………………267
Tablo:4 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları……………………………………………268
Tablo:5 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları……………………………………………269
Tablo:6 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları……………………………………………270
Tablo:7 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları……………………………………………271
Tablo:8 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları……………………………………………272
Tablo:9 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları……………………………………………273
Tablo:10 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları…………………………………………..274
Tablo:11 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları…………………………………………..275
Tablo:12 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları…………………………………………..276
Tablo:13 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları…………………………………………..277
Tablo:14 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları…………………………………………..278
Tablo:15 Mason İddia Edilenler ve Kaynakları…………………………………………..279

KISALTMALAR

AKM: Atatürk Kültür Merkezi

A.g.e.:A.g.m.:/Adı Geçen Eser/Adı Geçen Makale

Atam:Atatürk Araştırma Merkezi

A.Ü.:Atatürk Üniversitesi

b.t.y.:/b.y.y.: Belge Tarihi Yok/ Belge Yayın Yeri Yok

C./ Volume:/S./ Issue:.Cilt/Sayısı

CFR: Council on ForeignRelations(Dış İlişkiler Konseyi)

CÜ:Cumhuriyet Üniversitesi

ÇTTAD:Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Çev.:Çeviren

İBB:İzmir Büyükşehir Belediyesi

İTÜ:İstanbul Teknik Üniversitesi

K. y.y./D.y.: Kitabın yazarı Yok/Dergisi Yok

NEÜ:Niğde Eğitim Enstitüsü

OTAM:Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi

s.y..Sayfa numarası yok

SDÜ:Süleyman Demirel Üniversitesi

TR:Türkiye Web Sayfasının uzantısı

Vb :/Vs:Ve benzeri/Vesaire

ZFWT:ZeitschriftfürdieWelt der Türken Journal of World of Turk

GİRİŞ

Masonluğun Osmanlı topraklarında Lale Devri'nde Batı ile ilişkilerin gelişmesi ve elçiliklerin açılması ile başladığı iddia edilebilir.İlk önce Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da ve İzmir gibi levantenlerin yoğun yaşadığı yerlerde taraftar bulmuştur.Bu nedenden dolayı ilk locaların açıldığı ve sonra loca sayının arttığı şehirler olarak karşımıza bazı liman kentlerinin çıkması şaşırtıcı değildir.Konuya ilişkin aşağıdaki dizeler Osmanlı Devleti'nin önemli şehirlerinden biri olan İzmir'de masonluğun ne kadar büyük ölçüde yaygınlaştığını göstermesi açısından dikkat çekicidir:

"*Ekseri zenneleri Hakk'ı unutmuş*
Kimi Frenk'e kimisi Mason'a tapmış
Huda'nın korkusunu ardına atmış
Kral kızına dönmüş dilberi İzmir'in"[1]

Tanzimat Dönemi ile birlikte Anadolu'nun diğer şehirlerinde de mason dernekleri açılmıştır.Kırım Savaşı'ndan sonra masonluk hızlı bir şekilde Osmanlı Devleti'nde gelişir.Paris Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletler tarafından toprak bütünlüğünün korunması öncelenen hedefler arasındadır fakat kimi zaman Osmanlı Devleti'nin savaş meydanında kazanırken masa başında kaybettiği de bir gerçektir.Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne yardım eden İngiltere'den,ilk dış borcun alınması iki ülke arasındaki yakınlığın ekonomik boyutunu ortaya koyması açısından da hayli önemlidir.Bu gelişmeler sürerken, önceden Osmanlı Devleti'nde var olan Levanten denilen tatlı su frengleri ise, ticarete hakimiyet kurarlarken diğer taraftan Levanten kumpanyaları gibi büyük şirketlerin sahibi olmuşlardır.Levatenlerin bazılarının mason olduğu iddiaları söz konusudur.Tarık Zafer Tunaya'ya göre"*masonluk Levantenlerle Osmanlı ülkesine girmiştir.Masonluk, Osmanlı toplum koşulları içinde kendiliğinden oluşmadığı için, tamamen ithal malıdır.Kurucuları yabancı tebaadan ve tatlı su frengi (Levanten) kişilerdir(...)*"[2] Nitekim Osmanlı masonluğunun Levanten ve yabancılar arasında da görüldüğüne dikkat çekmiştir.Osmanlı Devleti'nde yaşayan Levantenler'in tabakalaşma arayışına girerek masonluğu seçtiği de anlaşılmaktadır.Çünkü masonluk öğretisine göre, "*elit*

---

[1] Aylin Nazlı-Özlem Nemutlu,"İzmir'in Kızları:Bir Kent Kültürünün Yansıyan İmgesi",**İzmirli Olmak Sempozyum Bildirileri 22-24 Ekim 2009**,1.b.,Ankara,Haziran,2010,s.61'den alınmış şiirdir.
[2] Nalan Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Masonlara**,Kamer Yayınları,İstanbul 2014, s.224,225

insan içinde yaşadığı topluluğun mürşidi, rehberi ve istikbalinin müessisidir"anlayışı bulunmaktadır.[3]Osmanlı Devleti'nde elçiler ve devşirme dönmelerle giren masonluk, Levantenlerle zirveye ulaşır.Levantenler Osmanlı ekonomisine ve parasına hakim olmak için Osmanlı'da ilk bankaları açtılar.Hatta kendilerine güvenleri o kadar arttı ki,"*Ben Osmanlı Bankası kadar Türküm*"deyimi Kanun-u Esasi ile Meclis'te söz sahibi olmalarıyla ortaya çıkmıştır.[4]

Abdülhamid zamanında masonluk iyice gelişir ve dışla bağlantısı olan kurumlar olduğundan bir türlü engellenemez.Abdülhamid ise mason localarının,hayır kurumu,yardım derneği gibi çalışmalarını ve siyasetten uzak kalmalarını istemektedir.Ancak Abdülhamid'in bu isteği gerçekleşemez.Hatta İngiltere,İtalya ve Fransa Osmanlı toprakları için sömürgecilik yarışıyla birlikte masonluk yarışına girerek, siyasetin tam merkezinde yer alırlar.Abdülhamid'in mason derneklerini engelleyememesinin nedenleri içerisinde ilk olarak kapitülasyonlar gelmektedir. Kapitülasyonlar masonların rahat ve gizli çalışmalarını kolaylaştırmıştır.Çünkü Osmanlı Polisi'nin tek girmediği kontrolsüz yerler kapitülasyonların geçerli olduğu alanlardır.Bu yerlerin başında konsolosluklar,mason locaları gelmektedir. İttihatçılar'ın masonluğa yaklaşmasının nedeni de bu olabilir.İttihatçılar içinde masonlar olanlar da bulunmasına rağmen bütün İttihatçılar'ı mason olarak nitelemek doğru değildir.Fransız sosyolog Le Bon'un görüşüne göre, *doğunun gün batımı yaşaması elitinin olmamasındandır*.Nitekim Ahmet Rıza da kaba cahil insanlarla değil,Türk elitini oluşturcak olan eğitimli insanlarla devrim yapmak istemektedir ifadeleri ile İttihatçılar'ın,masonluğa yaklaşmasını açıklar.[5]Abdülhamid masonların siyasete girmelerini engelleyemeyince,yaptıklarını yakından takip edebilmek için mason derneklerinin yardım balolarına katılmaya başlar ve para yardımı yapar. Fikirlerimizi Orhan Koloğlu ile yapılan görüşmemiz ispatlamaktadır.Ona göre, Abdülhamid kurnaz bir padişah olarak masonları iyi idare eder ve bir mason balosunda Hamidiye Marşı'nı çaldırır.[6]

Yalnız Osmanlı Devleti'nde birçok azınlık olduğundan mason locaları arasında dil sorunu ve Tanrının Evrenin Ulu Mimari olarak kabullenme sorunları

---

[3] Mustafa Enver Şenerdem,"Bu günkü Çalışmalarımız Hakkında",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:7, S.26,Nisan 1957,s.1399

[4] Ramazan Hurç,"1908-1918 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Siyasi Hareketler",**Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**,15:, 2010, s.156

[5]Erkan Turhal," Devlet ve Toplum Ekseninde Jön Türklük Bir Jön Türk'ün Düşündürdükleri,",**Amme İdaresi Dergisi**,C.37,S.1 Mart 2014,s.133

[6]Orhan Koloğlu ile yapılan görüşme(Görüşme Tarihi:08/04/2015)

vardır.Evrenin Ulu Mimarı'nı uzun süre Ser Locası kabul etmez.Dil sorunu kendi dillerinde loca açılmasına izin vermeleriyle çözülür.Türkler arasında yabancı dil bilen az olduğundan mason locaları Türkçe toplantılar düzenlerler.Nitekim masonlar Osmanlı Devleti'nde açtığı localarla Türk toplumunu algılamaya başlayacaklardır. Masonların felsefesini Fransız İhtali'nin *hürriyet, eşitlik ve kardeşlik* fikirleri oluşturmaktadır.Bu fikirleri gerçekleştirip mason kardeşliği ile dünya devletleri ve dinleri bir birlik oluşturacaklardır.Masonlar Osmanlı Devleti'nde ilk önce yardım dernekleri ile varlıklarını gösterirlerken sonradan localarını meydana getirmişlerdir.[7]

Fransız İhtilali'ni masonların çıkardığı iddiası da göz ardı edilemez.Mimar Sinan Dergisi'nde devrimin yaratıcılarından birisi Marquis de la Fayette mason üstadı olarak yer almaktadır.Allaance Cosmopolite(Cihan İttihadı) örgütüyle faaliyetlerini gerçekleştirmiştir.[8]Orhan Koloğlu'na göre, 1789-1795 arasında bireysel olarak masonlar rol oynamıştır.Farmasonluğun sistemli örgütlü durumu bulunmamaktadır ,16. Lui ve Napolyon masondur ve ihtilali yapanlar ve karşılarının arasında da masonlar vardır. Ayrıca masonluğun Avrupa'da yayılmasında Devrim yönetimi kadar imparatorluk dönemi de katkı da bulunmuştur.Napolyon masonluğu yönetimi altında birleştirme ve amacı için kullanmaya başlamıştır açıklamalarını yaparak konuya ışık tutar.[9]

Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik akımı ve 1878 Berlin Anlaşması ile de mason locaları Osmanlı Devleti'nde azınlıkların milliyetçilik akımını ve bağımsızlık isyanlarını desteklediler.Örneğin Ser ve Renassaınce Locaları gibi.V.Murad'ın mason yapılmasıyla Cem Sultan Olayı gibi İngiltere Mason locaları ile Osmanlı Devleti'nin iç siyasetine karıştılar.Abdülhamid'e Meşrutiyet yönetimini getirmesi konusunda baskı yapanlar tarafında yer aldılar.Veritas locasının meşrutiyet yönetimini istemesi masonların arzuladıkları Türk toplum düzenine ilişkin hayli önemli bir ayrıntıdır.İngiliz masonları ise, Abdülhamid'e ve İttihatçılar'a Filistin'de bir İsrail Devleti'ni kurulmasını kabul ettirmeye çalışmışlardır.1.Dünya Savaşı'nda da sorun devam etse de devlet kurmayı başaramadılar ama toprak elde ettiler, [10] şirketler, bankalar kurdular ve Balfaur Dekrasyonu'nu hazırladılar.Masonlar,

[7]Bkz.N.Z.B.,"Bir Mülahaza",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:7,S.26,Nisan 1957,s.1403'de Kızılay ,Himayei Etfal,Süt Damlaları,Kalender Ziraat Yurtları olarak Türk masonlarının yardım dernekleri kurduğuna işaret eder.

[8]Naki Cevad Akkerman,"Politika ve Masonluk",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2,S.7,Eylül,1968,s.68,69

[9]Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar**, Gür Yayınları, 1.b.,İstanbul, 1991,s.235

[10] Paul Dumont, **Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk:Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan Mütareke'ye Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları**, (Çev.: Ali Berktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s.s.123-139

misyonerlik faaliyeti ile okullar,izci dernekleri kulüpleri oluşturdular.Bunlar ekonomik güçleri ile kendi düşüncelerinde insan yetiştirdiler ve mason localarına yardım ettiler.1.Dünya Savaşı sırasında rollerinin olduğu düşünülmektedir.1.Dünya Savaşı sırasında mason locaları Avrupa'nın ekonomik desteğini aldıklarından lobiler şeklinde örgütlendikleri de iddia edilmektedir.Başta Meles Locası gibi locaların aktif çalışarak,Ermeni meselesini destekledikleri aktarılmaktadır.

Mondoros Ateşkes Anlaşması'nı fırsat bilen Rum locaları da benzer tutum sergilediler.1.Dünya Savaşı'nın sonunda sözde dünya barışını korumak için kurulan Cemiyeti Akvam da masonların varlığı olduğu sanılmaktadır.İzmir Yunan işgalinden kurtulunca Rum mason locaları ve onların izci örgütü Boy Scottcular'ı Yunanistan'a kaçtılar.[11]Kurtuluş Savaşı'nda Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Fransızlar'ın Ankara Hükümeti'ne yakınlaşmasına Fransız Mason locaları tepki göstermiştir.Hatta Ankara Hükümeti ile anlaşanların içinde masonların olduğu da düşünülmektedir.[12] Osmanlı Devleti'nde yaşayan Yahudi mason locaları hep yönetiminin yanında yer aldılar.Kurtuluş Savaşı'ndan sonra toplanan Lozan Barış Konferansı'nda Ankara Hükümeti'ni desteklediler ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş törenlerinde yer aldılar.[13]

Cumhuriyet'in Batıcılık ve İnkılapçılık ilkelerinin gerçekleştirilmesinde masonlar önemli kadrolarda yer alarak destekçisi oldular.Osmanlı Devleti'nden beri Cumhuriyet Dönemi'ninde sosyal yaşamında varlıklarını hep gösterdiler.Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet yönetimi'nin ilklerinin oluşmasında rol oynadılar.Fakat Atatatürk'e suikastle başlayan masonluk tartışması Mahmut Esat Bozkurt'la gazetelere ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne kadar taşınmıştır.Mahmut Esat masonların Türk milliyetçiliğine aykırı olduğunu, evrenin Ulu Mimarı ile dine zarar verdiğini , gençleri iğneli fıçıya atan emperyalist güçlerin zehirlediğini ve din ve millet birliğinin bir hayal ürünü olduğunu gerçekleşmeyeceğini söyler.Buna ilaveten masonların gizli olmalarını,tekris törenlerini eleştirecektir.[14]Ona göre,Türk Gençleri ne kadar ulusculuğa bağlı kalırsa Cumhuriyet yönetimi korunacak ve Cumhuriyet'in

---

[11] M.G.,"Tek Dünya"**Türk Mason Dergisi**,Yıl:8,S.29,Ocak,1958,s.1577'de Tek Dünya Devleti fikrinin ileri örneği olan Birleşmiş Milletler'in biz masonların övüneceği,destekleyeceği teşekkül olduğu ifade edilmektedir.Paul Dumont, **Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk:Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan Mütareke'ye Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları**, (Çev.: Ali Berktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s.s.123-139

[12] Paul Dumont**, a.g.e.**, s.s.123-139

[13] Salihi R. Sonyel,"Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu Kurtuluş Savaşı ve Museviler"**,Osmanlı Araştırmaları**,C. 13, S. 13, İstanbul, 2015,s.s.2-10

[14] Mahmut Esat Bozkurt,**Masonlar Dinleyiniz**,Kaynak Yayınları,1.b.,İstanbul,2005,s.16

ilke ve inkılapları yerleşebilecektir.[15] Atatürk ise,dış bağlantılı olan ve Avrupa'nın emperyalizmine çalışan kurumları ülkede varlığını istemez.Dış siyasette de sorunlar yaşanmaktadır.Örneğin Hatay sorununda masonlar Araplar'ı ve Ermeniler'i kışkırtıp Hatay'da Türkler'e saldırtmaktadırlar.Bu gelişmeler ışığında İçişler Bakanı mason olan Şükrü Bey'le kibarca görüşür ve kapatılmasını rica eder ve böylece iç siyasetteki kavgalar ve dış siyasetteki varlıkları sona erecektir.Sonuç olarak Mason locaları uykuya yattılar ve gizli yada açıktan varlıklarını sürdürdüler. [16]

Bu zamana kadar masonlarla ilgili bir çok çalışma yapılmış olmasına rağmen masonların Türk toplumunu algılanmasının önceden incelenmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma Osmanlı Devleti'nin son yüzyılından Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar geçen süre içinde masonların Türk toplumunu nasıl algıladıklarına ilişkin tespitlerde bulunmayı hedeflemektedir.Araştırma inceleme eserleri ya da döneme ilişkin süreli yayınlardan mason oldukları bilinen ya da mason oldukları iddia edilen isimlerin konuya ilişkin dünya görüşleri göz önünde bulundurularak konunun irdelenmesine öncelik verildi.Bu öncelik kapsamında kütüphalerde ve gazetelerde katalog taraması yapıldı, konuya ilişkin eserler veren araştırmacılarla görüşmeler yapıldı, sahaflardan yardım alındı ve bu sayede kimi zaman birinci elden kaynaklar elde edildi.Masonluk konusunda ilişkin çok sayıda inceleme araştırma eseri bulunmaktadır. Konu hakkında yayınları bulunan başta Mim Kemal Öke ,Orhan Koloğlu,Şükri Hanioğlu, Mahmut Esat Bozkurt, Erıc Anduze,Helmut Reınaalter, Semih S.Tezcan- İsmail İşmen,Paul Dumont,Enver Necdet Egeran,İlhami Soysal, Angelo Iacovella ve Tamer Ayan gibi isimler başta olmak üzere çok sayıdaki araştırmacının kaleme aldıkları eserler, Mimar Sinan Dergisi, Türk Mason Dergisi gibi süreli yayınlar bu çalışmanın çatısını oluşturmak açısından hayli yardımcı olmuştur.Hayatın bilge insanların ve elitlerin elinde[17]şekillendiği yönündeki düşünce, Osmanlı Devleti'nin ve Cumhuriyet yönetiminin bu bilge ve elit insanları arasında masonların da olduğu gerçeğini gözardı etmemek konusunda bir farkındalığa da kapı aralamaktadır. Masonların Türkiye'de ifa ettikleri hizmeti vatan hizmeti şeklinde algılayarak çağdaş toplumun, bilimin ve çağdaş devletin kurulması yönündeki

---

[15] Mahmut Esat Bozkurt,**a.g.e.**,s.16

[16] Yaşar Demir,"Hatay'da Siyasi Çekişmeler ve Türkiye'nin Politikası (1936-1938)",**History Studies**, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı ,2012 ,s.52

[17]Bkz.Mustafa Enver Şenerdem ,"Bu Günkü Çalışmalarımız Hakkında",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:7, S.26,Nisan 1957, s.1399,1400'de elit insan yaşadığı toplumun mürşidi,rehberi ve istikbalini inşa eden şeklinde ifade edilmektedir.Üstat Einnstein'in hayatta muvaffak olmak için değil bir kıymet olmak için çalışınız sözünü örnek vermektedirler.

çabaları da sözü edilmeye değer niteliktedir. Bu çalışmada onların hür bir aydın hüviyeti içinde çalışmalarında çoğu zaman bilimsel tutum izleyererek, dünyada özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin gerçekleştirip laik, hümanist ve bilimsel tutumlu bir tek dünya[18] kurulması için çalışmaları Türkiye örneği üzerinden incelenecektir.

[18]Bkz.Avni Karabece,"Farabi",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:14,S.56,Ekim,1964,İstanbul,s.2973'de Farabi'nin tek dünya cumhuriyeti ve tek dünya devleti istediğine vurgu yapılır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.MASONLUĞUN GELİŞİMİ - TÜRKİYE

1.1.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Masonluk

Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde masonluğun uzun süre yargılanması, ve masonluğa ön yargılı yaklaşılmasının nedeni gizlilik ve sırlara dayanıyor olmasından kaynaklanmaktadır.Nitekim bu önyargılar masonluk tanımlamalarının bazılarında da görülür. 19.yüzyılın önde gelen aydınlardan biri olan Şemsettin Sami farmasonluğu "Dinsizlik"[19] olarak tanımlar. Farklı tanım olarak Felsefe Ansiklopedisi'nde; "*Din, ulus ve her türlü düşünce ayrılıklarını hoşgörü ilkesiyle giderek insanların birbirlerini sevmelerine çalışan öğreti ve uluslar arası dernek temel ilkeleri hoşgörü (Fr.Tolerence)*" şeklindedir. [20] 21.yüzyılın yazılmış ansiklopedilerinden Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi'nde üyelerinin birbirlerini işaret yada amblemlerinden tanıdıkları ve sırlarını saklı tutmaya yemin ettikleri kapalı dünya çapında dernek ve eş anlamlısı farmasonluk olarak açıklanmıştır. [21] Avrupa'da mesleki sınıftan ismini alan mason kelimesi Fransızca"duvar ustası" anlamındaki maçondan gelir; masonlara farmason veya franmason da (franc maçon: serbest duvarcı) denir. [22] Masonluk Ortaçağ ve öncesinde taş yontucu, yapıcı,dülger gibi anlamlarına gelmektedir.Bu yapıcılar, inşattaki üst düzey işlemleri yapabilen, belirli kültürel ve teknik aşamalara ulaşmış kişilerdir.Mason kuruluşlarından olmayan işçiler ve inşaatçılarla masonları ayırmak için Avrupa'da masonlara Fran-mason denir.Eski masonlar mesleklerinin önceliğinden dolayı genellikle evlenmezler ve birlikte çalışmışlardır.[23]

Masonluğun ilk yasası olarak,1723'de eski İngiliz kurallarından,James Anderson'un düzenlediği Anderson Anayasası kabul edilmektedir.Anderson Anayasası'nda masonluğu şöyle anlatır.

> "*Eski Çağlar'daki Hıristiyan masonlar, seyahat ettikleri veya çalıştıkları memleketin Hıristiyan adetlerine uyarak tapınmaktaydılar.Şimdi ise,yalnız her kardeşin kendi öz görüşünde kalmak şartıyla, tüm insanların mutabık kaldıkları dine uyarak tapınırlar.*"[24]

---

19 ,Ş.Sami, **Kamus-ı Türki** ,Çağrı Yayınları, 5.b.,İstanbul,1995,s. 992

20 Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar**, Remzi Kitabevi,C.4,s.99

21 Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi ,"Masonluk", Milliyet Yayını,C.15,1986 ,İstanbul,s.7848

22 M.Kemal Tunusluoğlu,"Hür Masonlar Anayasası (Anderson Nizamatı) 1723",**İzmir Milli Kütüphane Müdürlüğü**, Demirbaş No:16727,1989,İstanbul ,s.6,7.

23 Reşide Adal,"Aydınlanma Çağında Kamusal Alan ve Heterotopik Mekan İncelemesi:Palaıs Royal ve Mason Locaları",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2004,s.134,135

24 M.Kemal Tunusluoğlu, **a.g.e.** ,s.6-7

Anderson,bu yükümlülükleriyle hoşgörüye, kişiliğin özgürce gelişimine, kardeşliğe ve genel insan sevgisini esas alan uluslararası bir cemiyet olduğuna ışık tutmaktadır.[25]

Avrupa'da masonluk belli faaliyetlerde bulunmuştur.1737'de Galler Prensi'nin mason olması, İngiliz masonluğunun itibarını artırırken,Fransa ve Almanya'da mason locaları kurulmaya başlamıştır.Ayrıca, masonlar 1848'de İsviçre'deki federal devletin oluşumunda rol oynadılar.[26]

Asya ve Afrika Kıtası'nda masonluğa ev sahipliği yapan ülkelerden birisi de Osmanlı Devleti'dir.Osmanlı Devleti 1699 Karlofça Anlaşması ile Duraklama Dönemi'ne girer.Savaşlarda kaybetmeye başladığı gibi Osmanlı kurumlarında bozulmalar meydana geldiği görülmektedir.Devletin geri kalmasını araştırmak için bu dönemin padişahları bazı devlet adamlarından layihalar hazırlamalarını ister ve ele geçen layihaların ortak olarak sorun kabul ettiği gelişme ordudaki bozulmadır.Bu durumu çözmek için ıslahat hareketlerine girilmesiyle birlikte Batıya yönelme uzmanlarından ve kurumlarını örnek alma ile Batılaşma'nın da ilk şekli oluşmaya başlar.Batı'yı tanımaya çalışırken; Osmanlı Devleti'ne, Batı'nın inanç sistemini yakından etkilemiş olan masonlukta girer.Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde Lale Devri denilen Batı ile ilişkilerin geliştiği dönemde Osmanlı Devleti'nin masonluk tarihi başlamış olmaktadır.Çünkü bu dönemde,Avrupa kentlerinde ilk kez elçilikler açılmış ve Osmanlı Devleti'nin elçileri ise,Batı'yı tanımak için bu ülkelere gönderilmiştir.Masonluk elçiler [27] kanalıyla ülkemize girmiştir."*Hayal olunacak şeyleri gözle görülür hale getirmişler.*"Bu sözler Paris Rasathanesi'ni gezen Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin şaşkınlıktan söylediği sözlerdir ve Osmanlı Rasathanesi'nde modern araçlar bulunmadığına kanıt oluşturur.[28] Avrupa'daki bu teknolojiye şaşıran elçimiz,Yirmisekiz Mehmet Çelebi'de Osmanlı'nın ilk masonu kabul edilmektedir.Osmanlı Devleti'nde masonluk 18. yüzyılda da gelişmeye devam etmiştir ve masonluğun ilk kurumları da oluşmaya başlamıştır.

---

[25]**A.g.e.** ,s.6,7

[26]Helmut Reınaalter,**Masonluk**,(Çev.:Kazım Özdoğan)Kırmızı KediYayınları,İstanbul,2008,s.s.13- 23

[27] Yine Osmanlı Arşiv belgelerine göre Osmanlı Devleti'nin İngiliz elçisi masondur.Bkz. **BOA**,Y.PRK.,YTM,25/6,18

[28]Asuman Akay-Ahmed Emre Çay ,"XVIII. Yüzyılda Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa'ya Bakışında Kültürlerarası Değerlendirme", **Turkish Studies**, Volume 8/10,Ankara, Fall 2013, s.s.1-16 . Bkz.ayrıntılı bilgi için Hüner Tuncer,"Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi",**Belleten**,TTK Yayını,Ankara ,1987,s.s.131-151

"İstanbul'da ilk mason locası 18.inci yüzyılda 23.Osmanlı Padişahı Sultan Üçüncü Ahmet zamanında açılmıştır ki Türkiye'de ilk mason mahfili budur.Bu loca ,Fransız obediyansına bağlı olup Galata'da Perşembe Pazarı'nda Arap Camii civarında imiş.Galata ile Azapkapı arasındaki bölgede o zamanlar Frenkler ve bilhassa Venedik ve Cenevizliler'in Ahfadından olan Levantenler sakin bulunduklarından bu locanın bunlar tarafından idare edildiği zan edilmektedir."

Söz konusu bu bilgiler, mason localarının yabancı ve Levanten destekli olduğunu göstermektedir.Osmanlı ordusunu düzeltmeye gelen yabancı uzmanların masonlukla bağlantısı olduğu iddia edilmektedir.[29] J.Palao,S.Hutin araştırmalarında ilk mason uzmanlardan birisinin,Cont de Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa)olduğu bilgisini vermektedir.[30]

Avrupa'da dine zarar veren Papa'nın otoritesini zedeleyen bir kurum olarak görüleren masonluk ,1738' de Papa'nın yasağı ile masonluğun kaldırılmak istenmesi Osmanlı'da yaşayan Hıristiyanlar'ın kendi inançlarını koruma ve Katolik Hıristiyanlar'a karşı varlıklarını sağlamlaştırmak düşüncesi padişahın işine yaramıştır.Fakat yasaklamalara rağmen, masonluk Osmanlı Devleti'nde hızla yayılmaya devam etmiştir.Osmanlı'da kısa sürede masonluğun eğitimli aydın kişiler arasında,yönetim çevrelerinde yaygınlaşması bunun ispatı olsa gerektir.Namık Kemal,Ali Suavi, Süleyman Paşa ,Gazi Osman Paşa ,Ahmet Rıza Bey de mason olmuştur.Dahiliye Nazırı Talat Paşa,Maliye Nazırı Cavit Bey, Rıza Tevfik, Ziya Gökalp,Şeyhülislam Musa Kazım Efendi de masondur.[31] Hatta Osmanlı Devleti'nin uzak coğrafyalarında da masonluk görülmüştür.Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgesine göre"*mason cemiyeti mensuplarının artmakta olduğu hakkında Sadarete yazılan telgrafla,Suriye Vilayetinden arzolunan tahrirat*" şeklindeki ifadeler konuya ışık tutmaktadır.[32]Bir Fransız araştırmacı, Talat Paşa ,Cavit Bey ve Celal Nuri'nin mason olduğunu iddia etmektedir.[33] Cumhuriyet döneminin önde gelen araştırmacılarından bazısı,iktidarda gizli ve güçlü olmak için Talat Paşa'nın mason

[29] Semih S.Tezcan- İsmail İşmen, **İlk Türk Masonları ve Sultan Murad V**, Mimar Sinan Yayınları, No:22 ,İstanbul ,1998,s.8,9.İlhami Soysal,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**,Derin Yayınları,6.b.,İstanbul,2010,s.218,219

[30] J.Palao,S.Hutin ,**Tarihte ve Günümüzde Masonluk** ,Örgün Yayınevi,4.b.,İstanbul,Aralık 2012,s.397.İlhami Soysal,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**,Derin Yayınları, 6.b.,İstanbul,2010,s.218,219

[31] Mete Tuncay,"Jön Türkler,Farmasonlar ve Yahudiler Üstüne" ,**Birikim Dergisi**,45/53,s.53

[32] **BOA**,Y.MTV,45/53,01/S/1308(Hicri)

[33] Elie Kedouire,"Jön Türkler, Farmasonlar ve Yahudiler",(Çev.:Zeynep Avcı Karabey),**Birikim Dergisi**,45/59,s.59

olduğunu belirtmektedir. [34] İstiklal Mahkemeleri'nin araştırmacısı ve bilim adamlarından olan Ergün Aybars'ın iddiasına göre,Talat Bey ve Cevat Bey masondur.[35] Ayrıca Namık Kemal ve V. Murad Fransa Büyük Doğu Locası'na bağlı mason localarına girmişlerdir.[36]Diğer bir kaynakta Talat Paşa, hatıralarında Bektaşi ve Farmason olduğunu ifade etmektedir. *"Evet,* Bektaşi olduğum *gibi* aynı *zamanda masonum."*Enver Paşa'nın Bektaşi olup olmadığı konusunda kesin bir şey söylenemese de farmason olduğunda şüphe yoktur[37]denilmektedir.Bazı araştırmacılar Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Muhammed Abduh ve Cemaleddin Afgani'nin mason oldukları bilgilerini vermiştir.[38] Türkgeldi ,Sultan Murad'ın mason olduğunu ve köşkünde yemeğe davet ettiği sofrasında, Şehzade Nureddin Efendi ile farmasonların ajanı olan Klementi'nin bulunduğunu ifade eder.[39]Yine Soyer'e göre , İbrahim Müteferrika,Mustafa Reşit Paşa,Ahmet Vefik Paşa,Mithat Paşa,Namık Kemal,Ziya Gökalp masondur.[40]Soysal Türk basınından Şinasi,Agah Efendi, İbrahim Müteferrika,Namık Kemal,Ziya Paşa Ali Suavi ,Abdullah Cevdet'i mason gazeteciler olarak nitelendirmektedir.[41] Mimar Sinan Dergisi'nde de Said Çelebi ve İbrahim Müteferrika'nın İstanbul'a dönünce arkadaşları ile Galata'da mason locasına girdikleri bilgileri verilmektedir.[42] Rıza Nur,Yunus Nadi,Refet Bele'nin masonluğu [43]hatta V.Murat'ın masonluğu konusunda Skalyeri mektubunda Murat için kordon ve önlük istediği aktarılmaktadır.[44] Ayrıca; Münif Paşa,Şehzade Kemalettin,Talat

---

[34] Tevfik Çavdar,**Talat Paşa ve Bir Örgüt Ustasının Yaşamı**,Kültür Bakanlığı Yayını,1788, Dizini:28,Ankara,1995,s.44

[35] Ergün Aybars,"Mahmut Esat Bozkurt ve Masonlar",**Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**,C.II,S.4-5,İzmir ,Yıl:1994-1995, s.s. 245-262

36 Pıerre-Jean Luızard,**İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**,(Çev.:Egemen Demircioğlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,Nisan 2013,s. 10

[37] Ahmet Cahit Haksever,"Osmanlı'nın Son Döneminde Islahat ve Tarikatlar:Bektaşilik ve Nakşibendilik Örneği", **Ekev Akademi Dergisi**,Yıl: 13, S. 38 ,Kış 2009,s. 39

[38] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları ,Ankara, 1.b., 2008,s.21.Paul Dumont,**Osmanlıcılık Ulusçu akımlar ve Masonluk,(**Çev.:Ali Berktay)Yapı Kredi Yayınları,3.b.,İstanbul,2015,s.59

[39]Ali Fuat Türkgeldi,**Görüp İşittiklerim**,Türk Tarih Kurumu Yayını, 4.b.,1987,s.266

[40] Dündar Soyer ,**Cumhuriyetle Adım Adım Olaylar,Anılar(1960-1980) Yozlaşmanın Başlangıcı**, Büke Yayınları,1.b.,İstanbul,Ekim 2000 ,s.187

[41] İlhami Soysal,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**,Derin Yayınları, 6.b. ,İstanbul, 2010,s.26,27

[42] Tahsin Yaşamak,"İkinci Meşrutiyet Öncesinde İstanbul'da Masonluk",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:3, 1971,S.10,s.93

[43] Sahir Erman -Suha Umur, "Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1982,S.44,s.s.57-59

[44] Suha Umur, "V.Murad'ın Masonluğu Hakkında Belgeler",**Mimar Sinan Dergisi,** Yıl:1975 ,S.18,s.28

Paşa,Reşat Nuri Gültekin [45] Hobart Paşa,Rıza Tevfik,Şükrü Kaya [46] ,Şehzade Nurettin,Kazım Nami,Bekir Sami,Fazıl Ahmet[47],Kazım Özalp,Namık İsmail,Kemal Salih Sel[48],Gırcıkyan,Mithat Şükrü Bleda,Hasan Saka,Hasan Ali Yücel, [49] Prens Abdülhalim Paşa,Ahmet Rasim,Refik Nevzat,Mustafa Reşat Mimaroğlu,Mustafa Necati[50] ,Süleyman Asaf,Resneli Niyazi,Lütfi Kırdar[51] ,Mehmet Emin Yurdakul, Hüseyin Kazım Kadri,Nurullah Şevket,Mesut Cemil Tel[52],Hasan Cemil,Tevfik Rüştü Aras,Remzi Gönenç,Nevzat Tandoğan'ın [53] masonluğu iddia edilmektedir.

Konu hakkında çalışmaları bulunan bazı akademisyenlere göre, Encümeni Daniş üyelerinin bir kısmı da masondur.Cevdet Paşa, Münif Paşa ve Petersburg Sefiri Halil Şerif Bey cemiyetin üyelerindendir.Tercüme Odası'ndan yetişmiş kurumun kurulmasını gelişmesini sağlayan Münif Paşa'nın masonluğuna işaret edilir."*Esbak Maarif Nazırı Münif Paşa, Dr. Sakalieri vasıtasıyla Sultan Murad eskiden ecnebi mahfillerine intisap etmişlerdir*"bilgileriyle aktarılır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin diğer önemli kurumu olan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin de üyelerinin çoğunun mason olduğu belirtilmektedir[54] ve cemiyetin toplantılarına Mason Mahfili ismi verildiği tespit edilmiştir.[55] Fakat Kemal Salih Sel'in Türk Masonluk Tarihine Ait Üç Etüt yazısı Mimar Sinan Yayınları tarafından 1973'te yayınlanınca bu fikire karşı olarak; mason locası kurulması için bazı şeriat ve merasime tabi olmaları gerektiği ifadeleriyle cemiyetin masonluğu red edilmiştir.[56]

Osmanlı'da yaşayanlar masonlar yönetimde söz sahibi oldular ve ülke siyasetine müdahale ettiler.Mason bir padişah isteklerini rahat bir şekilde gerçekleştirme fikirlerinden V.Murat olayına karıştılar.Buna bağlı olarak saray baskını yapmaları ve taht kavgalarının arkasında olmaları siyasette olan varlıklarını ispatlamıştır.Ali Suavi 18 Mayıs 1878'de,Çırağan Sarayı'na girmiştir.Temmuz 1878'de Sultan Murad'ı saraydan kaçırmakla ilgili ikinci bir olayı ise,V.Murad'ı

---

[45] Sahir Erman -Suha Umur, "Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1976,S.20,s.s.67-69
[46]Sahir Erman -Suha Umur, "Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1976,S.22,s.75,76
[47] Sahir Erman -Suha Umur, "Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1976,S.21,s.71,72
[48] Sahir Erman -Suha Umur, "Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1977,S.23,s.s.81-84
[49] Sahir Erman -Suha Umur, "Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1978,S.29,s.s.71-73
[50]Sahir Erman -Suha Umur , "Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1977,S.26,s.s.77-79
[51] Sahir Erman -Suha Umur, "Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1977,S.25,s.s.73-75
[52] Sahir Erman -Suha Umur, "Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1977,S.24,s.s.77-80
[53] Sahir Erman -Suha Umur, "Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1979,S.31,s.75,76
[54]Evren Altınkaş ,"Osmanlı Modernleşmesinin Özgün Noktası: Aydınlar", **History Studies,**Volume 3/3,2011,s.s.40-46.Nalan Yıldız Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşhaşilerden Jön Masonlara,** Kamer Yayınları,İstanbul,2014,s.216,217
[55]Nalan Özgül, **Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Masonlara**,Kamer Yayınları,İstanbul, 2014, s.86
[56] Suha Umur, "Türkiye'de Masonluğun Uyku Dönemleri",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1985,S.58,s.10

tekrar padişah yapmak isteyen Kelanti Skaliyeri, Aziz Bey Komitesi yapmıştır. II.Abdülhamid Padişah olmasıyla masonlar,teşkilatlarına mensup olmasıyla Sultan Murad'ın sağlığı ve durumu ile yakından ilgilendiler ve Kelanti ve Ali Şefkati Bey gizlice saraya girip Sultan Murad ile görüştüler.Oluşturdukları komite faaliyete geçerek, İstanbul'un çeşitli semtlerinde duvarlara Sultan Murat lehine beyannameler yapıştırdılar. [57] Masonların dış siyasette etkisinde de V.Murad olayını kullanmak istemeleri açıkça görülür.İngiltere'deki mason localarının da baskısı sonucu,Prens Dögal, eski dostu ve mason biraderlerinin sağlık durumunun kesin saptanmasını ve kendisine bildirilmesini İstanbul'daki elçisinden isteyecektir.Aynı zamanda, İngiltere'den gönderilmiş olan Doktor Doni, Nakşibend kalfanın yardımıyla, su yollarından saraya sokulur ve Murad'ın tamamen iyileştiğini görerek ülkesine döner.[58]

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Türk ve azınlık masonlarının devrim ve darbe isteği içinde olduklarının kanıtları bulunmuştur.Nitekim,Renaissance Locası'nın beklentisi,Osmanlı'da gerçekleştirilecek devrim sayesinde yaratılacak yeniliklere hak ve adaletle, kardeşlik için Fransız Büyük Doğusu'nun desteğini kazanmaktır. Osmanlı'da mason Türk aydınlarının da darbe fikirlerinin olduğu belirlenmiştir. Mason olduğu iddia edilen Avlonya'lı İsmail Kemal, 1903 yılında Abdülhamid'i tahttan indirmek için çalışmalar yaptı.İsmail Bey, bir askeri ihtilâl gerçekleştirme fikriyle, Prens Sabahattin ile birlikte Malta'da Trablusgarp komutanı Recep Paşa'nın yaveri Şevket Bey'le iletişime bile geçti.[59]Dumont da masonluğun uluslararası örgüt olarak; darbe ve devrim anlayışı ile zorba yöneticileri ortadan kaldırmak istediğini belirtir."*Masonluk evrensel bir amentü hesabına ulusal değerleri ve kimlikleri yok etmeye çalışan beynelmilel bir örgüttür.Bu dönemde siyasi yaşamda çok önemli roller oynayıp, Sultan 2. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinde aktif olarak yer almışlardır*"[60]açıklamalarıyla darbe ve devrim için çalıştıklarını ispatlamıştır.

---

[57]Enver Ziya Karal ,**Büyük Osmanlı Tarihi**,Türk Tarih Kurumu Yayınları,XIII.Dizi,S.16 ,h3,1998, C.4,s.s.,500-504,514.Bkz. Sahir Erman-Suha Umur"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**, S.19,Yıl:1976,s.93,94'de Ali Şefkati,Namık Kemal,Teodar Kasap,Mehmet Rauf'un masonluğu belirtilmektedir.

[58] Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar),**Gür Yayınları,1.b.,İstanbul,1991, s.s.114-151,183

[59]İhsan Birecikli,"Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasi Faaliyetleri (1870-1908)",**Akademik Bakış**, C.3, S.5,Kış 2009,s.108

[60]Nilay Baycar,"AB Otobüsü",**Bahçeşehir Üniversitesi Hükümet ve Liderlik Okulu**, 23, June 2015, s. 215

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında ve Cumhuriyet Türkiyesi'nin ilk yıllarında mason oldukları iddia edilenler arasında Sait Çelebi, Musa Kazım Efendi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi, Ali Suavi, Agah Efendi, Kızılay'ın kurucularından Marko Paşa ve Kırım'lı Dr.Aziz Bey,Humbaracı Ahmet Paşa,Resneli Niyazi Bey, Talat Paşa,Cemal Paşa,Emanuel Karasu,Ziya Gökalp, Emrullah Efendi, Mehmet Cavit,Reşit Erer, Ömer Seyfettin, Hüseyin Cahit Yalçın, İsmail Cabulat, Abdullah Cevdet,İsmail Gaspıralı,Mustafa Suphi,Gazi Osman Paşa,Tevfik Rüştü Aras, Şükrü Kaya, Kazım Karabekir, Fethi Okyar, Kazım Özalp, Refet Bele, Mim Kemal Öke, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan,Danıştay Başkanı Mustafa Reşat Mimaroğlu,Adnan Adıvar, Lütfi Kırdar,Süleyman Asaf,Abdülhalik Renda,Hasan Saka,Bekir Sami, Rıza Nur,Ahmet Ağaoğlu,Tevfik Fikret,Reşit Galip,Memduh Şevket Esendal, Reşit Saffet, Yunus Nadi gibi isimler yer almaktadır.[61]Osmanlı'da kurulan mason localarının Türk elitleri kazanmak için yarıştıklarını İrene Melikof isimli araştırmacı ileri sürmektedir. 1863'te kurulup Fransa Maşrıkı Azamı'na bağlanan Doğu Birliği Locası, Osmanlı toplumunun elitlerini localarına katmaya başlamışlardır. Bu sayede Şinasi'yi Namık Kemal'i ve Ziya Paşa'yı da mason yapmışlardır.Abdülhak Hamid'i,Filozof Rıza Tevfik'i,Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'yi, Talat Paşa'yı,[62]İran Büyükelçisi Muhsin Han, Keçecizade Fuat Paşa ve Mithat Paşa'yı da masonluğa ikna etmişlerdir.[63]

Osmanlı Devleti'ndeki Mason localarından en önemlileri Ser, I Proodos, La Renaissance, Veritas Locası, L'unıon Dorıent, L'avenir de L'orient,Meşrutiyet,Necat Locasıdır.Bu locaların Türk tarihinde meydana gelen gelişmelerde önemli rolleri bulunmaktadır.Ser locası 1866'da,Üstad Aznavur liderliğinde kurulan;banker, işadamı, tüccar gibi burjuvayı içinde barındıran locadır.Ermeni edebiyatçılardan Garabet Ütüciyan ve Mıgırdıç Beşiktaşlıyan,Protestan cemaatinin lideri Hazaros Davud da yer almaktadır.[64]Ser Locasına mensup önemli kişiler arasında Sadrazam Keçecizade Fuat Paşa, Sadrazam Mithat Paşa, Sadrazam Ahmet Vefik Paşa, Sadrazam Tunuslu Hayrettin Paşa, Sadrazam olan İbrahim Hakkı Paşa, Berlin Sefiri

---

[61]İlhami Soysal,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**,Derin Yayınları,6.b.,İstanbul, Mart 2010,s.s.5-13.Mustafa Besimzade,**Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi No:4,4.b., İstanbul,2014,s.92,93

[62]**Suluca Höyük Gazetesi,**"Irene Melikoff ,Türkiye'de Aydınlanma ve Bektaşiliğin Rolü", Yıl:1, S.177, 17 Temmuz 2006,s.s.4-6

[63]Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar(1905'e Kadar),**Gür Yayınları,1.b.,İstanbul,1991,s.s. 170-190

64 Paul Dumont,**Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk**,(Çev.:Ali Berktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul ,2014 ,s.27,28.Paul Dumont-Mişel Margulies, "XIX Asır Ortalarında- İstanbulda Fransız Obedyansına Bağlı Bir Loca Ser",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1984,S.51,s.37,38'de Dumont'un mason olmadığı bilgiside veriliyor.

Sadullah Paşa zikredilebilir.[65] 1868'de açılan I Proodos locasında Şehzade Murad, kardeşi Nureddin, Şehzade Kemaleddin ve Namık Kemal yer almaktadır.İran'ın Antakya sefiri Musa İbrahim, İstanbul'daki İran sefaretinin başkâtibi Mirza Necef Ali,Kaçar hanedanının veliaht şehzadesinin kâtiplerinden Mirza Abdülkasım ve İran sefiri Mirza Muhsin Han da girmiştir.[66]I Proodos locasındaki edebiyatçılar hürriyet, eşitlik,kardeşlik kavramlarını Batı romanını ve tiyatrosunu Türkiye'ye ilk kazandıranlardandır.Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistresi,Hürriyet Kasidesi gibi çalışmalardan bu kapsamda söz edilebilir.[67] 1860'larda kurulan La Renaissance (Emeğin Dostu),1880 yılındaki kıtlıkta, İstanbul masonları *Anadolu Açlarına Masonik Yardım Komitesi*'ni kurdular ve bu komite dünyanın her yanından para yardımı toplamıştır.Amacı İstanbul'un Rum küçük esnafına, gerekli malzemeleri edinmelerine ve işletmelerini modernleştirmeleri için yardımcı olmaktır.[68]Selanik'in Yahudi cemaati tarafından kurulan *Veritas* locasının özelliği, tüm üyelerinin İtalyan *Macedonia Risorta* mahfilinden gelen masonlardan oluşmasıdır.İtalyanca ve Fransızca dillerini kullanan locada,Selanik'te bulunan Sabetaycılar da yer almaktadır.Nitekim,Selanik'in gazetecilerinden Fazlı Necib de Veritas locasının dönmeleri arasındadır.[69] L'unıon Dorıent (Şark ittihadı),1863'te kurulmuştur. Mustafa Fazıl Paşa, Sultan Abdülaziz'in yaverleri Mehmet Rauf Paşa ve Hüseyin Cemil Paşa vs. gibi kişilerde bulunur.Bu masonlar, meşrutiyet rejimini getirmeye çalıştılar.[70] L'avenir de L'orient, Doğunun Geleceği anlamına gelen loca 1908'de Fransa dilinde yürütmek isteyen bir grup Rumen tarafından kurulmuştur.26 Ekim'de Balkan Savaşları malulleri yararına uluslar arası yardım kampanyası düzenlemiştir. [71] Meşrutiyet Locası,İspanya Obediyansına bağlı olarak İstanbul'da çalışmakta olan bu loca La Constitution adıyla 26 Aralık 1909'da Türkiye Büyük locasına katılmıştır. Üstadı Mehmet Cavit Bey'dir. Şeyhülislam Musa Kazım Efendi,Refet Paşa ,Basarya Efendi,Rıza Tevfik,Nureddin Ramih,Miralay Hasan Hilmi bu locanın üyeleridir.[72]

65Semih S.Tezcan- İsmail İşmen, **İlk Türk Masonları ve Sultan Murad V,** Mimar Sinan Yayınları, No:22,İstanbul, 1998 ,s.16,17

66Paul Dumont,**a.g.e.,**s.s.32-34

67Yılmaz Daşçıoğlu - Okan Koç,"Batı Tarzı Türk Hikayesinin Doğuşu ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ana Temalar",**Turkish Studies**,Volume 4 /1,Winter 2009,s.818

68Paul Dumont,**a.g.e.**,s.,43,44

69**A.g.e,**s.s.65-68. Tuncar Tuğcu, **Masonların Saklı Tarihi**,Gökçe Yayınları,Ankara, 2005,s. 185

70Tuncar Tuğcu,**a.g.e.**,s. 186

71Paul Dumont **a.g.e**.s.s.77-80 .Tuncar Tuğcu,**a.g.e**.,s. 186

72İlhami Soysal,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**,Derin Yayınları,6.b.,İstanbul,Mart 2010,s.273.Reşat Atabek, "Yabancı Obediyanslara Bağlı Osmanlı İmparatorluğunda Çalışan Localar Hakkında", **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1985,S.55,s.s.4-12

Necat Locası,17 Mayıs 1916'da kuruldu ve 1917'de Türkiye Himayei Etfal'in kurulmasında rol oynamıştır.[73] Ahmet Emin Yalman Mustafa Reşit Mimaroğlu,Servet Yesari ve Osman Tevfik'in istekleriyle kurulur ve cemiyete ismini Muhtar Paşa verir.[74]

Günümüz araştırmacılarından bazıları Fethi Okyar,Rauf Orbay,Adnan Adıvar,Refik Saydam,Tevfik Fikret,Ahmet Ağaoğlu,Kazım Özalp,Hasan Saka, Şükrü Kaya, Tevfik Rüştü Aras gibi kişilerin masonluğunu zikir ederken ayrıca Osmanlı'da masonların sosyal yaşamda aktifliğini ispatlayan ipuçları da sunmaktadır.Mesala Raşit Erer,Makedonia Risorta;yönetici,öğretmen,eğitimci, Servet Yesari (Makedonia Risorta;hukukçu, müzisyen, noter),Lütfi Kırdar (Güneş; hekim,Kızılay Derneği Başkanı,İstanbul Valisi, belediye başkanı, milletvekili, Sağlık Bakanı)Behzat Budak(Resne;tiyatro,sinema sanatçısı),Ramiz Gökçe (Selamet; karikatürist, öğretmen) Hüseyin Cahit Yalçın (Azim), Mithat Cemal Kuntay (Resne), Ahmet Emin Yalman(Necat), Mehmet Emin Yurdakul,Reşat Nuri Güntekin (Muhibban-ı Hürriyet),Yunus Nadi Abalıoğlu(Murat)locasında kayıtlıdır.[75] Bursa'da tanıştığı Veteriner Dr. Hayim Naum'un mason olduğunu bilen Atatürk'ün, masonlarla kötü bir diyaloğu olmamıştır.[76] Türk masonlarına göre Atatürk Mithat Paşa, Namık Kemal,Ziya Paşa,Talat Paşa,Ziya Gökalp,Şükrü Kaya,Tevfik Rüştü Kazım Özalp'in masonluğunu bilmektedir.[77] Araştırmacıların bazılarının görüşüne göre,1864 Vilayet Nizamnamesi'ni hazırlama komisyonunda çalışan Fuad Paşa'nın, mason olduğunu ifade edilmiştir.[78] Hatta, bazı masonların Türkçülüğün gelişmesinde aktif rol oyandığını savunan araştırmacılar da bulunmaktadır.Tekin Alp'in Tamîm-i Lisânı Osmanî Cemiyeti'ni kurduğu ve İttihatçılar'ın da rağbet ettiği Mason localarının toplantılarına katılıdığı, belirtilmektedir.[79]

---

[73] İlhami Soysal, **a.g.e.**,s.279,280

[74] Dündar Erendağ, "Kalkedonya Muh.: Mah.:den Günümüze (İdeal Muh.:Lo.:sı) ",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1982,S.44,s.11.Suha Umur, "Necat Mahfi-i Muhteremi ve Himaye-i Etfal Cemiyeti", **Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1976,S.22,s.s.67-69

[75] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları ,Ankara,1.b., 2008,s.s.249-255

[76] Tamer Ayan,**a.g.e**.,s.213.Suha Umur,"Arşivimizden Belgeler",**Mimar Sinan Dergisi,** Yıl:1976, S.21,s.68'de Naum'un teşekkür mektubu yolladığı da yazmaktadır.

[77] Behzat Minez, "Atatürk'ün Türk Masonlarına Gösterdiği İlgi ,Teveccüh ve İtimat" **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1981,S.41,s.97

78 Birgül A. Güler - Nuray E. Keskin,**Devlet Reformunu Tarihten Çalışmak Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar,** Ed. Şinasi Aksoy-Yılmaz Üstüner,Nobel Yayınları, Ankara, 2007,s.s.101- 152

[79] Mehmet Özden,"Atatürk Dönemi'nde Kemalist Metinler:Arâfda Bir Kemalizm:Tekin Alp ve Kemalizm(1936)",**Bilig** , Yaz / 2005 , S. 34,s.48

Masonların yönetim değişikliği isteğinden İttihatçılar'a destek oldukları da tespit edilmiştir.Ramsaur'a göre, Temo 1888 yılı yazında Napoli'de yakın bir arkadaşıyla mason locasını ziyaret etmiş ve Carbonari'nin İtalyan tarihindeki rolü ve örgütlenme biçimi hususunda bilgi edinmiştir.[80]Zıt görüşte olan Hanioğlu'na göre ise "*Ramsuar'ın eserinde verilen bilgiyi teyit edecek başkaca bir delil veya kaynak mevcut olmadığını ve masonların 1902 tarihine kadar ayrı bir siyasi komite içinde faaliyet yürüttüklerini bu nedenle Masonluk-İttihatçılık bağlantısının en azından başlangıç aşamasında olmadığını*"belirtmektedir.[81] Bazı araştırmacılar Selanik'in Batı'dan gelen bir çok fikrin yaygınlık kazandığı ve tartışıldığı yer olduğu şeklindeki genel düşünceyi reddeder.İttihat ve Terakki'nin Selanik'teki mason locaları tarafından kurulduğunu,Selanik'in sadece masonların faaliyet sahası olarak kabul edilerek,II.Meşrutiyet'in mason locası kökenli Selanik grubu İttihatçılar'ı ve İttihatçılar'ın taraftarlarınca gerçekleştirildiği iddiası ortaya atılmaktadır.[82]Yabancı araştırmacılardan kimisi, masonların yönetimde devrimci fikirler taşıdığını bu fikirde olanlarla işbirliği yaptıklarını ifade etmektedirler.Bu bağlamda,Renaissance Locası'nın özelliği üyelerinin Fransız taraftarı olması, masonlukları ve devrimi savunan kişilerin oluşturduğu loca olmasıdır.İstanbul'daki masonluk Selanik kaynaklı ve Fransız Büyük Doğusu'na bağlı Renaissance Locası'nın kurucularının çoğu Selanik'teki localarda kayıtlıdır,aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyeleri olduğu şeklinde açıklamışlardır.Noradunkyan ise ,Selanik masonlarıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tarihi bir bağ içinde birbirlerine yakınlıklarını açıkça ifade etmiştir.Noradunkyan'a göre "*Masonik etkinlikler zamana göre değişmektedir ve bu doğrultuda masonların devrim içinde aktif bir rol almaları doğaldır.Masonların entelektüel yapısı ve görev inancı İttihat ve Terakki Komitesi'nin kadrolarında yer alanların geleceğe bakış açılarıyla aynı paraleldedir*"değerlendirmesini yapmaktadır.[83]

Meşrutiyet dönemi mason localarının benimsedikleri rütieller hakkında bilgiye rastlanılmamıştır.Mason dergileri incelenmiştir ve Mimar Sinan Dergisi'nde;

---

[80] A. Şerif Aksoy ,**İttihat ve Terakki**, Nokta Kitap,8.b.,2013,s. 53,205

[81]Bilgin Çelik,"Romanya'da Bir Jön Türk: İbrahim (Ethem) Temo ve Romanya'daki Faaliyetleri", **History Studies**,S. 2/2 ,2010,s.365

[82]Recep Ertürk, "Cumhuriyet Dönemi'nde bir Le Playci Tahsin Demiray", **Sosyoloji Dergisi**, Dizi:3 ,S.1 1989,s.18,19

83 Erıc Anduze,**Osmanlı Türkiyesinde Masonluk 1908-1924,**(Çev.:Can Kapyalı),Sokak Kedisi/ Omnia Yayını,1.b., 2012,s.s.12-26,33-47

masonların 1908 yılından önce hangi rütiel kullandıkları bilinmemektedir,Arap harfli rütieller bile 1923 yılından sonra yazılmıştır ifadesi yer almaktadır.[84]

Meşrutiyet döneminde ordu da masonluk ilgi görmeye başlamıştır.Makedonia Risorta Locası'nda 1902-1908 arasında 23'ü karargahları Rumeli'de olan II. ve III.Orduların üst rütbeli muazzaf subayları olmak üzere 188 kişi tekris edilir.[85]Bunlar arasında İsmail Cabolat,Ömer Naci,Hakkı Baha,Edip Servet,Kazım Nami, Yüzbaşı İsmail Hakkı,Süleyman Fehmi Bey'in masonluğu iddia edilmektedir.[86] Başka bir görüşe göre, İbrahim Temo'nun 29 Mart 1909'da İstanbul-Resne Locası'nda mason olduğuna işaret edilmektedir.İbrahim Temo Anılarında mason olduğunu ifade etmektedir.[87]

Orduya masonluk sızmaya başlayınca orduda masonluk tartışmaları başlar ve suçlu arayışları artar.Sadık Bey özellikle, masonluğu asker arasına soktuğunu iddia ettiği Dahiliye Nazırı Talat Bey'den, siyonist olduğu söylenen Maliye Nazırı Cavit Bey'den ve yine masonluğu söz konusu olan Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'den rahatsızlık duymaktadır.[88] Avrupalı araştırmacı Luızard ordu içindeki masonluk tartışmalarının etkisinin sonraki dönemlerde yansıması olarak Islahat Fermanı ile Kuleli olaylarının olduğuna dikkat çekmektedir.Böylece irtica hareketlerinin niteliğinin nasıl ortaya çıkmaya başladıklarına da deliller sunmuştur.Luızard'a göre;

> "*Ulema için 1856 Fermanı,"bir gözyaşı ve matem günü"oldu.Dincilerin reformlara muhalefeti,1859 yılında doruğa ulaştı.Bu tarihte, ulema ve Nakşibendi tarikatının sufi şeyhleri,padişahı devirmek ve Tanzimat reformlarına son vermek maksadıyla, büyük bir gizlilik içinde bir takım asker ve aydınla güçlerini birleştiler.Çıkmasına ön ayak oldukları isyan (Kuleli Vakası), kanlı bir şekilde bastırıldı.Aynı dönemde meydana gelen başka bir isyanda,ulema İstanbul'u sembolik olarak Darülharp ilân etti.Bu şekilde,şehrin, kafirlerin elinde olduğunu ve onları kovmak için cihat etmek gerektiğini ima ediyorlardı*".[89]

Birçok Avrupalı yazar Kuleli Vakası diye bilinen bu olayı, meşruti ve parlamenter hükümetin kabul ettirilmesi için girişilen ilk teşebbüs olarak yorumlarlar

---

[84] Avni Karabece,"Ritüeller Hakkında",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2,S.7,Eylül,1968,s.19

[85] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk,**Yurt Yayınları,Ankara, 1.b.,2008,s.134

[86]Tamer Ayan,**a.g.e.**,s.119

[87] **A.g.e.**,s.115.Nalan Yıldız Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşhaşilerden Jön Masonlara**,Kamer Yayınları,İstanbul 2014,s.442

[88]Ahmet Ali Gazel",İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde İttihat veTerakki Fırkası'nı Bölünme Noktasına Getiren Hizb-i Cedid Hareketi",**Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**,S.16, 2001 ,s.s. 259-268

[89] Pıerre-Jean Luızard, **İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**,(Çev.: Egemen Demircioğlu),İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,Nisan 2013,s.9

ve Bernard Lewis bunlardan birisidir.[90]Demiray'a göre,Fedailer Cemiyeti'nin olayına Kuleli Vakası denildiğini ve adı ilk duyulanın Baytar Okulu öğrencisi Ziya Gökalp olduğu açıklamalarını yapmaktadır. [91] Meşrutiyet'in ilan edilmesinde ordu mensuplarının çalışmalarının ne kadar etkili olduğu anlaşılmıştır.[92]

Orduda masonluk tartışmalarını arttıran en önemli gelişme 31 Mart Olayı'dır.Bazı araştırmacılar,31 Mart Ayaklanması'nı inkılap olarak nitelendirerek mason bağlantıları olduğunu belirtir.Hulasa Abdülhamid zamanı baskıların topluma yansıması olarak da,31Mart Olayı görülmektedir. Mason öğretisinin bir yayın organı olan Mimar Sinan Dergisi'nin ilgili bir sayısında 31 Mart Olayı'nda hürriyetin ilanında orduya hakim olanlar içinde birçok masonunda bulunduğu ,Harbiye Mektebi mezunu subaylarının kurmaya çalıştıkları yeni düzenden ileri geldiği tespiti yapılmaktadır.[93]Sonuç olarak 31Mart Olayı ordunun siyasetteki varlığını ve etkisini gösterir.Diğer bir görüş ise,1909'da Jön Türkler'in rejimine karşı ulema, sufiler ve askerlerin *Şeriat isteriz* sloganları atılan İslâmi bir darbe hareketidir.Olayın bastırılmasıyla, Abdülhamid tahttan indirilir ve Derviş Vahdetî ve şeriat isteyen ulema asıldılar iddiasında bulunurlar.Halbuki hedefte ise İttihatçılar'ın getirmek istediği moderniteyi önlemek ve uygulamaları ortadan kaldırmak yer almaktadır. [94] Gelişmeler sonucunda Cavit Bey Maliye Nazırlığı'na,Talat Bey Dahiliye Nazırlığı'na getirilir ve 31 Mart Olayı'ndan sonra parlamenter bir rejimle hükümdarın yürütme erkinin yetkileri sınırlandırılmış, kabine meclise karşı sorumlu olmuş, yasama erki bağımsızlık kazanmıştır. [95] Nitekim,31Mart Olayı'nın Türk tarihinde rejime karşı yapılan ilk ayaklanma hareketi olduğuna kanıt sunmaktadır.[96] Yine Ahmet Rıza da Anılarında Meşrutiyet yönetimini tehdit ettiğini ve İttihat ve

---

[90]Ayşegül Demirden Yüzgeç,"Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri(1920_1923)", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Isparta, 2006,s.11

[91] Recep Ertürk,"Cumhuriyet Dönemi'nde bir Le Playci Tahsin Demiray",**Sosyoloji Dergisi**, Dizi:3 ,S.1 ,1989,s.s.113-116

[92]Durdu Mehmet Burak,"Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri",**OTAM Dergisi**,C.14,S.14,2003,s.s.291-318

[93]Çelil Layıktez,"31 Mart Olayı",**Mimar Sinan Dergisi**,S.89,Eylül 1993,s.27

[94] Pıerre-Jean Luızard,**İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri,**(Çev.: Egemen Demircioğlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,Nisan 2013s.14

[95]Eminalp Malkoç, **Ders Notları**, İTÜ ATA , s.32

[96]Ayşegül Demirden Yüzgeç,"Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1920_1923)", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Isparta, 2006,s.17

Terakki'nin yıkılmasında Moskof ordusundan daha fazla etki yaptığını aktarır.[97]Bu isyanın suçlularını yakalamak için arananların kara listesi oluşturulmuş ve bu listede yer alan Halide Edip Adıvar ise,Amerikan Koleji'ne sığınmak zorunda kalmıştır.[98]

Olayın nedenlerini irdeleyen bazı araştırmacılar için farklı yorumlar da söz konusudur:Meşrutiyet'in ilan edilmesi kapitülasyonlar ve Avrupalı devletlerin Osmanlı üzerindeki çıkarlarını ortadan kaldırmak için,güçlü bir orduya ihtiyaç vardır. Alaylı-Mektepli subay çatışmasının başlaması ile ilk olarak alaylı subaylardan 7500 subay emekliye ayrılmıştır.Bu gelişmeler 31 Mart Olayı'nın çıkışında önemli rol oynar .[99]Avrupalılar'ın gözünde gericilik eylemi olarak nitelendirilen olayın nedeni, orduda Selanikli bir dönme ve mason olan Albay Remzi Bey'in bulunmasıdır. [100] Farklı bir yorum ise,Vahdetî'nin çıkarttığı Volkan Gazetesi ve Serbesti Gazetesi'nin başyazarı Hasan Fehmi Bey'in, İttihat ve Terakki'ye eleştiri yapması,diğer taraftanda, Avcı Taburları içinde de propagandalar yapılmasıdır.[101]

31 Mart Vakası'nda yabancı masonlar Abdülhamid'in kışkırtıcılığının olduğunu düşünürler.Locadan Noradunkyan İstanbul'da yaşanan isyanı, padişahın karşı devrim hareketi olduğunu Fransız Büyük Doğusu'na bildirmiştir.

> *"İstanbul'da tarafta öldürülen insanlar her yanında gerçekten de korkunç bir yaratık olan Abdülhamit, Hristiyanlar ve Jön Türkler'e karşı acımasız katliamlar düzenlemiştir.Esasen caddelerin kana boğulduğu o karmaşık günler içinde Abdülhamid'in karşı devrim hareketinin gidişatı yada işlenen cinayetler gibi olaylara ayıracak pek zamanı yoktur,onun tek düşüncesi giderek avuçlarının içinden kaymaya başlayan mutlak idaresinin yeniden ele geçirilmesi, padişahlık tahtında eskisi gibi hüküm sürmesidir.Bu durum bir zamanlar mason localarında gazetelerde ve hatta bazı devlet adamlarının ileriyi gören tehlikeleri açıklayıcı beyanlarda sözünü ettikleri günün gelip çattığı gündür".*

Buna karşılık Mahmut Şevket Paşa masonların gözünde devrim kahramanıdır. Osmanlı masonlarına göre, Mahmut Şevket Paşa devriminin korunması ve yönetimin yasal düzene kavuşmasında gösterdiği başarıdan dolayı takdirle anılır.1908 devriminde olduğu gibi masonlar ve Jön Türkler tarafından her zaman değerli olan ordu,bu devrimin korunmasında da üzerine düşen görevi başarıyla sonuçlandırmıştır.

---

[97]Ahmet Rıza , **Anılar** ,Yeni Gün Haber Ajansı Yayıncılık,Haziran,2001,s.45,52

[98]Hacı Murat Arabacı,"Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında Halide Edip Adıvar'ın Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk",**Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19,Aralık,2007,s.272

[99]Satılmış Gökbayır,"Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı",**Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 3,1,s.s. 61-96

[100]Elie Kedouire ,"Jön Türkler, Farmasonlar ve Yahudiler",(Çev.:Zeynep Avcı Karabey),**Birikim Dergisi**,45,s.s.45-59

[101]Mevhibe Savaş,**31 Mart Ayaklanması İkinci Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki ve Basın**,b.y.y.Ankara ,1998,s.,16

Meşrutiyet yönetimi ile orduya yeni bakış açısı oluşmuştur.Devleti ve padişahı koruyan durumundan Anayasa'yı Meşrutiyet yönetim biçimini koruyan ordu haline dönüşmüştür.[102]

Osmanlı Devleti'nde yabancı masonların çıkarları için, Avrupa'nın emperyalizmi ekseninde ilerlediği ve savaşlarda rol oynadığı tespit edilmiştir. Döneme ilişkin yazışmalar Trablusgarp Savaşı'nın perde arkasında masonların varlığına ilişkin güçlü ipuçları sunmaktadır: "*Güney Trablusgarp'ta İtalyanlar'la Siret çatışması(...)İtalyan mason locasının politik gelişmelerdeki rolü(...)*" bu konuda hayli ilginç detaylardan sadece bir kaçıdır. [103] Yine bu konuya ışık tutacak araştırmacılardan olan Orhan Koloğlu'na göre İtalyanlar'ın Rivista Massonica Dergisi'nin 17.5.1887 tarihli sayısında İtalyanlar'ın Sirenayka Locası'nın Trablugarp'ta kurduğu Bostosan'ı yangını kurbanlarına 25.8.1887'de 68 liret yardım yaptıkları belirtilir.Nitekim, Trablusgarp'a Jöntürk sürgünlerinin gönderilmesinden önce açılan locası ve İtalyanlar'ın girişimi olduğu bilgileri de verilmiştir.Ayrıca 1902'de Trablusgarp'ta Vigilanza adında İtalyanlar'a bağlı loca açıldığına da işaret edilmektedir. [104] Ali Canip'e göre, Ömer Seyfettin 1911 Türk-İtalyan Savaşı'nda masonların yer aldığını anlatmak için Primo Türk Çocuğu eserini hazırlamıştır. İtalyanlar Trabusgarb'a saldırdığı sırada Selanik'te İtalyanlar'ın mason locasının en güçlü olduğunu aktarır.[105]

Masonların 1.Dünya Savaşı sürecinde sıkça isimlerinden söz ettirmeseler de faaliyetlerinin söz edilmeye değer bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır:Döneme ilişkin resmi yazışmalar arasında yer alan,"*İngiliz mason locasının İslam dünyasındaki faaliyetleri(...)Osmanlı Devleti'nin Üçlü İttifak'a dahil edilmesi çabası içinde olduğu(...)*"bilgileri konuya ışık tutmaktadır. [106]Günümüz araştırmacılarının bazılarına göre,Almanlar'ın yanında,Osmanlı Devleti'ni 1914 yılında 1.Dünya Savaşı'na sokan da mason olduğu iddia edilen Enver Paşa'dır.Mason üstadı Süleyman Faik Bey,1916'da cephede savaşırken şehit olunca yerine Mâliye Vekili Câvit Bey getirilir. [107]Başka bir kaynakta 1.Dünya Savaşı sırasında Suriye , Mekke ve

---

[102]Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar(1905'e Kadar),**Gür Yayınları,1.b.,İstanbul,1991,s.s. 140-147

[103]**BOA**,HR.SYS,2343/4,01 1915(Miladi)

[104]Orhan Koloğlu,**a.g.e.**, s.186,187

[105]Nalan Yıldız Özgül,**Sırra Kalem Basan Haşşaşilerden Jön Masonlara,**Kamer Yayınları, İstanbul, 2014,s.491

[106] **BOA,**Y.PRK.TKM,11/24,29 Z 1304

[107] Paul Dumont,**Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk**,(Çev.:Ali Berktay),Yapı Kredi Yayınları, 2014,İstanbul,s.27,28 .Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt

Makedonya'da milliyetçilik ayaklanmalarını çıkaranların masonluğuna dikkat çekmektedir.

> "*Birinci Dünya Harbi'nde Âliye Divan-ı Harbi'nin astırdığı Suriye ihtilâlcileri Abdülhamid Zöhrâvî Efendi, Azimzâdeler, Arslanoğulları hep masondular Meselâ Hâşimî Hanedanı'nı kuran Mekke Emîri Hüseyin ve üç oğlu (Faysal, Ali ve Abdullah) masondular.Meselâ Makedonya ihtilâlcileri Sandanski ve Paniça masondular ve dünya masonluğu hemen üçüncü orduya el attı* "

ifadeleri Bursalı Mehmet Tahir Efendi'nin *Osmanlı Müellifleri* eserinin,1.cildinin önsözünde yer almakta ve masonluğun 1.Dünya Savaşı'ndaki etkinliğine ciddi anlamda bir örnek sunmaktadır.[108]Türk Mason Dergisi'nde de 1.Dünya Savaşı'na dünya harbi-umumi harb-büyük harb gibi isimler verildiği aktarılmıştır.[109]

1.Dünya Savaşı'da Osmanlı Devleti yenilirse başkentin durumunun ne olacağı masonlar arasında tartışılmıştır.Hatta 1.Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nde Osmanlı'nın yenilmesi durumunda başkentin taşınması gündeme gelmiştir.Ahmet Rıza Anılarında Mabeyn Başkatibi Ali Fuad Bey'in Görüp İşittiklerim eserinde "*Hükümetin Eskişehir'e taşınması kararlaştırıldı.Zatı Şahane buna onay verdi(...)Hazine-i Humayun'un değerli eşyası da sandıkların içine konuldu, bunlar önlem olarak Konya'ya gönderildi(...)*"açıklaması ile masonların Çanakkale'de bulunduğuna da işaret edilmektedir.[110]

Türk masonları arasında 1.Dünya Savaşı'na karşı çıkanların varlığı tespit edilmiştir.Bu kişilerden birisi mason Ahmet Rıza'dır.Ahmet Rıza'nın 1.Dünya Savaşı'na girilmesine karşı olduğu Şeyhülislam Hayri Bey'e yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır.Balkan Savaşları'nda yenilmiş çıkan devletin durumunu incelemeden, ihtiyaçlarını ve eksikleri tamamlamadan yine bilgili kişilere danışılmadan savaşa girilmesini istemez."*Savaşı inşallah kazanacağız deyip Çanakkale'deki başarıyı örnek göstermek yanlıştır.Hayallere kapılarak ulusun talihiyle yazgısıyla oynanmıştır. Şavaşa katılmaktan amaç Almanya ve Avusturya'nın yükünü azaltmaksa Çanakkale'de değerli gençlerimizin vücudu pahasına yapılmıştır yinelenmesine gerek yoktur ve ulusun buna dayanmaya da gücü yoktur*" ifadeleriyle düşüncelerini savunmaktadır.[111]

Yayınları,1.b.,Ankara, 2008,s.s.171-173.Mustafa Besimzade,**Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi No:4,4.b., İstanbul,2014,s.90

[108]A. Fikri Yavuz-İsmail Özen,**Bursalı Mehmet Tahir Efendi Osmanlı Müellifleri,** Meral Yayınevi, C.1, İstanbul,2000 ,s.s.15-17

[109]Safa Ş.Erkün,"Atom Enerjisinin Kullanılmasından Doğan Bazı Felsefi ve İktisadi Meseleler", **Türk Mason Dergisi,** Yıl:9,S.35,Temmuz,1959,s.1919,1920

[110]Ahmet Rıza, **Anılar**,YeniGün Haber Ajansı Yayınları,Haziran,2001,s.70

[111]**A.g.e.**,s.s.72-74

Başka bir görüşünde Ahmet Rıza,ordunun rolünü de fethetmek olarak değil, imparatorluğu kurtarmak olarak tanımlamakta ve gaza fikrinin yerini vatanperverlik fikrinin alması gerektiğini savunmaktadır.Onun Osmanlıcılık fikriyle vatanperverliği ön plana çıkardığına dikkat çekilmektedir.Ona göre,"*askeri sınıf,siyasal yaşamda da faaliyet göstermeli iktidarın beceriksizlerin eline geçmesine engel olmak için subaylar politikaya karışmalıdır*"ifadeleri ile ordunun siyasetle bizzat ilgilenmesini istemektedir.Siyasal yönetimlerin seyrini ordunun değiştirmesini istemektedir.Yine, milleti uyaran askeri bir elitin yetiştirilmesi eğitime önem verilmesine işaret etmektedir. [112] Örneğin elitlerden mason Abdullah Cevdet hem askerdir, hem tabiptir.[113]

Osmanlı Devleti'nde Türk masonları savaş ve ordu tartışmalarını Meşrutiyet döneminden itibaren başlatmışlardır.Mason aydınlardan savaş aleyhtarlığı yapan pasifizm akımını benimseyen Abdullah Cevdet, kötü harbi istila harbi,iyi harbi müdafaa harbi olarak aktarır,kutsal ve lüzumlu olduğuna dikkat çeker."T*akbih edilen harb, istila harbidir; tecavüzi harbdir.Müdafaa harbi değildir. Tedafii harb necibtir, mukaddestir, mübecceldir(...) Zayıf olmak bir cinayettir ki cezası idamdır(...)*" ifadeleri ile dile getirmektedir.Cihad savaşlarının Aydınlanma Dönemi ile bittiğini; sömürgecilik savaşları hız kazandığından Osmanlı Devleti'nin topraklarını ve hürriyetini koruması için ordunun savaşmasını istediği anlaşılmaktadır.Bu algılama Atatürk'ün yurtta sulh ve cihanda sulh anlayışının ilk adımı olacağını düşündürmektedir.Çünkü bu anlayışta savaş bir cinayettir ve gerekli olduğunda yapılmalıdır ve gerekli kılan ise vatana ve millete olan saldırıdır.[114]

Ordunun düşmanın savaş stratejilerini öğrenmesinin savaşı kazandıracağını savunan Ziya Gökalp ise,ordunun bir felsefe taşımasını istemektedir.

> "*Rostand adlı bir Fransız filozofu diyor ki,bir komutan için karşısındaki düşman ordusunun ne kadar askeri,ne kadar silah ve cephanesinin olduğunu bilmek çok yararlıdır,ama onun için bunlardan daha çok yararlı bir şey daha vardır ki o da karşısındaki düşman ordusunun felsefesini bilmektir.Bireysel yaşamını yurdunun bağımsızlığından ,kişisel çıkarını namusu ve görevinden daha değerli gören bir ordu, kesinlikle yenilir.Bunun tersi bir felsefesi olan ordu ise,kesinlikle yener.*"

---

112 Melis Ergenekan,"Ahmet Rıza ve Meşveret Gazetesi",**Yeditepe Üniversitesi Global Media Journal,**C.1,S. 2,s.,109,119

113 Orhan Okay,"Türk Edebiyatının Batılılışması",**Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi Notlar** ,10 Temmuz 2008,s.14

114Ramazan Uçar, "Abdullah Cevdet'in Batı Medeniyeti ve Batılaşma Anlayışı",**Toplum Bilimleri Dergisi**,Yıl: 5, S.10,Temmuz 2011, s.24

Ordu fikrinde, vatan bağımsızlığı için çalışan her şeyinden ve canından feda edecek özellikler taşımasına işaret eder.Çünkü bağımsızlık ve ulusun çıkarlarını korumak ordunun görevidir.Askerlik yapmanın vatan görevi olduğu ve kutsallığı anlayışını ve maddi güçten çok düşmanın taktiklerini tanımanın önemini yansıtmaktadır. Yunanlılar ve İngilizler sömürgecilikle savaşırken, Türk ordusu bağımsızlık ve hürriyet için savaşmıştır.Ordu da bağımsızlık ve vatan sevgisi milli hissinin oluşturulmasını ve ordunun Mehmetçik olarak düşünülmesini başlatmıştır. [115] *Cumhuriyet Yolunda* adlı eserinde mason aydın Yunus Nadi, 30 Ağustos zaferiyle Türk ordusunu övmektedir.Türk ordusu düşmanı denize döken altın kanatlı bir tek neferine kadar zor ateş tecrübeleriyle çelikleşmiş bir ordudur.[116]

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet döneminde geçişte de masonluk varlığını devam ettirmiştir.Cumhuriyet Locası,15 Kasım 1925'de başkentte açılan ilk Türkiye'li masonların locası kabul edilmektedir. [117] Azim Locası ise, 21 Mayıs 1926'da İstanbul'da kurulmuştur.Büyük locayı tanımadıklarından ve din değiştirme ile suçlanarak, 8 Nisan 1932'de Aydın Locası'nın kararı ile kapatıldılar.[118]
İttihat ve Terrakki'nin mason aydınları Cumhuriyet döneminde de rol aldılar. Fransız araştırmacıya göre, Türk inkılabını Atatürk başarıya ulaştırmıştır.

> "*Türkiye Cumhuriyeti 1923'de kurulmasıyla birlikte etnik kökeni,dili ve dini ne olursa olsun, tüm vatandaşları hiçbir ayrıma tabi tutmadan çatısı altına alır.1924 yılında hilafet kadırılarak laik sistem kabul edilecektir.Türkiye'nin bu yeni ütopik yapısı tüm bir Ortadoğu ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki masonik ütopyayı yok etmiştir.Localar açısından , Jön Türk Devrimi evrensel niteliğe haiz olmakla birlikte ütopik bir devrim olmuştur, zira istilacı bir imparatorluk egemenliği altında tutuğu değişik din ve uyruktaki insanları aynı çatı altında toplamak gibi bir hayalin peşinde koşmuştur.Evrensel ideallere sahip çıkan M.Kemal,Türkiye masonlarının eleştirici bakışları altında güçlü bir devrim gerçekleştirecek, başarısızlığı başarılı kılacaktır.*"[119]

Cumhuriyet'in 1923 yılında ilanı ile birlikte Türk masonluğu da yeni bir ulusallık anlayışı ve laiklikle birlikte Atatürk devrimlerinin ilkelerine paralel olmaya çalışmıştır.Masonların Cumhuriyet Türkiyesi'nde yeni düzenden beklentilerini ifade eden; hürriyet, eşitlik, kardeşlik ilkeleri ile Cumhuriyet yönetimine ulaşmıştır ve masonların da yeni Türkiye'nin inşasında ciddi katkıları olmuştur.Cumhuriyet Dönemi'nde, Cemiyetler Kanunu gereği olarak Türkiye'deki masonluk kurumları da

---

[115] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları**,Alter Yayınları,Ankara 2014,s.171
[116] Yunus Nadi, **Cumhuriyet Yolunda**,Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları,Mayıs,1999,s.102
[117] İlhami Soysal,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**,Derin Yayınları,6.b. ,İstanbul, Mart 2010,s.284
[118] **A.g.e.,**s. 285,286
119 Erıc Anduze ,**Osmanlı Türkiyesi'nde Masonluk1908-1924**, (Çev.:Can Kapyalı),Sokak Kedisi Omnia Yayını,İstanbul ,2012 ,s.s. 151-153

birer dernek statüsüne sokulmuştur.Cumhuriyet döneminde de masonlar okullar yardım dernekleri açmıştır ve gazeteler çıkarmışlardır.Laik ve cumhuriyetçi rejimle Türkiye Cumhuriyeti,localardaki milliyetçiliği kaldırmıştır.Renaissance Locası bu kurala uyduğundan masonlar arasında ayrılmalar meydana gelecektir.Renaissance Locası[120] 1924 yılında siyasete karışmamayı kararlaştırır. Fransız Büyük Doğusu'na gönderdiği mektupta Türkiye karşı sevgi ve kardeşlik duygularıyla birlikte,pozitivist yaklaşımlar içinde bulunduklarını, Türkiye'deki bir çok loca ve masonun masonluk karşısındaki görev ve saygılarını yitirdiğini ve Fransız Büyük Doğusu'na olan bağlılıklarını aktarırlar.Bazı üyeler arasında çıkan sürekli tartışmalar yüzünden 1931 yılında fesh etmiştir.[121]

Dış siyasette Cumhuriyet döneminde özellikle Lozan Barış Anlaşması ile çözümlenemeyen sorunları tartışma ve çözüme ulaştırmada masonların da çalışmaları bulunmaktadır.Nitekim Lozan'daki delegelerden Rıza Nur, Dışişlerine 27 Ocak 1923'te gönderdiği bir yazısında Musul topraklarını Misak-ı Milli sınırları içerisinde göstermektedir."*Musul, memleketin gelişmesi için gerekli olan petrolleri ile bize çok lazımdır. Keza, elden çıkması başımıza bir Kürdistan belası çıkarması demektir ki bizi böğrümüzden vurur.*"Maalesef ki Milletler Cemiyeti'nin taraflı tutumu ile Musul kaybedilmiştir.Yalnız Rıza Nur'un uyarısı ileride Şeyh Sait ve Dersim olaylarının çıkacağına işaret mahiyeti taşımaktadır.[122] Ayrıca Hatay meselesi sırasında Hatay'da mason cemiyetleri Araplar ve Ermeniler'le irtibat halinde olduklarından onları kışkırtırlar.Hatay'ın anavatana katılmasıyla masonluk tatile girer.Saffet Arıkan Fransa'ya nota verilmeden önce Cumhurbaşkanlığı'na gönderilen raporda Hatay çevresinde oluşan mason localarına işaret etmektedir.

> "*Fransız diplomasisi bütün Suriye'de olduğu gibi İskenderun bölgesinde de mason locaları kurmaya başladığının haber alındığı; İki ajan tarafından tekit olunan bu habere göre İskenderun Locası başkanlığına Belediye Reisi Antuvan Filip ve üyelerine de Maliye Reisi Hasan Cebbar,Maliye müfettişi Fuat, Adalı Nafi, Corc Corci, Soğukoluk Belediye Reisi Ayvazyan, Avukat Hayik Balyan, Avukat Yusuf Edip, Avukat Edvar Zerik, Hükümet Baytarı Hamdi Alul,eski komiserlerden Viktor Boğos gibi frankofillerin getirilmekte olduğu, İskenderun Locası'nın adının Miryandos olacağı; Kırıkhan'da da Mösyö Durieux'nün sadık dostlarından Jean adında bir müteahhit marifetiyle ayrı bir şubesi açılmaya çalışılmakta olduğu(...)Antakya'daki Antioche Mason Locası*

---

[120]Renaissance Locası 22Ocak 1920'de Harmonia Locasının beyanatına arka çıkarak Türk Unsurunu İnsanlık düşmanı ilan ettiler.Bkz.Edhem Eldem,"Geç Osmanlı Döneminde Masonluk ve Siyaset Üzerine İzlenimler",**Toplumsal Tarih Dergisi**,33,Eylül 1996,s.25'de yer almaktadır.
[121] Enver Necdet Egeran ,**Güncelleşen Masonluk**,2.b.,b.y.y.,b.t.y.,s.s.73-88
[122]Şerafetttin Turan ,**Türk Devrim Tarihi III**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul ,Temmuz,1995 ,s.152

Frankofil Mehmed'in başkanlığı altında Fransa Maşrıkı azasına bağlı ve Defne adında üçüncü bir loca şeklini alacağı(...)"

Bilgilerinden anlaşılan manda yönetimi bölgenin eğitimli, meslek sahibi ve gelir düzeyi yüksek kişileri bir arada toplamıştır.İletişim dilinin Fransızca olduğu ve Ermeniler'in önemli rol oynadığı görülmektedir. [123]

Cumhuriyet döneminde masonluk tartışmaları yaşanmıştır.Masonluk tartışmasını ortaya çıkaran ilk gelişme Atatürk'e yapılan İzmir Suikasti'nin arkasında da masonlar olmasıdır.Giritli Şevki'nin itiraf etmesiyle Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Adnan Adıvar, Rauf Orbay, eski Maliye Nazırı Cavit Bey,eski İaşe Nazırı Kara Kemal,eski milletvekillerinden Kara Vasıf, Hüseyin Hilmi, İsmail Canbulat,eski Ankara valisi Abdülkadir, Hüseyin Cahit Yalçın, Velid Ebuzziya, Maarif Nazırı Şükrü Bey, mason Dr.Nazım yargılanır.Mahkemede 18 kişi için idam kararı alınması, masonlara da doğrudan zararı dokunmuş ve bazıları idam edilmiştir.İdam kararı alınanlardan birisi olan, 1909'da Meşrutiyet Locası'nı kurmuş olan Maliye Nazırı Mehmet Cavit Bey,suikastın evinde yapılan toplantılarda kararlaştırıldığı suçuyla,1907 yılında Selanik'te İtalyan obediyansına bağlı Macedonia Risorta Locası'ndan İsmail Canbulat Bey suikastı yönlendirenler içinde olması suçuyla yargılanır.İdam kararı,Kılıç Ali,Kel Ali, mason Necip Ali ve Reşit Galip'ten oluşan İstiklal Mahkemesi'nde verilir.[124]

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren en büyük ve ilk yolsuzluk davası olan Yavuz Havuz Davası da masonluk tartışmalarına neden olur.Fikret Takiyeddin Onuralp 1925-1927 yıllarında Türkiye Büyük Locası'nın Büyük Üstadı,Türkiye Yüksek Şurası'nın 1928'de Hakim Büyük Amiridir.Kurdukları şirket Yavuz zırhlısının onarımını Fransız Flander şirketine vermiştir.Ancak onarımı sırasında havuzda kaza olması,onarımın geçiktiği söylentisi ve çeşitli söylentiler kamuoyuna yayılır.Bu olay masonluk aleyhtarlığını arttırır.[125]

Masonluk tartışmasında masonları en çok etkileyen gelişme locaların Hükümet kontrolü altına alınmasıdır ve böylece 1930 yılında İntihabat Buhranı yaşanır.Türkiye Büyük Locası'nın 1930'da yapılan olağan genel kuruluna hükümet müdahale ederek,Cemiyetler Kanunu'na göre dernek statüsünde olan Türkiye Büyük

---

123Yaşar Demir,"Hatay'da Siyasi Çekişmeler ve Türkiye'nin Politikası (1936-1938)",**History Studies**, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı ,2012 ,s.52

124Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları,1.b.,Ankara,Mart 2008,s.290,291

125Tamer Ayan,**a.g.e.**s.s. 275-277

Locası'nı, denetim altına almak ister.Bunun için Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Müfettişi mason Hakkı Şinasi Paşa görevlendirilir.Partinin görüşüne göre hazırlamış olduğu listeyi sunar ;Necat ve Etoile d'O'rient Locaları Büyük Daimi Heyetin nezdinde seçime politik olarak müdahale edilmesini protesto ederler.Büyük Daimi Heyet 15 Eylül ve 11 Ekim 1930 tarihlerinde iki locanın çalışmalarını geçici olarak durdurur.[126]

Masonluk tartışmasında kamuoyu oluşturma da Mahmut Esat etkili olmuştur. Mahmut Esat Bozkurt'un gazetelerde verdiği demeçler çevresinde de masonluk tartışması basına da taşınmıştır.Mahmut Esat'ın bu davranışının nedeni Aybars göre, Türk Ocakları'nın kapatılmasını hazmedemeyişidir."*Mahmut Esat Bozkurt Bey Türk Ocakları'nın kapatılması karşısında üzüldü.Türk Ocakları'nın kapatılamasına rağmen mason cemiyetinin çalışmasına tahammül edemeyip Ekim 1931'de Anadolu Gazetesi'nde yoğun bir saldırıya başladı.*"[127]

Mahmut Esat Bey 8 Ekim 1931 tarihli yazısında masonluğun milliyet düşmanı olduğu iddiasında bulunur.Anadolu Gazetesi'ndeki 11 Ekim'de yer alan yazısında milliyetçilerin böyle yerlere giremeyeceğini insanlık sözünün,ırk,din ve dil gözetmeksizin kardeşlik ifadelerinin aldatmaca olduğunu,hükümeti kendi çıkarlarına alet etmek istediklerini belirterek,Yavuz işinde rüşvet meselesinden mahkum mason Üstadı Azamı Fikret Bey'i hatırlatmaktadır.Milliyetçilik anlayışının Türk ulusçuluğundan farklı olduğunu savunur.Havuz Yavuz Davası denilen ilk siyasi yolsuzlukta masonların da yer aldığını kanıtlar. [128] Karşılık olarak,M.Kemal Bey Hizmet Gazetesi'nde 11 Ekim'de yanıt verir.Masonluk milliyetçi, halkçı şeklidir ve Türk milleti masonluğu kaldırmaz yükseltir açıklamalarını yapmaktadır.Masonluğun halkçılıkla ve milliyetçilikle halkın yararına çalıştığını çağdaşlaşmaya hizmet ettiklerini vurgulamaktadır.[129] Mahmut Esat Bey 13 Ekim'de Anadolu Gazetesi'nde Masonluğun Aforozu başlıklı makalesinde; masonluk beynelmilliyetçi mezheptir. Hemde saniazam denilen allahlarının himayesinde Türk'ü, Rum'u, Ermeni'yi, Yahudi'yi, Fransız'ı, İngiliz'i fark gözetmeksizin kardeş sayan bir örgüt milliyetçiliğin düşmanı olduğu ifadelerini kullanır.Hatta masonluğun tatbikatta dünya politikacılarının bilhassa Siyonist Yahudiler'in elinde bir aldatma,bir istila,bir

---

[126]**A.g.e.**, 2008,s.s.278-280
[127] Ergün Aybars,"Mahmut Esat Bozkurt ve Masonlar",**Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**,C.II,S.4-5 ,Yıl:1994-1995,İzmir ,1995, s.,245,246
[128]Mahmut Esat Bozkurt,**Masonlar Dinleyiniz**,Kaynak Yayınları,1.b.,İstanbul,2005,s.16.Zeki Arıkan, **İzmir Basınından Seçmeler 1923-1938** ,İzmir Belediyesi Kültür Yayını,C.2,1.b.,İzmir,2003, s.278
[129]Zeki Arıkan,**a.g.e.**,s.543

soygunculuk vasıtası olduğu açıklamalarını yapar.[130] Hizmet Gazetesi'nde M.Sami ismiyle, Mahmut Esat Bey'e verilen yanıtta ise,Cumhuriyet Halk Fırkası'nın mason olduğu iddia edilir.Hürriyet, eşitlik ve insan sevgisine hizmet ettiğine dikkat çekilir."*Mahmut Esat Bey eğer masonluğun Türkiye'de kökünü kazıyacak ise ,önce Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kökünü kazımak zorundadır(...) Hürriyeti,müsavatı ve insanlığı seviyor mu?*"soruları sorulur.[131]18 Ekim 1931 tarihli Anadolu Gazetesi'nde Mahmut Esat Bey'in Masonlara Cevabı makalesinde;İngiliz Casusu Lavrence'ın, Ağa Han ve memleketin en büyük adamını öldürmeye gelen Mustafa Sagir'in de mason olduğunu,Yahudiler'in de içinde masonların bulunduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla İngiliz casuslarının masonluğunu kanıtlayarak,1. Dünya Savaşı ve Atatürk'e suikast olaylarının arkasında da masonların varlığını ve Yahudiler'in de mason olabildiklerini göstermektedir.[132]Mahmut Esat Bey,Anadolu Gazetesi'ndeki 19 Ekim'deki Milletimden Başka Kimseye Verecek Hesabım Yoktur.Allaha Bir Kuru Can Borcum Var başlıklı makalesinde;Yüzellilikler içinde de masonların olduğunu söyler.Masonluğun tatbikatta Siyonist Yahudiler'in bir tuzağı ve aletidir diyerek general Ludendorff'un eseri Yeni Cihan harbini okumalarını istemiştir.Yine 20 Ekim'deki Ben Masonluğun Prensiplerine de, Tatbikatına da,Tecelliyatına da Türk Olarak Düşmanım makalesinde, aynı konuları savunur.Trablusgarp'ın farmason oyunu ile yitirildiğini iddia etmektedir.[133]Nahit Hilmi Bey Hizmet Gazetesi'nde 21 Ekim günü Mahmut Esat Bey'e, M.Esat Bey'in Köpekleri Ulur,Kervan Yürür makalesi ile cevap verir.Türk masonluğuna taşralı örgütlere saldırır gibi saldırmakla suçlar.[134]Nitekim,masonluğun uluslar arası örgüt olduğunu vurgular.Ayrıca, Mahmut Esat Bey,Farmasonluğa Son ve Kısa Cevaplarım makalesinde ise; İngiliz casuslarının, Hilal-i Ahmer, Himaye-yi Etfal, Himaye-i Hayvanat cemiyetlerinin ve Serbest Fırka lideri Fethi Bey'in masonluğuna dikkat çeker.

> "*Farmasonluğun mütarekenin o ihanet günlerinde,İngiliz Papazı Frewların, casus Lawrencelerin,Mustafa Sagirler'in eski başmasonlardan hain feylesof Rıza Tevfikler(...)Bir hayır ,bir insaniyet cemiyeti bunlarla meşgul olabilir mi tabii olmaz.Mesala Hilali Ahmer gibi, Himayeyi Etfal gibi, Himayei Hayvanat Cemiyeti gibi.Mesala(...)Serbest Fırka lideri Fethi Bey farmasondur.Yanında çalışan erkanın büyük çoğunluğu da farmasondur.Görülüyor ki, Serbest Fırka erkanı farmasonlar, Halk Fırkası ricalini de farmason olmayanlar teşkil ediyor.*"

---

[130]Mahmut Esat Bozkurt,**a.g.e.**,s.s.19-21
[131]Ergün Aybars,**a.g.m.**, s. 248
[132]Zeki Arıkan,**a.g.e.**,s.276
[133] Mahmut Esat Bozkurt,**a.g.e.**,s.22-28
[134]Ergün Aybars,**a.g.m.**, s. 250,251

Türkiye Cumhuriyeti'nde de yardım kurumlarının masonlar tarafından oluşturulduğuna ve Cumhuriyet Halk Partisi kadrolarında farklı mezhepten insanların yer aldığına ilişkin kanıt sunmaktadır[135].Mahmut Esat Bozkurt'un tartışmalarında kullandığı kavramlar arasında Türkiye,Türk milleti, laiklik, demokrasi, milliyetçilik terimleri Türkçülük akımı ile Türkiye Devleti kurulduğunu,Türk ulusu oluşturduğunu ve yeni Türk Devleti'ni oluşturan Atatürk'ün ilke ve inkılaplarının varlığını göstermektedir.Işık Gazetesi'nde Mahmut Esat'ın masonluk tartışmalarından ayrıntılar bulabilirsiniz.[136]

Masonluk tartışmalarında masonluk localarındaki çekişmeler de etkili olmuştur.Bilinen en meşhur loca olayı Azim vakasıdır.Zafer Toprak'ın araştırmalarına göre Azim Vakası sorununun nedeni, 1930'da Hükümet tarafından yönlendirilen bir grubun,Yüksek Şura üyesi seçimlerine hile karıştırmasıdır.Bu durum masonluk bünyesinde derin görüş ayrılıklarına neden olmuştur.Bazıları, yabancı masonlarla azınlıktan bazı biraderlerinin Türk masonluğuna el koymak istediklerini iddia etmişlerdir [137] Farklı bir görüş ise nedeni olarak, şu bilgileri vermektedir.Türkiye Büyük Locasına bağlı Azim Muhterem Mahfili localar genel tüzüğüne eklenen üstüste iki yıl görev yapan üstadı muhteremlerin aradan bir yıl geçmeden tekrar üstadı muhterem seçilmeyeceklerine ilişkin maddesini protesto etmek amacı ile loca üyelerinin tamamı tarafından imzalanan önerge ile loca kardeşlerinin hürriyetlerine ve serbest vicdanlarına müdahale ve tahakküm saydıkları bu karar nedeniyle geçici olarak uykuya yatmasını isterler ve 8 Nisan 1932 tarihinde kapatılır.[138]

Masonluk tartışmalarına siyasi boyut kazandıran en önemli gelişme Bozkurt Vakasıdır.Olay, 1-2Ağustos 1933 tarihinde Mahmut Esat Bozkurt yanında iki arkadaşı Giritli Şevki ve Torbalılı Emin olduğu halde bindikleri otomobilin camından İzmir- Karşıyaka vapur iskelesinin karşısında bulunan Zuhal Mahfili lokalinin penceresine altı el ateş eder.6 Ağustos 1933'de mahkemede Giritli Şevki "*Memlekette muzır gördüğü ve bunu da Mahmut Esat Bey'in makale ve konferanslarından anladığı masonluk teşekkülünün manevi şahsiyetini tahkir*

[135]Mahmut Esat Bozkurt,**a.g.e.,**s.s.42,43 ,52-57

[136]Bkz. Işık Gazetesi Ek:3'de bulunmaktadır

[137] Zafer Toprak,"Masonluk ve Tek Parti:Sütunların Yıkılması Masonluk Uykuya Giriyor-1935", **Toplumsal Tarih Dergisi**,Tarih Vakfı Yayını,Eylül 1996,s.33

[138]Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları ,1.b.,Ankara ,2008 ,s.282,283.Mişel Margulies,"Müstakil Türk Masonluğu Yüksek Azim Mahfili ",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1979,S.32,s.6

maksadıyla hareket ettiğini"belirtir.Verilen ceza tecil edilerek Giritli Şevki serbest bırakılır.Gelişme sonuç olarak,masonluğun kapatılmasını hızlandırır.[139]

Dış sebepler ise,dünyadaki nazizim,faşizm,komünizim gibi baskı rejimleriyle yönetilen totaliter devletlerde hür düşünce ve demokratik haklardan yana olan masonluğun kapatılması için ortaya konan çaba ve anti propagandalardır.[140] Nitekim Recep Peker'in İtalya'yı ziyaretinden döndükten sonra faşizmi Türkiye'ye uyarlanmasını öneren raporuna Atatürk,"*Bütün bunları ben öldükten sonra yaparsınız*" diye cevap verir[141]ve 1-3 dereceler kapatılır,4-33 dereceler kapatılmaz.[142] Uykuya yatma döneminde masonlar çalışmalarına sadece resmi olarak ara vermişler, kendi aralarında toplanmaya devam etmişlerdir.Türk Büyük Locası'nın faaliyetlerini durdurması ile Yüksek Şura mason kurumu olarak kalmıştır.1938 yılı seçimlerinde Nurettin Ramih Hakim Büyük Amirliğe,Mim Kemal Öke Kaymakamlığa seçilmişlerdir.Kapanıştan sonra seçim yapılmasının yanında 1938 ve 1947 yılları arasında 16 masona derece verilmesi,Yüksek Şuranın uyku döneminde faaliyetini sürdürdüğünün kesin kanıtıdır.[143] Konuya ışık tutan diğer bir bilgi ise kapatılma döneminde İdeal Locası'nın 1948'e kadar Karaköy'de ve Tokatlı Lokantası'nda toplantılar yaptığı,1939'da İdeal,Kültür ve Ülkü localarını kurduklarını belgeleri loca üyelerinin anılarıyla aktarmışlardır.[144]

Mason localarının kapatılması basına haber olarak yansımıştır.Türk basınından Tan kapatılma haberini 15 Ekim 1935 tarihli sayısında duyurmaktadır.

> "*Türk Yükseltme Cemiyeti adını taşıyan teşekkül faaliyetini tatil etmiştir.Toplantıları yasak eden emir, Türkiye Üstadı Azamı,İstanbul Emlak Bankası Direktörü Muhiddin Osman'a bildirilmiştir(...)Türk Yükseltme Kurumu'nun teşkilatının kaldırılmasını gereklendiren sebep son fırka(parti) programında yazıldığı gibi, kökü dışarıda bulunan kurulların anayurtta yer bulmayacağı hakkındaki kayıttır.*"[145]

Cumhuriyet döneminde mason cemiyetlerinin kapatılması dış siyasete de yansır ve Almanya'da tartışılmaya başlar.18 Ekim 1935'deki makalesinde Victor

---

[139]Tamer Ayan,**a.g.e.**, s.288,289.Suha Umur, " Arşivimizden Belgeler 1933 Yılında Bir Olay",Mimar **Sinan Dergisi**,Yıl:1978,S.27,s.50

140 Mustafa Besimzade,**Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi no:4,4.b., İstanbul,2014,s.s. 90-94

[141]Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları,Ankara, 1.b., 2008, s.294

142Bojidar Çipof,"Türkiye'de Masonluk Tarihi 3",**İlk Kurşun Gazetesi**,1Nisan 2012,s.y.

[143]Tamer Ayan,**a.g.e.**, s.382,383

[144] Dündar Erendağ, "Uyku Döneminde İdeal Muh.:Lo.:sı",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl: 1984,S. 53,s.s.19-32

145İlhami Soysal,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**,Der Yayınları, İstanbul, 1988,s.s. 315-317

Maurer masonların cemiyetlerinin kapatılma gerekçesini açıklamaktadır."*Halk Partisi Genel Sekreteri Recep Peker(...)Atatürk'ün onayıyla(...)Türkiye'deki tüm mason localarını kapattı ve mal varlıklarına(...)el koydurdu(...)Gerekçe ise yurt dışı ile olan yasak bağlantıdır(...)Masonlar o zamanlar kendilerine amade Avrupa basınında konuyu Ermeni meselesi ile ısrarla benzeştirmeye çalışıyorlardı.*"Mason örgütlerinin kapatılmasını Ermeni Meselesi gibi Avrupa'nın kullanmak istediğine işaret etmektedir.[146] Bazı akademisyenler, mason localarının kapatılmasının nedenini tek parti döneminin politik uygulamalarında, sivil toplum çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma açısından engel olarak algılandığı sivil toplumun yerel, dinsel, kültürel ve politik farklılıklarını ortadan kaldırmak isteyişinden kaynaklanır şeklinde yorumlamıştır.[147]

Üstat Hayrullah Örs ise,28 Ağustos 1972 tarihinde Abdi İpekçi'yle yaptığı ve Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan açıklamalarında,bu konuyla ilgili olarak mason localarının etkinliklerinin azaldığını aktarır.

> "*O devirde bütün dernekler kapanmıştı.Türkiye'de Halk Evleri,Halk Partisi var, hepsi buraya girsin denmiştir.Bakın,Ana Çizgileri ile Türkiye'de Masonluk Tarihi diye bir kitap var.İç işleri Bakanı Şükrü Kaya bu mesele üzerinde o zaman ,Türk masonları olduğunu görerek kendi teşkilatını kendileri feshetmişlerdir.*"

Kapatmanın Hükümet'in eliyle olmadığını, ancak,tavsiye ile Türk masonlarının kendi teşkilatlarını fesh ettiğini iddia etmiştir.Masonluk konusunda yazılan kitapların varlığını da gösterir.[148] Ayrıca röpartajda kapatma ile ilgili ne devletin emri ne de bir mahkeme kararı olduğunu da söyler. [149] Locaların kapatılması konusunda üstatlardan Necdet Egeran ise,"*düzensiz durumda iç kavga ve kargaşalıkları yenemeyen bu mason örgütleri Büyük Üstadlarının emriyle 1935 yılında kapatılmışlardır*" açıklamalarını yaparak, böylece Türk masonluğun bir türlü isteği hedefleri gerçekleştiremediğini, kuruluşlarındaki eksiklikler ve kendi sorunlardan kapatıldığını savunmaktadır.[150]

---

[146] Sezen Kılıç,"Nazi Basında Atatürk Dönemi (1933-1938)Harp Akademileri",**Saren Jass International Journal of Social Science**, C. 5, S.4, August ,2012,s.s. 145-160

[147] Seyfettin Aslan,"Türkiye'de Sivil Toplum",**Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**,C.9,Kış-2010,s.31

[148] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları,1.b.,Ankara 2008,s.360

[149] y.y., "Masonluğun Özelliği",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:4,1973,S.13,s.12

[150] Tamer Ayan,**ag.e.**,s.349

1.2.Masonlukta Öğretiler- Felsefe

Antik Çağlarda bir meslek sahibi olabilmek ve toplumda saygınlık kazanmak için inisiye olmak şarttır. İnisiye olmadan kimse kral, baş rahip veya baş mimar olamaz. Masonluk din ve insiyeyi içinde barındıran ezoterizmin birbirini tamamlamasıyla doğmuştur. [151]

Masonluk öğretisinde ezoterizm önemli bir yer tutmaktadır. Ezoterizm sözcüğü, içeriye dönük açık olmayan anlamıyla bir topluluk ya da bir örgütü, bir yöntem ya da sistemi, bir yazı ya da konuşmayı nitelendirebilir. [152] Sözlerin ve olayların arkasında bazı gerçeklerin olduğunu kabullenip bu bilgileri sadece eğitime uygun olan seçilmiş kişilere(insiyelere) aktarılmasını uygun gören kapalı eğitim sistemi olarak da tanımlayabiliriz. [153] Antikçağ'ın gizemci düşünürü Pisagor, öğrencilerini esoterikos ve exoterikos diye ikiye ayırır, gizli öğretisini yalnızca birincilere aktarır. Kapalılığın insanlık için daha yararlı olacağı düşüncesi Ezoterizmi oluşturmuştur. Herkese duyurulması sakıncalı görülen bilgilerin, yalnızca belirli bir kültür düzeyine erişen kişilerce anlaşılabileceği gerekçesi kapalılığı zorunlu kılmıştır. Aristo sabahları seçkin öğrencilerine ders verirken, akşamları halka ders veririp ve farklı bilgiler öğretmektedir. Ezoterizmin gizliliği Hermesçilikle açıklanır:

> "*Her us büyük gerçekleri kavrayamaz.Çoğunluk ya aptal, ya kötüdür. Aptalsalar, gerçek karşısında akıllarını büsbütün yitirirler.Kötüyseler, bu gerçeği kötüye kullanarak,büsbütün kötülük ederler.Gerçeği gizlemekten başka yol yoktur. Bulmak, bilmek, susmak gerek.*"[154]

Hermentizim simyacıların kullandığı özel bir eğitim sistemidir. [155] Milattan önce 3000 yıllarında Eski Mısır döneminde Hermes isimli bir baş rahip vardır ve Yunan kitaplarında, *Hermes Trismegistus* olarak geçmektedir. Bu rahip tüm evrenin Tanrının görüntüsü ve parçası olduğunu savunarak Hermetik görüşü meydana

---

[151] Reşide Adal,"Aydınlanma Çağında Kamusal Alan ve Heterotopik Mekan İncelemesi:Palaıs Royal ve Mason Locaları",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2004,s.136

[152] Önder Limoncuoğlu,**MasonlukAraç mı,Amaç Mı?,** Limoncuoğlu Yayınları, 1.b., Alsancak/ İzmir,Kasım 2011, s.s. 5-26 . Helmut Reınaalter,**Masonluk** (Çev.:Kazım Özdoğan) Kırmızı Kedi Yayınları,3.b.,İstanbul,2008,s.47.Şadan Ersoy,"Ülkü Mabedi Yolunda",**Mimar Sinan Dergisi**,S.29, Yıl:2003,s.90

[153] Mustafa Besimzade,**Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi No:4,4.b., İstanbul, 2014,s.123

[154] Önder Limoncuoğlu,**MasonlukAraç mı,Amaç Mı?,** Limoncuoğlu Yayınları, 1.b., Alsancak/ İzmir,Kasım 2011, s.s.5-26 . Helmut Reınaalter,**Masonluk** (Çev.:Kazım Özdoğan) Kırmızı Kedi Yayınları,İstanbul, 2008 ,s.45

[155] Mustafa Besimzade,**a.g.e.**,s.131

getirmiştir.[156] Hermese atfedilen Zümrüt Tablosu eserinde dünyanın yaradılışı olarak ilk tanrının ışığı oluşur fiile fiil hareketle harerete hayat verir.Hatta Hıristiyan kilisesinin ilk zamanlarında vaftize illumination (nurlandırma) denilmiştir. [157] Uyumların Kanunu isimli gizli esasların temel kanunu da bunda yer alır.Evrenin kendi çeşitli unsurları alanları arasında bir çok gizemli benzerliklerin olduğunu belirten kuramda tek olanın mucizesini meydana getirmek için yukarıda olan aşağıda olan gibidir.Gizli esaslar büyük evren ve küçük evren kuramını buradan alır.[158]Milattan önce 500lerde, Hermetik anlayışı,eski Yunan'da yaşamış olan ünlü geometrici Pisagor da da görülür.Delphoi'te, Mısır'ın Teb ve Memphys kentlerinde ve Babil'de bulunmuş olan Pisagor, Croton'da, bir enstitü açarak kendi Ezoterik ekolünü kurar. Bu okul , hem bir okul, hem de bir kardeşlik derneği gibi işlev görür. Burada, dinler ve manevi bilimler ve maddi bilimler (fizik, matematik, siyaset vb.) de öğretilir.Pisagor'a göre, tüm felsefe ve dinlerde hakikatin dağınık ışınları yer almaktaysa da, bu ışınların merkezi Ezoterik doktrindir.Milattan sonra 300lerde, İskenderiye Mektebi'nde Plotinus önderliğinde felsefe de,ezoterik görüşü işler. Felsefecilere göre "*Tanrı yaratan değil, var olandır, evren onun görüntüsüdür, doğal olarak insan da tanrının görüntüsüdür*".Toplumun yetersiz bilgileriyle Ezoterik doktrini anlayamayacaklarını düşünerek, doktrinlerini semboller ve sırlar esası içinde gizlemişlerdir.[159] Sonuçta mesleki sırların meslekten olmayanların eline geçmemesi ve iç disiplin için kapalı verilen eğitim sistemine Ezoterizm denildiği anlaşılmaktadır. 6.yüzyılda Bizans İmparatoru Justinyen Ezoterik eğitim sistemini yasaklayıp eğitimi kilisenin eline vermiştir.Sekülatif masonlukta Ezoterizm insanın nefsini terbiye edişinin bir parçasını oluşturur.[160]Masonlukta yazılı olmayan bilgilere de Ezoterik denildiği de ifade edilmektedir ve sembollerle açıklanır.[161]

Masonlukta yer alan diğer felsefik öğreti olan Kabalist anlayış ise, simya geleneği, Hıristiyan Gnostizm'i, tasavvufi anlayış, pagan rahiplerin mistisizmi de Hermetik anlayışın izlerini taşır.Hermetik anlayışı dinlerle destekleyen kabalist

---

[156] Önder Limoncuoğlu,**MasonlukAraç mı,Amaç Mı?,** Limoncuoğlu Yayınları, 1.b., Alsancak/ İzmir,Kasım 2011, s.s.5-26 . Helmut Reınaalter,**Masonluk** (Çev.:Kazım Özdoğan) Kırmızı Kedi Yayınları,İstanbul, 2008 ,s.45

[157] Reşit Ata, "Ex Oriente Lux-Işık Doğudan Gelir ",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1986,S.60,s.15

[158] Tayfur Tarhan," Sembol ve Allegori",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1975,S.17,s.48

[159] Önder Limoncuoğlu,**MasonlukAraç mı,Amaç Mı?,** Limoncuoğlu Yayınları, 1.b., Alsancak/ İzmir,Kasım 2011, s.s.5-26 . Helmut Reınaalter,**Masonluk** (Çev.:Kazım Özdoğan) Kırmızı Kedi Yayınları,İstanbul, 2008 ,s.45

[160] Mustafa Besimzade,**Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi No:4,4.b., İstanbul,2014,s.124,125

[161] Yako Levi , "Çırak İle Üstad Arasında Bir Diyalog",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1982,S.43,s.17

felsefedir.Kabala,Tevrat'ın ortaya çıkışından çok daha eski bir tarihte oluşturulmuş bir anlayıştır ve Eski Mısır'dan Yahudiliğe geçen öğretidir.Kabala'nın en önemli bölümü, evrenin oluşturulmasına ilişkin kuramıdır.Bu yaratılışın başlangıcında, daireler ya da yörüngeler anlamına gelen ve Sefirot olarak anılan, hem özdeksel (maddi) hem de tinsel (manevi) nitelikli oluşumlardan oluşur.Bunların toplam sayısı 32'dir; ilk onu Güneş Sistemi'ni, diğerleri ise uzaydaki öteki yıldız kümelerini temsil ederler.Kabalist anlayışı aynı zamanda Hz. Musa Tur Dağı'nda bulunurken, İsrailoğulları'nın saparak tapındıkları böğüren buzağı heykeli ile Mısır'daki Hathor ve Aphis adlı putlarının benzerliğinde ve Mısır'ın güneşe tapınması ve eski Mısır öğretisinin göz sembolünde görebiliriz. [162] Kabalacılar harflerin kendi aralarında gizemli ilişkileri,mukaddes bazı anlamları ve buna bağlı farklı mistik açıklamalarının olduğunu düşünürler.Üç çeşit uygulamaları temurya,harflerin yerini değiştirip farklı sözcükler oluşturma ;gematriya, İbrani Alfabesine nümerik değer verilmesi; notarya, sözcüğü oluşturan harfleri kullanarak faklı sözcük oluşturmadır. Zohar'ı ilahi metin olarak tanırlar.Mesihi Tanrı'nın oğlu kabul ederler.Sebatay Sevi de Kabala'ya bağlı olarak kendini Mesih ilan eder.[163]

Masonluğun felsefesini belirleyen ve masonlukla bağlantılı olan ilimlerden ilk sıralarda simya [164] ilmi yer almaktadır.Değersiz maddeleri altına çevirme, bütün hastalıkları iyileştirme ve hayatı sonsuz biçimde uzatacak ölümsüzlük iksirini bulma uğraşlarına Simya, bu işle uğraşanlara simyager ya da simyacı denilmektedir. [165]1510 yılında Londra'da simya ustaları Bağcılar Topluluğu'nu oluşturdular.Yasak bilimler üzerine araştırma merkezleri meydana getirdiler.[166]Bu mesleğin temelini simyacı da olan Hermes Trismegistus'un bir felsefi-spiritüel sistemi oluşturur ve Hermetizm ile Simya birbiriyle ilişkilidir. Hatta, 17. yüzyılda bile Simya ve Hermetizm, o yüzyılın önemli bir Ezoterik ekolü olan Gül-Haçlılar'ın doğuşunda etkili olmuştur.Simyacı olarak nitelendirilen bilim adamları vardır ve [167] Newton [168] bunlar içerisinde yer

---

[162]Önder Limoncuoğlu,**a.g.e**., s.s. 5-26 . Helmut Reınaalter,**a.g.e.** ,s.45

[163] Bora İyiat, **Haşşaşilerden Gladioya Gizli Örgütler İlluminati**,Kripto Yayınları, 2.b., Ankara, Mayıs 2014,s.229-236

[164]Bkz.Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar**, Gür Yayınları,1.b.,İstanbul,1991,s.131'de Orhan Koloğlu Mehmet Bey'in Esrarı Farmasyon eserinde masonluğun sihir kimya ve simya ile uğraşan bir grup olarak adlandırıldıklarını açıklamaktadır.

[165] Önder Limoncuoğlu,**a.g.e.**,s.s.5-26 . Helmut Reınaalter,**a.g.e.**, s.45

[166] Paul Naudon,**Masonluğun Kökenleri Kutsallık ve Meslek**,(Çev.:Can Kapyalı),Homer Kitabevi, 1.b.İstanbul,2007,s.254

[167] Önder Limoncuoğlu,**a.g.e.**,s.s.5-26 . Helmut Reınaalter,**a.g.e.**, s.45

almaktadır.Simyacılar çağlarındaki, kimyevi konseptler ve süreçler içinde ortak terminoloji eksikliğinden gizlilik oluşturmuşlar,Hıristiyan ve pagan mitolojisi, astroloji, kabala ile diğer mistik ve Ezoterik alanlarda kullanılan terim ve sembolleri kullanmışlardır.[169] Simyanın merkezinde yedi Hermetik ilke yer alır: Maneviyat, Analoji, Salınım, Polarite, Ritim, Sebep-Sonuç ve Cinsiyettir.[170] Masonluğun Hermetik geleneğinde de uygulama alanı bulan simya araştırmalarının hedefi, değersiz metalleri mükemmel altına dönüştürebilecek özelliklere sahip olan bilge taşı yada filozof taşını üretmektir ve bunun masonlukta anlamı ham taşı işlemedir.[171] Masonlukta amaç sorgulayıcı kafaya sahip, ön yargılardan, her türlü inançtan kurtulmuş, tam özgür, tam bağımsız ve objektif düşünebilen bir insan oluşturmaktır. Masonluğun varlık sebebi de, sırrı da, gizliliği de,bundandır.Bundan dolayıdır ki, mason localarının sütunlarından birinde,kendini bil yazısı bulunmaktadır.[172] 17. yüzyılda modern masonluğun şekil alma dönemi olarak bilim adamı ve simyacı kavramları aynı anlamı taşır haldedir.Hıristiyan simyacılar papazların ayinlerde içtikleri şarabın İsa'nın kanına veya vücudların ıslahı için cemaate verdikleri ekmek parçasının İsa'nın vucuduna dönüştüğü iddiasından faydalanarak bir maddenin herhangi başka bir maddeye dönüşebileceği fikrini benimsemişlerdir.Simyacıların ve inşaat localarının pergel, güneş, ayna, önlük, gönye, ay gibi sembolleri modern masonlukta kullanılmaktadır.[173] Simyacı laboratuvarında maddenin yaratılışını açıklayarak hakikati araştırır.[174] Hatta kendini bil ifadesi Osmanlı dönemi mason aydınlarının şiirlerine de yansımıştır.Ziya Paşa Terkib-i Benti'nde:*"Eller gibi mağlub-i heva olma er ol er Nefsin seni ram etmeye sen nefsini ram et" "Adem ona derler ki garazdan olsa salim Nefsinde dahi eyleye icra-yı adalet"*Namık Kemal de ise *" Bastığın hak-i siyahten tutma alçak nefsini Sabit ol azminde dehr-i bisebatın rağmına"*şeklinde geçer.Tevfik Fikret'in Tarih-i Kadimi Zeyl'inde "(…)*Düşünüp işlemek ayinimdir Yaşamak dini benim dinimdir Müminin varlığa imanım var(...)Kitabım sahn-ı tabiat kitabı Bendedir hayr ile şer esbabı* "dizeleriyle

---

168 Newton,Francis Bacon,Elias Ashmol gibi bir çok simyacının franmason meslek localarına üye oldukları bilgisi verilmektedir.Bkz. Mustafa Besimzade,**Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi No:4,4.b., İstanbul,2014,s.29

169 Önder Limoncuoğlu,**a.g.e.**,s.s.5-26 . Helmut Reınaalter,**a.g.e.**, s.45

170 Helmut Reınaalter,**a.g.e.**,s.47

171 **A.g.e.**,s.s.65-67

172 Önder Limoncuoğlu,**a.g.e.**,s.s.5-27

173 Mustafa Besimzade,**Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi No:4,4.b., İstanbul,2014,s.128,129

174 Tayfur Tarhan, "Hakikatı Aramak",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:4,1974,S.15,s.68

aktarılır.Rıza Tevfik Serab-ı Ömrüm şiirinde *"(...)Yalnız sen kadirsin hayr ile şerre Şerre mali isen şeytan sendedir(...)Şimdi agah oldum sırrı esrare Alemi yardan vicdan sendedir.* "Uğursuz Sene şiirinde *"(...)Onu bir masum çocuk omzunda taşıyor.Bu felaket dersinde hakla batılı seçtim,Felsefeden vazgeçtim"* ifadeleriyle Tanrıyı bulma anlayışını ;kendi işlevini -yerini aramaya dönüştürür.[175]

Masonluk öğretisinde masonluk mabedini inşa eden usta Büyük Üstat kabul edilir ve kamil insandır.

"*Arkadaşlarından daha gayretli idi*
Ve daha büyük bir şöhrete erişecekti
Bu büyük hakimin adı Euclidesti
Bu büyük usta
Bu merdivenin üst basamağında olanlara
Bu sanatta tekemmül etmeleri için
Daha az mücehhez olanlara
Bilgi vermelerini emrediyordu.(...)"

Masonlukta kamil insan (Simurg Kuşu) olacak olanların bu sanal merdivenin aşamalarını geçerek bilgilerini sır olarak saklamaları istenmektedir.[176] İnsan sırrı arar,sır cam kavanozdaki baldadır,balın tadının anlaşılması için kapağın açılıp balın parmakla alınması gerekmektedir şeklinde de masonlukta sır anlayışı açıklanmaktadır.[177] Sırlarla Tanrının bilimleri oluşmuştur ve kendi aralarında sırlı semboller, işaretler kullanırlar.Masonlar, ritüeller sırasında özel semboller kullanırlar ve işaretler, önlük ile beyaz eldiven takarlar.Biraderler arasındaki bağı temsil eden semboller, masonluğun temel ifadelerini resimler ve sembolik davranışlar aracılığıyla gösterirler.Ketumiyet, biraderler arasındaki güvenin ön koşuludur.[178]"*Bu geometrinin ilk maddesi şudur:Usta mason tamamiyle kendinden emin kararlı, güvenilir ve samimi olmalıdır(...)*" Masonlukta doğruluk dürüstlük,güvenilir olmayı ifade etmektedir.[179] Masonlukta sır tutma bir disiplin olarak nitelendirilir.Dışa dönük gözleri içe dönük şekle çevirmekle nefis eğitilir.[180] Sır anlayışında ben masonum denilmez ve başkalarının masonluğu söylenmez. Ayrıca insana sır saklayarak ağzını

---

[175] Salih Kaya Sağın,"Türk Şiirinde Kendini Bilme Teması",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1985, S.58, s.s.57-60
[176]**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1979,S.31,İstanbul,1979,s.4
[177]Tamer Ayan,"Simurg",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2003,No:129,İstanbul 2004,s.42
[178] J.Palao,S.Hutin,**Tarihte ve Günümüzde Masonluk**,Örgün Yayınevi, İstanbul, Aralık 2012, s.336,337
[179]**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1979,S.31,İstanbul,1979,s.4
[180] Reşat Atabek, "Masonlukta Sır",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1981,S.42,s.25

tutabilmeyi öğretir ve sembolik olarak duvarcı ustalarının bazı kelime ve işaretleri sır olarak verilmektedir.[181]

Masonlukta inançlı olmak ilk şarttır ve inançların birleşimi olarak bir dünya devleti idealleri yer almaktadır.Masonluğun inanç sistemini bilimleri oluşturan Tanrı Evrenin Ulu Mimarı adını taşımaktadır.Kâinatın büyük mimarı,masonlukta Yaradan'ın simgesinin ve evrenin koruyucusudur.Kâinatın büyük mimarının sembolü, masonlar için etik sorumluluğun temelidir. [182]Newton'a göre Allah ,hadisat ve kavanini tabiyenin tek muharrik illeti ve Kainatın Ulu Mimarıdır.[183]Egeran'a göre,düzenli masonlukta Kainatın Ulu Mimarına ve ruhun ölmezliğine inanmak mason olmak için temel zorunluluktur.[184]Platon Cumhuriyet eserinde Allahın iyiliğin yaratıcısı olduğunu söyleyerek Ulu Mimarın iyiliğine işaret eder ve iyi insan olunması istenmektedir.[185]Masonluk Aydınlanma döneminden itibaren ilim ,akıl ve hikmet anlayışlarını uygulamak için spirtüel cephe oluşturmaya başlamıştır.Hayatın göz önüne alınması ruhun terbiyesi,tekamül ve hikmete ulaşmayı ihtiva eder.Böylece özüne bakmak hataları görmek bu anlayıştandır.[186]

Özgürlük, adalet, tolerans, vatan sevgisi, cesaret, kahramanlık, mücadele, çalışmanın kutsal olması, mason kardeşliği, bilim masonlukta yer alan en başta gelen prensiplerdendir.Özgürlük kavramı,ahlakın,cesaretin,iyilik güzellik ve her türlü büyüklüğün özüdür.Hürriyet masonların amentüsüdür.[187]Masonluğa göre bilmeyen adam hür olamaz.[188] Özgürlük ,eşitlik ve kardeşlik 1793'te slogan olarak Fransız İnsan ve Yurttaşlık Bildirgesi'ne eklenmiştir.[189]Fransız Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne özgürlüğü yerleştirmede rolleri olmuştur.Düşünce,vicdan özgürlüğü için siyasi,dini

---

[181] Hulki Cevizoğlu, **Masonluk ve Rotaryenlik**,Ceviz Kabuğu Yayınları,10. b.,Ankara Temmuz 2008, s.236.Alsancak Hür ve Kabul Edilmiş Mason Derneğiyle görüşme (28.07.2016)

[182]Tuncer Tuğcu ,**Masonların Saklı Tarihi,**Gökçe Yayınevi,Ankara, 2005,s.19,20

[183] İ.M.Altar,"Bir Hilabe Genç Mason Adaylarına",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:11, S.41, Ocak, 1961,s.s.2212-2215

[184] İlhami Soysal,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**,Derin Yayınları, 6.b., İstanbul, 2010,s.60

[185] Rasim Adasal, "Felsefe ve Masonluğa Göre Kötümserlik",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:8,S.29,Ocak 1958,s.1559

[186] Selami Işındağ,**Masonik Diyalog**,Akasya Tekemmül Mahfili Yayınları(Ekin Basımevi), İstanbul, 1964,s.12

[187] Kemal Alanbay, "Masonluk Mefkuresi Gözüyle Hürriyet",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:8, S.29, Ocak,1958,s.1569,1570

[188] Ziya Umur, "Yemin",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:3,1970,S.9,s.13

[189] Ahmet Örs, "Özgürlük,Eşitlik,Kardeşlik", **Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:3,1970,S.9,s.59

ve kişisel baskılara karşı gelinir.Kendi özgürlüğü gibi başkalarının özgürlüğü de kutsal sayılır.[190]

Masonluk,aynı zamanda çırak derecesinden itibaren erdemlerden adaleti geliştirmek ister.Adalette mason tarafsız karar vermelidir.[191] Toplum yararını kendi çıkarından üstün tutmak için mason adaletli olmak zorundadır.Adaletle namuslular korunarak toplumda mutluluk ve huzur sağlanır.[192] Herkese tam hakkını verme doğruluk sınırı olan gayedir.[193] Masonluk öğretisinde adalet dinlere eşit davranmayı da ister ve bunun en güzel örneğini Voltaire'nin rüyasında görmekteyiz.Rüyada mahşer günüdür insanlar mahkemeye çıkarılır.Kalvanistlere tolerans göstermeyen Charles de Loraraine'nin yaktırdığı kişilerin ruhları ortaya çıkar.Voltaire bir ses duyar. Bu ses Evrenin Ulu Mimarı'nın sesidir. *"Edebiyet adına Halik ,koruyucu,ruh veren ,intikam alan ,affeden Tanrınız olarak yarattığımız yüz milyonlarca alemlerin bütün sakinleri bilmelidir ki onlar boş fikirlerinden dolayı mahkeme edilmiyorlar.Biz,mahkememizde onlardan yalnız, hayatta iken yaptığı işlerini, fiillerini soracağız.Bizim adaletimiz budur."*Adalet anlayışınında doğmalara karşı olduğunu vurgular.[194] Adalet anlayışlarında ülke kanunlarına uymak ta yer alır.Tesviye Dergileri'nde Türk masonluğunun görevi Atatürk ilkelerini korumak laik cumhuriyetin yasalarına uymak,vatana sadaket ve ülkeye yararlı olmak şeklinde tanımlamıştır.[195]

Masonlukta hoşgörü tolerans kavramı ile ifade edilmektedir ve tolerans sınırsız değildir.Masonik tolerans her türlü hatanın affını gerektirmez.Bilgisizlikten kaynaklanan hataların hoş görülmesi,bu hataların tekrarlanmasını sağlayacak bilgilerin hatayı yapana aktarılması kaydıyla masonik tolerans kapsamına girer.Farklı görüşlerin sabır ve dikkatle dinlenerek, tarafsızlıkla değerlendirilmesi masonik tolerans gereğidir.[196] Türk Mason Dergisi'nde ise önlükler,yarının saadet ve selamet mabedini inşa edecek olan yapıcıların sembolüdür ve toleransın da remzidir ifadeleri

---

[190] Hasan Erman, "Özgürlük",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1985,S.56,s.20
[191] Enver Necdet Egeran,**Güncelleşen Masonluk**,2.b.,b.t.y.,b.y.y.,s.114
[192] Naki Cevad Akkerman, ", Hümanizm Bakımından İslam Felsefesi ve Mason İlkeleri",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1,Eylül 1967,S.3,s.29,30
[193] Raşit Temel, "Bazı Tarifler ve Açıklamalar", **Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2,Mart 1968,S.5,s.31
[194] Fikret Çeltikçi, "Deneme Adalet Mefhumu üzerine Düşünceler",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2,Mart 1968,S.5,s.54
[195] Hulki Cevizoğlu, **Masonluk ve Rotaryenlik**,Ceviz Kabuğu Yayınları,10. b.,Ankara Temmuz 2008, s.236
[196] S.Alıçlı, "Müsamaha ve Taassup Hakkında",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:8,S.29,Ocak 1958,s.1581

ile açıklanmaktadır.[197] Masonluk her kanıya saygı gösterir düşünceleri hoşgörü ile dinler.[198] Toleransa neden olan gelişme fikir ve inanç birliğinin olmamasıdır. [199] Cemiyetlerin denge unsuru olarak düzen kaynağı olan gayedir.[200]

Dokuz ışığa dayanan dokuz erdemin en önemlisi "vatanseverliktir". Vatan sevgisi taşımayan asla mason olamaz.Çünkü vatan mason kardeşlerinin varlığını sürdürecek ve hedeflerini gerçekleştirecekleri yerdir.[201] Vatan sevgisi doğduğu , büyüdüğü,yaşadığı,sevdiği bir toprak parçasına olan daha yüksek manevi bir sevgidir ve fedakarlık ve kahramanlıkla kutsallaşır.[202] *"Mazlumu zalime karşı himaye et ve kendini vatanın haysiyet ve şerefine vakfet"* ifadeleriyle vatanın korunması görevi verilmektedir.[203] Vatan sevgisini masonlar şoven bir ruhla kabul etmelidir.Milletine vatanına bağlı ve sevgi taşımalarının yanında diğer başka vatanlara da saygı göstermelidir.[204] Masonlukta, batılla mücadelede ve masonların kendi zaaflarına karşı cesur, gerçeği yayma konusunda da kahraman olmaları gerekmektedir. [205]

Aklı egemen kılıp gerçeğe ulaşmak için çalışmak, sorumluluktur. Masonluğun kabul ettiği sembolik efsaneye göre, Âdem ile Havva, Tanrı Yehova'nın yasak ettiği elmadan yemişler ve cennetten kovulmuşlardır.Tanrı ayrıca onları hayatlarını eziyet ve zorlukla, terle, çalışarak devam ettirmeye mahkûm etmiştir. Nitekim masonlukta çalışma gayesinin dayandığı temele işaret edilmiştir.[206] El emeğiyle çalışmak medeniyet ve masonluğu oluşturur.[207] Masonlukta çalışmak bir hizmet anlayışı olarak ta görülür.Namık Kemal Murabba şiirinde halka hizmet için çalışmayı ister. "*Musirrim ,sabitim ta can verince halka hizmette Fedakarın kalır ezkarı daim kalb-i millette(...)"* sözleriyle vurgular.[208]

Masonlukta kardeşlik önemli bir kavramdır.Bu kavramın sınırları bulunmaktadır.Yani, sadece mason olanları kardeş olarak nitelendirirler.Sembolik

---

[197] M.C.Duru, **Tolerans**,Türkiye Mason Derneği Yayını,3 Şubat 1959,İstanbul,s.12,13

[198] Şadan Ersoy,"Ülkü Mabedi Yolunda",**Mimar Sinan Dergisi**,S.29, Yıl:2003,s.90

[199] Selami Işındağ,**Masonik Diyalog**,Akasya Tekemmül Mahfili Yayınları(Ekin Basımevi), İstanbul, 1964,s.6

[200] Fikret Çeltikçi, "Masonluk Çalışmalarını Düzenleyen Unsurlar",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1981,S.40,s.12

[201] J.Palao,S. Hutin,**Tarihte ve Günümüzde Masonluk**,Örgün Yayınevi,İstanbul,Aralık 2012, s.s. 191-230

[202] Kemal Şakir Alanbay,"Aşk",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:9,S.34,Nisan 1959,s.1874

[203] Enver Necdet Egeran,**Güncelleşen Masonluk**,2.b.,b.t.y.,b.y.y.,s.114

[204] J.Palao-S.Hutin,**Tarihte ve Günümüzde Masonluk**,Örgün Yayınevi,4.b.,İstanbul,Aralık 2012, s.225

[205] J.Palao,S. Hutin,**a.g.e.**, s.s.191-230

[206] Selami Işındağ,"Çalışma İhtirası",**Türk Mason Dergisi**,Yıl 10,S.39,Temmuz,1960,s.2134

[207] Enver Necdet Egeran,**Güncelleşen Masonluk**,2.b.,b.t.y.,b.y.y.,s.135

[208] Aliye Barutçu, "Türk Şiirinde İnsan Sevgisi",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:3,1971,S.10,s.s.58-62

olarak masonlukta kardeşlik Ademle Havva ve Haabil ile Kaabil kısasıyla açıklanır.Adem insanların şuurunu irade sahibi olarak doğuşunu; Havva sevgi ve şefkati ; Haabil ve Kaabil ise cinsel eğinim ,tutku ve kutsal kardeşliğin sevgi bağlarını bozacak cürüm ,ceza ve vicdan azabını ifade eder.[209] Kardeşliğin kökeni aynı zamanda Roma Dönemi efsanelerine de dayandırılır.Romanın kurucuları Remus ve Romulus bir bakireden doğmuştur.Bütün insanların da kardeş sevgisi ile birleşmesi masonluğun amacıdır.[210] İlk üstat kabul edilen Hiram'ın yaşamının da kardeşliğe etkisi olmuştur.Üçüncü derece de Akasya dalı tanışma nişanıdır.Hiram kendilerini kardeş saydığı için onlar da Hiram'ın anasını kendi anaları saydılar ve kardeşlikle yardımlaşmayı başlattılar.[211] Tevfik Fikret Millet şiirinde kardeşlik ülküsünü açıklar. *"(...)Birlikte bu gün bulmalıyız derdine çare Can kardeşi,kan kardeşi,şan kardeşiyiz biz"* diyecektir.Haluk'un Amentüsu'nda dünya kardeşliğini ister.*"(...)Tevrat ile,İncil ile Kuranla inandım.Ebnayı beşer birbirinin kardeşi(...)"*[212]

Masonluk cehaletle mücadele eder.Sümer'de ilim tanrısı Ea, yaratmıştır ve Ea anlayış,büyük kulakdır.Sümerler'e göre anlayış kulakta, zeka gözde toplanmıştır. Çamurla oynamış, biçim vererek insanoğlunu yaratmıştır.Sümerler,ilimi tanrılaştırdıkları için, insanın yaratılmasını ilim tanrısına bağlamaktadırlar.[213] Her şey akılla öğrenmek ve çözümlemek istenir.Geometri Tanrı Bilimi olarak kabul edilmektedir.[214]"*Bu suretle, geometriyi iyi bilmek sayesinde masonluk sanatı doğmuş oldu.Usta Euclides Mısır ülkesinde bu geometri sanatını böylece kurdu*" ifadeleriyle açıklanmıştır.[215]Namık Kemal İbret Gazetesi'nde İbret makalesinde"*Ayetle, hikmetle, icma ile, rivayetle, tecrübe ile,ibretle müsbettirki, insan için her ne hasıl olursa say ile olur, insan her ne hasıl olursa say ile olur,insan her neye vasıl olursa say ile olur"* açıklamaları ile mason olarak akılla her şeyin gerçekleşeceğini belirtir.[216]

---

[209] Naki Cevad Akkerman , "Kardeşlik Duygusu Collegium Humanum ",**Mimar Sinan Dergisi,** Yıl:1,Ekim 1966,S.1,s.11,12

[210]Burak Eldem , **Fraternis Kayıp Kitaplar Gizli Kardeşlik**, İnkılâp Kitabevi Yayını,2006 ,s.36

[211] Mustafa Besimzade,**Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi No:4,4.b., İstanbul,2014,s.148,149

[212] Aliye Barutçu, **a.g.m.**,s.s.58-62

[213]Nevcip Alsan ,"Bilim Sembolü", **Türk Mason Dergisi**, Yıl 10,S.39,Temmuz,1960s.2142-2145

[214] J.Palao,S.Hutin,**Tarihte ve Günümüzde Masonluk**,Örgün Yayınevi, İstanbul,Aralık 2012, s.s.153-156. Mustafa Besimzade,**Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi No:4, 4.b., İstanbul,2014,s.147

[215]**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1979,S.31,İstanbul,1979,s.4

[216] Mustafa Nihat Özön ,**Ölümünün 50nci Yılı Münabetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi,** Remzi Kitabevi, 1938,s.43

Masonluk öğretileri içinde kadın hakları ve kadın[217] erkek eşitliği ,çocukların yetiştirilmesi önemli yer tutar.Fransa masonluğu bu konuda öncülük etmiştir. Kadın haklarına önem veren masonluk öğretisinde kadın ve erkeğe eşitlik verilmesi gerekir.Annelik rolü ile kadının ailede eşit olması toplumda haklarla ve eğitimle geliştirilmesine dikkat çekilmektedir.Çocukları yetiştiren kadın erkeğe aynı hukuka sahip olursa ilerlemenin gerçekleşeceği savunulmaktadır.[218]Masonluk öğretisinde ve felsefesinde diğer önemli konu çocuğun eğitilmesinin hem erkek hem de kadının vazifesi olarak görülmesidir.Yaşama hakkı ile çocuk sağlığına önem verilmesiyle nüfus artışı olarak çocuğu gördüklerini yansıtırlar.Eğitim ve öğrenim hakkının anne ve baba tarafından verildiğine de işaret etmektedir.Geleceğin nesillerinin iyi eğitimli olması Evrenin Ulu Mimarına karşı da görevleridir.Çünkü onlar geleceğin mimarları Hiram Ustaları olacaktır."*Hayata gelen her adamın üç hakkı vardır.Bunlar hayat hakkı terbiye hakkı ve talim hakkıdır. Çocuğa bu üç hakkı temin etmek hayatına sebep olan erkek ve kadın için birer vazifedir*"[219] şeklinde Cumhuriyet Arşiv Belgesi'nde geçmektedir.Namık Kemal çocuk eğitimine önem verir ve ailenin vazifesi olarak algılar. İbret Gazetesi'nde Aile makalesinde ," (…) *İnsan bir hanede bulunur,fakat kendisinin, hanesinin istiklal ve rahatına kafil olmuş bir de maderi vatan vardır ki bizden evkadının teksir ve terbiyesine ve istiklal ve rahatının hıfzına hizmet talep ediyor(...)*" açıklamalarıyla dile getirir.[220]Yine mason Namık Kemal çocuğu nüfus artışı olarak görmektedir.İbret Gazetesi'nde Nüfus makalesinde "(…)*çocuk düşürmek memaliki Osmaniyede en ziyade yürekler dayanmayacak facialardan biridir.Hatta bir zamanlar bu vahşeti meluneyi icra için kanlı ebe namında mezun cellatlar var idi(...)*"sözlerinden çocuk düşürmeye ve çocuk aldırmaya karşı olduğunu anlarız.[221]

Masonlukta sayılar da özel anlamlar taşımaktadır.Üç rakamı, geçmişi, yaşamı ve geleceği işaret etmektedir.Beş rakamı,Hiram'ı dirilten beş temas noktasıdır.Yedi sayısı ise, geometrinin oluşumu ve ustalık üç; dört çıraklık ve kalfalıktır.[222]

---

[217]Bkz.Orhan Alsaç,"Almanya'da Masonluğun Dış Aleme Tanıtılması Çalışmaları",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1976,S.19,s.33'de masonluğun yalnız erkeklerin toplandığı ezoterik bir topluluk olduğu kadınların da katıldığı toplantıları olduğuna dikkat çeker.

[218]**BCA**,010,09,95/293,2,125,s.13 Bkz.Ek:7'de yer almaktadır.

[219]**BCA**,010,09,70/214,1,s.18

[220] Mustafa Nihat Özön ,**Ölümünün 50nci Yılı Münabetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi,** Remzi Kitabevi, 1938,s.204

[221] Mustafa Nihat Özön ,**a.g.e.,**s.72

[222]J.Palao,S.Hutin,**Tarihte ve Günümüzde Masonluk**, Örgün Yayınevi,İstanbul ,Aralık, 2012,s.s. 376-379

Masonlukta, dokuz, maddesel filizlenmeyi, canlılığı simgelemektedir.[223] On iki rakamı da masonlukta önemlidir.Çünkü bu rakam, 3, 4 ve 5 rakamlarının toplamı ve Pisagor'a göre geometri biliminin biçimlerinden birisidir masonlar da, geometriyi işaret eder.[224]

[223]Mehmet Alparslan Küçük, "Türk Destanlarında Sayı Motifinin Dini Yansımaları",**Gazi Türkiyat**, 13,Güz 2013,s.s.,91-109
[224]J.Palao,S. Hutin,**a.g.e.**,s.s.376-379

İKİNCİ BÖLÜM

2.MASONLUKTA DEVLET-SOSYAL HAYAT-EKONOMİ ALGILARI

2.1.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Devlet Algısı

İnsanoğlu yaşamı boyunca doğa ile mücadele ederken duyu organları ile hissettiklerini yorumlayarak onları kavramlaştırmıştır.Bunlar onun algıları olurken, bu algıları sistemleştirip bilim haline getirerek, öğretileri oluşturmuşlardır. Masonluğun ilk algılarını Yunan filozofların eserlerinde tartışılan kavramlardan bazılarının oluşturduğu anlaşılmaktadır.Bunlar hürriyet,eşitlik, adalet, devlet gibi kavramlardır.İnsanlar toplu yaşama geçmesiyle birlikte siyasi örgütlenmeleri oluşturmaya başladılar.Devlet içinde insan yönetimde daha fazla hak ve özgürlük elde edebilmek için yeni anlayışlar meydana getirdiler.Bu anlayışlarını açıklayanlardan birisi olan Platon, devlette dört ana erdemin var olmasını istemektedir.Bilgelik, cesaret, kendine hakim olma ve adalet.Platon'a göre, devletin bütün insanları toplayıcı ve birleştirici fonksiyonu ile mutluluk taşınır.Eşitlik ve adaletin, toplumu birbirine eşit olmayan sınıflarda olması ile en büyük adaletsizliklik gerçekleşir.Sınıflar halinde yaşayan toplumda sınıfların birbirine müdahalesi ve eşitlik verilmesi adaletsizliktir.Çünkü farklı sınıflar farklı uygulamalara tabidir ve ihtiyaçlar birbirine benzemez.Aristo'ya göre kanunlara ve eşitlik kurallarına uymak adaleti oluşturur."*O halde yasaya uyan ve eşitliği gözeten insan da adaletli olacaktır*"açıklamasını yapar.En önemlisi yöneticilerin adaletli olmasını ister ve adalet en çok yönetici de olmalıdır ve eşitliğin,kanunların işleyişinde örneklik teşkil etmelidir fikrini savunur.Platon ve Aristo'nun din ve devlet işlerinin ayrılması fikrini savunan kişiler olarak akıl ve madde dualitesini ortaya koymalarıyla bilim din ilişkisi ayrılmaya başlamıştır.Bedenin ruhtan ayrı olması gibi doğa üzerine yapılan çalışmalarında da dinden ayrılması gerektiğini belirtmişlerdir.[225]

Aydınlanma Çağı ise,akılla kavranabileceğini savunan ve ışıklar yüzyılı olarak da isimlendirilen moderniteyi beraberinde modern çağı meydana getirmiştir. Modernitenin temel kavramları:Ulus devlet, endüstriyelleşme, milliyetçilik ve laikliktir. Ancak modernite bir akıl devrimini de ifade eder.Dini törenler yerine ulus devletin seküler törenleri, dinsel efsane ve mitlerin yerine ulusal efsane ve mitlerler,

---

[225]Heysem Sühan Beyaztaş,"Mimari Tasarımda Ekolojik Bağlamda Biçim ve Doğa İlişkisi",**İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü** ,Yüksek Lisans Tezi , İstanbul,Haziran ,2012 ,s.10

kilisenin ve caminin yerine okul, papazın ve imamın yerini öğretmen almıştır.[226] Akıl, birey, bilgi gibi üç temele dayanan Aydınlanma Çağı bireyi bilgi ile donatarak ve yaşamın kurallarını, ilkelerini akıl ile bulmasını sağlamaya çalışır ve masonlukta bilim,akıl,hikmet[227] şeklini alır.Ümmet anlayışından bireye,tanrısal hukuk anlayışı yerine Doğal Hukuk'a geçişi ve siyasal rejimleri ortaya çıkarmıştır**.** Ulusal Egemenlik kavramı bunlardan bir tanesidir.Türkler'in fikir yapısını özellikle Montesquieu ile J.J.Rousseau etkilemiştir.Montesquieu Kanunların Ruhu eserinde, cumhuriyetçi rejim çeşitlerini aktarır.J.J.Rousseau Toplum Sözleşmesi'nde,yönetim şekillerini egemenliğin kimler tarafından kullanıldığına göre; monarşi, aristokrasi ve demokrasi diye sınıflandırmış ve demokrasiyi halk hükümeti olarak nitelemiştir. [228] Aynı zamanda,Aydınlanma Çağı ile hürriyet algısı doğuştan vasıf kazanırken devredilmez ve vazgeçilmez hale dönüşür.Aydınlanma filozofları çalışmalarını doğa, bilim, ilerleme temeline dayandırılırken, diğer taraftan laisizm ve bireycilik anlayışını benimserler.[229] Rousseau'nun Sosyal Sözleşme eserine göre, genel irade devlette egemenliğin sahibidir bundan dolayı başkasına devredilemez olduğunu;John Locke ise,bireyin özgürlüğünü eserlerinde aktarmıştır.Bu mason aydınlamacıların fikirleriyle Rousseau'nun öncülüğü ile Fransa Ekolü, John Locke'un fikirleriyle Anglo-Sakson Ekolü meydana gelmiştir.Bu ekollerden birincisi halkçılık diğeri bireycilik özellikleri taşımaktadır.[230]

Pozitivizm ile hürriyet adalet ve eşitlik gibi algılar bilimsellik kazanırken Materyalizmle maddi özellik taşımaya başlamıştır.Kant'a göre, insanın tek doğal hakkının hürriyet olduğunu ve eşitliği meydana getirdiğini aktarır.Yönetimdeki keyfiliğin kaldırılmasını ve mülkiyet hakkını savunmaktadır.Hürriyetin gerçekleşmesini mülkiyet hakkına bağlar ve kişisel irade için mülküyeti zorunlu görmektedir.[231] İsmi geçen bu filozofların tartıştıkları kavramlar, Fransız İhtilali ile güçlenen çok sayıdaki siyasal akım ile Pozitivizm ve aydınlanmacıların fikirlerine

---

[226] Hayri İnce,"Alevilerin Atatürk Algıları:Yanılsama ve Yüzleşme",**İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** ,Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2011,s.1,2

[227] Selami Işındağ,"Çağımızın Dinsel ve Sosyal Hayatında Bulunan İnanç,Fikir ve Törenlerden Bazıları Nerelerden Doğup Gelmiş Olabilirler",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:14,S.56,İstanbul,Ekim 1964, s.2958

[228] Şerafettin Turan ,**Türk Devrim Tarihi III**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul ,Temmuz1995 ,s.16,17

[229] Alev Alatlı,**Batıya Yön Veren Metinler,**Alfa Yayıncılık,C.3,2014,s.920,925

[230] Tamer Soysal ,"Demokrasi İdesi Üzerine Bir Retorik",**Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** ,S. 13 Yıl : 2002 ,s.336

[231] Yıldız Karagöz,"Liberal Öğretide Adalet,Hak ve Özgürlük",**C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, C.26,Aralık 2002, s.271,286

kaynak oldu.Üstelik bu fikirler beraberinde yeni hukuk ,yeni yönetim biçimleri ve yeni eğitim anlayışlarıyla çağdaş yaşamı belirledi.Aynı zamanda masonluk öğretileriyle örtüşen bu kavramların bazıları : aydın vatandaş,bağımsız yargı,adil ve halkça ekonomik düzen, dürüst ve güvenilir yürütme,hür basın, anayasal düzen, hak ve hürriyettir. [232] 18. Yüzyılda Aydınlanma Çağı rejimleri ilk kez İbrahim Müteferrika tarafından aktarılmıştır.1731'de yazdığı Usulu'l Hikem fi Nizamil Umem eserinde Avrupa'da sorunların artık akıl ile çözüldüğünü ve siyasal rejimlerin, egemenliğin kullanılışına göre Monarhia, Aristokrasia, Demokrasia isimlerini aldığını ve demokrasinin halk egemenliği anlamına geldiğine dikkat çekmiştir. [233] Masonların kendi dünya görüşleri çerçevesinde anlamlandırdıkları kavramlar, Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl siyasal ve sosyal düşününde yer almıştır. Spinoza'ya göre, kavramlar yaratılmış tabiat olan Natura Naturatalar; genel ve özel diye ikiye ayrılmaktadır.Genel olan Natura Naturata, doğrudan doğruya Tanrı'ya bağlı olan tüm tavırları ;özel olan Natura Naturata ise, genel ve tavırlar tarafından meydana getirilen tüm özel şeyleri içerir.Sonuç olarak,bu kavram genel ve doğal natural kavramını da etkilediği gibi aydınlanmacıların Doğal Hukuk kavramına referans vermiştir.Asıl önemlisi natural doğayı ve tabiatı ifade eden anlamı da taşımasıyla birlikte, her şeyin kaynağını doğaya bağlamak zeminini hazırlar.[234]Doğal Hukuk algısı ve aydınlanmacıların rejimlerini ,fikirlerini ve kavramlarını 19. yüzyıla ve Cumhuriyet yönetimine taşıyanlar ise ;Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, Ziya Gökalp,Musa Kazım, Celal Nuri, Ali Suavi, Abdullah Cevdet olmuştur.Bunlar hürriyet, eşitlik, adalet,kardeşlik, meşrutiyet,Batıcılık, medeniyet, milliyetçilik kavramlarını tartışarak 17.yüzyıldan itibaren başlayan, Osmanlı Devleti'nin bozulan yönetimini düzeltmek istediler.[235] 18.yüzyılda ıslahatlar yapılsa da yönetimin kötü gidişi düzeltilememiştir. Sonuçta Osmanlı'da sorunun çözümü olarak yeni yönetim biçimlerini getirmeyi düşündüler.Tanzimat dönemi masonları içerisinde devletin insan gibi doğup, olgunlaşıp ve sonuçta yok olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. "*Her devlet de tıpkı bir organizma gibi, bir çocukluk, bir olgunluk ve nihayet bir düşkünlük ve bitkinlik devresi geçirir*"ifadesini kullanan Cevdet Paşa Osmanlı

[232] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk,**Yurt Yayınları,1.b.,Ankara, 2008,s.446

[233]Şerafettin Turan ,**Türk Devrim Tarihi III**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul ,Temmuz1995,s.16,17

[234]M.Kazım Arıcan,"Spinoza'nın Natura Naturans ve Natura Naturata Kavramlarının Anlamsal İçeriği Üzerine Tartışmalar",**Din Bilimleri Dergisi** C.4 S.4, 2004, s.s.87-96

[235]Mehmet Kalay,"Tanzimat ve Sonrası Osmanlı'da Hukuk ve Yargı",**Genç Hukukcular Hukuk Okumaları Birikimler 2**,Yıldızlar Yayınları,İstanbul,17 Ekim 2006 ,s.s.144-150

Devleti çöküntü devresinde olduğunu düşünmektedir.O halde yapılacak olan, yeni bir yönetimle devletin varlığını korunarak güçlü olunmaya çalışılmalıdır.İbn-i Haldun'un Mukaddime ve Platon'nun Devlet eserlerinde devlet insanlar gibi doğar, büyür ve ölür şeklinde geçmektedir.Cevdet Paşa'nın İbn-i Haldun ve Platon'un anlayışını bildiğini de göstermektedir.[236]

Zıt görüşte olan Tanzimat masonlarından Namık Kemal'in yönetim konusunda önce Pozitivizmin eserlerini kamuoyuna öğreterek yeni yönetime zemin hazırlığı taşıdığı tespit edilmektedir.Montesquieu'nun Kanunların Ruhu eserini tercüme ederek, yönetime aydınlamacıların düşüncelerini aktarır.Hatta, Montesquieu'nun fikirlerinin anayasa ve parlamenter yönetimin şeriata ; şeriatın kurallarının ise, Montesquieu'nun Tabii Hukuku'na uygun olduğu fikrini benimsemiştir.Fakat, modernleşirken Avrupa'nın körü körüne taklit edilmesine ; kendi kanunlarını, dinini ve törelerini terk etmeye gerek yoktur.[237]Devletin insana benzetilmesine karşıdır."*Aslında insan yönetimi kuran uygulayan bir vasıtadır(...) Devletin var olma nedeni ve yaşaması için şeriat kuralları olmalıdır*".Bu anlayışında Osmanlıcılıkla yeniden eski düzene kavuşulacağı düşüncesi bulunmaktadır.Osmanlı Devleti'nde yaşayan insanlar bu kötü durumu yönetime bağlılıkla bitirebilirler.Hak ve adalete bağlı devlet sisteminin oluşumunu insana bağlar.Ona göre"*insan yeryüzünde var olan her şeyin temelidir.*"Bu algısında Yunan filozoflarının insanı her şeyin merkezine koyması yansıtılmaktadır.Devlet çağa ayak uydururken halkla birlikte hareket etmesini istemektedir.Aslında devlet ve halk ilişkilerini ve sorumluluklarına göstermektedir.Birlikte hareket etme ortak ülkü birliğini gerektirir ve bunun Osmanlılık olmasına dikkat çeker.[238] Bernard Lewis ise, Namık Kemal'i siyasal teorisini geniş ölçüde Montesqueau ve Rousseau'dan,[239]hükümet işleyişi üzerindeki fikirlerini Londra ve Paris'teki parlamentolardan aldığını fakat, bunlar arasında ilişki kuran ve hürriyet ile kanuna bağlı demokrasi üzerinde açık görüş getirmeyi başaran ilk kişi olarak niteler.Ziya Paşa'nın ise, anayasalardan ve millet meclislerinden söz ettiğini,aynı zamanda bazı imtiyazları verme aracı olarak hükümeti gördüğünü aktarır.Ziya Paşa'nın hükümet kurma anayasa hazırlanması

---

[236]Emine Yiğit,"Modernite Eleştirisi ve Namık Kemal'in Dini ve Siyasi Görüşleri",**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Çorum ,2014,s.s.31-44,63
[237]Mehmet Kalay, **a.g.m.**,s.s.144-150
[238]Emine Yiğit,**a.g.t.**s.s.31-44,63
[239] Montesquieu,Rousseau,Voltaire,Diderot'tan Türk Mason Dergisi Üstat olarak bahsetmektedir. Bkz.N.O.Boyman,"Masonluğa Göre Fikir Hürriyeti",**Türk Mason Dergisi,**Yıl:8, S.32, Ekim, 1958,s.1765

isteğinin altında azınlıklara ayrıcalık verilmesi olarak algılanmasında Osmanlılık fikrini savunması bulunmaktadır.[240]

Bazı görüşler Tanzimat Fermanı'nın Avrupa'nın desteği ile gerçekleşeceğine işaret etmektedir.Bu durumun elçilerin yardımıyla olacağını savunan Fuat Paşa ise *"Bir devlette iki kuvvet olur.Biri yukardan, biri aşağıdan gelir.Bizim memlekette yukarıdan gelen kuvvet cümlemizi eziyor.Aşağıdan ise bir kuvvet hâsıl etmeye imkân yoktur(...)O kuvvetler de sefaretlerdir"*fikirleriyle Paşa'nın sözünü ettiği yukarısı padişah ve monarşi ;aşağısı ise halktır ve cumhuriyet yönetimidir.Özgürlükçü yönetimi getirmede elçilerin önemli fonksiyonları olacağına dikkat çekerken, Tanzimat Fermanı'nın halk eşitliği ve adaleti getireceğine olan inancını da yansıtmıştır.Nitekim Tanzimat Fermanı Osmanlı Devleti'de görev alan elçilere de imzalatılarak hürriyet- kardeşlik zeminine işlerlik kazandırılmak istenmiştir.[241]

Bazı günümüz akademisyenleri Tanzimat'ı millet sistemi ekseninden değerlendirmektedirler.Osmanlı'da millet sisteminin de temelini oluşturan adaletin yerini eşitliğin aldığını,yasal düzenlemelerde Müslümanlar ile Gayrımüslimler arasındaki eşitlik ön plana çıkarıldığını savunmaktadır.Hatta dini ve ırkçı ayrılıkların bitişi, halkçılık anlayışının ve kanun önünde eşitliğin başlangıcı olarak nitelemektedirler.Tanzimat'ın Osmanlıcılık fikri ile tebayı bir arada tutabilme düşüncesiyle eşitliğin koz olarak kullanıldığı sonucuna varılır.[242]

Tanzimat dönemi mason aydınlarının bir milli meclis ve hatta bir ulus millet anlayışına yakın durduklarına ilişkin güçlü kanıtlar mevcuttur.Mithat Paşa'nın, İngiliz Elçisi Sir Henry Elliot'a gönderdiği mektupta Osmanlı Hükümeti'nde görev yapan nazırların milli halk meclisine karşı sorumlu kılınmasını istemesi bu konuya açıklık getirmesi açısından hayli önemlidir.Bakanların maliyeye ve halk meclisine sorumlu olması algısıyla Devlet Denetleme Kurulu'nun ve Saymanlığın olmasını savunur.Aynı zamanda merkezi yönetimin taşra kontrolü için yerel yönetimlerin de oluşturulmasını ifade etmektedir.Meclisin milli olması ile ulus devlete ve ulus millete işaret eder.[243]

---

[240]Kadir Kasalak,"Cumhuriyet Fikrinin Öncüleri",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi,Sosyal Bilimler Dergisi**,Aralık 2009, S.20,s.72
[241] Sina Akşin,**Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**,Yenigün Yayını, C.1,Temmuz,1997,s.37
[242]Nuri Adıyeke,"Osmanlı Millet Sistemine Dair Tartışmalar ve Siyasal Bir Uzlaşma Modeli Olarak Osmanlı Millet Sistemi",**Yeni Türkiye**, 60,2014,s.12
[243]Ayşegül Demirden Yüzgeç,"Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri(1920_1923)", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Isparta, 2006

Bir başka mason aydın Ali Suavi'nin Tanzimat döneminde devlet başkanını hükümetlere karşı sorumlu kılınması gerektiğine,Allahtan başka hiç kimsenin mutlak hakim olamayacağını belirtmesi ve meclisli bir yönetim arzulaması meşrutiyet yönetimine duyulan arzunun da bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.Batı'nın meclisleri ve yönetim biçimlerini Müslümanlar'ın anlamasının zorluğuna dikkat çeker.Sokaktaki insanın seçimi ile oluşturulan yönetimin Osmanlı halkı tarafından istenmeyeceğini savunmaktadır.Konuya İslami referans vermesine rağmen hürriyetçi yönetimde eğitimli elit tabakanın lider olmasını ,halkın istemeyeceğini aktarır.Çünkü Müslüman halk inanç gereği kendini üstün görmektedir.[244]Ali Suavi'nin Türk toplum düzeni için istediği yönetim şeklini darbe ile getirmek istemektedir.Üstelik Ali Suavi'nin V.Murad'ın tahta çıkmasını istemesi ve bu yöndeki girişimleri söz konusu darbe anlayışını güçlendiren delillerdir.Abdülhamit'in Mithat Paşa taraftarlarının isimlerini ihtiva eden defterler hazırlattığı üstelik bu kişilerin çoğunun mason oldukları, Ali Suavi vakasıyla masonların yakın ilgisinin bulunduğu resmi belgelere de yansımıştır.[245] Karal ise,Tanzimat mason aydınlarının hürriyet düşüncesi kimi zaman darbeye varacak durumlarına Birinci ve İkinci Çırağan olaylarını örnek göstermektedir.[246]Darbecilerden hakkında bilgi veren Vehbi Bey'in anılarına göre, mason olan Ali Suavi ve Skaliyeri- Aziz Bey olaylarının Abdülhamit'e karşı masonların hürriyet getirme isteğinden gerçekleştiğini ifade etmektedir.[247]Başka bir çalışmada masonluğun gayesinin İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile örtüştüğünden bahisle, mason localarının baskıcı ve Jurnalci Abdülhamid'i hürriyet taraftarı olmadığından yönetimden almak istemelerine kaynak oluşturduğuna işaret etmektedir. 248 Ali Suavi'nin dünyada cumhuriyetten başka tam meşru hükümet olamaz cümlelerini kaleme alması onun ilk kez cumhuriyet fikrini savunan aydın olmasına da neden olmuştur.[249] Ayrıca benzer şekilde Namık Kemal'in de cumhuriyet kavramını açık bir şekilde kullanması hürriyet ve vatan sevgisiyle bağdaştırdığı meşrutiyet yönetimini arzulaması Tanzimat dönemi mason aydınları

---

244 Zeynep Biçer,"Yeni Osmanlılar'ın Eğitim Öğretim Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 2011,s.55

245 **BOA**,Y.EE,79/60,28 Ş 1295(Hicri)

246 Enver Ziya Karal ,**Büyük Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları,XIII.Dizi,S.16 h3,c.4,1998,s.s.,500-504,514

247 Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar),**Gür Yayınları,1.b.,İstanbul 1991, s.s.114-151,183

248 İrene Melikoff,"Namık Kemal'in Bektaşîliği ve Masonluğu",**Taha Toros Arşivi**,(TT-580752), s.18(338)

249 Ali Suavi, "Ahkam'ı Havase", **Ulum,**S.3, t.y.,s.79

arasında meşrutiyet,meşveret,cumhuriyet,hürriyet,vatan gibi kavramlarla Türk toplumunun yeni siyasal ve sosyal düzenini nasıl algıladıkları konusunda da önemli argumanlara kapı araladılar.Namık Kemal'e göre,artık hükümdarın yetkileri sınırlandırılmalıdır.Meşveretin Metodu isimli makalesinde Namık Kemal İslam Devleti'nin aslında cumhuriyet olduğunu ve halkın istediği zaman cumhuriyeti ilan edebileceği görüşündedir.Batıya mal olmuş adalet, hürriyet ve insanlığın İslamda olduğunu söylemektedir.Vatanseverliği vatan sevgisi imandan gelir sözüyle açıklar.Dolayısıyla,Osmanlıcılıkla ve İslam dini ile vatanın korunacağını söylemektedir.[250]

"*İdare-i cumhuriyede, padişah, imparator, sadrı-azam Hariciye Nazırı filan yoktur(...)İrade-i cumhuriyede bir Millet Meclisi olur(...)*"[251]şeklindeki fikre sahip çıkan Tanzimat döneminin bir başka mason aydını Ziya Paşa'nın kuvvetler ayrılığı ve cumhuriyet düzenine dikkat çeken yazıları da bulunmaktadır.Ayrıca millet egemenliğine dayandığını seçimler yapıldığını ve millet meclisinin olduğunu zikretmektedir.Keyfi uygulamaların hukukun üstünlüğü ile engellendiğini belirtir ve her vatandaşın kamu hizmetinden yararlanma hakkının olduğuna ışık tutar.Hatta 1868'de Veraset-i Saltanat-ı Seniye eserini yazarak Yeni Osmanlılar'ın saltanata karşı olduğunu açıklayarak ilk kez açıkça yönetim değişikliği isteğini dile getirmektedir.[252]

Devlet yönetimindeki değişiklik fikrine reform algısı ile yaklaşanlar da bulunmaktadır.Mason Ahmet Rıza , yönetimle ilgili olarak reform kavramını ortaya atarak devlet yönetiminde değişiklik isterken azınlıklar adına ayrıcalık olarak kullanılmasına karşıdır.Zira reformu Osmanlı İmparatorluğu'nun tümünü ilgilendiren bir bütün olarak tanımlamaktadır.Reformun tüm insanlara yenilik ve düzenleme getirmesini isteyerek millet sisteminden ulusçuluğa geçişi ister ve kapitülasyonların ayrıcalıkların milliyetçiliği engelleyemediğini belirtir.Türkçülük akımı ve milli ekonomiye geçişin işaretini vermektedir.[253]

[250]Mustafa Gencer,"Osmanlı-Türk Modernleşme Sürecinde Kültür,Din ve Siyaset İlişkileri",**Turkish Studies**,Volume 3/2 ,Spring 2008,s.s.356-366

[251] Osman Demirbaş,"Türkiye'de Cumhuriyet Fikrinin Oluşumu",**Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İ. Ü.AİİTE Dergisi**, S.8, Yıl: 4,2005, s.40

[252]Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar**, Gür Yayınları 1.b.,İstanbul, 1991, s.106.Nalan Yıldız Özgül,**Sırra Kalem Basnlar Haşhaşilerden Jön Masonlara,**Kamer Yayınları,İstanbul,2014,s.278

[253] Melis Ergenekan,"Ahmet Rıza ve Meşveret Gazetesi",**Yeditepe Üniversitesi Global Media Journal**,C.1, S. 2,s.109,119

Osmanlı Devleti'nde merkezi yönetim bozulunca hürriyetin korunamadığı fikri benimsenmiştir.Hatta Türk romanlarından Yakup Kadri'nin Bir Serencam romanında bile hürriyetin gerekli olup olamadığı tartışılmıştır.[254] Masonlar yeni Türkiye'de yada Osmanlı'nın son zamanlarında hürriyetin toplum düzeni içinde tesisini zorunlu görürler.Hürriyet ve ilerleme arasında bağ kurmak isteyen Münif Paşa,"*Hürriyet her türlü terakkiyâtın menbaıdır(...)Hür olmayan adamın terakki imkanı yoktur*"[255] fikirleri ile gelişmeyi hürriyete bağlamaktadır.Bu fikrini Münif Paşa Hukuk-ı Hürriyet makalesinde de ifade eder.Aynı zamanda fikir hürriyeti,kişi hürriyeti, kişi dokunulmazlığı ve siyasi hürriyet gibi çeşitlerini de saymaktadır.Böyle yaparak hürriyetin yaşam için önemini ve yerini anlatır ve hürriyetin toplumun her alanına yayılması isteğini de gösterir."*Âlem-i hisside zâtiyyet veya cevheriyyet-i beşeriyenin fiili âsârı ve haysiyet-i insaniyenin birsâhid-i pertev-nisârı ve her türlü terakkiyâtın sâik-i zî iktidârı olan hürriyet*"[256]olarak ifade ederken siyasi otoritenin hürriyeti vermesini istemektedir.Yine,hürriyeti insan yaşamı ve onurunu koruyan ilerlemesini sağlayan siyasi yönetim olarak kullanılan güçtür şeklinde algılamaktadır."*Hürriyet, her ferd umûr-ı meşrûada keyfe mâ-yeşâ hareket etmektir*"diyen Münif Paşa'nın hürriyetin sınırını keyfi olarak hareket etmemek şeklinde çizmiştir.Bu durum onun Fransız Yurttaşlık Bildirgesi'ni bildiğini de ispatlar.[257] Özgür insanın ilerlemesi için hürriyet-i akliye, hürriyet-i sınaiyye, hürriyet-i şahsiye, hürriyet- i ticâriyye vb. gereklidir.Ancak bu hürriyet, diğerlerinin hürriyetleriyle sınırlıdır.Bu bilince sahip olabilmek için insanın da eğitim ve öğretimle yetiştirilmesi gerekir ki bunu da hükümetler yapabilir fikirleriyle savunmaktadır.Bu anlayışı Kanun-i Esasi'nin hürriyet algısını yansıtmasına vesile olmuştur.Hürriyet vizyonu taşıyacak bireylerin eğitim ve öğretim görmesi gerektiğinin önemini belirterek hürriyetin öğretilen bir yönetim şekli olduğunu da yansıtmıştır ve bilimle özgürlüğün verileceğini düşünmektedir.[258]

---

[254]Yılmaz Daşçıoğlu-Okan Koç,"Batı Tarzı Türk Hikayesinin Doğuşu ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ana Temalar",**Turkish Studies**,Volume 4 /1, Winter ,2009,s.819

[255]Taner Aslan",Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma",**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi,**Yıl : Aralık ,2009,S.55,s.8

[256]Rıdvan Özdinç ,"II. Meşrutiyet'in İlanında Hürriyet İle Dini Mübalatsızlık Arasında Osmanlı Uleması: Birader! Biz Ne Ebussuud Efendiyiz, Ne De Birgivi",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,**C. 5, S.22 ,Yaz ,2012,s.95

[257]Taner Aslan,**a.g.m.**,s.8

[258]F. Samime İnceoğlu ,"Tanzimat'ta Bir Düşünür ve Bürokrat: Münif Paşa ve iktisat Tasavvuru", **Divan İlmî Araştırmalar**,S.19,2, 2005,s. 237,240

Hürriyet, siyasete doğrudan katılımdır ve bunu mümkün hale getirecek siyasi mekanizmalar oluşturulmalıdır düşüncesinde olan Namık Kemal ,[259] tanım yaparken hürriyetin uygulandığı cumhuriyet yönetimine işaret eder.Diğer taraftan seçimlerde doğrudan katılım ilkesini yansıtmaktadır.Namık Kemal'in hürriyetin kaynağını Doğal Hukukçular gibi açıkladığı tespit edilmiştirAydınlanmacıların Doğal Hukuk anlayışıyla ve dini referansla;insan doğuştan hür olarak doğmuştur.Hürriyetin bir ilahi hak olduğunu, insanın bu hakkının elinden alınmasının ilahi adalete de ters düşeceğini savunur ve Şâvirhûm fi'l-Emr makalesinde de konuya ışık tutar.Tanrının yaratılıştan insana verdiği hak olmasından dolayı hürriyet verilmesi zorunluluktur. "*İnsan kudretten hürriyetle mefturdur bittab o i'tây-ı ilâhiyyeden istifâdeye mecburdur*"diyerek Doğal Hukukçular'ın Tanrı vergisi olarak hürriyeti gördüklerini aktarır.Yine devlet varlığının tek sebebi hürriyet hakkını insanlara vermektedir. Dolayısıyla ülke yönetiminde adalet olan devletlerin yaşayacağına ve gelişeceğine inanmaktadır.Hz. Ömer'in adalet mülkün temelidir sözündeki gibi hükümdarın mülkü kabul edilen devlet toprakları adaletle korunacaktır.Adaletin siyasi otoritenin hürriyeti verilmesiyle gerçekleşeceğini savunmaktadır.Fakat, Namık Kemal Allah'ın yeryüzünde gölgesi olarak kabul edilen, halife veya sultana tam ve mutlak itaatle boyun eğmesine karşıdır.Hürriyet meselesini ilk bu yönüyle tartışanlardan birisidir.Kut anlayışıyla yani Tanrının seçtiği Türk hükümdarının sınırsız yetkileri ile hürriyeti veremeyeceğini dile getirir.Nitekim,yöneticilerin yetkilerini sınırlayan vatandaş hürriyetini koruyacak meşrutiyet yönetimi isteği taşıdığı görülmektedir. "*Yöneticilerin mutlak hakim olarak halkın hak ve özgürlüklerini sınırlamaya hakkı yoktur*"ifadeleriyle Namık Kemal hukuk kurallarının üstünlüğünü isterken Kanun-i Esasi'nin üstünlüğünü de aktarır ve yasamayı denetleyen yargının üstünlüğü ilkesinin oluşmasını sağlamıştır.Padişaha sınırsız yetki veren şer'i hukukun dışında bağımsız bir hukuk sistemi isteğini de vurgulamaktadır.Bu algı Kanuni Esasi yani şer'i hukuk dışında ilk hukukun ve Osmanlı'nın ilk Anayasası'nın oluşumuna basamak teşkil etmektedir.İnsanların hürriyetini diğer insanların hürriyeti sınırlandırır ifadesiyle Fransız Yurttaşlık Bildirgesi'ndeki hürriyet anlayışını yansıtır.Hükümetin görevi toplum içinde insanların birbirinin haklarını ihlal etmeden yaşamalarını sağlamaktır olduğunu vurgulayarak, meclis hükümeti olmasını istemektedir.Bu isteği

[259]Kenan Çağan,"Namık Kemal'de Devletin Niteliği ve Temel Dayanakları",**Akademik İncelemeler Dergisi**, C.7, S.1, Yıl:2012,s.267

Cumhuriyet'in ilk Anayasalarında gerçekleşir.[260] Namık Kemal rüyasında da hürriyet özlemi çeker.Rüyasında hürriyetin doğuştan gelen bir hak olduğunu savunur. Masonlukta rüya gerçekleri görmeyi ve ışığa Evrenin Ulu Mimarı'na ulaşmayı sağlayan vasıtadır ve rüya motifi masonlukta gözleri bağlanan tekris törenine katılanın durumunu simgeler. İslam inancında yarı ölüm olarak nitelir ve ölüm de hesaplaşmanın doğruları görmenin yeri olarak algılanır. Böylece rüyası ile Türk halkının gözünü açıp doğruları görmesini sağlamak için çalıştığı anlaşılmaktadır.[261] İbret Gazetesi'nde Medeniyet makalesinde Namık Kemal medeniyette hürriyet ister; "*(...)Bir de insanın hak ve maksadı yalnız yaşamak değil,hürriyetle yaşamaktır(...)* " fikirlerini sunar.[262] Tanzimat dönemi masonlarında hükümdarın sınırsız yetkilerinin kaldırılmasını savunanlar arasında bulunan ve "*Hukuk-ı medenîyesine göre hür ve âzâde, kânun-ı mevzûatta o kadar esir ve ferman-berdirler*"fikirleriyle Ziya Paşa hürriyeti yöneticilerin keyfi olarak sınırladıklarını savunmaktadır.[263] İdare-i Cumhuriyye makalesinde,cumhuriyet kavramının niteliklerinden bahsederek Osmanlı kamuoyunu Batılı siyasî kavramlara alıştırmak ister .[264]

Osmanlı'da yaşayan mason aydınlarının hürriyet anlayışlarında farklılıklar yoktur. Farklılık yönetimin dayandığı kanunların kaynağına ilişkindir.Namık Kemal ve Ziya Paşa Osmanlı Devleti'nin şeriat kanunlarıyla idare edilmesini isterken Ali Suavi devlet yönetiminde laikliği savunmaktadır.[265] Hatta hürriyet görüşlerinden dolayı aydınlar birbirlerine sıfatlar takmışlardır.Tanzimat'ı getiren Mustafa Reşat Paşa için Şair Şinasi ahalinin cumhurreisi diyerek yazmıştır.Masonluktaki Üstat'a benzetme yaparak hürriyetin onun ifadeleriyle şekillendirileceğine olan inancını göstermektedir.[266] Farklı bir anlayışında ise hürriyeti kanun önünde eşitlik olarak aktaran Ali Suavî,"*Avrupalılar'ın serbâzlık veya hürriyet dedikleri mesele, İslam*

---

[260] Emine Yiğit,"Modernite Eleştirisi ve Namık Kemal'in Dini ve Siyasi Görüşleri",**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Çorum, 2014,s.s.31-44,63

[261] Rıdvan Özdinç ,"II. Meşrutiyet'in İlanında Hürriyet İle Dini Mübalatsızlık Arasında Osmanlı Uleması: Birader! Biz Ne Ebussuud Efendiyiz, Ne De Birgivi",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C.5, S.22 ,Yaz 2012,s.298

[262] Mustafa Nihat Özön,**Ölümünün 50nci Yılı Münasebetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, Remzi Kitabevi,Ankara,1938,s.215

[263] **A.g.m.**,s.299

[264] Taner Aslan",Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma",**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi,**S.55,Yıl : Aralık 2009,s.9

[265] M. Necip Yılmaz,"Diriliş Düşüncesi ve Ruh İklimimizin Mimarları", **Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB),**Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi:Gönül Sultanları Buluşması,Eskişehir ,2013,s.3

[266] Osman Demirbaş,"Türkiye'de Cumhuriyet Fikrinin Oluşumu",**Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İ.Ü.AİİTE Dergisi**,S.8, Yıl: 4,2005,s.39

lisanında adalet ve insaf olunmak demektir"diyerek Avrupa'nın hürriyet anlayışından önce İslamiyet'te hürriyetin adaletle davranma olduğunu savunmaktadır.Ayrıca insan hürriyetini, siyasi ve içtimai özelliğine şeri bir anlam yükleyerek bir tanımlama yapar.Çünkü karar verme yeteneği ile insanların hürriyeti vardır ve saltanat yönetimine karşı olduğu görülmektedir.[267] Hürriyet çeşitleri olarak kişi hürriyeti,mal hürriyeti, ekonomik hürriyet fikir hürriyeti ve milli hürriyetten bahseder. Böylece ekonomik bağımsızlık ve kişi hürriyetleriyle milli hürriyetin kurulmasını da istemiştir.[268] İctihada kapı kapatan ulemâ,zorba hükümdar ve yöneticiler, hürriyet fikrini ortadan kaldırmışlar, İslâmiyet'i daraltmışlardır diyen Celal Nuri hürriyetin kimler tarafından verilmek istenmediğini aktarmıştır.Ulema içtihadı kapatarak eğitim ve bilim özgürlüğünü;yöneticiler ise halkın özgürlüğünü sınırlandırdığı ifadeleriyle saltanata karşı olmuştur.[269] Saltanatın kaldırılmasını isteyen,"*Hürriyet-i fikriye, hürriyet-i vicdâniye, hürriyet-i siyasîye, hasılı hürriyet-i medenîye tesîsine muhâlefet olunmasın*"düşünceleriyle Abdullah Cevdet ise, hürriyetin öneminden bahsederken özellikleri içinde fikir hürriyeti vicdan hürriyeti, siyasi hürriyet ve hukuk hürriyeti istemektedir.Çünkü bağımsız demokratik devletlerde hürriyetin yer alacağını düşünmektedir.Düşünce hürriyeti,vicdan hürriyeti,siyasi hürriyet bağımsız devletin sanayisinin gelişmesine engel olmayacağını ve bağımsız, ekonomisi güçlü devletlerin oluşumun hürriyetle gerçekleşeceğini açıklar.Medeni hürriyetle laik hukuk kurallarını istediği görülür.Aynı zamanda, Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki durumunu, Orta Çağ'dan kalma usul olarak yorumlar ve sorunun çözüm yolu için hürriyet tesis edilmelidir. Ortaçağ'da laik olmayan ve kralının sınırsız yetkilerinin olduğu yönetimle Avrupa'nın gelişmediğine dikkat çeker.Hürriyet getirilmesini yani yönetimde değişiklik isteğini yansıtmaktadır.[270] Meşrutiyet döneminde hürriyetler getirilmeye başlar ve ilk Kanun-i Esasi'nin kişi hürriyeti Mithat Paşa'nın isteği ile oluşturulmuştur.Günümüzdeki anayasalara örnek teşkil etmiştir.Birey olarak hürriyetin değerlendirilmeye başlaması cemaat toplumundan halkçı vatandaş

---

[267] Rıdvan Özdinç ,"II. Meşrutiyet'in İlanında Hürriyet İle Dini Mübalatsızlık Arasında Osmanlı Uleması: Birader! Biz Ne Ebussuud Efendiyiz, Ne De Birgivi",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C.5, S.22 ,Yaz ,2012,s.297

[268] Ali Suavi, "Ahkam'ı Havase", **Ulum,**S.3, t.y.,s.88

[269] Rıdvan Özdinç **,a.g.m.**,s.95

[270] Taner Aslan,"Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma ",**Atatürk Kültür,Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi** ,S. 55 ,Yıl : Aralık 2009,s.10

kavramına geçişe işaret etmektedir.[271] Ayrıca hürriyet gibi fikirlerin kamuoyuna taşıyanlardan diğeri ise mültecilerdir.Polonya ve Macaristan'daki ayaklanmalara katılanlar kaçarak Osmanlı Devleti'ne sığınarak ve İslamiyet'i kabul ederek hürriyeti aşılamada rol aldılar.Bunlar arasında Galatasaray Lisesi'nin de kuruluşunda rolleri olan Basiret ve Terakki gazetelerinde çalışan Polonyalı Hayreddin ile asıl adı Constantin Borzchi olan Mustafa Celalettin Paşa gibi kişiler yer almaktadır.[272]

Eşitlik ise,Osmanlı Devleti'nde Osmanlıcılık anlayışının devamını sağlayacak olan ilke olarak benimsenmiştir.Eşitlik, yine Avrupa'da yaygınlaşan ve Osmanlı'ya sıçrayan milliyetçilik akımlarının önüne geçebilmek için kullanılacaktır.Farklı bir görüş ise,Tanzimat Fermanı bütün halkı hak ve görevler konusunda eşitlemiştir. Osmanlı vatandaşlarına can, mal ve namus güvenliği verilir, vergiler herkesin gelirine göre düzenlenir ve hukukun üstünlüğü hedeflenir.Modern tarzda vergi sisteminin oluşumuna dikkat çeker ve vergi toplamada cinsiyetçilik ve din farkı ilk kez kaldırılmak istendiğinin de ip ucunu sunmaktadır.Bu da toplumda cemaat anlayışının yerine vatandaş anlayışının getirilmek istendiğini ve cizye vergisinin kaldırılacağına da işaret eder.Tanzimat eşitliği Osmanlılık ideolojisi açısından kabul eder.[273] Diğer görüş Osmanlı'da laikliğe geçiş isteği olarak eşitliğin getirilmek istenmesidir.1839 yılında Tanzimat Fermanı, laikleşme konusunda önemli bir adımdır ve dinî cemaatlere ayrıcalıklar tanınmasına dayanan geleneksel millet sistemi prensibini zayıflatmıştır.Nitekim 1856 yılında Islahat Fermanı ile ise, Müslüman ve Hıristiyan arasındaki eşitliği kesinleştirmiştir.Eşitlik, tüm Osmanlı tebaasının yasalar önünde eşit olması, cemaatlere yönelik ayrıcalıkların din konusunu ve millet kavramını cemaate dönüştürmesidir.Hatta Osmanlıcılığı arttırmak için 1868'de Galatasaray Lisesi tüm toplumun elitlerini laik bir ortamda Osmanlıcılığı desteklemeleri amacıyla açılmıştır.Böylece toplumda eşitlik isteği laiklik ihtiyacının gerekliliği sonucuna vesile olmuştur.Laiklikle birlikte hukukta düzenleme yapılacağına da işaret eder. Tanzimat,Gayrimüslimler'in dine dayalı cemaat sistemini değiştirmiş, yerine laik millet meclislerini getirmiştir.Çünkü, cemaatleri birleştirip kaynaştırarak İttihat-ı Anasır gerçekleştirilirken eşitlik algısıyla birleştirecektir.[274]

---

[271] Bedri Gencer, **İslam'da Modernleşme (1839-1939),**Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012,s.255. Emine Yiğit ,"Modernite Eleştirisi ve Namık Kemalin Dini ve Siyasi Görüşleri",**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Çorum ,2014,s.16

[272] Zeynep Biçer,"Yeni Osmanlılar'ın Eğitim Öğretim Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 2011,s.27,28

[273] Zeynep Biçer,**a.g.t.**,s.18

[274] Feroz Ahmed, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, Bilgi Yayınları,1.b., İstanbul, Aralık,2006,s.y.

Nitekim tespitimizi destekleyen başka yazar masonların laikliği beklediğini nitelemektedir.Osmanlıcılık ilkesini Fransız mason locaları istememektedir ve dinle bölünmeye karşıdırlar.Fransız Doğu Birliği Locası'ndan A. Schinas'ın 1863'de Paris'teki merkeze gönderdiği bir gizli raporundan anlaşılmaktadır."*Çeşitli ırk, din, milliyet ve adetlerle karşı karşıyayız.Hükümet bile bunların arasındaki, kah bir kısmını, kah öteki kısmını, bazen koruyarak, bazen saygı gösterterek birbirinden ayrı tutuyor.Asırların taasubu ile savaşıyoruz.Gayemize ulaşacağız*"diyerek düşünceleriyle eşitlik isterler ancak, Osmanlıcılığa açıkça karşı olduklarının da kanıtını vermektedirler.[275]

Diğer taraftan mason Tanzimat aydınlarından Tanzimat'ı ayrımcılık olarak düşünenler bulunmaktadır."*Maksatlarının Hıristiyanlar'ın meşru hukuklarını engellemek ya da hakaret görmelerini istemek değil, kimsesiz olan Müslümanlar'ın da hakkı olan tabii imtiyazlarına ulaşmalarını arzulamak*"sözleriyle Ziya Paşa Tanzimat'ın getirmiş olduğu eşitlik meselesini eleştirmiştir.Çünkü Avrupa devletleri ve Rusya'nın da karışmasıyla Hıristiyan azınlıkların hakları yeterince korunmamaktadır şeklinde bir fikir oluşmuştur.Toplumda eşitliğin sadece Hıristiyan azınlıklara ayrıcalık olarak verilmesine işaret eder.Yine Ziya Paşa teba arasında eşitlik denince ya hukukta ya da şerefte azınlıklara verileceklerdir fikriyle mevcut uygulamanın çifte standartlarını eleştirmektedir.Hukukta ve halk arasında eşitlik isteyerek laik hukuk ve halkçılık anlayışını vurgular.[276]Yeteneksiz bilgisiz kişilerin kayırma ile başa geldiğinden yapılan değişiklerden halkın bir şey anlamadığına işaret eder.Ziya Paşa Tanzimat adamlarının şeriata aykırı davrandıklarını ve şeriatın hükümleri dışında kanunlar çıkardıklarını,Tanzimat döneminde devlet adamlarının devletin temeline balta vurduğunu,Avrupa kanunlarından medet umulduğunu belirtir.İlk kez modern hukuk ve kanunlarının hazırlandığına ve Avrupa'nın kanunlarının örnek alındığına ışık tutmaktadır.[277]Tanzimat dönemi mason aydınları eşitlik konusunda azınlıkların kayrıldığını düşünen diğer kişi olan Namık Kemal"*Biz ki Müslümanlarız vatanımıza hem paramızla hem de canımızla hizmet ederiz.Diğer dinlerden olan vatandaşlarımız sadece para öder.Acaba bize kavaslık onlara köşe*

[275] Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar),Gür** Yayınları, 1.b., İstanbul, 1991, s.s.114-151

[276] Zeynep Biçer,"Yeni Osmanlılar'ın Eğitim Öğretim Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 2011,s.38

[277] Ahmet Oğuz,"Türk DemokrasiTarihinde Muhalefet Geleneğinin Oluşması Açısından Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi",**NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2 ,2013 ,s.111

sarraflığı divanı kudretten verilmiş bir şey midir?"Bu eleştirisiyle vatana daha fazla hizmet etmenin kendilerini haklar bakımında geride bırakmasının eşitliğe aykırı olduğunu vurgulamaktadır.Hatta Osmanlı'da azınlıklara ve Türkler'e verilen meslek düşüncesinde de azınlıklara ayrıcalık verildiğine işaret eder.Böylece çiftçilik, hamallık ve askerlik yapan Müslüman halk ekonomik olarak zarara uğrarken, sarraflık yapan askerlik yapmayan azınlık zenginleşmiştir.Vatana hizmet masonlukta çalışmak anlayışı ile ifade edilmektedir.Cumhuriyet döneminde vatan sevgisi çalışmakla ölçülür haline gelmiştir.[278] Eşitliği milliyetçiliğe karşı Osmanlıcılıkla Osmanlı reayasının siyasi alanda eşit haklara sahip olmaları şeklinde kabul etmektedir.[279]İçtimai Sözleşme anlayışını da Locke'den aktarmıştır.Nitekim tebaanın hayatı, hürriyeti ve mülkünü korumak görevinin hükümdara ait olduğunu savunur.Ancak Batılılar'a göre eşitlik siyasi sosyal ve ekonomik gibi her alanda herkesin aynı haklardan yararlanacağı şekildedir.Ama onun hukuku sadece hukuk alanında adalet önünde kişilerin eşitliği olarak farklılık arz etmektedir.Çünkü Avrupa'nın içişlerimize karışmasını engellemek hem de hukuksal olarak Müslümanlar'ın haksızlığa uğramalarının engellenmesini ister.Avrupa'nın anlayışında laiklik ilkesi temel alınırken onun görüşünde sadece hukukta laiklik ve kanun önünde eşitlik kavramının temel kabul edildiği görülmektedir.Ayrıca şer'i hukukun üstünlüğünü savunmaktadır ve bu fikir ile ticari anlaşmazlıkları çözümlemek için ticaret mahkemeleri kurulmuştur.[280] İslamcılık anlayışı ile şer'i hukukun üstünlüğünü savunan"*Kainatta mutlak hürriyet olmadığı gibi,mutlak eşitlikte düşünülemez*"cümleleriyle Musa Kazım'ın, Müslümanlar'ı üstün gördüğü anlaşılmaktadır.Sınırlı olan eşitliğin hukuk kuralları ve İslamiyet'le gerçekleşeceğini belirtir.Böylece eşitliği İslamiyet'e bağlayarak şer'i hukukun üstünlüğünü savunur. Kanun önünde eşitlik istemektedir."*Dolayısıyla insanların her türlü hukuk ve muamelelerde yasalar karşısında eşit haklara sahip olması gerekir*"şeklinde aktarır.Aslında,eşitliği,İslami kurallara dayanırken, İslam'daki eşitliğin, mutlak eşitlik olmayıp, hukuk vb. tüm işlerde eşitlik olduğunu da ifade eder.[281] Eşitlik anlayışında hukukun şer'i hukuk altında birleştirilmesini savunmuştur.Mutlak eşitlik

---

[278]Zeynep Biçer ,**a.g.t.**,s.38

[279] Habip Demir ,"Celal Nuri (İleri) ve İslam Tarihçiliği",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara,2006,s.17

[280]B.S.Bolat,"Fransız İnkılâbı'nın Türk Modernleşme Sürecine Etkileri ",**Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**,C.6, S. 1, 2005,s.156

[281]Bayram Ali Çetinkaya,"Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi", **C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**,XI,2 , 2007, s.s.,75-141

olmayacağı anlayışı; İslamiyet'te kafir toprakları Darülharp alanı olmasından Müslüman olmayan halkın zimmi olarak nitelenmesinden gelmektedir. Aynı zamanda Kanuni Esasi'nin Osmanlı'ya hürriyet ve adaleti yeniden getireceği beklentisi içindedir. "*Bugün onun yerine hem tabii hem de şer'i olan (hürriyet, müsâvât) esası üzerine bir hükümet-i âdile teşkiline muvafık olmuştur*"diyecektir.Kanuni Esasi'nin hürriyet ve eşitliğe yer vererek keyfi uygulamaları kaldırdığına inanmaktadır. Hükümlerine İslam referansı vererek kabullenmesini kolaylaştırmak ister. Modern hukukta Osmanlıcılık anlayışının varlığına gerek duyulduğunu aktarır ve ilk Kanuni Esasi Osmanlıcılık fikriyle meydana getirilir.

Bir Fransız araştırmacıya göre, Müslümanlar'la Gayrimüslimler'in eşitliği kâğıt üzerinde kalmıştır.Fakat ilk adliye teşkilatındaki değişikliklerle birbirinden bağımsız bir çok yeni mahkeme kurulmuştur.Bunlar kadıların denetiminde Müslüman mahkemeleri,Fransız modelinden alınan ticaret mahkemeleri ve kapitülasyon rejimine bağlı karma mahkemelerdir. Hukukta bölünmüşlüğün asıl nedeni şer'i mahkemeler ve kapitülasyonların varlığıdır.[282] Şer'i hukukun üstünlüğü ile eşitlik isteyen mason aydınlardan olan"*Herkesin hür olması demek, herkesin eşit olması demektir*" ifadesiyle, hürriyet ve eşitliğin birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu ve eşitliğin hürriyetle verileceğini savunan Said Halim Paşa toplumda dayanışmanın ve birlikteliğin önemli bir unsuru olarak eşitliği görmektedir. "*İslam ahlakı, gerçeğe varma ve onu tatbik etme yolunda, insanlara tam bir hürriyet verir ve aralarında eşitlik tesis ederken, aynı hürriyet sebebi ile ve kabiliyetlerin farklılığı yüzünden insanlar arasında meydana çıkacak olan eşitsizliği de pek tabii kabul eder*"sözleriyle eşitliği İslam'ın vereceğini ve yalnız eşitsizliğin İslam ahlakında Müslüman olmayanların zimmi olarak kabul edildiğini açıklar.Kölelik ve Müslüman olmayandan alınan cizye vergisi bu eşitliğin olmadığına delil olarak sunulabilir.[283] Hatta İslam inancından doğan adaletle hürriyet ve eşitliğin düzen içinde işlediğini İslam memleketlerindeki Gayrimüslim cemaatlerin mesut ve rahat hayat sürdüklerini ifade eder. Böylece İslamcılık anlayışında eşitlik savunmaktadır.[284]

---

[282]Pıerre-Jean Luızard, **İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**,(Çev.:Egemen Demircioğlu),İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,Nisan, 2013,s.7,8

[283]M.Cengiz Yıldız,"Said Halim Paşa'da Üç Tarz-ı Siyaset: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik", **TYB Akademi: Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi**,Yıl: 1, S. 3, Eylül 2011,s.9

[284]**Said Halim Paşa Buhranlarımız ve Son Eserleri**,Haz.:M.Ertuğrul Düzdağ,İz Yayıncılık, 3.b., İstanbul,1998,s.23,24

Said Halim Paşa İslamcılık eserinde eşitliği tanımlar.Ona göre herkesin hür olması demek eşit olması anlamına gelir ve bu manada sevgi ve yardımlaşmayı ister.[285]

Eşitlik tartışmalarına siyasi boyut kazandıran Hüseyin Cahit ise Türk parlamentosunda Müslüman olanların sayısal çoğunluğunu istemenin Türkler'in en doğal hakları olduğunu savunur.Yine yeni parlamentoda meşrutiyet idaresinin sonunun Müslüman üyelerin sayıca az çıkmalarıyla meydana geleceği düşüncesindedir.Hatta çıkabilecek bu tür bir sonuç, "*Türkler için ehven-i şer kabul edilecek olan istibdat idaresine yeniden dönüşü*"nü gündeme getirecektir.Eşitlik ve hürriyeti Abdülhamid yönetiminin ortadan kaldırdığı fikrinden dolayı ehven-i şer algısının oluşmasına dikkat çekmektedir.Ona göre Osmanlı Devleti açısından artık ittihad-ı Anâsır mümkün değildir.Milliyetçilik hareketleriyle Gayrimüslimler'e olan güven tamamen bitmiştir.Böylece Osmanlıcılık fikrinin artık gerçekleşmeyeceğini iddia eder.Dolayısıyla Gayrimüslimler'in, Müslüman unsurlarla eşit haklara sahip olması demekle bu memleketin Ermeni, Rum ya da Bulgar memleketi demek olmayacağını ve Osmanlı'da yaşayan çoğunluk oluşturan Türk milletinin vatanı olduğuna dikkat çekmiştir."*Bu memleketi Türkler zapt etti.(...)Bu memleketi,anâsır-ı Gayr-imüslime'nin hiçbirinin menâfî-i mahsusasına bâziçe yapamazlar(...)Çünkü ne denirse densin,memlekette millet-i hâkime Türkler'dir ve Türkler olacaklardır*"[286] şeklinde ifadesiyle Türkler'in çoğunlukta olmasını savunur.Artık Türkçülük akımını ön plana çıkarak,Türkler'le yönetilen yeni bir Türk vatanı beklentisi içine girmiştir.İşaret edilen kavramlar; Türk milleti, vatan,Türkler ile yeni vatandaşlık kimliğinin de ismini zikrederek Türk milliyetçiliğini oluşturmaya çalışır.

Adalet Osmanlı toplumunda hem Gayrimüslimler'in hem Müslümanlar'ın hatta masonların hukuk kurallarında ve yaşamın içinde uygulanmasını istedikleri gayeleridir.Gayrimüslimler'e Tanzimat ve Islahat Fermanları ile toplumda eşitlik verilirken adalet meselesi de korunmak istenmektedir.Fakat, Gayrimüslimler verilen tavizleri yetersiz bulmaktadırlar.Osmanlı'da adaletle ilgili düzenlemeler Tanzimat'la başlamıştır.Tanzimat Fermanı ile mahkemeler halka açık yapılır,kadının yetkisi daralır ve yardımcı memurlar maaşa bağlanmıştır.Ancak,adalet konusunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir.Osmanlı Devleti'nde Tanzimat döneminde yapılan tüm ıslahat ve reformlara rağmen adalet sistemindeki bozukluk ve rüşvet

---

[285] **A.g.e.,**s.189

[286] Fahri Yetim,"II.Meşrutiyet Dönemi'nde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: Millet-i Hâkime Düşüncesi ve Etkileri",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,**S.18,Aralık 2008, s.s.71-84

önlenememiştir.Mason iddia edilen Mustafa Fazıl Paşa,Padişaha yazdığı mektubunda adaletin yokluğuna ve padişahların sarayına doğruluğun girmediğini ve bu kişilerin doğruluğu kendilerinden de sakladıklarına dikkat çeker.Böylece rüşvet ve kayırmaları eleştirir. Fakat adalet, icra eden kavme ya da icra edildiği yere göre değişmemelidir."*Bu konuda Hıristiyan'ın başka Müslüman'ın başka politikası yoktur.Çünkü adalet dünyada bir tanedir. Gerçek politika ise kim için olursa olsun siyasetin temeli olan adaleti gerçekleştirmektir.*"Adaletin herkesi din ve ırk ayrımı yapmadan kapsamasını istemektedir.Çünkü millet sistemi ile bölünmüşlük ve uygulamalardaki farklılıklar Müslümanlar'ın aleyhine olurken azınlıkların işine yaradığından çok taviz istemektedirler ifadeleri ile aktarırken hukukun birleştirilmesini istediği anlaşılmaktadır.

Adalet kavramını mason din adamı olarak nitelenen Musa Kazım'ın ,Kuran-ı Kerim'in sureleri ile açıkladığı görülmektedir"*Adaletli olun; bu,Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış)dır. (Maide, 8),"Cenab-ı Hak emaneti ehline vermenizi ve insanlar arasında adaletle hükmetmenizi size emrediyor.Yani bunu size vacip kılıyor"*şeklinde aktarmaktadır.Adaletin İslami kaynaktan doğduğunu ve oluştuğunu da anlatmıştır.[287] Zira adaleti şer'i hukuk kuralları vermelidir algısı meydana getirmeye çalışır.Adaleti dine bağlayarak Osmanlı'daki ümmetçilik anlayışını benimsediğine ip uçlarını sunmuştur. Kadercilik ve kul olma anlayışı ile adalet korunmalıdır.[288]Zaten İslamiyet Müslümanlar'a teslimiyetle önceden adaletin ilk uygulanışlarını ve en güzel örneklerini vermiştir.Yalnız burada dikkat çekilecek olan adaleti Müslümanlar'ın yalnızca verebileceği düşüncesidir.Bu anlayışında İslamiyet'in adaleti oluşturduğu ve şer'i hukuku üstün görmesi yer almaktadır. Yine,adaletin ifrat ve tefrit arasında olduğunu, yüksek bir sıfat ve meziyet taşıdığını belirtir.Adaletin insanlara uygulanan meziyet olduğunu ifade eder.Adaletsiz devletler yaşayamadığı gibi adaletsiz hükümetler de varlıklarını sürdüremezler.Adaletsiz yönetimler,zalim toplulukların ve hükümetlerin müdahale ve saldırısına maruz kalarak memleketlerini ve milletlerini kaybedeceklerdir ayrıca, adalet simgesi olan Hz. Ömer'in adalet mülkün temelidir sözlerine atıf yaptığı da tespit edilir.Adaletin uygulamada görülen bir erk olduğuyla adaleti devlet ve yöneticilerinin vereceğine

[287]Bayram Ali Çetinkaya,"Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi",**C. Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi,**XI,2 ,2007, s.s.75-141

[288]Emine Yiğit,"Modernite Eleştirisi ve Namık Kemal'in Dini ve Siyasi Görüşleri",**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Çorum ,2014,s.s.31-44,63

dikkat çekmektedir.[289]Adaleti din eksenli açıklayan diğer kişi olan Namık Kemal Hukuk makalesinde aynı zamanda vatanın varlığını da adalete dayandırır."*Bizde hüsn ve kubhu şeriat tayin eder.Ebna-yı vatan arasında revâtıbın hüsn-i mücerrede muvâfakati ise, yine vukuâtın o mehakk-i adalete tatbikiyle bilinir*"[290]Vatanı inşa edilen yer olarak algılayarak varlığındaki güzelliği adalete dayandırır.İnsan vücudu gibi bu bina adalet olmadan hastalanır.Tanrının kuralları bu binaya adalet getirecektir.Bu bağlamda şeriat kurallarını üstün olarak algılamaktadır.Yine, Hürriyet gazetesinde *Hubbü'l Vatan Mine'l İmân* makalesinde Osmanlı'nın yükselme dönemindeki adalet uygulamasına değinmektedir."*Yeni Osmanlılar ki (...)Sultan Süleyman zamanının feyz-ü ikbâlini isterler(...)Buna çare adâlettir.Adâlet ümmet-i Osmaniye efradının müsavat-ı hukukiyle hâsıl olur. Müsavat-ı hukuki ise akl-ü nakle mutabakat-ı kâmile ile mutabık olan usul-i meşveret te'min eder.*"Aslında Kanuni döneminde görülen Jürili mahkeme uygulamasına işaret etmektedir.Mahkemelerde bu modern yöntemi başlatan Osmanlı Devleti'nin mahkemelerinin yeniden çağdaşlaşmasını ve gelişmesini istemektedir.Jüriler aslında şer'i hukuk altında hukuk kurallarının birleştirmek düşüncesini de aktarmaktadır.[291] Görüşümüzün ispatını Namık Kemal İbret Gazetesi'nde Terakki makalesinde Londra gördüğü jürili mahkemeyi açıklamasıyla bulabiriz.[292]Namık Kemal Osmanlı'da görülen sorunların sebeplerinden biri olarak adaletin yeteri kadar gerçekleştirilmemesi ve işlememesinden kaynaklanmaktadır görüşündedir.Batı'nın modernizminden vazgeçerek sorun çözülebilir.Musa Kazım'daki teslimiyetçi anlayışın aynısını yansıttığına ispat oluşturmaktadır.Bu teslimiyetçiliğin aysberginde Osmanlıcılık fikrinin varlığı yer almaktadır.[293] Osmanlıcılık fikrini bazı makalelerinde açıkça ortaya koymuştur. Namık Kemal, İbret Gazetesi'nde yayınlanan İstikbal makalesinde dil gibi, ırk ayrımına karşı olarak;Osmanlılık düşüncesi ile farklı inançları en güzel hoşgörü ile İslamiyet'in barındıracağını savunmaktadır.[294]İbret Gazetesi'nde Nüfus makalesinde "(…)*Gene tekrar ederiz.Yaşasın Osmanlılar*"

---

[289]Bayram Ali Çetinkaya,**a.g.m.** s.s.75-141
[290]Emine Yiğit,**a.g.t.**,s.s.31-44,63
[291]Kenan Çağan, "Namık Kemal'de Devletin Niteliği ve Temel Dayanakları",**Akademik İncelemeler Dergisi** ,C.7, S.1, Yıl:2012,s.276. Kadir Kasalak,"Cumhuriyet Fikrinin Öncüleri",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** ,S.20,Aralık 2009,s.72
[292] Mustafa Nihat Özön,**Ölümünün 50nci Yılı Münasebetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, Remzi Kitabevi, 1938,s.178
[293]Emine Yiğit,**a.g.t.**,s.s.31-44,63
[294] Ertan Engin,"Namık Kemalin Tiyatrolarında Kavramlar", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C. 7 ,S.29 ,s.s.352-361

şeklinde geçmektedir. [295] Yine İbret Gazetesi'nde İttihadı İslam makalesinde "(…)*Binaenaleyh biz de bu fikri mukaddesin tervicini arzu eden eshabı hamiyete peyrevliği medarı mefharet bilenlerdeniz ve İttihadı islam arzusunun neşir ve müdafaasında rayetkeşi müsabakat olan Basiret'e minettarane arzı teşekkürle beraber o bapta mülahazatı kasıranemizin beyanına iptar ederiz (...)"* ifadeleriyle bu isteğini aktarmaktadır.[296] Namık Kemal İbret Gazetesi'nde Bir Hatıra makalesinde Ermeni Meselesine Osmanlılık fikrine zarar vereceğinden eleştirilerde bulunmuştur."(…)*Evvel Ermeni katoliklerinden yalnız bir fırka mezheplerinin idaresini ecanip elinde bırakmak ister.Ve böyle makus bir maksat için devleti aliyeninin nüfuz ve kuvvetini istimal ettirmeye hariçten tarik arar gibi görünmekte idi(...)dışarı aksettirmekten sat hazer ki o dairede kaldıkça(...) feryatlar,istidalar işitilir(...)*"[297]İbret Gazetesi'nin İmtizacı Akvam makalesinde "(…)*Ya biz vatanımız içinde hukukça müsavi,menfaatçe müşterek bulunduğumuz halde lisan ve mezhep dailesiyle niçin birbirimizden ayrılmak isteyelim? (...)Bir nam ile vatanı aslinin dairei ittifakından ayrılan küçük küçük akvamın kaçı baki oldu*?(…)" açıklamalarıyla Osmanlılık fikrini savunmaktadır.[298] Ona göre,adalet toplumda çoğunluğun seçimi ile korunacaktır."*Demek ki cemiyet içinde adaleti yalnız ekseriyetin kuvveti muhafaza eder.Bununla zan olunmasın ki ekseriyet her neye mail olursa ve yahut her nede faide görürse adalet ondadır.*"Çoğulculuk,seçme seçilme hakkına ve Rousseau'nun Sosyal Sözleşme eserinde genel iradeye işaret etmektedir.[299]Farklı bir düşüncesinde ise Namık Kemal'in, nasılsanız öyle yönetilirsiniz anlayışını desteklediği görülmektedir. Yönetimin iyi olması eğitimle gerçekleşecektir.Adaletin gerçekleşmesini eğitim şartına bağlayarak eğitim düzeyi arttıkça toplumda zulümler olmayacağına inanmaktadır. [300] Öncelikle devlette adaleti gerçekleştirecek hükümdarın çok iyi yetişmiş ve iyi bir eğitim alması devletin bekası ve terakkisi için mutlaka olması gereken husustur.Fakat bu yeterli değildir ve hükümdarın adaletinin gerçekleşmesi halkın eğitimli olmasıyla kolaylaşır.Çünkü cahiller kuralları anlayamaz ve sorunlar yaratabilirler.Bunda masonluğun bilim ve Hermetik felsefesinin ip uçlarını da görebiliriz.Hatta Yunan filozoflarının devlette bulunması

---

[295] Mustafa Nihat Özön,**Ölümünün 50nci Yılı Münasebetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, Remzi Kitabevi, 1938,s74
[296] **A.g.e.**s.75
[297] **A.g.e.**s.80
[298] **A.g.e.**s.83,84
[299]Kenan Çağan, **a.g.t.,**s.276
[300] Emine Yiğit, **a.g.t.,**s.s.31-44,63

gereken erdemlerden adalet anlayışını da yansıtmaktadır. Aynı zamanda Cemalettin Afgani'nin eğitimli yönetici şartını da düşüncelerin de yer aldığını anlarız.[301] Adalet sisteminin ferdi ve toplumsal ahlaki çöküntülerini eleştiren Ali Suavi, devlet dairelerinde yapılan haksızlık ve aşağılanmalara işaret ederek "*adalet aramaya gelen fert, vezirin kendisi gibi bir insandır.Vezirin kölesi değildir.Merhamet dilenmeye gelmemiştir*"ifadeleriyle evrende,bu çeşit uygulamaların olduğu zamanın kalmadığına dikkat çekecektir. [302] Adaleti sosyal yaşamdaki sınıfları ortadan kaldırması için gerekli görmektedir. Osmanlı'da askeriler denilen yönetenler sınıfının vergi vermemesini askerlik yapmamasını da adalete uygun bulmamaktadır.Aslında Ali Suavi'de,temsilin yerini İslami adalet kavramı yer alacaktır.Hükümdarın vatandaşların şikâyetlerini dinlemesi ve bir elitle hükümranlık etmesi vardır.Osmanlı tarihinde ilk defa demokrasiyi siyasi bir sitem olarak yazılarına taşıyarak demokrasinin ideal bir rejim olduğunu savunmuştur.Temsil yönetiminde, soylular sınıfı ile yönetim isteği Yunan medeniyetindeki aristokratların oluşumunu çağrışım yaparak yönetime seçim ve meclisin getirilmesini yansıtmıştır.[303] İçtihad'da numara 61 ,4. Sene,1329 tarihli Celal Nuri'nin Kanuni Esasiyemiz başlıklı makalesinde, Belçika'dan alınan kanunun kültüre uyarlanmaması eleştirilir ve adaletin olmayacağını savunur. *"(...)Bir Kanuni Esasiye'nin muhafaza –i ahkamı için bir istihkam lazımdır.Bu da ahlak millettir. Bir buçuk sene sonra vaktaki hakan sabık Kanuni Esasiye salnamalerin başında defi tabit etti .Hiç bir ihtimali muhalefet görülmedi.İlk meclis mebusanına riyaset eden Ahmet Vefik Efendi ikinci meclise binaenaleyh Meşrutiyet sadrazamı Ahmet Vefik Paşa kıyafetine girerek ilga etti.Madem ki millet bu Meşrutiyet'i muhafaza edemedi demek oluyorki o Meşrutiyet millete göre değildi(...)"*cümleleriyle zikir eder.[304] Hüseyin Cahit ise, 25 Recep 1328 (1 Ağustos 1910)tarihli Meşrutiyet'ten Ne Fayda Gördük makalesinde *"(...)Meşrutiyet hayatı umumiye devlete yeni bir ruh bahş eder anı yeni bir düstura tabi tutar (...)"* Meşrutiyet'in azınlıkları ayırdığını herkese aynı davranmadığını düşünerek adaletsizlik olduğunu vurgular.[305]

---

[301] **A.g.t.**,s.s.31-44,63

[302] Zeynep Biçer,"Yeni Osmanlılar'ın Eğitim Öğretim Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara,2011,s.36,37

[303] Zeynep Biçer,**a.g.t.**,s.56

[304] Celal Nuri, "Kanuni Esasiyemiz ",**İçtihad,** Numara 61 ,4. Sene,1329 ,s.1330

[305] Hüseyin Cahit "Meşrutiyet'ten Ne Fayda Gördük", **Tanin** , 25 Recep 1328 (1 Ağustos 1910) ,s.1

Padişahın sınırsız yetkilere sahip olması Osmanlı Devleti'nde Padişahın Tanrının yeryüzündeki gölgesi olarak ünvanı alırken; hak ve özgürlüklerin topluma eşit olarak verilemediği görülmektedir.Bu düşüncelerle Osmanlı'da masonların Meşrutiyet yönetiminin en büyük destekçileri olacakları aşikardır.Meşrutiyet uygulamaları yoğun bir şekilde tartışılır ve Osmanlı Devleti'nin resmi belgelerinde de yerini alır. Belgelerden birisinde "*Meşrutiyetle devletin varlığının korunacağı ve Hindistan ve Cezayir'in istiklal oluşturacağı,İngiliz masonluğunun bölgede çıkarı için var olduğunu, Avrupa meclislerinde kılıç çekme olarak meşrutiyetin anlaşıldığı, Padişahın meşrutiyeti Fransa'daki gibi usulen*" istendiği dile getirilmiştir.Bu, Osmanlı'da meşrutiyet algısının kılıç çekme olarak anlaşıldığını yansıtır.Çünkü, masonlukta kılıç çekme törenleri adayın kabulü sırasında yapıldığı gibi elitliğini de oluşturmaktadır.İngiliz masonluğunun emperyalist ve sömürgecilik algısı oluşturduğu da göz ardı edilemez.Fransız meşrutiyetinin daha özgürlükçü görülmesi ise diğerleri arasında bunun daha çok tercih edilmesine neden olmuştur.[306]Tanzimat dönemi mason aydınları meşrutiyet yönetimi beklentisi içindeydiler.Namık Kemal'e göre "*devlet hem yasama hem de yürütme kuvvetlerini üzerinde toplamıştır*".Devlet idaresinde meşrutiyet sisteminin gerekliliğini savunurken,İngiltere parlamentosunun örnek alınmasını zikreder ve bu rejim için gerekli olacak olan hukuki esasların tamamen Batı'dan alınmasını istemez.Çünkü İslamiyet'teki meşveretin bütün şartları üzerinde topladığı düşüncesindedir.Devletin icra organı olan hükümet öncelikle adaleti uygulamalıdır ve adaleti uygulayabilmek için de aksaklıkları giderilmelidir. "*Bu durumda bizim kabul edeceğimiz devlet şekli Osmanlı hanedanı idaresinde bulunacak bir meşruti idaredir ki bu da usul-u meşveretin ve şura-ı ümmetin tesisi ile olabilir.Biz buna şeriat ve İslamiyet namına muhtacız.*"İslamiyet'ten meşrutiyet doğduğunu söylemesi bu yönetim biçimini İslam dinine yaklaştırma anlayışından kaynaklanır.Meşrutiyet meclisinin Müslüman cemaatini de oluşturacağını iddia etmektedir.Ona göre, Asr-ı Saâdet'teki uygulamalarını,saltanattan çok meşrutiyet yönetimine geçişi getirecektir.Şeriat kuralları meşvereti getirirken, gerçekleştiren kesim de Müslüman cemaati olacaktır.Dinin emrettiği meşveret olduğundan hiçbir Müslüman meşrutiyete itiraz etmemelidir.[307] Nitekim Osmanlı'daki problemlerin temelinde temsilli bir rejimin olmadığını ve çözümü ise halk idaresiyle temsilli bir

---

[306] **BOA**,Y.PRK,TKM,25/6,18 Za 1309(Hicri)

[307]Emine Yiğit,"Modernite Eleştirisi ve Namık Kemal'in Dini ve Siyasi Görüşleri",**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Çorum ,2014,s.31

yönetimde bulunduğunu düşünmektedir.Böylece devletin ömrünün uzayacağını savunmaktadır.Yine İslam'ın kendisi de meşveret olduğu için meşrutiyet rejimi İslam'a aykırı olmaz.[308] Zira milliyetçilik akımları böylece engellenecektir.Millet sisteminin artık işlemez hale geldiğine de ışık tutmaktadır.*Usul-i Meşverete Dair Mektubun Birincisi'nde* meşveret meselesine ihtiyacı Rumlar'ın bağımsızlık için ayaklanmalarını örnek göstererek dikkat çeker.Meşrutiyet'le Osmanlılık fikri korunacak,azınlık bağımsızlık isteğinde bulunmayacaktır."*Rumlar bir cumhur yapmak istermiş(...)Daima Âl-i Osman'ı isteriz,daime idare-i meşruta talebindeyiz.* " Millet sisteminin devamını savunduğu da anlaşılmaktadır.Osmanlıcılık anlayışında hükümdara bağlılık gerektiğini söylerken hükümdarın mülkü olan topraklarda zaten halkın korunduğunu düşüncesindedir. Namık Kemal'in istediği meşruti yönetimin en önemli organı meclistir.Meclisin görevi hükümeti denetlemek ve yasama görevini de yapmaktır.Namık Kemal parlamenter bir sistem olarak Fransa modelini düşünmektedir.Ona göre Alman, İngiliz ve Amerikan modeli Osmanlı toplumsal yapısına uygun değildir.[309] Çünkü Protestan ülkelerin öğretilerinin toplumda inanç sistemini bozacağına ve bu devletlerin sömürgecilik anlayışının taşınacağından çekinmektedir.Parlamenter sistemle birlikte ilk siyasi partilerin oluşumunu beraberinde getirmesiyle eşitlik,çoğulculuk gibi gelişmelerin siyasete girdiğini söyleyebiliriz.Namık Kemal halkı padişahın zorbalığından kurtarmak için Osmanlı siyasal yaşamına meşveret algısını katar.Onun hürriyet düşüncesi,İslam hukuku ile de beslenerek insanların eşitliği ve müsavatı şeklini alır.Meşrutiyet yönetimi isteğinin altında da Osmanlıcılık düşüncesi yer alır.Meşveretle danışma meclisi oluşturulmasını yani hürriyet yönetimini verecek meclisli (parlamentolu) bir yönetimle eşitlik ve kardeşliğin korunacağını vurgulamıştır.[310] Şinasi de 1312 tarihli 4916 sayılı Ahenk Gazetesi'nde yazdığı Hükümetlerin Esbab-ı İnkirazları makalesinde"*(...) tekrar ediyoruz eğer bizler yani hiçbir cins ve mezhep tevrik etmeksizin bütün Osmanlılar vatanımızı(...)dahil siyasi hastalıklardan kendimizi kurtalmalı biz yapmak istediğimiz muhalefetleri hep meşru daire içinde yapmalıyız(...)*"şeklinde ifadeleriyle Osmanlılık anlayışını savunduğunu

---

[308] Osman Demirbaş,"Türkiye'de Cumhuriyet Fikrinin Oluşumu",**Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İ.Ü.AİİTE Dergisi**, S. 8, Yıl: 4,2005,s.39

[309]Kenan Çağan, "Namık Kemal'de Devletin Niteliği ve Temel Dayanakları",**Akademik İncelemeler Dergisi**, C.7, S.1 ,Yıl:2012,s.271,272

[310]Ernur Genç,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kimlik, Misyon ve Vizyonu Bağlamında Türk Aydını", **Akademik İncelemeler**, C.2 ,S.1 ,Yıl:2007,s.143

göstermektedir.[311] Meşrutiyet'e İslami refarans verenlerden Musa Kazım ise, hürriyetin İslam dininden ortaya çıktığını ve verildiğini ve hürriyetin hayvanlar gibi serbestlik olmadığını ve medeniyeti geliştirdiğini, yükseltiğini ifade eder.Hz.Muhammed döneminde insanların kölelikten kurtulduğunu ve seçimle başa gelen yöneticilerin ise adaletle hürriyeti koruduğunu söyler.Musa Kazım'ın Kuranı Kerim'de Kanun-i Esasi'nin hürriyetinin olduğunu söylemesi dikkat çekicidir."*Kuran'ın dünya ile ilgili siyasi hükümlerinin bazı kısımları açıklamaktan başka bir şey olmayan Kanun-i Esasimiz'in bize bağışladığı hürriyetten maksat, bundan önce baskı ve zulmü altında ezildiğimiz gayr-ı meşru ve akla uygun olmayan bir takım yanlış kayıtlardan azade bir hürriyettir.*"[312]Kanun-i Esasi'nin de dine aykırı olmadığını dini destekleyen uygulama olduğunu belirterek Anayasa'yı dini zemine bağlar. Hürriyeti köle olmamak olarak tanımlar ve dünyanın hiçbir yerinde keyfi hürriyet olmadığını belirtir.Çünkü sınırsız olan bir hürriyet hiçbir yerde bulunmamaktadır.Böylece bağımsız olma efendilik durumu olan hürriyetin kanunlarla sınırlandırıldığını vurgular.[313] Tanin Gazetesi'nde yazdığı *Vekafi-i Hükümete Müdahale* makalesinde mason Hüseyin Cahit ise, hürriyet kavramının toplumda algılanmasını, hürriyetin Osmanlı milleti tarafından yaşa naralarıyla kurtarıcı olarak kabul gördüğünü aktarır."*Burada her bir vatan evlâdına düşen iş; yönetime destek olmak, muhaliflere karşı çıkmak ve kanunlara uymaktır*"sözleriyle herkese koruma vazifesi de yüklemiştir.Hürriyeti korumak masonların vazifelerinden birisidir.Daha sonraki dönemde cumhuriyeti korumak her Türk vatandaşının vazifesi şekline dönüşecektir.Kanunlara uymak masonların sorumluluklarındandır ve kanunlar Tanrının bilimsel yasalarıdır.Bu fikirler Anayasa'ya vatandaşlık sorumluluğu olarak yerleşir.Çözüm olarak Kanun-ı Esasi'ye uymayı zorunlu tutar,zarar verilirse,çözüm yolu kalmayacaktır.[314]

Batıcılık anlayışıyla hürriyet isteyenler içinde meşrutiyet yönetimi tek çare olarak görülmektedir.Batının hürriyet anlayışını benimseyenlere en güzel örnek Sadullah Paşa'dır.Paris'te resim sergisinde hürriyet heykeli Avrupa'daki hürriyet

---

[311] Şinasi , " Hükümetlerin Esbab-ı İnkirazları", **Ahenk** , S. 4916 , 1312, s.1

[312]Bayram Ali Çetinkaya,"Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi", **C. Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi**,XI,2 ,2007, s.s.75-141

[313]Rıdvan Özdinç ,"II. Meşrutiyet'in İlanında Hürriyet İle Dini Mübalatsızlık Arasında Osmanlı Uleması: Birader! Biz Ne Ebussuud Efendiyiz, Ne De Birgivi",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C. 5, S. 22 ,Yaz ,2012,s.305

[314]Taner Aslan,"Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma",**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**,S.55 ,Yıl : Aralık 2009,s.10,11

fikrinden etkilenmesine neden olmuştur.Heykelin hürriyeti simgeleyerek gelişmenin hakların ve mutluluğun hürriyetle elde edileceğini aktarmaktadır. [315] Kişi hürriyetinden bahsederek Osmanlı'da bu hakkın olmasını ister.Asa ve koltuk olan hükümdarlık simgeleriyle hürriyeti vermeyenler gösterilip,hükümdarın yetkisinin azaltan hür insanların olduğu meşruti yönetime geçilmek istendiği anlatılır. Hürriyeti, bütün bir Batı medeniyetinin kaynağı olarak görür ve Avrupa'nın ileri medeniyet olmasını hürriyete bağlamaktadır. [316] Milliyetçilik yapan azınlıklara meşrutiyet yönetimi istemeyen,Urquhart ekolünü benimseyen Ali Suavi, Rum Sırp Bulgar bütün tebaayı milliyetçilik isteklerinden dolayı eleştirir."*Rum, Bulgar, Sırp ve bütün diğer reaya hepsi namussuz, önce onları kamçı ile dövmeli sonra işe koşmalı.En iyi meşrutiyet budur.Sonra Avrupa'lı güçler tavsiyeleriyle çıkıp geldiğinde onları kapı dışarı etmeli.*"Çünkü Avrupa'nın Batılaşması önce azınlıklara uğramış milliyetçilik akımı ile ayaklanmalara neden olmuştur.Meşrutiyet yönetiminde azınlıklara yer verilmesini istemez.[317]Mason olduğu iddia edilen Rıza Tevfik, Meşrutiyet yönetimine Fransız Devrimi'nin ilkeleri olan, Hürriyet, Musavvat ve Uhuvvet gelmesini istemektedir.Fransız Devrimi'nin kavramlarının uygulanacağı bir yönetimi getirme çabası içinde olduğu anlaşılmaktadır.Yine II. Meşrutiyet Dönemi'nde Rıza Tevfik, piyesli konferanslara katılarak, toplumu,cemiyetin politikaları doğrultusunda mobilize etmeye çalışacaktır.Meşrutiyet algısını verirken masonların piyesli konferanslarla toplumun bilinç altına yerleştirme çabası gösterdiklerini kanıtlar.Çünkü masonluk öğretisinde görsel simgelerin öğretilmesi için, tiyatrolar oynanmakta yada resimler gösterilerek düşünce bilinç altına yerleştirilmektedir.[318]

1877'de 2.Abdülhamid'in meclisi kapatıp meşrutiyet yönetimine son vermesiyle İttihatçılar'la birlikte ordunun da meşrutiyet yönetimi isteği bulunmaktadır. Jön Türkler, subaylar, Askeri Tıp ve Harp Okulu öğrencileri bu

---

[315]Hüseyin Aydın,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e,Tanrı Tasavvurunda Yaşanan Değişmeler ve Deist İman",**Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**,S.8,C.8,1999,s.7

[316]Rıdvan Özdinç ,"II. Meşrutiyet'in İlanında Hürriyet İle Dini Mübalatsızlık Arasında Osmanlı Uleması: Birader! Biz Ne Ebussuud Efendiyiz, Ne De Birgivi",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C. 5, S. 22 ,Yaz, 2012,s.95

[317]**Urquhart Okulu :**Türkiye'nin reform adlı azılı düşmanı kendi içinde barındırdığı ve bu düşmanı yenmesi gerektiği temel görüşünden hareket ederler.Bkz. Birgül A. Güler - Nuray E. Keskin,**Devlet Reformunu Tarihten Çalışmak, Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar,** Ed. Şinasi Aksoy-Yılmaz Üstüner, Nobel Yayınları, Ankara 2007, s.s.101- 152

[318]Turhan Ada,"II. Meşrutiyet Dönemi'nin İlk Evresindeki Politik Etkinlikleriyle Rıza Tevfik",**Atam**, S. 82, Mart 2012,s.s.154-170

durumdan kurtulmanın yolunu artık yeniden meşrutiyeti kurmak olarak düşünmüşlerdir.Londra'da Hürriyet, Paris'te Meşveret içerde de Şûra-yı Ümmet dergileriyle meşrutiyet fikrini yaydılar. Jön Türkler'in dışarıda olanları mason localarıyla,içerdekiler de mason locaları ve Bektaşi tarikatçıları ile ilişki kurarak Meşrutiyet yönetimine destekçi aradılar. [319] Meşrutiyet'in kaldırılmasını mason aydınlardan bazıları eleştirir.Tevfik Fikret Meşrutiyet'in meclisin kapatılması ile kaldırılmasını Doksan Beşe Doğru şiirinde eleştirir."*Bir hamle-i mahmum-i tegallüble değiştik,Hürriyeti şahsiyete kanunu gurura;Heyhat Otuz üç yıl geri düştük ve bu mühlik*" Osmanlı Devleti yönetiminin geri kalmasında padişahın meclisi kapatıp, Meşrutiyet'e son vermesinin etkili olduğunu savunarak yönetimin zorbalığı anlayışını da yansıtır.[320]İttihatçılar'ın meşrutiyet yönetimini getirmelerine masonların aktif çalıştıkları tespit edilmiştir.Nitekim en faal çalışan localar Selanik'te bulunurken, ilk mason locası ve Sabetaycı cemaat okulları açarlar.Bazı aydınlar tarafından, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik grubunun çoğunun masonlardan oluştuğu iddia edilmiştir.Yine bunlar İtalyan obediyansına bağlı Macedonia Risorta ve Fransız obediyansına bağlı Veritas adındaki mason localarından da destek görmüştür.Kosova ve çevresindeki mason localarının İttihat klüpleri oluşturulduğu ve devlet aleyhine çalışmalar yaptıkları bilgileri bulunmuştur. Hatta Köprüce, Ohri ve Resne'de halka meşrutiyet yönetimini öğretirlerken,Manuel Karasu ile gizlice masonluk yayınları çıkardıkları ve Rahmi Bey'i Belediye reisi seçtikleri bilgileri ile konuyu aydınlatmışlardır.[321]Masonların çalışmalarıyla Meşrutiyet isteği Anadolu'da da halk eylemleriyle kendini göstermiştir.1906'da Kastamonu'da halk, belediye seçimlerini protesto etmiştir. [322] "Can Verir" [323] isimli tüccar örgütü 1907'de Erzurum'da, bölge yöneticilerinin değiştirilmesi ve ağır vergilerin kaldırılması için ayaklanmışlardır. Meşrutiyet'in ordudan da destek alınması 1908 yılından itibaren iyice artmıştır.20 Temmuz'da Manastır'lı Müslüman halk meşrutiyet istediklerini söyleyerek ayaklanmıştır ve Binbaşı Enver Bey, Niyazi Bey de katılmıştır.Saraya,

---

[319]Bekir Semerci ,**Türkiye'de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri**,Özgür Yayınları,İstanbul,1989,s.51

[320]Yaşar Nabi Nayır, **Türk ve Dünya Klasikleri Tevfik Fikret**,Varlık Yayınları,1995,s.117

[321] Suat Zeyrek,"II. Meşrutiyet ilanı Üzerine Bazı Düşünceler:Darbe mi? Devrim mi?",**OTAM**, 32,Güz ,2012,s.207

[322] Durdu Mehmet Burak,"Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri",**Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**,C.14,S.14, 2003,s.301

[323] Teoman Alpaslan,**31 Mart Ayaklanması Yüzyılda Ne Değişti?**,Kamer Yayınları, İstanbul, 2015,s.93'de Abdullah Cevdet'in cemiyetin şarkısını yazdığı bilgisi verilmektedir.Şarkı şöyledir:"*Niyetimiz alnımızdan gel oku, Bakışlarımızda var mı korku, Gözümüzde ne rüya ne uyku,Hak yolunda serden geçtik dadaşlar.Mazlumların aldık intikamını,Yüce ettik dadaşlığın namını, Kırdık zalimlerin ihtişamını, Hak yoluna serden geçtik dadaşlar.* "

Kanun-i Esasi'nin yeniden ilanı ve bir millet meclisinin toplanmasını isteyen telgraflar gönderirler.Sonuçta 23 Temmuz 1908 günü, Manastır'da Binbaşı Vehip Bey, İttihat ve Terakki'nin Meşrutiyet'i ilan ettiğini bildirmiştir.Böylece Adülhamid meşrutiyeti yeniden ilan etmiştir.Meşrutiyet yönetimin halk hareketi olduğunu ve ordudan destek aldığını kanıtlamaktadır.[324]

Ayrıca,Selanik'teki Veritas locası meşrutiyetçi çalışmaları ile bilinmektedir. Meşrutiyetin masonlar tarafından getirildiği savunulmaktadır."*1908 yılında Abdülhamid'e zorla kabul ve ilan ettirilen İkinci Meşrutiyet'in nurlu meşalesini tutan eller ve öncüler birer masondu(....)Örgütün daha kalıcı olan etkisi ve zararı ise, Avrupa'daki biraderlerinden öğrendiği materyalist felsefeyi Türk toplumuna empoze etmek oldu*"açıklamalarıyla masonların zorla Abdülhamid'e meşrutiyeti kabul ettirdiğine dikkat çeker.Nurlu meşale , ışığa ulaşan kişinin nuru ziyası ve hürriyet ışığıdır ve Amerikan Özgürlük Anıtı'nın meşalesi olmasında da bu anlayış yer almaktadır.Metaryalizm düşüncesinin hürriyet simgesinin,masonlar tarafından Osmanlı'ya kazandırıldığını gösterir.[325]

Meşrutiyet yönetimini mason aydınlar da istemişler ve yazdıkları eserlerde bu isteklerini dile getirmişlerdir.Meşrutiyet ile Osmanlı toplumunu kurtaracak olan, Kanun-u Esasi'nin amacını Ahmet Rıza,"*Ekmeğini alnının teriyle kazanan, menfaatini kimsenin zararına aramayan adam*" olacak yeni bir insan tipi yetiştirmek olarak niteler.Bilim ve eğitim yaygınlaştırılarak sağlanacaktır ve düşüncesi Cumhuriyet'in ulus devletini ve vatandaş anlayışını oluştururken kullanılır ve bu fikirlerle üretken Türk Toplumu ve burjuvazisi meydana getirilir.Çünkü çalışmak gayesi masonlukta bir görev ve hizmettir.[326]Meşrutiyeti bir kurtarıcı olarak gören Musa Kazım meşrutiyete desteğini dine bağlayarak verir."*Padişah Efendimiz Hazretleri yüce hilafet makamına gelir gelmez,Allah tarafından sorumlu buyrulduktan hilafet görevini yerine getirmek amacıyla, istişare usulünü meydana koydular, Anayasayı (Kanun-i Esasi) ilan ettiler.*"Sonuçta, Musa Kazım, meşrutiyet ilanıyla getirilen Kanun-i Esasi'yi padişahın esaretinden kurtulmanın bir aracı, özgürlük belgesi ve eşitliğin delili sayar. [327] İslamcılar'dan mason diğer aydın Mustafa Sabri Efendi, Beyanü'l-Hak Dergisi'nde meşrutiyet yönetimini İslamiyet'e

---

[324]Durdu Mehmet Burak,**a.g.m.**,s.302

[325] Nalan Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Masonlara**,Kamer Yayınları,İstanbul 2014,s.477,478

[326] Sina Akşin,**Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**,Yenigün Yayını,Temmuz,1997,s.57

[327]Bayram Ali Çetinkaya,"Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi", **C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**,XI,2 ,2007, s.s.75-141

dayandırarak, meşrutiyet yönetimi yöneticilerine destek olunmasını istemektedir. *"Meşrutiyet yönetiminin temsilcileri bulunan gayretli ve hamiyetli kişilere biz, yedek güç olacağız.İslâm dinini, hürriyet ve eşitliğe engel zannetmek gibi batıl bir düşünceye kapılarak bu nimeti bu doğuştan verileni bize çok görmek insafsızlığı"* olarak görmektedir.İslamcılar'dan da meşrutiyet yönetimi isteğinin olduğunun delili olan kişilerdendir.Ayrıca doğuştan gelen hak olarak görmesi Doğal Hukukçular'dan etkilendiğini kanıtlar.[328]İbrahim Temo, Selamet-i Umûmiye'de, yazdığı makalede meşrutiyet yönetimi ile çok partili hayata geçmeyi savunmaktadır."*Bir memleket de muhtelif fırkalar bulunmadıkça da ne tevâzün ne de adalet temin edilebilir.Fırkasız memleket, mebusânsız hükümete benzer(...) Meşrutiyet'in feva'id-i latehessülüsünden en mühimi de meşveretin ikâmesidir.*" Çünkü siyasi partiler olmayınca yönetime sınırlama getireleyemeyeceğini kadercilik anlayışının devam edeceğine dikkat çeker.Halbuki Türkler'de yer alan meşveret de hürriyet zemini oluşturmaktadır fikrini vurgular.Türkler'in birbirlerine danışabilmesi için meşrutiyetin zorunluluğunu aktarır.[329]Hâkimiyet-i Milliye Gazetesin'deki makalesinde Ahmed Rıza Bey, çok partili hayat muhalafet için gerekli görür."*Her millette her hükümette meşrutiyetin lüzûm-u esâsîyesinden olan fırkalar vardır.Onlar, mesail-i umûmiye karşısında her birisi ayrı ayrı yollardan te'âli-i vatan ve insaniyet-i gaye-i ulviyete doğru ilerlerler.Fırkalar medeni ve fikir ordularıdır.*"Muhalefetle ülkede fikir hürriyeti ve insan haklarını ; vatan ve insanlar için gerçekleştireceklerini ve medeniyet içinde olan vatandaşın ümmetçilikten sıyrılarak fikrini rahatça söyleyen ve savunan kimliğe kavuşacağına anlatmaktadır. Fikir orduları ifadesiyle medeniyet,meşrutiyet ve siyasi parti kurmanın öneminin eğitimle verileceğini de ifade etmiştir.Fikirleri Cumhuriyet döneminde ders kitaplarında çocuklara demokrasiyi ve cumhuriyeti öğretme şekline dönüşmüştür.[330] Mason Behlül Mübin'in *Hükümette Masonluk* eserinde özellikle meşrutiyet yönetimi isteğinde çok partili siyasi yaşamı savunmuştur.Hatta görüşlerini desteklemek için meşrutiyette muhalefet olmadan bir şey olmayacağı ve meşrutiyetin sadece söz kalacak kuru bir lakırdı olacağı aktarılmaktadır.En az iki muhalefet isterken din tartışmalarına karşıdır.Meşrutiyet yönetiminin bir çok parti ve cemiyetin

---

[328] Ramazan Boyacıoğlu,"II.Meşrutiyet Dönemi'nde Beyanül-Hak Dergisi'ndeki Bazı Görüş ve Düşünceler Üzerine", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Dergisi**, S.2,Sivas ,1998,s.47,48

[329] Gökhan Kaya,"II. Meşrutiyet'in Siyasal Hayatında Osmanlı Demokrat Fırkası(Fırka-i İbad)", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Doktora Tezi, Ankara,2009 ,s.182,183

[330] Gökhan Kaya,"II. Meşrutiyet'in Siyasal Hayatında Osmanlı Demokrat Fırkası(Fırka-i İbad)", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Doktora Tezi, Ankara,2009 ,s.182,183

kurulmasını sağladığını ve ortak hedefinin ilerleme ve ortak fikir olduğunu belirtir. Meşrutiyetin ilerleme ve çok partili hayatı meydana getirdiğine işaret etmektedir. Aydınlanmacılar ilerleme algısının kaynağını ve onların fikirlerini yansıttığını da ispatlar.Mecliste din tartışmaları istemez ve bu durumun padişah taraftarlığı oluşturarak padişahın yetkilerini sınırlamayı engelleyebileceğini vurgular.Zira meclis muhalefet partileri ile yönetim değişikliğini gerçekleştireceğinin ip ucunu sunar.[331]Hüseyin Cahit Tanin Gazetesi'nde 10 Şaban 1328 (15 Ağustos 1910) tarihli Genç Türkiye ve Ordu makalesinde" (…) *genç Türkiye Hükümeti kendisine tahrik için kurulan tuzaklara düşmeyerek itidalini gayıp etmeyerek tayin ettiği hat hareketinde devam edip gidiyor. Herkes ne derse desin ben bildiğimi yaparım! Osmanlı Hükümeti'nin Meşrutiyeti'nin bütün bu mahiyete tecavüzata karşı tuttuğu mesleki hulasa edebilecek bir cümle filhakika ne dahildeki yaygaracılar ne hariçteki düşmanlar cevap vermek için gayip edecek kuvvetimiz yoktur(...)"*fikirleriyle Türkiye ifadesini açıkça kullanarak ulus devletinin vatanının ismini niteler.Ordunun ve devletin mücadelerinin destekçisi olduğunu da aktarmaktadır."[332]

Meşrutiyet yönetimi ile birlikte masonlar, milli bayram algısını Osmanlı'ya taşımak istemektedirler.Çünkü hürriyetlerin ülkeye gelişinin ilk başlangıcı olan sevinçli gündür ve Osmanlı Devleti'nin ilk Anayasası olan Kanun-i Esasi'de, ilk kez kişi hürriyetinden bahsedilmektedir.Meşrutiyet'in ilanını bazı Osmanlı masonları tarafından bayram olarak düşünmüşlerdir.Ziya Gökalp Meşrutiyet Bayramı'nı toplanarak kutladıklarını ifade etmektedir."*23 Temmuz'dan Osmanlılar'ın o büyük bayramından evvel ara sıra yine burada toplanıyorduk. Ama nasıl?O zaman koyun sürüsü idik.Biz koyun sürüsü, mıhlanmış gibi dikilir,donmuş gibi dinlerdik(...) Damarlı olanlarımızın kanına dokundu.Rumeli'deki sürüler bir kahraman ordu kesildi.Bir de buradaki sürülerde onların yardımıyla koyunluktan,kurtulduk çıktık.Elhamdüllillah insan olduk.*"Ancak bu toplanma hükümdarın sınırsız yetkileri ile ve halkın koyun sürüsü olarak nitelenmesiyle yapılan bir toplantı olmadığını belirterek, saltanattan Meşrutiyet'e geçişte farklı toplanma şeklini vurgular.Milli bayramların ,ulusta Türkçülüğü oluşturacağını göstermektedir.Damar ifadesi hürriyet ruhu taşıyanları nitelendirirken, Atatürk'ün de hürriyeti damarlarda dolaşan asil

[331] Behlül Mübin,**Hükümette Masonluk**,Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Katoloğu,5635, Dersaadet Matbaası,1328,s.s.5-12
[332] Hüseyin Cahit, "Genç Türkiye ve Ordu", **Tanin,** 10 Şaban 1328 (15 Ağustos 1910),s.1

kanla korunacağı düşüncesine zemin hazırladığı görülmektedir.[333]Hatta, meşrutiyetin milli bayram kabul edilmesinde Türk masonların bazılarının isteği olduğu tespit edilmiştir.26 Ocak 1909'da İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit Bey, Osmanlı'nın kuruluş günü yerine, Osmanlılar için en birinci övünç kaynağı olarak nitelendirdiği 10 Temmuz'un milli bayram olarak kutlanması istemiştir. Böylece meşrutiyetin ilan edildiği 10 Temmuz tarihi, Osmanlı Devleti'nin ilk resmi milli bayramı olarak 1909'dan itibaren kutlanmaya başlanmıştır.Hürriyet bayramı kutlamaları ulus devletlerde görülen özelliktir ve ulus devlet kurmak istediklerini ve Türkçülük anlayışını savunduklarını ispatlar.Yine bayram düşüncesinin aydınlanmacıların ekseni ile dini bayramlar yerini resmi bayramlar alacağına işaret etmektedir. Hüseyin Cahit'in aynı zamanda mason j.j.Rousseau'nun milli bayram isteğinden etkilendiğini de gösterir.[334]

1. ve 2. Meşrutiyet yönetimlerinin Kanuni Esasileri'nin birbirinden farklı olan yönleri tespit edilmiştir.1.Meşrutiyet'te Kanuni Esasi Osmanlıcılık düşüncesini savunmaktadır.Bunun kanıtını Salname-i Umumi'de bulabiliriz.Kanuni Essasi'nin sekizinci maddesinde ifade aynen şöyledir:"*Devlet-i Osmaniye tebaatında bulunan efradın cümlesine her kaynağı din ve mezhepten olur ise olsun bil istifade Osmanlı tabir olunur Osmanlı sıfatı kanunen mübin olunan ahvale göre istihsal ve aza ediliyor.*"[335]Yalnız 1. Meşrutiyet'i Kanuni Esasiyesi'nde altmış sekizinci maddesi heyeti mebusanda azalığa intihab olunmayanların içerisinde Türkçe bilmeyenler şartı dikkati de çekmektedir.Bu durum Osmanlılık anlayışında tebanın meclise aza olabilmesi için Türkçe'yi anadili olarak bilmesi gerektiğini gösterir.Yapılanları, konuşmaları ve alınan kararları tespit ederken zorluk çekmemek anlamını da taşır.[336] Anayasa ile ilgili farklı bir görüşe göre, Mithat Paşa Anayasa'yı Türk halkının özgür yaşaması için yürürlüğe koyacaktır fikridir.[337] 2.Meşrutiyet ile yürütmedeki sınırlamalarla Padişah sadece Şeyhülislam ile sadrazamı atamaktadır. Nitekim, padişah Meclisi Mebusan karşısında sorumlu tutulurken, istediği kişiyi sadrazam seçemezken,meclisten güvenoyu alan seçilecektir ve geniş anlamda ise,

---

[333] Teoman Alpaslan,**31 Mart Ayaklanması Yüzyılda Ne Değişti**,Kamer Yayınları, İstanbul, 2015,s.87,88

[334] Sanem Yamak,"Meşrutiyet'in Bayramı:10 Temmuz Îd-i Millisi",**İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**,S.38 (Meşrutiyet'in 100. yılı özel sayısı için) ,Mart 2008,s.326

[335]**Salname-i Umumi**,Dersaadet Matbaai Amire, Ellibirinci Sene,1313,s.102

[336]**Salname-i Umumi**,s.113

[337] Bekir Semerci ,**Türkiye'de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri**,Özgür Yayınları,İstanbul,1989,s.51

Meclis Başkanlığı sistemini ve seçim şeklini ifade etmektedir.Zira, İkinci Meşrutiyet Osmanlı'da ilk defa aşağıdan yukarıya doğru olan toplumsal hareket olarak nitelenirken,getirdiği anayasa ve meclis düzenlemelerini padişaha kabul ettirmiştir. Böylece padişahın kut anlayışından gelen sınırsız yetkilerini pozitif kurallarla denetleyen meclis organı ve yasası oluşturulmuştur.Fakat, tanrıdan dinden aldığı yönetim erkini, din kaynaklı olmayan erkler sınırlamıştır ve halkın tepkisini çekmemek içinde Padişah ve halifeliğe saygılıdır ifadesi de Anayasa'ya konmuştur.[338]

Osmanlı yönetiminde Meşrutiyet yönetimine iki kez son verilmesi bazı çevreleri rahatsız ederek ağır eleştirilere neden olurken diğer taraftan suçlu arama arayışına girilecektir. Masonların Kızıl Sultan dediği 2.Abdülhamid bu suçlananların başında gelir.II.Meşrutiyet'i kaldırılması ve Abdülhamid'in İngiliz hayranlığı onun aleyhinde tavır alınmasına neden olmaktadır.Eleştirilerin dozunu artıran olay 31 Mart Vakası'dır ve bunun suçlusu olarak görülmektedir.Abdülhamit'e karşı muhalefet yapanlar arasında Ahmet Rıza ise, yabancıların ve azınlıkların zenginleşmesinin suçlusu olarak padişahı görmektedir."*Ecnebi şirketlerin giriştikleri işlerden ki bunların hemen hemen hepsinin memleketin sosyal ve iktisadi çıkarlarına zararlı oldukları ve onlardan yalnız bazı finans sendikalarının faydalandıkları söylenebilir.Padişaha ne gibi bir şeref payı düşebileceğini anlamıyorum.*"Çünkü kapitülasyonlar ile zenginleşen Galata Bankerleri bankalar ve şirketler açmıştır. Gümrük vergisinin uygulanmaması yabancıları zenginleştirmiştir.Ulaşım sektöründe de yabancıların imtiyaz elde etmek için yarıştıkları anlaşılmaktadır.[339] Bu konuyu aydınlatan kanıtı Salname-i Umumi vermektedir.Salname'nin on dördüncü maddesinde Tebayı Osmaniye'nin Tanzimat dairesinden ticaret ve zaanat için her nevi şirketler teşkiline mezun olduğu şeklinde ifade edilmektedir.[340] Başka bir yazısında devlet çıkarlarını hiçe sayan makamını koruma sevdasında olmasından dolayı padişahı eleştirmektedir. "*Padişah, demir yolları hatlarını döşemiş ve rejimler tesis etmişse bu şekilde hareket etmekten bir çıkar gördüğündendir.Bu çıkar, Türkiye'nin çıkarı değil; halkı ve memleketi sırasıyla istismar etmek amacıyla kendini,tahtta muhafaza eden kozmopolitliğin çıkarıdır*"açıklamalarını yapmıştır.

---

[338] Mehmet Kalay,"Tanzimat ve Sonrası Osmanlı'da Hukuk ve Yargı",**Genç Hukukcular Hukuk Okumaları Birikimler 2**,Yıldızlar Yayınları,İstanbul,17 Ekim 2006,s.150

[339] Diren Çakmak,"Bir Osmanlı Aydını Ahmet Rıza",**Çankaya Gündem Dergisi**,S.29, Ankara,Nisan 2008,s.34

[340] **Salname-i Umumi**,Dersaadet Matbaai Amire, Ellibirinci Sene,1313,s.102

Nitekim demiryolları emperyalist Avrupa devletlerine uzun süre hizmet etmiştir ve Osmanlı madenlerini çıkarma ve yaptıkları demiryollarını kullanma hakkını elde etmişlerdir. Meşrutiyet yönetimi getirmesini Padişah olmak için yaptığını ifade ederek konuyu aktarmaktadır. Hükümdarın iyi bir yönetici olmadığını devlet yönetiminin bundan geri kaldığını ve bozulduğunu aktarmaktadır.[341] Mason Ahmet Emin, Columbia Üniversitesi'nde 1914'te basılan doktora tezinde Sultan Abdülhamid'e atfettiği devrin bütün kötülüklerini aktarır ve II. Meşrutiyet'in ilanı Devr-i Hamid içinde ülkenin geldiği duruma dikkat çekmiştir. "*Despot bir idarenin üzerindeki örtü kaldırılınca altından oldukça hazin bir resim ortaya çıktı. Bu kaosun, yozlaşmanın ve parçalanmanın resmiydi.*" Sözleriyle Abdülhamit'in zorba yönetici olarak ülkedeki milliyetçilik isyanlarının çıkmasında devletin zayıflamasında rolü olduğunu düşünmektedir. Masonlukta zorba yöneticilere karşı hürriyet, eşitlik, kardeşlik için devrim yapılması sorumluluğu vardır.[342]

Osmanlı Devleti'nde başarılı dönem yerini duraklama ve gerileme dönemine bırakınca Osmanlı'nın hangi medeniyeti alacağı tartışmaları başlamıştır. Osmanlı'da medeniyet algısının Türkçülük, Batıcılık, Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirleriyle açıklandığını görmekteyiz. Medeniyet kavramına seçicilikle yaklaşan mason aydınlar sadece bilim ve teknoloji olarak, Batı medeniyetinin alınmasını istemektedirler. Bunlardan ilki medeniyeti Doğal Hukuk Anlayışı ile tanımlayan Namık Kemal, rahatlık ve olgunluk anlamına geldiğini hürriyetin kaynağı medeniyet olduğunu savunur ve medeni olmayan kavimlerin hürriyetlerini yitireceğini niteler. Böylece Avrupa'nın sömürge oluşturduğu yerlerde din ve medenilik olmadığından hürriyetlerini kaybettiklerine inanmaktadır. Ona göre, hürriyetin korunması medeniyet ve çağı takip etmeye bağlıdır. Kötü yöneticiler devletin gerilemesinin temel sebebidir. "*Osmanlı'nın da Batı karşısında hürriyetini koruyabilmesi için, medeniyet ve terakki gereklidir. Osmanlı'nın ilerlemesinin önündeki en büyük engel, hükümettir*". Bu düşünce Cumhuriyet döneminde Gençliğe Hitabe'nin zeminini oluşturmuştur. Diğer neden Osmanlı'da Müslümanlar'ın tembelliğidir.[343] Çalışma düşüncesini medeniyeti ilerletmek için vurgulamıştır. Çalışmak masonlukta vatana

---

[341] Diren Çakmak, **a.g.m.**, s.34

[342] Serkan Yazıcı, "Sultan II. Abdülhamid Örneğinde Tarihsel Algılamanın Değişimi", **History Studies**, C. 6, S. 5, September, 2014, s.s., 233-247

[343] Hilmi Uçan, "Batı Uygarlığı Karşısında Namık Kemal", **Sosyal Bilimler Dergisi,** C.XIV, S.1, Haziran 2012, s.79. Emine Yiğit, "Modernite Eleştirisi ve Namık Kemal'in Dini ve Siyasi Görüşleri", **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2014, s.s. 31-44,63

hizmettir ve vatan sevgisidir.Memurların ilk kez eğitilmelerinden bahsederken onların,iyi ahlaklı sağlam karakterli yetişmelerinde eğitimi araç olarak gördüğü anlaşılmaktadır.Hatta memurları modern tarza eğitmek için okullar açılmalıdır fikrindedir.Aslında medeniyetin varlığını iyi bir eğitime bağlar.Meslek eğitimi, laik eğitimden ve memurların sınava sokulmalarından bahsederek,haksız kazanç ve kadro fazlalıklarının önüne geçilmesini savunur.Zira ülkedeki rüşvet ve kayırmayı kurumlar içinden temizlemek istemektedir ve rüşveti önleme isteğinin 19.yüzyılda da devam ettiğini göstermektedir.[344] Namık Kemal, medeniyetsiz yaşamanın ecelsiz ölmek olduğunu iddia ederken, medeniyeti ahlaksızlık olarak görenleri de eleştirir.*"Eğer medeniyetin Avrupa'ca fuhşiyata ve bir güruhun zaruriyetine verdiği revaç cihetlerine hasr-i ittihaz olursa, bu yolda olan ta'rizatı hiçbir akıl yoktur ki teslim etmesin* " sözleri ile medeniyetin kuralları ile ahlaksızlığın engelleneceğini ifade eder.Avrupa medeniyetinin noksan ve kötü yönlerinin olduğuna dikkat çeker."*Medeniyetin Avrupa'daki hali bir nakais ve seyyilat ile mâlâmâl imiş, iktisab-ı medeniyete çalışan avam için tamamı tamamına Avrupa'yı taklid etmek neden lazım gelsin*" sorusunu sorar.Medeniyetin taklit edilmesine karşı olduğundan her şey olduğu gibi alınmamalı ve seçilmelidir düşüncesi sezilmektedir.[345] Seçilme taraftarlarından olan ve medeniyetin teknik ve fikri yönü olduğunu söyleyen Ahmet Mithat ,"*Batı medeniyeti, teknik ve fikir olmak üzere iki kısımdan ibarettir.Teknik, bu medeniyetin dış gelişimini, fikir ise iç gelişimini ifade etmektedir*"diyerek açıklamıştır.Sonuç olarak, teknik medeniyetin, gelişmek için alınmasının önemli bir şart olduğu, fikir medeniyetinin ise alınmasına gerek olmadığı görüşünü savunarak, kültürümüz ve İslam dininden uzaklaşılacağı düşüncesini yansıtır.Batıcılık ve medeniyet anlayışında seçiciliğe önem verdiği anlaşılmaktadır.[346] Türkçüler de medeniyette seçicilik taraftarıdır.Medeniyeti ortak yaşamın ürünü sayan Ziya Gökalp, medeniyetin her milletten aldığı hususi harsları olduğunu ifade eder.Böylece medeniyet, bütün insanlığa fayda sağlayan, uluslararası ve tarihsel koşulların bir ürünü iken, hars ise ulusun kimliği ve kültürüdür.Ayrıca, milletler arası uygarlığın,

---

[344] Zeynep Biçer,"Yeni Osmanlılar'ın Eğitim Öğretim Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara,2011,s.49,50

[345]İbrahim Şirin,"Osmanlı-Türk Aydının Medeniyet Anlayışı",KOU **Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, S. 1, 2008,s.s.139-156

[346]M. Cengiz Yıldız,"Said Halim Paşa'da Üç Tarz-ı Siyaset: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik", **TYB Akademi: Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 1, S. 3, Eylül 2011, s.7

ulusal kültürlerden önce gelmesine dikkat çekmiştir.[347] Bununla birlikte,medeniyet tanımlarını karşılaştırır ve bazılarının medeniyeti, medenilik ve mütemeddinlik (şehirlilik) olarak tanımladığını belirtir."*Etnografya taharrîleri, bedevîlerde, hattâ vahşîlerde, kendilerine mahsus bir medeniyet olduğunu meydana koydu. Mütemeddinlik ve medenîlik ise,tekâmül etmiş milletlere mahsustur*"yorumunu yapar. Medeniyet yerine Fransızca La civilisation kelimesini kullanarak, kavram olarak da medeniyetin Batı'dan alınmasını vurgular.Medeniyetin gelişmiş milletlerde medeni,şehirlilik olarak oluşacağını düşünmektedir.İlkel toplumlarda görüldüğünü ifade etmesi, İlkçağ uygarlıklarına işaret etmek içindir.Fransızca karşılığını kullanması ise, Fransız medeniyetinden etkilendiğini göstermektedir. [348] Ziya Gökalp medeniyet ve hars kavramlarını da karşılaştırarak Türklüğün unutulmamasını vurgular."*Medeniyet değiştirilebilir, aktarılabilir, hars değiştirilemez. Bu yüzden de kültürümüzü değiştirmeden medeniyet değiştirebilirdik. İşte Türkçülüğün vazifesi, bir taraftan Türk harsını arayıp bulmak, diğer cihetten garp medeniyetini milli harsa aşılamaktır*"diyerek Türk kimliği ile Batılaşmayı savunacaktır ve bunun anlamı Batılaşmada Türkçülüktür.Çünkü Türk kültürü Batı medeniyetinin alınmasına karşı değildir.[349] Bazı araştırmacılar ise onun medeniyet anlayışı olan Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Batı medeniyetindenim sözlerini bir sentez oluşturma çabası gösterse de,ortaya koyduğu anlayışın belirsizlik taşıdığını iddia etmiştir.[350]Halbuki bu algısı onun her alanda Türkçülüğüne işaret etmektedir.Ziya Gökalp farklı coğrafyalarda yaşayan milletlerin farklı medeniyetleri ve kültürleri oluşturduğunu zikir etmektedir.Aynı zamanda, bir medeniyetin içinde çeşitli harslar olabileceğini de ifade eder.Bunun içinde Batı medeniyetlerini Uzak Doğu ve Yahudiler'i karşılaştırır ve bunlarında Batı medeniyetini kabul ettiklerini aktarır.Medeniyetin milli harsa mal edilirse millet tarafından da benimseneceğini savunur.Nitekim milli ulus bilinci gelişmiş milli kültürlerden oluşturulan medeniyetlerin gelişme göstereceğine işaret etmiştir ve halkın kabul ettiği medeniyetin varlığını koruyacağına inanır.Dolayısıyla

---

[347]Ahmet Mazlum-Haydar Gölbaşı ,"Türk Toplumunun Çağdaşlaşmasının Kavşak Noktasında İdealist Bir Dava Adamı Ziya Gökalp: Aydın Kavramı" ,**ZfWT**, C.1, S. 1 ,2009,s.230

[348] Nurgün Koç ,"Kültür ve Medeniyet Kavramları Etrafındaki Tartışmalar",**Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,** Yıl :7, S.13 ,Bahar 2011,s.105,111

[349]Vahdettin Işık,"Türkiye'deki Medeniyet Tartışmalarını Mukaddime Ekseninde Okumak",**Yüceltme ve Reddiye Arasında Medeniyet'i Anlamak Sempozyumu Bildirileri**,İstanbul,2013,s.225,226

[350] M.Necip Yılmaz,"Diriliş Düşüncesi ve Ruh İklimimizin Mimarları",**Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı(TDKB),**Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi:Gönül Sultanları Buluşması, Eskişehir, 2013,s.s.95-114

Halka Doğru Hareketi'ni de başlatacağına kanıt sunmaktadır.[351] Batıcılardan bazı aydınların da medeniyet konusunda seçiciliği savunduğu tespit edilmiştir. Medeniyetin teknik medeniyet ve gerçek medeniyetten oluştuğunu belirten Celal Nuri,Avrupa'nın gerçek medeniyet konusunda ileri olmadığını,Japonya'nın yaptığı gibi,sadece teknik medeniyeti almamız gerektiğini belirtir.Çünkü Avrupa medeniyetini oluşturan ilim ve fen, artık bütün insanlığın malı olmuştur.Ancak, Doğu ilmi, bütün insanlık tarafından anlaşılmamış ve evrenin tüm insanları tarafından bilinmemektedir.Batı'dan sadece teknik medeniyetin alınması yeterlidir. [352] Başka görüşünde ise, Batı'nın bilimlerinin pozitif bilimleri oluşturduğunu aktarır "*(...) Batı'nın astronomi, anatomi, zooloji, biyoloji, sosyoloji, fizik,ilmini bilmese âlim sayılmazlar; halbuki, bir kişi bahsedilen Batı ilimlerini bilse ve Doğu ilimlerini bilmese, yine de, gerçek bir âlim olur.*"Aslında medeniyet kavramında pozitif bilimlere ilk olarak öncelik verilmesini ve üstünlüğüne değinmektedir.Batı bilimleri ileri durumdadır ve doğu bilimleri çağın gerisinde kalmıştır.Çağdaş medeniyetin aynı zamanda Batı'nın bilimlerini almakla gerçekleşeceğine dikkat çekmektedir.Bu düşüncesinde çağa ayak uydurarak gelişmenin gerçekleşeceği anlayışı da bulunmaktadır.[353]

İslamcılar, medeniyetin üstün özellikleri olan İslam medeniyetinden alınmasını savunmaktadırlar.Musa Kazım medeniyeti, şehirde veya kentte her nerede olursa olsun bir yerde toplu olarak yaşamak olarak tanımlar.Tabiyat ve matematik bilimleriyle teknolojik icatlar yapıldığı büyük şehirler ve binalar inşa edildiğini aktarır.Bilimle oluşturulan medeniyeti gerçek medeniyet olarak nitelemektedir. Medeniyeti halka hizmet olarak algılamaktadır çünkü, devletin vatandaşına vatandaşın devlete karşı sorumluluk taşıması masonluk öğretisinde hizmeti ifade etmektedir.Ayrıca,modern hukuk kurallarında yer alan hak ve sorumluluklar olduğuna da dikkat çeker.Medeniyette bulunması gereken özellikleri,savunma hakkı,kişi dokunulmazlığı,hükümet (siyasi otorite) ve İslam dinine inanmak olarak açıklamaktadır.Nefsi müdafaa kavramını tanımlayarak açık bir şekilde ifade ettiği görülmektedir.Adalet ve kendini savunma hakkına yer verilmeden medeniyetin oluşmayacağını ifade ederek, filozofların devlet erdemlerine adaleti yerleştirmelerine

---

[351] Nurgün Koç,"Kültür ve Medeniyet Kavramları Etrafındaki Tartışmalar",**Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,** Yıl: 7, S. 13 ,Bahar 2011,s.105,111
[352]Tarık Zafer Tunaya,**Batılaşma Hareketleri I**,Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları,Ocak,1999,s.98
[353]Hıdır Önür ,"Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları",**Journal of Academic Social Science Studies** ,S.30 ,Winter , 2014,s.s., 487-507

de işaret eder.Masonlukta kaos algısı her şeyin kötüye gitmesi devletin yıkılmasıyla gerçekleşir,insan soyu tükenmeye başlar ve dünyayı kaostan koruyacak olan masonlardır.Sultan yeryüzünde ilahi bir gölgesidir fikriyle ise Türkler'de kut anlayışını açıklamaktadır.Daha açık bir ifadeyle Türk hükümdarlarını tanrı seçer ve Tanrının kanunlarını uygularlar ve bundan dolayı hükümdarlar sınırsız yetkiye sahiptir ve hükümdarlara kimse karşı gelemez.Sonuçta İslam dinine bağlı bir medeniyet anlayışı da istemektedir.[354] İslamcı açıklayan mason aydınlarımızdan bazılarının aydınları da eleştirdiği görülmektedir.Medeniyet düşüncesi devleti kötü gidişe sürükleyen aydınları suçlayan Tanzimatçı masonlardan Said Halim Paşa aydın sorunu ortaya çıkarır.Bütün toplum sorunlarının kökeninde ise medeniyet fikri ve tasavvuru değişmiş aydınların bulunmasına bağlamaktadır.Farklı kültürde yetişen aydınların ülkede çatışma ortamı oluşturduğunu ve Türk kültüründen uzaklaşmış aydınların medeniyete zarar verdiğini aktarır.Batıcılığı savunan aydınları Avrupa'yı yeterince tanımamakla eleştirir."*Değil Avrupa'yı hakkıyla tanımayı kendi memleketlerini tanımamaktadır.*"[355] *Buhranlarımız* isimli eserinde ise Batı medeniyetinin taklit edilmesini karşıdır.Çünkü Avrupalı devletlerin birbirinden etkilenmeden medeniyet oluşturduğunu ve komşusunun siyasal ve sosyal kurumlarını almadıklarını belirterek Osmanlı'da taklitçiliği istemez.[356]Batı'nın yeni kurumlarının inancımıza zarar vereceğini düşünerek aslında tamamen Batıcılığa kapıları kapatmaktadır.Böyle anlayış göstermesinde İslamcılık anlayışını savunması yer almaktadır.Yine başka bir açıklamasında bir Kant'ın Spencer'in ahlakına inan,sosyolojide Fransa siyasette İngilizler'i kabul edenlerin; ne Müslüman ne seçkin kişi olursa olsun ne yaptığını bilmeyen kimseler olarak nitelendirir.[357]Medeniyetin taklitçilik olarak alınmasını İslam dinine zarar vereceğine dikkat çekenlerden birisi Ali Suavi ise,"*Medeniyet denilen şey bizim Osmanlı memalikine ters taraftan girmiş(...)Şimdiye dek dinimizi adetimizi, milletimizi bu zatların artık ettikleri tecavüz yeter*"eleştirisini yapar.Zira Osmanlı Devleti'nde medeniyet denilerek Hristiyanlar'ın misyonerlik yaptığına işaret eder.Hulasa medeniyeti devletin esasını olarak sadece

---

[354]Bayram Ali Çetinkaya,"Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi",**C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi,**XI,2 , 2007, s.s.,75-141

[355]Mustafa Gündüz,"Said Halim Paşa'da Medeniyet Algısı ve Anlayışı", **Journal of Islamic** ,21,2 2010,s.145,146

[356] M. Necip Yılmaz ",Diriliş Düşüncesi ve Ruh İklimimizin Mimarları",**Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB),**Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi:Gönül Sultanları Buluşması,Eskişehir,2013, s.s.95-114

[357]Tarık Zafer Tunaya,**Batılaşma HareketleriI,**Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları,Ocak,1999,s.103

halkın menfaatlerini değil ahlakını da koruyan halkın hakimiyetini oluşturan temel şeklinde açıklar."*Siyaset-i medeniyenin esası mücerred halkın menfaat-ı maddiyesinden ibaret olmayıp, min haysi'l-kaide adalet-i mutlaka ve min haysi'ldir. Farz menfaat-i halk, hakimiyet-i halktır*" ifadeleri ile açıklar.İslamcı-Osmanlıcı anlayışla çoğunluğun medeniyet vereceğini savunur ve Roussea'nun genel idare anlayışını da yansıtır. [358] Ayrıca, kalkınmak için manevi değerlerden taviz verilmemesini,taviz verilirse devletin yıkılacağını zikretmiştir.Aslında İslamiyet'in başlangıcındaki sahip olduğu ileri medeniyet seviyesini koruyamamasının nedeni sanat ve bilimin terk edilmesidir algısındadır.Pozitif bilimlerle din bilimlerinin birlikte okutulmasını savunduğu anlaşılmaktadır.[359]

İslam anlayışı içinde kimi zaman dikkate alınan hurafeleri,Türk toplumunun gerileme nedeni olarak gören mason aydınlar da söz konusudur. Pozivitizm ve akılcı anlayışla Batı medeniyetini takip edemediğimizin eleştirisini yapan Fuad Paşa'nın,Vasiyetnamesi'nde medeniyet kavramı görülmektedir.Ona göre Avrupa'nın biliminin ilerlemesinin nedeni İslam dinidir."*Terakki anlayışı, İslâm'a ters olmayıp bilakis İslâm'ın evrenselliği inancıyla örtüşür(...)Dolayısıyla Avrupa'nın buluşu olan yeni yasa ve gelişme araçlarını benimsemekte engel görülemez*"ifadeleri ile İslam'ın Batı medeniyetinin alınmasına karşı olmadığını göstererek din kanalıyla medeniyetin geliştirilmesine taraftar toplamak isteği görülür ve İslam'ın batıl inançları yıktığını savunmaktadır.Avrupa'nın diğer ülkeleri kadar terakki ederek, güçlü ekonomi,bilgi ve ordudan oluşturacağımızı ve Avrupa'ya bağımlı olmayacağımızı ifade eder. Cumhuriyet'in bağımsız ekonomi,bağımsız ulus ve güçlü ordu fikrine kaynaklık etmiştir.[360] Batı medeniyetini zorunlu gören mason padişah V. Murad'ın düşüncesi ise,"(…)*eğer Avrupalılar'a benzemezsek bize yaşama hakkı tanımazlar(...) medeniyetlerini benimsemezsek kendimizi Orta Asya bozkırlarında buluruz*" ifadesiyle Batı medeniyetini dışlayarak gücümüzü iyice yitireceğimize ve Şark Meselesi ile Avrupa'dan kovulacağımaza inandığını göstermektedir.[361] Sonuçta bazı aydınları kıyaslarsak, Namık Kemal ve Şinasi'de medeniyet algısında Batı

[358]İbrahim Şirin,"Osmanlı-Türk Aydının Medeniyet Anlayışı",**KOU Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, S. 1, 2008,s.s.139-156
[359] Zeynep Biçer ,"Yeni Osmanlılar'ın Eğitim Öğretim Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara,2011,s.57
[360] İbrahim Şirin,**a.g.m.,**s.s.139-156
[361]İbrahim Şirin,**a.g.m.,**s.s.139-156

modernleşmesi sadece alınmalıdır.Abdullah Cevdet'te ise, bütünüyle Batıcılık ve kurumlarının hiç sorgulanmadan alınmasını savunmuştur.[362]

Osmanlı Devleti eski gücünü yitirince orduyu düzeltmek, eski gücüne kavuşmak için eksen değişikliği ile Batı'ya yönelmeye başlayacaktır.Batılılaşma, geri devletlerin siyasî, sosyal, ekonomik, teknik, eğitim, hukuk v.s. gibi alanlarda Batı seviyesine ve çağa ulaşma hedefidir.Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma askerî, idarî ve eğitim alanlarında yapılmaya başlamıştır.Batıcılığın yönetim ve hukuk alanında gerçekleşmesi 1839 Tanzimat Fermanı'yla meydana gelmiştir. [363] Tanzimat'la birlikte Batılaşma tartışmaları da başlar ve Batılaşma tartışmalarının başında Mustafa Reşit Paşa bulunmaktadır.Avrupa medeniyeti olmadan hiçbir sorunun hallolamayacağını savunan Mustafa Reşit Paşa"*Biz medeniyetsiz hiçbir şey olamayız.O medeniyet de, sadece Avrupa'dan bize gelir*"ifadesiyle ortaya koymuştur.Böylece tam Batılaşmayı savunmaktadır.[364]

Tanzimatçılardan Batıcılıkta seçicilik yapılması taraftarı olanlar bulunmaktadır.Harabat eserinde Ziya Paşa ise, Batı dilinin ve fenninin öğrenilmesinin sanatlarının ve bilimlerinin alınabileceğini ancak ,onların kötülükleri ve gelenekleri alınmamalıdır.Kültürümüzü yitireceğimizden taklide karşıdır ve çağdaşlaşmanın taklitle olmayacağını savunmaktadır.Aydınların taklitçiliğe karşı olma anlayışı sonuç olarak Cumhuriyet döneminde de Batıcılığın taklitçilik olarak kabul edilmeyeceği fikrini etkilemiştir. [365] Medeniyetin ancak faydalı olanlarının alınmasını,kültürünü ve ahlakını almaya istemeyen Namık Kemal"*kendisine yabancılaştığımız özümüze yani İslam'a geri dönmeliyiz*"açıklamasını yapar. [366] Nitekim bu ifadeleriyle İttihat-ı Anasır'ı korumak çabasını ve Osmanlıcılık fikrini görmekteyiz.Ona göre, sanayi devrimi, bizde olmayan makinelerin varlığı, Batı'ya hayran bırakmaktadır ve Batı'nın üretim felsefesine uygun bir üretim tarzı istemektedir.Yine İslam'ın gelişmelerin dini olduğunu ve Avrupalılar'ın bizden

---

[362] M. Necip Yılmaz ,"Diriliş Düşüncesi ve Ruh İklimimizin Mimarları", **Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB)**,Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması, 2013 Eskişehir,s.s.95-114

[363] M.Cengiz Yıldız,"Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik ",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,C.7,S.1-2, Yıl:1995,s.s.6-9

[364] Taner Aslan,"Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma",**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**,S.55, Yıl : Aralık 2009,s.20

[365] Taner Aslan,**a.g.m.**,s.14

[366] İlyas Söğütlü,"Jön Türkler ve Türkiye'nin Batılaşması",**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,C.11, S.1,2010,s.7

aldığını kendisininmiş gibi gösterdiğine dikkat çekmektedir."*Aslında Batı bizden aldığı değerlerle bizi kendine hayran bırakmaktadır.Bu nedenle bizim Batı'ya yaklaşımımız ve onu örnek alışımız ahlâkî hususlarda değil, dünyevî alana dair meselelerde olmalıdır*" açıklamalarıyla aktarır.[367]Batılılaşma'yı seçerek alanlardan Musa Kazım gelenek ve adetlerin nas hukukuna dayalı olduğunu söylemektedir ve böylece örfi hukuk alanına girenleri belirtir."*Kur'an ya da hadis yargılarının dışında olduğunu Sait Halim Paşa'nın bile kabul ettiği örfler alanında bile Batılaşmak olmaz.*"Batılılaşma'nın taklitçiliğe dönüşmesini ülke için faydalı olmayacağını ve çıkarlarına zarar vereceğini savunur.Hatta bir toplumun ve ülkenin kendine ait milli adet, ahlak ve hayat tarzını başka bir ülke ve topluma uygulayarak,doğal kanunlarını değiştirmenin imkansızlığını; Avrupalı kadınların giyim şeklinin,tesettür sebebiyle, kendi toplumunun kadınlarıyla uygunluk gösteremediği örneği ile açıklar. Avrupa'daki kötülüklerin alınıp halka benimsetilmesini de eleştirmiştir.[368]Batıcılığa tamamen karşı olan mason aydınlar da tespit edilmiştir.Sebilürreşâd Mecmuası'nda İslâmlaşmak başlıklı makalelerinde Said Halim Paşa , Batılılaşma'yı istememektedir. "*Biz İslâm toplumlarının içinde bulundukları kötü durumdan kurtulmaları için onların hakkıyla İslâmlaşmaları gerektiğini öteden beri ifade ediyorduk*." Avrupa'daki yönetimin ve kurumların çağın gereğidir diyerek alınmasına karşıdır. "*Cihân-ı garbın sırf kendi ihtiyacatını nazar-ı dikkate alarak kabul etmiş olduğu gerek siyasî müessesâtın bize muvafık geleceğini zannetmek pek açık bir hatadır.*"[369] Batıcılık isteyen aydınları eleştirir ve hataya neden olduklarına dikkat çeker."*Batı'yı tanımış olan aydınların, Batı'da olduğu gibi insanlara geniş hak ve hürriyetlerin vererek sorunların çözüleceğine inanmaları büyük bir yanlıştır*"Hatta 1876 ve 1908'deki anayasaların böyle bir düşüncenin ürünü olduğunu zikreder ve bu anayasalarla verilen hürriyetle toplumda büyük bir ahlakî çöküntü meydana geldiğini savunur.Batı'dan alınan anayasa gereği kurulan partilerin bir ihtiyaç sonucu doğmadığını, bunun sunî olarak ortaya çıktığını söyler.Açıkça meşrutiyet yönetimine ve yönetiminin yeniliklerine karşı olduğu tespit edilebilir.Çünkü İslam medeniyeti başarılı ve üstün bir medeniyettir ve Batı'nın taklit yönetimine ve kanunlarına gerek

---

[367]Emine Yiğit ",Modernite Eleştirisi ve Namık Kemal'in Dini ve Siyasi Görüşleri",**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Çorum ,2014,s.s.31-44,63
[368]Bayram Ali Çetinkaya,"Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi", **C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**,XI,2 ,2007,s.s. 75-141
[369]Taner Aslan,"Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma",**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, Yıl : Aralık 2009,S.55,s.16

yoktur görüşündedir.[370] Sebilürreşâd Mecmuası'nda taklitçiliğe açıkça karşı çıkıldığı tespit edilmiştir.Matbuat köşesinde Akşam Gazetesi'nin yazarlarının da Batıcılık istemediği vurgulanır."*Avrupa'dan bir çok şeyleri taklit ediyoruz(...)Fakat taklit ettiğimiz müesse veya fikri ceryanlardan bir kısmı memleketimizde kendilerine muaffak birmuhit bulamadıkları için zevale mahkum oluyorlar(...)*"açıklamalarıyla taklitçiliği redetme çabası içinde oldukları gösterirler.[371]

İttihat Terakki yönetimi zamanında da Batıcılık tartışmaları devam eder.Bu tartışmalar çağdaş yaşamı ve özgürlüğü getirmek için yapılmıştır.Bu dönemde ilk tartışmayı başlatan Ahmet Rıza'dır.Batılaşma'yı Batı medeniyeti olarak görenlerden birisi mason aydın Ahmet Rıza'ya göre geriliğin nedeni,Osmanlı Devleti'nin temelini gelenek ve din oluşturmasına dayandırır ve çağdaşlaşmak için ekonomiyi güçlendirecek halk eğitimini savunmaktadır.Halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesi fikri, Cumhuriyet dönemi Batılaşma anlayışında da yer almaktadır.Çünkü medeni insanlarla çağdaş medeniyet uzun süre varlığını korur ve yenilikler hızlı bir şekilde gerçekleşir.Cahille ülkeyi yönetmek zorlaşır ve yeniliklerin kabul edilme süresi de uzayacaktır.Bu algı masonlukta cahilliğe düşman olunmasının da gerekçesidir.[372]

Türkçülüğü savunan çevreden de Batıcılık medeniyet getirme ve bununla birlikte kendi kimliğini koruma olarak düşünülmüştür.Tartışmaya katılanlardan Ahmet Ağaoğlu, Panislamizm kavramı ile Batıcılığı açıklar ve Müslümanlar'ın oluşturduğu gelişmiş medeniyetin geri getirilmesi şeklinde tanımlar.Avrupa medeniyetinden ve ilminden uzaklaşmanın milli bağımsızlığa ve millete zarar vereceğini düşünmektedir. Batı'daki bilimlerle medeniyetin varlığını koruyacağını ve Osmanlı'da istenilen sonucu alamamasının nedenini de kısmî Batılılaşma'ya bağlamıştır. [373] Batı medeniyetinin gelişmiş olduğunu, o medeniyetin elbiselerinden evlerinin tefrişâtına, edebiyat ve musikiye kadar her şeyinin taklit edilmesinin gerektiğini ve Batı medeniyetini kabul etmekten başka bir seçenek olmadığını savunmaktadır.Çünkü toplumun gelişmesi bütün ihtiyaçlarının karşılanmasıyla olacağından Batı'nın her şeyini almakla tam olarak Batılaşma istemektedir. Yeniliklerin bütün alanı kapsamasıyla başarılı olacağına dikkat çeker.Hatta bu

---

[370]M.Cengiz Yıldız,"Said Halim Paşa'da Üç Tarz-ı Siyaset: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik", **TYB Akademi: Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 1, S. 3, Eylül 2011, s.10

[371] **Sebilürreşâd**, "Matbuat" ,20 Eylül 1339,C.22,S.561-562,s.126

[372]İlyas Söğütlü,"Jön Türkler ve Türkiye'nin Batılaşması ",**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,C.11,S.1,s.,15

[373]Pervane Bayram,"Şarkın Büyük Filozoflarından Cemaleddin Afgani ve Onun Türk Dünyasına Tesirleri", **Journal of Qafqaz**, 10,s.s.135-147

olmazsa mahvolup gideceğimizi vurgulamıştır."*Batı'da insan aklının ürünü ne kadar düşünce, kuram varsa hepsinin benimsenip uygulanmaya çalışılmalıdır*"sözleriyle aktarır.Batılaşma'nın yerleşmesi için, fikirlerini anlamanın önemini ifade etmektedir. Çünkü öğrenilmeden yenilik yerleşemez ve Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme döneminin yeniliklerinde ihmal edilen yönün bu olduğuna da işaret eder.[374]

Batılılaşma ile birlikte inkılapçılık kavramı ve laiklik kavramları kullanılmaya başlanmıştır.Türkçülerden mason Ziya Gökalp, inkılapçılığı hızlı bir şuurlanma süreci olarak tanımlamıştır"*Tedricî bir mahiyette olan şuursuz tekamülün ani bir hamle ile şuurlaşmasından başka bir şey değildir*" ifadeleriyle Batılılaşma şuurunun geliştirilmesini isteyerek halka gidilmesini aktarır ve inkılapların halk tarafından benimsenmesi için köycülük hareketinin başlatılmasını savunur.Aynı zamanda laikliği ister; şeyhülislamlığın kaldırılması ve şer'î mahkemelerin Adalet Bakanlığı'na bağlanmasını zikir eder.Laikliği Cumhuriyet dönemine kazandırarak ve sistemleştirerek her alanda laiklik ve laiklik ilkesinin anayasaya girmesini sağlamıştır.[375] Aynı zamanda Türkçülüğün Batı'ya karşı olmadığını tam tersine Batı ile bütünleştirilmesi gerektiğini "*Türkçüler, tamamıyla Türk ve Müslüman kalmak koşuluyla Batı uygarlığına tam ve kesin olarak girmek isteyenlerdir*" şeklinde dile getirir.Nitekim milli kültürün ve Türkçülüğün her koşulda korunmasını belirtir. Batıcılıkta Türkçülük yapılmasını vurgular ve Japonya gibi kendi kültüründe Batılaşmayı savunur. [376] Ziya Gökalp'in,Batılılaşma ve çağdaşlaşma kelimelerini kullanmayıp yerine muasırlaşmak kavramını kullandığı tespit edilmiştir.Hatta eserine Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak ismini vermiştir.Ona göre muasırlaşmak Avrupa'nın bilimini ve tekniğini almaktır."*Avrupalılar gibi (...)otomobiller, tayyareler yapıp kullanabilmek demektir; muasırlaşmak, şekilce ve maişetçe Avrupalılar'a benzemek değildir.*"Muasırlaşmanın, İslamlaşmak ve Türkleşme'ye aykırı olmadığını söylemektedir.Böylece kültür , kimlik ve inancımızı koruyarak Batıcılık yapılmasını istemektedir.Taklitçiliğin kimlikleri ve milli şuuru ortadan

---

[374]Taner Aslan,"Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma",**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**,S.55 Yıl : Aralık 2009,s.23,24

[375]M. Cengiz Yıldız,"Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik ",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,C.7, S.1-2, Yıl:1995, s.s.1-6

[376] Habip Demir ,"Celal Nuri (İleri) ve İslam Tarihçiliği",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Ankara,2006,s.22

kaldıracağını düşünmektedir ve hars olmadan gelişmekte gerçekleşemeyeceğine inanmaktadır.[377]

Batıcıların benimsediği Batıcılık anlayışı tam Batılılaşma ve Batı medeniyetini takip etmemiz bir zorunluluktur.Bunun örneği olan mason aydın Abdullah Cevdet'tir.Batılaşma'yı Avrupa medeniyetini almak olarak algılayan mason Abdullah Cevdet, Avrupa medeniyetine karşı gelmekten vazgeçilmesi gerektiğini, medeniyetin kaynağının Avrupa olduğunu, o medeniyete girmekten başka bir çarenin olmadığını ifade etmektedir.İkinci bir medeniyet olmadığından, gülü ve dikeni ile Avrupa medeniyetini almayız fikriyle tam Batıcılığı istemektedir. Yine, Osmanlı toplumunun ilerleyememesi ve geri kalmasının en büyük nedeni Asyalı kafamız; dejenere geleneklerimiz ifadesiyle,Batılaşmak için kafadaki fikirlerin ilk başta değiştirilmesi gerektiğini savunarak ön yargılı yaklaşımı eleştirmektedir.Din ve devlet işlerinin ayrılmasını isteyerek laikliği ilerlemenin kaynağı olarak görmektedir.Batı'nın bilim, teknik gelişmelerinin yanında kültür, sanat, felsefe, ahlakını ,onun giyim ve kuşamının da alınması gerektiğini zikrederek, Batılılaşma'nın gerçekleşmesini Batılı gibi yaşamaya dayandırmaktadır.[378] Dolayısıyla, Batıcılığa ortaya çıkaracağı zararları nedeniyle karşı çıkanları ise, Krupp güllesiyle çarpışmaya çalışan balkabağının isteğine benzetir.Batıcılık eleştirilerini yapanların kendilerinin Batıcılığı anlamadığını hayal peşinde koştuklarına inanmaktadır.Halbuki Batı medeniyeti hayal değil bir gerçeğin ürünüdür fikriyle Materyalist anlayışını Batıcılığa da yansıtmıştır.[379] Batıcıların Batıcılık anlayışında taklitçilik yapılması fikriyle tam Batılaşmaya karşı olanların da olduğu tespit edilmiştir.Osmanlı'da reform anlayışının taklitçilik olduğunu savunan Celal Nuri , teknik ve kanunların alınmasını isterken,Batının aynen kopya edilmesine karşıdır ve Batılılaşma fikrini kısmi Batıcılığı kabul ederek çağdaşlaşmak oluşturmaktadır.[380] Hürriyet-i Fikriye Dergisi'nde Avrupa'nın üretim vasfının alınmasını Batı'nın manevî unsurlarının alınmasının gereksizliğini vurgular.*"Gitgide millî ahlakımızı şiddetle muhafaza şartıyla Avrupa'nın amelî usullerini almak mecburiyetindeyiz"*[381]

---

[377]Taner Aslan,"Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma ",**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi** ,S.55 ,Yıl : Aralık 2009,s.18
[378]Taner Aslan,**a.g.m.**,s.21
[379]Şükrü Hanioğlu,**Batıcılık**,TCTA, C.5, İletişim Yayınları,İstanbul,1985,s.1384 .Teoman Alpaslan,**31 Mart Ayaklanması Yüzyılda Ne Değişti**,Kamer Yayınları, İstanbul,2015,s.139
[380]Habip Demir ,"Celal Nuri (İleri) ve İslam Tarihçiliği ",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** , (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) , Ankara,2006,s.26
[381]Taner Aslan,**a.g.m.**,s.17

Yine aynı dergide tam Batıcılığın Osmanlı Devleti'ni Batı'nın bir uydusu haline sokmaktan başka bir anlam taşımadığını,bir sınır çizilmesinin gerektiğine işaret etmiştir.Tam Batıcılığın Avrupa'nın sömürgesi durumuna getireceği anlayışı yansıtılmıştır.[382]

Millet sistemi yaşayan azınlıklar Osmanlı Devleti zayıflamaya başlayınca kurumlarında bozulmasıyla kendilerine yeniçerilerin ve yerel yöneticilerin baskı yaptığı ve haklarının korunamadığı algısına kapıldılar.1789 Fransız İhtilali'nin milliyetçilik akımı,millete hak ve özgürlük vererek, kendi kaderini tayin hakkı ile Avrupa'da birçok millî devlet meydana getirirken,Osmanlı Devleti'ne azınlıklara dış devletlerin tesiriyle taşınmıştır.Fransız Devrimi'nin ezilenlerin başlatması ve sonuçta hürriyetlerini kazanmaları ve herkese bu hürriyeti vermek istedikleri algıları oluşmaya başlamıştır.Bu nedenle Osmanlı'da yaşayan masonların milliyetçilik fikirleri Osmanlı'da bağımsızlık düşüncesiyle ayaklanmalara ve çeşitli sorunlara neden olacaktır. [383] Masonların milliyetçiliği Osmanlı topraklarında koz olarak kullandıklarını ve Osmanlı burjuvasını oluşturduklarını bazı yazarlar ifade etmektedirler.Onlara göre, Balkan ticaret merkezlerinde Mason Joealar'ı, Fransız İhtilali'nden sonra, Yunanistan'da eğitimin başarılı olmasında yeni fikirli Yunan Burjuva sınıfının maddi desteğiyle oluşmuştur.Yine, 1814'te Yunanistan'da kurulan Filiki Etairia Locası, 1821'de Osmanlı'ya karşı başlatılan Yunan isyanın teşkilatıdır. [384] Yunan devrimini hazırlayan Pihiliki Etairia'nın(Dostluk Derneği) kurucuları,Yunan Burjuvasıdır ve Fransız Devrimi'nden etkilenmişlerdir düşüncesini savunmaktadırlar.Osmanlı'da burjuva oluşturma algısının milliyetçilik algısıyla desteklendiği kanıtını oluşturmaktadır. [385] Başka bir görüşe göre, İstanbul'daki La Renaissance veya İzmir'deki Meles gibi localar da, doğuda Ermenistan, batıda da Yunanistan'ın kurulması için çalışmışlardır.[386]

---

[382]M. Şükrü Hanioğlu ,"Batılaşma",**Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yayını,C.V,İstanbul,1999, s.152

[383] M.Cengiz Yıldız,"Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C.7, S.1-2, Yıl:1995,s.s.9-11

[384]Semih S.Tezcan- İsmail İşmen,**İlk Türk Masonları ve Sultan Murad V**, Mimar Sinan Yayınları, No:22, İstanbul,1998,s.26

[385]Dimitris Loules,"Fransız Devrimi'nin Yunanistan Üzerindeki Etkisi ",(Çev.: Selda Kılıç),**Ankara Üniversitesi Dergisi**,XV,26,1990-1991, s.296

[386] Paul Dumont,**Osmanlıcılık,Ulusçu Akımlar ve Masonluk**,(Çev.:Ali Berktay),Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014 ,s.93,94

Çelil Layıktez[387] ise Sırp isyanındaki masonluk etkisine dikkatleri çekmeye çalışarak, milliyetçiliğin kanıtlarını ortaya çıkaracaktır.Sırp isyanında cumhuriyetçi bir Sırbistan hedefleyen , masonik bir loca olan , 1851'de Belgrad'ta kurulan Ali Koç Locası'ndan bahsedecektir.[388]Loca ile ilgili bilgiyi 7 Eylül 1851'de Viyana'ya rapor sunan Lewis verecektir."*Belgrad'ta 204 üyesi olan gizli bir mason örgütü var.Üyeleri Sırp, Macar ve tüm dünyadan maceracı Türkler. Locanın üyeleri arasında önde gelen üst düzey devlet çalışanları var.Sadrazamın locanın işlerini yakından takip ettiğine ilişkin kanıtlarımız var.Loca Başkanı Mehmed Sait İsmail adında bir Türk*"açıklamalarıyla milliyetçiliğin arkasında kimlerin olduğuna ve destekçilerine ip uçları sunmaktadır.[389]

Ermeni meselesinin arkasında da ilk başta milliyetçilik sonra misyonerlik ve emperyalizm bulunmaktadır.Hatta misyonerliğin felsefesi şudur."*İnsanın olduğu yerde acılar da vardır.Acıların olduğu yerde de misyonerlik için uygun bir fırsat vardır*"anlayışıyla misyonerlerin milliyetçiliği kullandığı tespit edilmiştir. [390] Misyonerlik aynı zamanda emperyalizme ve masonluğa katkı sağlamıştır.Bazı araştırmacılara göre İngilizler kendilerini,"*Üzerinde güneş batmayan imparatorluk denilen imparatorluklarının kuruluşu ve azametini mason locaları ve misyoner cemiyetlerinin varlığına bağlarlar.Emperyalizm'in iki ileri karakolu oldular*" ifadeleriyle emperyalist çıkarları için masonluğa ve misyonerliğe liderlik ettiklerine işaret edilmektedir.[391]1892-1900 yılları arasında Ermeni isyanların sebepleri olarak" *Bölgeye Misyonerler ve Ermeni Komitacıları gelmese idi Ermeni isyanları çıkmaz, kan dökülmezdi*"açıklaması yapılmaktadır.Bu durum Ermeni Meselesi'nin misyonerlik faaliyetleriyle ortaya çıkarıldığını da delil sunmaktadır.Osmanlı'da Ermeni milliyetçiliği ve bağımsızlığı emperyalizmle birleşerek,1830'dan itibaren Doğu Anadolu'da yüzlerce misyoner okulunu açtılar.Hınçak-Taşnak Cemiyetleri'nin militanları hep bu okullarda yetişmişlerdir.Ermeni teröristlere silah, dinamit yapmak

---

[387] Mason ve Mimar Sinan Dergilerinde makale yazan masonlardan biridir.

[388] Orhan Koloğlu'nun iddiasına göre Belgrat'a çok aktif olduğu ileri sürülen bir Ali Koç locası bulunuyordu.1830'da Sırbistan özerk bir yönetime kavuştuktan sonra buradaki Türk ve Sırp masonların iki taraf arasındaki düşmanlığı ortadan kaldırmak için çok çalıştıkları ileri sürülmektedir. Bkz.**Abdülhamit ve Masonlar**,Eylül Yayınları, İstanbul, 2001, s.29

[389] Nalan Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Masonlara**,Kamer Yayınları,İstanbul 2014,s.64,69

[390] Tuncer Günay,**Aziz Pauldan Günümüze Misyonerlik ve Fener Rum Patrikhanesi**,Andaç Yayınları, Ankara,2014,s.s.18-21,179

[391] Nilay Baycar,"AB Otobüsü",**Bahçeşehir Üniversitesi Hükümet ve Liderlik Okulu**,23,June 2015, s. 215

ve kullanmayı da öğretip,kışkırtmışlardır. [392] Günümüz mason localarının biraderlerinden bazısının açıklaması milliyetçiliğin Ermeni meselesinin çıkarılmasında nasıl kullanıldığını ispatlamaktadır.

> "*Masonlar 1894'de Sason' da ki kanlı Ermeni ayaklanmasının,Van'da görevli İngiltere konsolosunun Doğu Anadolu'da Ermeniler'in bulunduğu yerlere yaptığı gezilerin hemen ardından çıktığı ve bu ayaklanmayı takiben İngiltere'nin, Fransa ile Rusya'yı da yanına alarak, Ermeniler için bir kez daha ortak girişimde bulundular.Osmanlı'da İngiltere masonluğunun ağır bastığının göstergesidir.*"

İngiliz masonlarının Ermeni meselesindeki çalışmalarına işaret etmektedir. Böylece Ermeni hareketlerinin İngiliz mason localarıyla yakın bir ilişki içinde olduğunu anlaşılmaktadır. [393] Döneme ilişkin bazı resmi yazışmalar da Ermeni Meselesi'nde masonların etkisine ilişkin hayli güçlü kanıtlar ortaya koymaktadır: "(…)*Yıldız Sarayı civarına dinamit yerleştirecek Ermeni müfsitler hakkında Mısır mason cemiyetinden bilgi alınması(...)*" yönündeki istek bu kanıtlardan yalnızca biridir.[394] "*Abdülhamid'e suikast komitesinde yer alan mason cemiyetinden on bir kişinin ismi ile Sokrat'ın bunlar hakkında yazı yazması*"masonların iç siyasete nasıl karıştıklarına ilişkin fikirler de sunar.[395] Yine,"(…)*Ünye Maarifperver Kulübü'nde yapılan aramada Taşnak Komitesi'nin bir mason locasıyla komite fedailerine aid fotoğraflar ve Samsun da elde edilen vesika ve esliha(...)*"nın bulunduğunu bildiren bir resmi yazı, masonların ne kadar etkili oldukları konusunda oldukça çapıcı bir başka örnek olmalıdır.Bu aynı zamanda mason klüpleriyle Ermeni örgütlerinin işbirliğine de işaret etmesi açısından hayli önemlidir. [396] Yine Orhan Koloğlu araştırmasında Ermeni meselesinin iç ve dış siyasi soruna dönüşmesinde İngiliz masonların çalıştıklarına işaret etmekte, İngiliz masonluğunun Osmanlı Devleti'nin iç siyasetine açıkça karıştığını da göstermektedir.

> "*1877-78 Rus Savaşı'nı fırsat bilerek Güney Anadolu'da Zeytin'de oturan Ermeniler,bağımsız devlet kurmak amacıyla ayaklanmışlardır.Yapılan soruşturmalarda, kentin 17 binlik nüfusunun yarısını oluşturan Ermeniler'e, hem kendi milletlerinden hem de Avrupa devletlerden 12 bin tüfek ve çok miktarda para geldiği saptanmıştır.Durumu Babıali'ye ulaştıran vali bir yandan olayın bastırılması için çalışırken olayı yabancı ajanlarda kışkırtmıştır(...)Hatta Ermeni Milleti Meclisi de Paşa lehinde Babıali'ye telgraf*

---

[392] Süleyman Kocabaş,"Türk - Ermeni Kader Birliğinin Kuruluşu, Bozuluşunun Sebep ve Sonuçları",**Yeni Türkiye,** 60,2014,s.s.4-28

[393] Güngör Öcal,"Kuruşunun Öncesi ve Sonrasında Yabancı Obediyans Localarının Türk Masonluğuna Etkileri",**Mimar Sinan Dergisi**,S.100,Yıl:1996(www.3sutun. com/ yeniproje/ yayin/ **ocal**1.pdf)

[394] **BOA**,Y.PRK.,BŞK,54/115,21 C 1315(Hicri)

[395] **BOA**,Y.EE,106/13,18 L 1296 (Hicri)

[396] **BOA**,DH.ŞFR.,469/119,22 Nisan 1331(Hicri)

yolladılar.Sadece İngiliz konsolosu Henderson, yerli, bir Ermeni olan tercümanının yönlendirmeleriyle İstanbul'daki elçisine raporlar yollayıp Kamil Paşa'yı tek suçlu olarak göstermişlerdir.Elçisinin Babıali nezdindeki girişleri sonucu Paşa azledilmiştir."

Böylece masonluk kanalıyla iç siyaseti kendi emperyalist çıkarları için yönlendiren İngiltere'nin Osmanlı'yı parçalamak istediğini göstermektedir.[397] Osmanlı'da elçilik yapan yabancı ülke elçilerinin milliyetçilik ayaklanmalarını destekledikleri de tespit edilmiştir.Bunlardan Panislavizm politikasıyla hareket eden mason Rusya elçisi örnek olarak verilebilir ve diğeri Ermeni meselesinde rol oynayan mason Morgenthau'dur.1864'te Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi olan Nikolay Pavloviç İgnatyev bir masondur ve İgnatyev Bulgarlar'ın başlattığı ayaklanmayı,Sırbistan Prensliği'nin Osmanlılar'a karşı açtığı savaşı destekleyecektir.[398] Milliyetçilik akımı bazı Türk devlet adamlarının öldürülmesi içinde lanse edilen eylem hareketinin mason elçiler tarafından dönüştürüldüğü görülmektedir.Morgenthau elçilik yaparken Talat Paşa ile olan ilişkilerini kullanarak amaçlarına ulaşmak istemektedir.Talat Paşa'yı itibarsızlaştıracak pek çok iddiada bulunarak,Talat Paşa'nın, Sogomon Teyleryan isimli Ermeni bir komitacı tarafından 1921'de Berlin'de öldürülmesine vesile olmuştur.Çünkü Amerika ve Avrupa gazetelerinde Talat Paşa ve diğer İttihat Terakki ileri gelenlerini *acımasız Ermeni katilleri* olarak ilan eden yanlı propaganda yayınlarında Morgenthau'nun etkisi bulunmaktadır.[399] Araştırmacı Paul Dumont mason localarının Ermeni meselesine olan desteklerini şu sözlerle ifade eder:

"*1919'da ,üyeleri arasında birçok Rum bulunan La Renaissance ve Meles Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşa sokmakla suçladıkları İttihat ve Terakki Cemiyeti önderlerine yönelik suçlamaları Maşrık-ı Azama ileterek saldırılarını başlattılar.Bir Paris locası olan France-Armenie hemen konuya karıştı.1919'da kurulan loca Ermeni sorunun lehinde çalışıyordu.Amacı,Erivan bölgesini ve Doğu Anadolu vilayetlerini kapsayan büyük Ermenistan'ı kurmaktı.İstanbul'da Ermeni masonluğunu canlandırmaktı.Şark Meselesi düşüncesiyle Maraşyan Ermeni masonluğunu oluşturdu ve Mondros'tan yararlanmak istedi.*"

Paul Dumont, Ermeni masonluğunun Şark Meselesi'nin uzantısı ve uygulanışı olduğuna ve İttihatçılar'ı karalama ile iç siyasete karıştırdıklarına dikkat çekmektedir.Şark Meselesi'nin masonlukla Mondros'ta Osmanlı ülkesini işgal ettiğini bundan dolayı Kurtuluş Savaşı'nın sadece düşmanla değil,içeride masonlukla

---

[397]Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar(1905'e Kadar),**Gür Yayınları, 1.b., İstanbul, 1991,s.s. 170-190

[398] Nalan Yıldız Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Jön Masonlara**,Kamer Yayınları, İstanbul,2014,s.s.226-255,262-294

[399]İsmail Köse ,"Amerika'nın İstanbul Büyükelçisi H. Morgenthau'nun Türk Algısı",**Tarih Dergisi**, S.56 ,2,2012 , İstanbul, 2013, s.s. 55-85

da savaştığı fikrini savunmaktadır.Uluslar arası ve ticari kumpanya ve konferanslarla Ermeni meselesinin desteklendiğini kanıtlamaktadır.[400]

Mondros'tan sonra,işgal güçlerini Osmanlı'daki Rum ve Ermeniler desteklenmiştir.Fransa Büyük Doğusu Meles desteğini alarak,Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurulması için çalışmıştır ve bu obediyansın tüm localarına gönderilen 3 Mart 1920 tarihli yazısı bu durumu ispatlamaktadır."*Yaşamak ve etkin olmak için gereken araçlara sahip, bağımsız bir Ermenistan, Cemiyet-i Akvam'ın ilk kazanımlarından biri olmalıdır.Baskı nedeniyle ortaya çıkan etnik zorluklar, böylece ve sadece böylece çözülebilir.*" [401] Renaissance Locası ise, Fransa'nın Atatürk'le anlaşma yapmasına karşıdır.

> "*Yolladığım bu mektupla Renaissance Locası'nın dikkatini çekmek, Fransa'nın Kemalistlerle yaptığı anlaşma sonucu Türk Ordusu'nun Kilikya'yı işgal edeceğini, Hıristiyan Rum-Ermeni toplumunun (Yaklaşık 60.000 Ermeni ve 25.000 Rum) büyük bir tehlike içine gireceğini belirtmek istiyorum.Kısa bir süre önce yaşanan felaketlerin bu Hıristiyan toplum üzerinde de yineleneceğine hiçbir kuşku yoktur.Bir mason olarak sizleri bu tehlikeden haberdar etmenin bir görev olduğunu düşündüm durumu loca kardeşlerine ve Fransız Büyük Doğusu'na acilen bildirmeniz(...)*"[402]

Yunan Ordusu'nu destekleyen Harmonia Locası,İzmir'de tutsak edilen Rum Boys Scoutslar'ı savunmaktadır.

> "*İzmirli Boys-Scoutslar grubunun başkanı masonik ailemizin bir üyesidir, Bizlere ilettiği kötü bir haberin vadimizde yer alan bütün localara dağıtılmasını rica etmektedir.Sokia şehrini terk etmek zorunda kalan M. Kemal'in ordusu, geri çekilirken beraberinde Rum Boys-Scoutslar'ında beraberinde götürmüştür.*"

Bu mektup Rum masonluğunun Fransız masonluğuyla işbirliği içinde olduğunu ve Rumlar'ın izcilik kulübünün de masonluğa hizmet etmiş olduklarını kanıtlamaktadır.Misyonerlerin , izcilik ve spor kulüpleri kurarak da masonluk ve emperyalizm faaliyetleri yaptıklarını göstermektedir.[403] Fransa, Ankara Anlaşması öncesinde Ankara Hükümeti'ne yakınlaşmaya başlayınca mason mahfillerden itirazlarla karşılaşır.Ancak, Fransa Maşrık-ı Azamı'nın Millî Mücâdele'yi kabul

---

[400] Paul Dumont,**Osmanlıcılık Uluscu Akımlar ve Masonluk**(Çev.:Ali Berktay),Yapı Kredi Yayınları ,3.b., 2015 ,s.s.125-138

[401] Güngör Öcal,"Kuruşunun Öncesi ve Sonrasında Yabancı Obediyans Localarının Türk Masonluğu'na Etkileri",**Mimar Sinan Dergisi**,S.100,Yıl:1996 . Paul Dumont,**Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk,**(Çev.:Ali Berktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2014, s.s.128-136

[402] Erıc Anduze,**Osmanlı Türkiye'sinde Masonluk 1908-1924**,(Çev.:Can Kapyalı),Sokak Kedisi Omnia Yayınları,1.b.,İstanbul,2012,s.s.125-127

[403] Rum Boys-Scoutslar:Osmanlıda misyonerlik yapan Avrupalı devletler masonluğu aşılamak için okul ve yetimhanelerin yanında Ermeni ve Rum çocuklarını milliyetçi yetiştirmek için izci teşkilatları kurmuştur.İzci teşkilatına verilen isimdir. Bkz.Erıc Anduze,**Osmanlı Türkiye'sinde Masonluk 1908-1924**,(Çev.:Can Kapyalı),Sokak Kedisi Omnia Yayınları,1.b.,İstanbul,2012,s.s.125-127'de ayrıntılarını bulabilirsiniz.

ettiği kadar Ermeni ve Rum azınlıkların taleplerinin verilmesini de istemiştir.[404] Sevr Antlaşması'nı isteyen ve Yunanistan'ı destekleyen Meles'in,1921'deki Üstad-ı Simitopulo'dur.Aralık ayında obediyansına yazdığı mektupta, Anadolu'daki tüm Hıristiyanlar'ı yok etmeye hazırlandığını düşünen Mustafa Kemal'i"*Ankara'nın büyük diktatörü, sayısız insan öldürmüş kızıl hayalet*"olarak isimlendirir.Meles locasının liderinin Atatürk'ü diktatör ve kızıl hayalet olarak algılamasında Sevr Anlaşması'nın TBMM'de onaylanmaması yatmaktadır. [405]

Osmanlı'da en çok milliyetçilik akımının faal yerleri Mısır ve Suriye gibi merkezden uzak eyaletlerdir.Çünkü, bunun altında mason locaları tarafından kullanılması,Avrupa'lı devletlerin Akdeniz'de sömürge elde etme çıkarları yatmaktadır.Artık milliyetçilik tohumu ekme çabası İtalya, Fransa ve İngiltere arasında bu coğrafyada mason locaları açmayı yarışına çevrilmiştir. Üstelik, işlerini kolaylaştırması için önceden yetiştirdikleri mason kişileri yerleşim yerlerine hazırlayarak göndermişlerdir.En güzel örneğini Cemalettin Afgani,El Kavabi ,Şeyh Muhammed Abduh ve Necip Azuri gibi kişiler oluşturur.Bu coğrafyada masonların çıkarlarını açıklayan bazı haberler görülmektedir.İtalyan masonlarının dergisi Rivista Massonica İtalyan masonluğunun Mısır'a misyonerlikle milliyetçiliği yaydıklarına dikkat çekmektedir.Nitekim,milliyetçiliğin misyonerliğe hizmet etmesinde masonluğun nasıl araç olarak kullanıldığına ve çıkar yarışlarına ip uçları sunmaktadır. Sonuçta, Beyrut'taki masonluktaki gelişmeler Abdülhamid'e bir ihtilal olayı olarak yansımıştır.

> "*Rahipler, rahibeler Cizvitler, okullara hastanelere sızıyorlar.Ülkenin serbest yasaları onlara geniş ve kontrolsüz bir eylem ortamı hazırlıyor.Özellikle İtalya aleyhinde (çalışıyorlar)(...) özgür, vicdan, bilinç ve gençlerin eğitiminin tehdit altında bulunduğu ve yanlış amaçlara yöneltildiği hallerde bunları dikkatle gözlemek ve gerektiğinde müdahale etmek masonlara düşmektedir.Mısır'da İngiliz, Fransız masonluğu gelişiyor ve şimdi de Yunan locaları beliriyor,iyi ve ciddi şekilde çalışıyorlar.*"[406]

İslam alemine milliyetçilik fikri veren,Cemaleddin Afgani,Müslümanlar'ı uyandırmak istemiştir.Milliyetçilik ekseninde,Müslümanlar ciddî bir şekilde eğitilip ve İslâm'ı çağın gereklerine uygun hale getirilerek, Müslümanlar'ın serbest ve

---

[404] Paul Dumont, **Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk: Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'tan Mütareke'ye Fransız Obediyansına Bağlı Mason Locaları,** (Çev.: Ali Berktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s.s.123-139

[405] Güngör Öcal,"Kuruşunun Öncesi ve Sonrasında Yabancı Obediyans Localarının Türk Masonluğu'na Etkileri",**Mimar Sinan Dergisi**,S.100,Yıl:1996,s.y..Paul Dumont,**Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk,**(Çev.:Ali Berktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2014, s.s.128-136

[406] Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar),**Gür Yayınları, 1.b., İstanbul, 1991,s.170,171

gelişmeye açık milletler haline getirilmesi gerektiğini savunmuştur.Sonuç olarak Müslüman ülkeleri,yabancı hakimiyetinden kurtarmak ve Müslümanlar arasında evrensel olarak kabul görmüş bir halifenin idaresi altında birleştirmek istemiştir.[407]Yine, milliyetçilik anlayışını İslam dinine dayandırdığı görülmektedir.

> "*Milliyet duygusu yaratılıştan değil, mensubiyet ve eğitimden kaynaklanır.Bu duygu ırkçılık noktasına vardırılmadığı ve din bağına tabi bulunduğu takdirde onu korumak ve güçlendirmek gerekir(...)sömürgeciler, Müslümanlar'ın bu bağlarını keşfedince, önce milliyetçiliği körükleyerek bölmeye çalışmış.*"

Böylece Avrupalılar'ın dinle oluşan kavimciliği yıkmak için milliyetçiliği çıkardıklarını düşünür ve dinlerine ,kavim değerlerine Müslümanlar sarılarak,kavim asabiyetini ortadan kaldıracaklarına inanmaktadır.Çünkü İngiltere'nin kabilecilik fitne tohumu böl yönet siyasetinin bir parçasıdır.İslam dinini parçalamak ve karıştırmak için uydurma mezheplerini ajanlarıyla ortaya çıkarması da bundandır. Dolayısıyla bu yüzden Müslümanlar'ı uyarmak ihtiyacı hissetmiştir. [408] Orhan Koloğlu'nun ifadesiyle mason olduğu iddia edilen Afgani ise, milliyetçi Urabi ve İtalyan etkisinde kalarak,onlar gibi ihtilalci yayınlar yapmıştır.Hatta Trablus'da camide verdiği vaazda, Tunus'a yerleşmiş olan Fransızlar'a karşı halkı ayaklanmaya çağıracaktır ve Osmanlı yönetimini de eleştirmiştir.Bundan dolayı mahkemede, mason örgütlenmesini andırır iki cemiyet kurmak ve kent gençlerini yoldan çıkarmakla suçlanmıştır. [409] İdeolojik milliyetçi Şeyh Muhammed Abduh'a göre, dinden uzaklaşma temel problemdir."*İslam'ın hastalığına tek çare Batı medeniyetinin reddi ve saf İslam'a dönülmesiydi.*"Ayrıca misyoner okullarına Müslümanlar'ın gitmesine kesinlikle karşı çıkmıştır.Ona göre misyonerler yabancı şeytanlardır. Bununla birlikte 1875'de, Suriye Protestan Koleji'nde beş Hıristiyan genç Beyrut'ta gizli bir dernek kurarlar ve Türk idaresinin kötülüğünü anlatan yollara ilânlar asarlar.Bu olayla, organizeli Arap milliyetçiliğine işaret edilmektedir.

Hıristiyan Araplar milliyetçisi Necip Azuri ise, 1904'de Suriye ve Irak'ın bağımsızlığı için Paris'te Ligue de la Patrie Arabe derneğini kurmuştur.Azuri'ye göre, Araplar Türkler'in yönetiminde olmasa dünyanın medeni toplumları içinde

---

[407] H.Bayram Soy,"Arap Milliyetçiliği:II. Abdülhamid Dönemi'nde Arap Milliyetçiliği Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar"**Bilig**,S.30, Yaz ,2004, s.s.173-202

[408] Enamullah Ahmay,"Cemaleddin Afgani'nin Düşünce Dünyası",**Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ,**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Konya,2012,s.s.78-95

[409] Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar),**Gür Yayınları, 1.b., İstanbul, 1991, s.s.170-190

olacaktır.Araplar askerlik ve her alanda Türkler'den daha iyilerdir ve Türkler'e zaferleri onlar kazandırmıştır.[410]

Yabancı araştırmacılardan bazıları milliyetçilik akımının başarıya ulaştığının ip uçlarını sunmaktadır.Nitekim, İran'da milliyetçilikle 1907'de bir anayasa kabul edilir.Tahran'da Fransız Büyük Doğusu obediyansına bağlı Le Reveil de İran Locası kurulmuştur.1909'dan itibaren İttihat ve Terakki Komitesi'nin milliyetçilik yapısındaki yönelişler mason localarının bölünmesine neden olmuş, Jön Türkler'e yakınlıkları ile tanınan bazı masonlar,Osmanlı Büyük Doğusu kuruluşunda yer almak istememişlerdir.Hatta Osmanlı'da Fransız mason örgütünün kurulmasında Orta Doğu'daki milliyetçi masonların çalışmalar yaptığı sonucuna ulaşmak mümkündür. [411] Araştırmacı akademisyenlerden kimisi, Müslüman Arap liderler İttihatçılar'a güvenmediklerine işaret etmektedir.İttihatçılar'ın istisnasız hepsi farmasondular,dinî birlik siyaseti masonlukla çelişmektedir,Selanik Yahudileri İttihat ve Terakki'nin ayrılmaz bir parçasıdır ve kabile şeyhlerinin bazıları İngilizler'i desteklemektedir.İngiliz masonlarının bölge hakimiyetindeki üstünlüğü elinde bulundurmak, çıkarlarını korumak istediklerini belirtmektedir.[412]

Mim Kemal Öke ise, Osmanlı'daki mason İttihatçılar'ın Osmanlı'dan Mısır ve Orta Doğu'nun kopmaması için çalıştığını fakat İngiliz ajanları yüzünden başarılı olunmadığını bildirmiştir.Mısır ve Arap coğrafyasında Talat Bey,arkadaşlarına diğer Müslüman ülkelerle de dayanışmayı sağlayacak bir İslam Masonluğu'nun yanında,Mısır'da İngiliz yanlısı Hidiv'in de üyesi olduğu ve İskoç Riti'ne bağlı Büyük Mısır locası da bulunmaktadır.İttihatçılar, bu locaya karşıt olarak milliyetçi lider Muhammed Ferid'in üstadlığında bir masonluk oluşturmuşlardır.İttihatçılar özgürlük fikrini mason locaları kanalıyla sadece Mısır'a ihraç edip,İran'ı da İngilizler'e ve yabancılara karşı ayaklandırmak için,İran'ın Türkiye maslahatgüzarı Feracullah Han'ı da mason yaptılar ve mason üstadlarından biri olan Halil Paşa'yı askeri bir heyetin başında İran'a gönderip, savaştırdılar.Fakat İngiltere bölgedeki çıkarlarını korumak için Şerif Hüseyin ve oğullarının ayaklanmasını,Mekke Emiri'nin beyannameleriyle dünyaya duyurur.Bu beyannamelerde Şerif Hüseyin, Osmanlı idarecilerini; Turancılıkla, dinsizlikle, mason, dönme ve Siyonistlerle

---

[410] H.Bayram Soy,"Arap Milliyetçiliği: II. Abdülhamid Dönemi'nde Arap Milliyetçiliği Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar",**Bilig**, S. 30,Yaz ,2004 ,s.s. 173-202

[411] Erıc Anduze,**Osmanlı Türkiye'sinde Masonluk1908-1924**,(Çev.:Can Kapyalı),Sokak Kedisi Omnia Yayını , İstanbul,2012, s.149,150

[412] H. Bayram Soy,**a.g.m.,**s.s. 173-202

işbirliği yapmakla, hatta Kabe'yi bile bombalamakla suçladılar.Lawrence'ın da başında bulunduğu Arap-İngiliz ordusu ile 1917'de Akabe'ye girerken Kahire'deki İngiliz yetkilileri İskenderiye'ye Albay John Henry Patterson'u göndermişlerdir. Milliyetçiliğin işlenmesinde mason ajanların kullanıldığına ispatlar sunduğunu görmekteyiz.İttihatçıları da karalayarak Osmanlı Devleti'nde yönetimi işlemez hale getirmeye çalışırlar.İttihatçıları kötü algılama algısının İngiliz masonluğu ile oluştuğunu ispatlamaktadırlar. [413] Yahudiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun mali durumu bozulunca,Arz-ı Mevud'a dönme hedefini benimsediler.Artık,Siyonizm, bu hedefi gösteren mason olan Theodor Herzl'in fikirleriyle çalışan küresel ölçekli masonik yapılanma şekline dönüşmüştür. [414] Yine,İngiliz istihbarat Servisi mensuplarından Sir Mark Sykes, İngiltere Şavaş Kabinesi sekreteri Yarbay Sir Maurice Hankey'e gönderdiği yazıda, İngiltere'nin Siyonizmi,Ermeni kurtuluşunu ve Arap bağımsızlığını desteklediğini aktarmaktadır. [415] Tuncoku'nun iddiasına göre, 1.Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi Siyonizm düşüncesiyle açılmıştır.İngiliz ordusundan Albay John Patterson, gönüllüleri eğitip yetiştirmek amacıyla 19 Mart 1915'te Mısır'a gönderilir ve 16 Nisan'da Çanakkale'deki İngilizler'in 29.tümeninde görev alırlar. [416] Zira yanında beş yüz asker,yedi yüz elli katır ve yirmi subaydan oluşan ve yakalarında sarı renkli Davud'un yıldızı işlenmiş bir şekilde H.M.Hymettus ve H.M.Anglo-Egyptian gemileriyle gitmişlerdir. [417] Gönüllüler, 1917'de yayımlanacak olan Balfour Bildirisi'ne de yardımcı olmuşlardır.Jabodinsky göre de "*Eğer biz, 2 Kasım 1917'de Balfour Bildirisi ile Filistin'de yurt kurmak konusunda söz aldıysak, buna ulaşan yol Gelibolu'dan geçmiştir*" açıklamalarıyla 1.Dünya Savaşı'nın amaçlarının, siyonizmle bir Yahudi Devleti kurmak olduğunu kanıtlarlar. [418]

Diğer taraftan siynonistlerin Avrupalı devletler ve orada yaşayan zengin Yahudiler tarafından maddi destek gördüğü tespit edilmiştir.Siyonistlere Rothschild'ler Filistin'e yerleşme için 5.600.000 sterlin para yardımda bulunmuştur. İstanbul'da Anglo Jövanten Bankacılık Şirketi'nin başına getirilen Jacobsen, basın

---

[413] Mim Kemal Öke,**Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**,Çağ Yayınları, İstanbul, 1991, s.s.140-157,281

[414] Abdülkadir İlgen,"Parvus Efendi: Kozmopolit Bir Yahudi Enternasyonal",**Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**,S.172,Şubat 2008, s.172

[415] Salihi R. Sonyel,"Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu Kurtuluş Savaşı ve Museviler",**Osmanlı Araştırmaları**,C.13,S.13 ,İstanbul ,2015,s.s.2-10

[416] Salihi R.Sonyel,**a.g.m.**,s.s.2-10

[417] Mim Kemal Öke,**Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**,Çağ Yayınları,İstanbul,1991,s.295

[418] Salihi R.Sonyel,**a.g.m.**s.s.2-10

yoluyla siyonist emelleri için,Fransızca yayın yapan Aurore, Ladino El-Tiempo ve İbranice yayın yapan Hamevasser gazetelerini ele geçirmiştir.Siyonistler 1908'den 1914 tarihlerine kadar elli bin dönüm arazi satın alıp,dokuz yeni yerleşim merkezi meydana getirdiler.[419]

Katolik olan Fitzmaurice, Yahudiler'i engellemek için İttihatçılar'ın siyonistlerle işbirliği içinde olduğunu belirtmiştir.Meclis'te ve basında İttihatçı karşıtlığı başlar.Lütfü Fikri Bey,Meclis'te 27 Şubat 1910 müzakerelerinde İttihatçılar'ın Maliye Nazırı Mehmet Cavit Bey'i ;Nesim Russo, Emanuel Salem gibi Museviler'le yakın ilişki içinde olmasından dolayı siyonistlikle suçladılar.Ahali Fırkası azasından İsmail Hakkı, Hakkı Paşa kabinesinin siyonistlerin nüfuzu altında kaldığını ileri sürmüştür.Ebüzziya Tevfik ise"*Siyonizm bir maksad-ı muzıra hizmettir*"diyerek siyonist meselesini kamuoyuna taşımaktadır.Memleket Yahudiler'e satılacak sözleriyle Talat ve Cavit Beyler kabineden düşürülmüştür. [420] Yine bu durumu ispatlayan Fransız bir araştırmacı ise İsrael Zangwill'in Fortnight Review isimli Dergi'nin Nisan sayısında, Filistin ve Babil'de Yahudi Devleti kurmak istemeleri siyonistlerin doğaldır ve Jön Türkler amaçlarına Karasso ile ulaşacaklar. Çingene Dahiliye Nazırı Talat Bey ve Yahudi dönmesi Maliye Nazırı Cavit Bey İttihat ve Terakki'nin kilit noktasıdır ve aynı zamanda farmasonluğun zirvesinde yer almaktadırlar açıklamasını yapmaktadır.[421] 1.Dünya Savaşı sonucunda masonluk ve İttihatçılık düşmanlığının giderek arttığı görülmektedir.1918 sonunda İttihatçılar'a yöneltilen en büyük suçlama devleti savaşa sokmuş ve yenilgiye uğratmışlardır.Bu dönemde İttihatçı karşıtı kampanyayı masonluk konusunda da yürütenlerden birisi Miralay Sadık'tır.1910'da fırkanın üst yönetim kademesinde görev verilmediği için masonluğu Siyonizm'le özdeşleştirerek kampanyayı başlattığı iddia edilmektedir. Mason locaları içinde temizlemeyi başlatan ise, İttihatçı Rıza Tevfik olmuştur. Şeyhülislam Musa Kazım'ın masonluğu mecliste tartışılırken sunulan önergede "*sakalından utanmaz Farmason kafiri*" deyimini kullananlar içindedir.[422]Hürriyet ve İtilafçı olan Cemal Bey, zaman zaman İttihatçı aleyhtarlığını adeta İttihatçı düşmanlığına dönüştürecek açıklamalarda bulunmuştur.Dâhiliye Nazırı Cemal Bey, 15 Mart

---

[419] Taner Aslan,"Yahudilerin Filistin'e Göçü Üzerine Bazı Düşünceler",**Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi,**S.59,Yıl :2011, s.s.37-84

[420]Taner Aslan,**a.g.m.**, s.s.37-84

[421]Elie Kedouire,"Jön Türkler, Farmasonlar ve Yahudiler ",(Çev.:Zeynep Avcı Karabey),**Birikim Dergisi**,45,56,s.56

[422]**Sabah**,Orhan Koloğlu,14Mart 2005

1919'da Moniteur Oriental'in gazete muhabirine demeç vermiştir.İkdam Gazetesi haberi Dâhiliye Nazırı'nın Beyanât-ı Mühimmesi başlığıyla yapılan mülâkatta yer alan konularla ilgili alt başlıkları vermiştir.Bunlar,Meşrutiyet'ten Sonra İttihat ve Terakki,Hesap Sormağa Milletin Hakkı Yok Mu Zannediyorsunuz? Hükümet Süratle İş Görmek İstiyor,Hüseyin Cahit ve Karasu Efendi,Far-Mason Maskesidir.[423]Sonuçta ise, Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra, bazı Museviler,Amerikan mandası isteğiyle, mason localarında toplanırlar.Ama 1919'da Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ile Maliye Bakanı Musevi asıllı Cavit Bey, Türkiye'deki Museviler'in önderi Hahambaşı Haim Nahoum'u, Amerika'ya göderir ve Nahoum"(…)*Mustafa Kemal'in programının ,Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un ilkelerinin tümüyle uygulanmasına dayandığı Türk Ulusalcılarından korkulacak bir şey olmadığı(...)*nı" ifade eder.Avrupa emreyalizmini ve siyonizmi Anadolu'daki Museviler'in desteklemediğini göstermektedir.[424]

İttihatçılar ile masonlar arasında milliyetçilik anlayışının farklı olduğu da anlaşılmaktadır. İttihatçılar milliyetçiliği Meşrutiyet yönetiminin hürriyet anlayışını gerçekleştirmek olarak nitelendirirken,OsmanlıcılıktanTürkçülük akımına yönelmeye başlamışlardır.Çünkü masonların milliyetçilik anlayışıyla Osmanlı'da azınlıklar bağımsızlık için ayaklanmışlar ve Osmanlı'dan ayrılıp bağımsızlıklarını elde etmişlerdir.Milliyetçilik fikirlerini savunan Jön Türkler ile mason örgütlerinin on dokuzuncu yüzyıldaki amaçları ve Doğu sorununu çözümleyecek siyasal görüşleri farklıdır.Bundan dolayı,masonların siyasal programları çerçevesinde hareket etmediler. [425] Nitekim Ahmet Rıza Anılarında Kanun-i Esasi'nin uygulanmasını yabancı ülkelerin ayrıcalıklarının kaldırılmasını istediğini, ancak bunun Frenkler'in Şark Politikası'na uymadığını aktararak İttihatçılar'ın anlayışlarını yansıtır.[426]Hatta Türk masonları da , Balkanlar'ın bağımsızlık mücadelelerini önlemek için Prizen Birliği isimli örgütü kurmuştur.Avlonya'lı İsmail Bey, bu örgütün liderleri içinde yer almaktadır."*Arnavut İsmail Kemal Bey'in cenubi Arnavutluk kısmında nüfuz ve teşvikatı an bean tevsi etmekte olduğu hakayık-ı behiyyedendir.Takip olunan maksad ise bütün Arnavutluğun muhtariyeti dairesini istihsalden ibaret olup daha şimdiden*

[423]Osman Akandere ,"Artin Cemal Bey'in Dâhiliye Nazırlığı Esnasında Ermeniler Lehine Yaptığı İcraatlar ve Verdiği Demeçler", **Yeni Türkiye**, 60,2014,s.s.1-11

[424] Salihi R. Sonyel,"Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu Kurtuluş Savaşı ve Museviler",**Osmanlı Araştırmaları**,C. 13, S. 13, İstanbul, 2015,s.s.2-10

[425] M.Şükrü Hanioğlu ,**Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük**, İletişim Yayınları, C.1,İstanbul,1986,s.s.85-92

[426]Ahmet Rıza, **Anılar**,Yeni Gün Haber Ajansı Yayını,Haziran,2001,s.29

bu husus-u mühimme için tefrik-i lisana hadim olacak mektepler cemiyetler teşkiliyle uğraşmaktadır" bilgilerini vermektedir.Bektaşi laik fran-mason iddia edilen İsmail Kemal'in, Arnavutluk'un Osmanlı'dan ayrılmasını istemediğini belirtilerek, mason bazı İttihatçılar'ın milliyetçilik hareketlerini engellemelerine ve milliyetçilik anlayışındaki farklılığa ispat sunmaktadır.[427]

Mason tarihini yazan araştırmacılardan bazılarının görüşü,masonların Türk tarihinde İttihatçılar'ı kullanarak 1911'de Trablusgarp'ın İtalyanlar'a verilmesine neden olduğudur.Ama İttihatçılar'ın, Abdülhamid yönetimini ortadan kaldırmak istediklerinden yalnız kalmamak için , masonların yanındaymış gibi davrandıklarına dikkat çeker.Böylece İttihatçılar'ın masonluğa yaklaşmasının asıl arkasında yatan planını ifade etmiştir. [428] Başka bir görüşe göre,Cemaleddin Afgani'nin, Trablusgarp'ta Mısır milliyetçileri ve mason örgütlenmesi bulunmaktadır.Hatta, Trablus'ta camide vaaz vererek,Tunus'taki Fransızlar'a karşı halkı ayaklanmaya çağırır ve Osmanlı yönetimini de eleştirirken, Urabi ve İtalyan sömürgeciliğinin tesiriyle, ihtilalci yayınlar yaptığı öne sürülmektedir.[429]

Masonların milliyetçilik faaliyetlerinde bulunduklarını ve başarılı olamadıkları iddia edilmektedir.Mudanya öncesinde,La Renaissance ve Meles localarının biraderleri Avrupa devletlerine destek için,Ankara Hükümeti'ni karalayan beyanlar yaptılar.Ancak,11 Ekim'de Mudanya Ateşkes Anlaşması imzalanınca İzmir'e Türk birlikleri girince Meles locasının biraderleri önce Fransız konsolosluğuna sığınmak istediler.Sonra Yunanistan'a kaçtılar,burada loca kurdular. La Renaissance üstadı Pericles Tiberius, hatip Georgios Ralli Yunanistan'a kaçarken,İzmir'deki Homere locası tarafsız kalmıştır.[430]Ayrıca masonların milliyetçi öğeleri barış anlaşmalarına taşımaya çalıştıkları da bilinir.Bunda amaçlarınının kapitülasyonların kaldırılmasını engellemek olduğu anlaşılmaktadır.Lozan Barış görüşmelerinde Türkler taviz vermek istememesine rağmen masonlar,İtilaf Devletleri'nin azınlıkların sahip olduğu kapitülasyonları korumayı istemişlerdir ve Türk karşıtı propagandalar yaparlar.1923'de Obediyans Konseyi'nin başkanı Artur Mille, Maşrık-ı Azam'ın dünya masonluğuna ulusal Ermeni vatanı için müracaat

---

[427]İhsan Birecikli,"Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasi Faaliyetleri (1870-1908)",**Akademik Bakış**, C.3, S. 5,Kış 2009,s.98,99
[428] Tuncar Tuğcu, **Masonların Saklı Tarihi**,Gökçe Yayınları,Ankara,2005.,s. 4
[429]Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar(1905'e Kadar),**Gür Yayınları, 1.b., İstanbul, 1991, s.s. 170-190
[430] Paul Dumont,**Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk**,(Çev.:Ali Berktay),Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2014 , s.s.125-138

etmesini istemektedir."*Ermeni meselesi şu an Lozan'da hallediliyor.Bu gün itibariyle bizim konuya müdahale etmek için bir sebebimiz yok*"cevabını almıştır.Mille, obediyans localarına *Türkler Böyledir İşte* başlıklı broşür gönderir.Meles locasının üstadı Simitopulo, *İzmir Felaketiyle İlgili Olarak Evrensel Masonluğa Başvuru* adlı kitap oluşturup,Fransız localarına dağıtarak,Ege kıyısındaki Yunanistan'ın başarısından ve yardım isteğini bildirir.Simitopulo Avrupa'da konferanslar yapar ve Maşrık-ı Azam İzmir felaketinde mülklerini kaybetmiş Rum biraderlere mali destekte bulunur.[431]

Osmanlı aydınları içinde de milliyetçilik tartışmaları başlamıştır.Bu tartışmalarda azınlıkların bağımsızlık mücadelesine karşı bir tepki olarak milliyetçilik anlayışını getirme isteği anlaşılmaktadır.Türk ırkının varlığını kültürünü koruyarak bir Türk vatanı oluşturmakla devleti savunacak olan Türkler olacağı fikriyle Osmanlıcılığı savunan Namık Kemal,İttihatçılar'ın Türkçülük fikrine kaynak oluşturur.[432]Dikkat edilecek olan Türkçü, Batıcı ve İslamcı aydınların bazılarının ortak yönü milliyetçi olmalarıdır.Mesala Türkçüler'den Ziya Gökalp, İslamcılardan Said Halim Paşa gibi.Milliyetçiliği üç aşamaya ayıran Ziya Gökalp, bunların harsî uyanış,siyasî bir hareket ve iktisadî bir program.Hatta Türk milliyetçiliğinin, harsî dönemden siyasî döneme geçiş aşamasında olduğu görüşündedir.Yine vatan ve dil unsurunun Türk milliyetçiliğinin temeli olarak görmektedir.Türk Yurdu Dergisi Türk milliyetçiliğini savunan yayın organı olmuştur.[433]Osmanlı Devleti'ni birbirinden çok farklı milletlerin ırk, dil ve milliyetten oluştuğunu buna karşılık Avrupalılar'ın siyasî dil ve mezhep birliği olduğunu ifade eden Said Halim Paşa,Osmanlı Devleti'nin siyasî birliğini, İslam birliği ve kardeşliği esasına dayandırır.Nitekim Osmanlı İslamcılık temelleri ile birliğini korumalıdır fikrinin savunuculuğunu yapmaktadır. Ancak Meşrutiyet'ten sonra milliyetçiliğin Osmanlı Devleti'ndeki azınlıklar arasında hızla yayılarak birliği parçaladığına işaret eder.[434]

Osmanlı Devleti'nde 19.yüzyıldan itibaren azınlıkların bağımsızlık mücadelesine girmesi ve Balkan Savaşları'nda alınan yenilgiler Osmanlıcılık fikri

---

[431]Paul Dumont,**a.g.e.**,s.s.125-138

[432]Evren Altınkaş,"Osmanlı Modernleşmesinin Özgün Noktası: Aydınlar",**History Studies**, Volume 3,3, 2011 s.s.40-46

[433] M.Cengiz Yıldız,"Osmanlının Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.7,S.1-2, Yıl:1995,s.s.9-11

[434]M.Cengiz Yıldız,"Said Halim Paşa'da Üç Tarz-ı Siyaset: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik", **TYB Akademi: Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 1, S.3, Eylül 2011, s.16

ile Osmanlı'nın kurtuluşunun gerçekleşemeyeceği anlaşılınca ulus devlet kurma algısıyla Türkçülük algısı meydana gelmiştir.Türkçülük algısının oluşmasında etkili olan diğer faktör Türkler'e karşı küçümseyici ifadelerin bulunmasıdır.Ziya Gökalp bu düşüncelerle ilgili Ahmet Vefik Paşa'nın *Müntehabat-ı Durub-ı Emsal* eserinde Türkler için söylenmiş kötü atasözlerinin varlığına işaret eder.

"*Türk atına binice bey oldum sanır*
Türk olana şehir içi zindan olur
Türk pohpohu,Acem pehpehi sever
Türk işi ödünçtür
Türk danişmend(bilgili) olur,adam olmaz
Türk ne bilir bayramı,lak lak içer ayranı
Türk ve tosun çünkü doğdu anadan,öğüt aldı eşek ile danadan
Türkün aklı sonradan gelir
Türkün derneği olmaz
Türk'e beğlik vermişler,önce babasını öldürmüş"

ve tarih kitaplarında *kafası çalışmayan Türkler* gibi yazıların varlığına dikkat çeker.[435] Yine başka bir algı ise Kaba Türk veya Etrak-bi-idrak gibi sözlerin kaldırılmak istenmesiyle Türkçülüğe olan ilginin arttığı da iddia edilmektedir.[436] Osmanlı'da mason oldukları iddia edilen bazı aydınların Türkçülük akımının oluşmasında rol oynadıkları tespit edilmiştir.Bunlardan en önemlisi olan Ziya Gökalp ve Türkçülüğün kaynağı olarak yazdığı eseri *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*[437] örnek verebilir.Ziya Gökalp milliyetçiliğin tanımını Türk milletini yükseltmek olarak tanımlar ve her alanda Türkçülüğü savunmaktadır.Konuşma ve yazı dilinin İstanbul Türkçesi'ne uyması, dilde Türkçülüğün gerçekleşmesinin bir ön şartıdır.Ekonomik Türkçülük ise iktisadî gelişmeyi toplum yararına kullanmak ve büyük endüstri oluşturmaktır.Dinde Türkçülük, din kitaplarının ve hutbelerdeki vaazın Türkçe okunması,Mevlid ve Türkçe ilahinin yaygınlaşmasıdır.Aslında"dinde Türkçülük" düşüncesinde dinin millîleşmesi istemektedir.Bundan dolayı İslam dininin yayılmasında Türkler'in büyük hizmeti olduğunu savunmaktadır.Ancak toplumda milliyetçi ve tarihî değerler oluşturabilmek için İslamcılardan destek almaya da işaret ettiği görülmektedir. Hukukta Türkçülük; çağdaş bir hukuk sistemi oluşturmakla mümkündür.Ayrıca Türkler'in estetik bakımından çok ileri bir seviyede olduğunu,belirterek bunun da estetikte Türkçülük olarak ifade eder.Türk ve Türk Milleti kavramlarını açık bir şekilde kullanan kişi olarak, bu kavramları halka

[435] Ziya Gökalp,**Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**,Alter Yayınları,Ankara,2014,s.30
[436] Teoman Alpaslan,**31 Mart Ayaklanması Yüzyılda Ne Değişti**?,Kamer Yayınları, İstanbul, 2015,s.141
[437]Erdal Aydoğan,"Pantürkçülük: Kafkas İttihad ve Terakki Fırkası ve Protokol Metni",**Belgi Dergisi**, S. 4, Yaz 2012/II

öğretmek ve benimsetmek isteğinde olduğu anlaşılır.[438] Ziya Gökalp'ın Balkan Savaşları sırasında yazdığı şiirinde de her alan da Türkçülüğü savunduğunun delilini bulmaktayız.

"*Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok,*
Her ferdinde mefkûre bir, lisan, adet, dil birdir,
Mebusanı temiz, orda Boşo'ların sözü yok,
Hududunda evlatları seve seve can verir,
Ey Türkoğlu işte senin orasıdır vatanın.
Bir ülke ki çarşısında dönen bütün sermaye
Sanatına yol gösteren ilimle fen Türkündür,
Hirfetleri birbirini daim eder himaye,
Tersaneler, fabrikalar, vapur, tren Türkündür,
Ey Türkoğlu işte senin orasıdır vatanın"

Aynı zamanda şiiri kapitülasyon ve emperyalizmden kurtulmuş bağımsız ulus devlete işaret eder.[439] İslâm Mecmuası'ndaki makalelerinde,İslam'ın nasları ve toplumsal temelli örfe de önem vererek İslamcı-romantik milliyetçilik yansıtır. 1913'te Halka Doğru Dergisi'nde "*Halkiyât*" makalesinde, halkı tanımak ve milli kültürü geliştirmek fikriyle Türk aydınlarının, halkın arasına girip folklorik malzemeler toplamasına dikkat çeker.Yine İstanbul Dârülfünûn Sosyoloji Kürsüsü kurularak , Alevi-Bektaşî ve Türk-Kürt sorunlarına bilimsel çözümler bulunmasını savunurak düşünceleri ile Sadrazam Talat Paşa'yı etkiler.Halka Doğru-Köycülük hareketini açıkça ifade eden bilgileri sunmuştur.[440]Türkçülüğün ileri aşaması olan Turancılık fikrinin onunla şekillendiği tespit edilmiştir.Ona göre Türk milliyetçiliğinin üç aşaması vardır.Bu aşamalar: Bugünkü gerçek: Türkiyecilik, Yakın bir gerçek:Oğuz Türkçülüğü, Pek uzak bir hayale yöneliş:Turancılık aşamalarıdır.Türküm diyen her ferdi Türk tanıyarak, ırk temelinden çok şuur temeline dayanan Turan düşüncesini savunmuştur.[441] Türkçülüğü ırkçılık olarak kabul etmeyen fikirleriyle Atatürk milliyetçiliğini etkilemiştir.[442] Yeni Mecmua'da Ziya Gökalp Alman İttihatçılığından esinlenerek Türkler'in de Almanlar'ın

---

[438] M. Cengiz Yıldız,"Osmanlının Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik ",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C.7, S.1-2, Yıl:1995,s.s.9-11

[439]Yaşar Semiz ,"İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası",**Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S.35,s.228,229

[440] Yahya Kemal Taştan,"Aleviliğin Siyasallaşması ve Alevi Açılımı,Tarihsel Kökler",**Karadeniz Araştırmaları ,** S.351, Güz 2012,s.18

[441] M.Cengiz Yıldız,"Osmanlının Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik",**Fırat ÜniversitesiSosyal Bilimler Dergisi**,C.7,S.1-2, Yıl:1995,s. s.9-11

[442]Sabahattin Arıç,"Tanınmış Büyük Masonlar Ziya Gökalp",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:2, S.7,Eylül, 1968,s.81

izledikleri yoldan giderek siyasal birliğe kavuşacağını savunmuştur.[443] Ziya Gökalp Türk milletinin vücut bulması sosyal bir inkılab olarak gördüğünden, Türkçülüğü yeni hayat olarak niteler ve devrimlerle din reformu, hukukta eğitimde laiklik ve medreselerin sosyal yaşamda faaliyetini kaldırmak istemektedir.[444]

Milliyetçiliği millet aşamasıyla oluşturan Ahmet Ağaoğlu'na göre,her topluluğun millet aşamasından geçerek milliyetçilik düşüncesi toplumdaki tüm sınıfları birleştirir.Avrupa medeniyetiyle girilen temasta kültür unsurlarının değişeceğini, ancak önemli olan şeyin dil olduğunu vurgular.[445]Aynı zamanda liberal milliyetçiliği getirir.Liberal milliyetçilik, ulusal kendi kaderini tayin etmesi demek olduğundan bir siyasi yönü ağır basan bir milliyetçiliktir.Siyasi bağımsızlık, siyasi birlik, vatan olarak yaşanılan siyasi toprak, devlet olarak siyasi varlık kavramlarıyla birlikte laik ,egemen ulus-devletler oluşturur.Milleti milli bilinci ortaya çıkaran ortak dil, din, edebiyat ve ortak tarih olarak ifade eder.Liberal milliyetçilik ise ulusal özgürlüktür.Kişilerin ulusal şuura sahip olması için özgürlük önemlidir toplum ve bireyin varlığı bakımından gereklidir.Düşünceleriyle, bağımsızlık, bağımsız devlet kurma anlayışını etkiler.[446]

İstanbul'da milliyetçilerle iletişime giren Cemalleddin Afgani ise,Türk milliyetçiliğinin oluşumuna katkı sağlar.[447] Afgani Türkçüler'den Mehmet Emin Yurdakul'u İslam birliği fikriyle milliyetçilik olarak etkiler.Mehmet Emin, Afgani'ye *Cenge Giderken* şiirini okuduğu zaman, Afgani Mehmet Emin'e, "*İşte asıl sizin edebiyatınız budur, bunun bir de ihtilal ruhunu verecek eşini görmek isterim*"diyerek şiirinde ihtilal ruhunu verecek milliyetçilik gerektiğini ifade etmiştir.Afgani'nin *Vahdet-i Cinsiyye Felsefesi* makalesi Türkçüler'e göre, dinde milliyetçiliğin mekruh ve haram olmadığını mubah olduğunu belirtir.Nitekim Afgani ulus millet olmayı dil

---

[443]Yaşar Semiz ,"İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası",**Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** S.35,s.228,229

[444]Tarık Zafer Tunaya,**Batılaşma Hareketleri I**,YeniGün Haber Ajansı Yayınları,Ocak,1999,s.109

[445]Türkan Gözütok,"Yeni Turan'da Millî Kimlik Sorunu", **Turkish Studies**, Volume 5/2 Spring 2010,s.418

[446]Murat Kılıç ,"Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi ",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** , S.16, Aralık 2007, s.s.113-140

[447] M.Cengiz Yıldız,"Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik ", **Fırat ÜniversitesiSosyal Bilimler Dergisi**,C.7,S.1-2, Yıl:1995,s. s.9-11

birliği şeklinde vurgulamaktadır ve geçmişindeki lider ve bilginlerin ile ulusun tarihinin meydana geleceğine işaret eder.[448]

Ayrıca 1908'de Türkçülük akımı İtihat ve Terakki'nin programına konulunca Patrikhane, İttihat ve Terakki'yi azınlıkları Türkleştirmek istediği fikriyle suçlarlar. Tanin Gazetesi'nde Hüseyin Cahit, Türkçülük fikrinin savunuculuğunu yaparak cemiyeti destekler.

> "*Unsurlardan hiçbirini Türkleştirmek emeli bizde mevcut değildir. Tam tersine her unsurun ana diline riayet edeceğiz.Devletin resmi ibtidai okullarında eğitim mahalli dilde yapılacaktır. İdadi mekteplerinde mahalli lisanları ihtiyari olarak bulunduracağız(...) Anasır-ı Gayr-ımüslimeyi Patrikhaneler'in Türkler'e düşman olarak terbiye etmelerine bundan sonra da ses çıkarmayalım mı?*"

cümleleriyle Patrikhane'nin yaptıklarını takip edebilmek için Türkçe zorunluluğunun getirildiğini belirtir.Türkçülüğün politika olarak kullanılacağını da kanıtlamıştır.[449] Hüseyin Cahit Tanin Gazetesi'nin 11 Şaban 1328 (16 Ağustos 1910) tarihli İyi İmareler makalesinde"*Bazı Rumca gazeteler neşriyatından başlayarak Patrikhane'nin hilaf fikrine mesleki ile bütün bütün teyit eden bir zan çok zamandan beri Rumlarla Türkler arasında bir sui tefhim tevlit edecek bir mahiyeti intisap etmiştir.Hele meseleler kanununun meclis matbuatınca tasdiki üzerine Patrikhane'nin tutduğu yol bu sui tefhimi bütün bütün teşdid edecek pek uzun zamanlar için iz bırakacak bir şekle sokmak istimdadını gösterdi(...)*" ifadeleriyle Rum basının ve Patrikhane'nin fikir işbirliği içinde olmasını eleştirir. [450] Hüseyin Cahit 25 Şaban 1328 (30 Ağustos 1910) tarihli Türkiye Yunanistan ve Ahvali Dahileyemiz makalesinde "*Bir müdetten beri vakayı siyasetin ceryanına nazarı dikkatle bakanlar Türkiye ve Yunanistan münasebeti siyasetinde ne zaman bozukluk eseri ziyadeşelecek olursa dailende Pener Patrikhanesi'nin bir takım mutabat ve müracat ve ahaliye dahilde bir mesele idhak etmek istediği göze çarpar.Aynı zamanda Avrupa gazetelerinden başlayarak şehrimizdeki Rumca ve Fransızca gazetelere varıncaya kadar bir çok evrak matbaa akla hayale gelemeyecek garip muhalif çıkmış havadisler işasıyla efkarı kuruma karışıklık etmeye çalışıyor(....)*"

---

[448] Enamullah Ahmay,"Cemaleddin Afgani'nin Düşünce Dünyası",**Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Konya,2012,s.s.78-95

[449] Satılmış Gökbakır,"Mektepler ve Kiliseler Kanunu Bağlamında İttihat ve Terakki Fırkası'nın Balkan Politikası",**Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri**, Isparta-Burdur ,5-7Ekim2012, s.223

[450] Hüseyin Cahit, "İyi İmareler ", **Tanin** ,11 Şaban 1328 (16 Ağustos 1910),s.1

Rum ve Fransızca basın ile Patrikhanenin ayrılıkçı hareketlerinden rahatsızlık duymaktadır."[451]

Yeni Turan'da Halide Edip'in,yeni Türkiye'nin Türkçü tezi için,sadece Türkler değil Kürtler,Araplar, Ermeniler, Rumlar ve herkesin desteği gereklidir.Yeni Turan'a sadece Türkler değil, Türk milliyetçiliğinin ırkı olmayacağını ve birleştirici özelliğinin olduğunu ve ulus devletin ortak birliktelik ve amaçlarla oluşacağını zikir etmiştir.Atatürk dönemi Türk milliyetçiliğinin ırkçı olmamasında ve birleştirici özellik taşımasında malzeme oluşturmuştur.[452]

Türkçülüğü mefkure olarak düşünen Ömer Seyfettin ise,14 Mayıs 1914'te Türk Sözü mecmuasında Güneş isimli şiirinde Turancılığı savunur."*Aydınlıksız, nihayetsiz bir gece(...)Turan dalmış bir giranit uykuya, Düşman sarmış her tarafı gizlice.*"Türk dünyasının kâbuslu bir gece uykusu içinde bulunduğunu aktarır."*Birleşirler, öç alırlar.Hepimiz kurtuluruz bu kâbuslu uykudan, Ey güne doğ, ey güneş doğ da biz Uyanalım şu giranit uykudan.*"Turan anlayışı altında birleşilmesiyle Türkler'in gerçekleri göreceğini savunmuştur.Cehalet karanlığından aydınlığa masonların tanrılarından güneşin ışığı ile aydınlanarak çıkacaklardır ve Türkler'in biliçlenmesi ile birliktelik oluşacaktır.İlkçağ'da Anadolu'ya güneşin doğduğu yer olan Anatolia ismi verilmiştir.Türklerin yaşadığı Anadolu'dan,Türkçülükle aydınlanmanın başlayacağına da işaret eder.[453]

Anılarında Ahmet Rıza'nın Türkçülüğü savunduğu anlaşılmaktadır.Osmanlı'yı oluşturan halklar içerisinde Türkler'in en çok yıprandığını koruyucusuz kaldığını, onun için toplumsal yükselmesini sağlamak için ona bilim kültür ve servet getirerek toprağa bağlılığı artırılmalıdır.Türklerin düşünsel ve toplumsal düzeylerini çağa uygun hale getireceğinden Türkçülüğü benimsediğini belirtir.Türkçülüğü bağımsız bir vatan toprağı üzerinde Türkler'in geliştirilmesiyle gerçekleşeceği fikriyle savunduğu anlaşılmaktadır.[454]

---

[451] Hüseyin Cahit , "Türkiye Yunanistan ve Ahvali Dahileyemiz",**Tanin**,25 Şaban 1328 (30 Ağustos 1910),s.1

[452] Türkan Gözütok,"Yeni Turan'da Millî Kimlik Sorunu", **Turkish Studies**, Volume 5/2 Spring 2010,s.418

[453] Esat Can,"Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Mefkûre", **Gazi Türkiyat** , S. 5 , Güz 2009 ,s.323

[454] Ahmet Rıza ,**Anılar**,Yenigün Haber Ajansı Yayınları,Haziran ,2001,s.104

Servet-i Fünün'a da milliyetçilik akımı girer." (…)*bundan böyle kendi vatanı, kendi milleti,kendi dini ve lisanı için çalışacaktır(…)* "bilgisiyle 1919 yılında şairlerin şiirlerinin Türk milliyetçiliğine hizmet etmek istediklerine ışık tutar.[455]

Cumhuriyet Yolunda eserinde Yunus Nadi Türkçülük düşüncesinde tarihe önem vermek yer alır.Hakiki medeniyetin kaynağı Orta Asya'dır ve büyük milletlerin iradeleri gibi hafızaları da kuvvetli olmalıdır.Küçük Asya'da Türklük Roma ve Yunanistan'dan eskidir ve Osmanlılar'dan çok önce Trakya ve Balkanlar'da Türkler'in varlığına dikkat çeker.[456]Ayrıca 30 Ağustos Zaferi'ni , savaş alanını ve Atatürk'ü rüyasında gördüğünü aktarır.[457] Lozan Barış Anlaşması'nı savaşı bitiren sıradan bir anlaşma olarak görmenin yanlışlığını aktarır.Çünkü Ona göre,Lozan'da bir dünya yıkılır ve yeni bir dünya kurulur.Lozan Barışı tarihte bir dönüm noktasıdır ve büyük bir elmas dağı olarak parıl parıl yanmaktadır.Fikirleriyle Türkiye Cumhuriyeti'nde Türkçülük akımının en büyük destekçisi olduğunu göstermektedir.Lozan'ı masonlukta felsefe taşına benzeterek Atatürk'ün engin bilgisiyle işleyeceğine inanmaktadır.[458]

Milli egemenliğe dayalı cumhuriyet yönetimini Meşrutiyet döneminden beri tartışan bazı mason aydınlar Cumhuriyet yönetiminin kurulmasında da rol aldılar.Cumhuriyet yönetimine geçebilmek için , öncelikle saltanatın ve halifeliğin kaldırılması Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışılmaya başlamıştır.Saltanat ile halifeliğin ayrılmasını ve saltanatın kaldırılmasını isteyen Rıza Nur,Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na bir yasa önerisi sunmuştur.Yasada,*"Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti munkariz Osmanlı İmparatorluğu yerine kaim olup hudud-ı milli dahilinde yegane varisidir"* ifadesiyle yer alır.[459]Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun oluşması için verdiği öneride de saltanatın tarihte kaldığını belirterek, açıkça saltanatın kaldırılmasını istemektedir.[460] Cumhuriyet Yolunda eserinde Yunus Nadi cumhuriyet yönetimine ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir.Türkiye'de İstiklal Savaşı ile halife ünvanı taşıyan sultanların ipliğinin pazara çıkmasıyla halkın uykudan uyandığını, artık halk kendi kaderine hakim kendi hakim olacağını

---

[455]Süleyman Nazif,"İki İstanbul",**Servet-i Fünün**,5Ağustos 1919(9 Zilkade 1337),C.56, Numara1421, s.261

[456]Yunus Nadi, **Cumhuriyet Yolunda,**Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları,Mayıs,1999,s.s.102,122-124

[457]**A.g.e**,s.s.92-100

[458]**A.g.e,**s.86

[459]Şerafetttin Turan ,**Türk Devrim Tarihi III**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul, Temmuz,1995,s.20

[460]Ayşegül Demirden Yüzgeç ",Birinci Büyük Millet Meclisinin Yapısı ve Faaliyetleri(1920-1923) ",**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Yüksek Lisans Tezi),Isparta, 2006,s.86

aktarır.Allahın yeryüzündeki gölgesi yalanı ortaya atılmıştır ve halife-sultan taraftarı olan menfaatçilere yaşam alanı kalmamıştır ve cumhuriyet rejimi bunu anlamanın zorunlu sonucudur açıklamalarıyla saltanatın ve halifeliğin kaldırılmasını destekler.[461]

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiştir ve ilk hedef olarak ulus devlet olma ideali ile hareket etmiştir.Bu fikri ortaya çıkaran birisi ise Mustafa Celalettin ismini alan Polonyalı Constantino Bosenski'nin, *Les* Turcs*anciens et modernes*(Eski ve Yeni Türkler) eseriyle, eski Türkler'den ve Türk uygarlığından bahsetmesi ulusculuk kavramını içerik açısından zenginleştirmiştir. [462] Yine Cumhuriyet Devleti'nin hedefi olan ulus milleti oluşturma düşüncesinin temelleri Meşrutiyet döneminde atılır.Türkçe'nin Kanun-i Esasi'de resmi dil olması,Türk milleti ,Türk istiklali kavramı,ulus devlet isteğini yansıtır.[463]Atatürk,Cumhuriyet rejimine dayalı yeni bir ulus-devlet yaratma ve devletin ideolojisinin oluşturulması sürecinde, Ziya Gökalp'ten de yararlanmıştır.1923'de yazdığı *Türkçülüğün Esasları* isimli eseri Türkiye'nin çağdaşlaşmasında temel ideolojiyi şekillendirir ve fikirleri Atatürk tarafından kullanılmıştır.[464]Hatta bu görüşümüzü destekleyen ispatı ise, Tekin Alp Kemalizm isimli eserinde Ziya Gökalp'in düşüncelerinin Cumhuriyet döneminde gerçekleştiğini söyleyerek vermiştir[465] "*Sınıf değil meslek ayrımı, dinler değil din, laikçi-inanç hürriyeti olmayan, milletler değil-Türk Milleti*"şeklindeki düşünceleri, Atatürk'ün milliyetçilik anlayışını etkilemiştir.Sınıf,inanç,ırk ayrımı yapılmadan bir Türk ulusu oluşturmayı ve Türk milliyetçiliğini gösterir.Toplumda birlik bütünlük olurken çeşitli mesleklerin oluşturulmasını isteyerek ulus devletin Türk Burjuvasını oluşturmasına dikkat çekmek isteyecektir.Bu algısı 1.Beş yıllık ve 2.Beş yıllık Kalkınma planlarını oluşturur.Tekinalp Kemalizm eserinde Gökalp'in bireyciliği değil toplumculuğu savunduğunu belirtmektedir. [466] Cumhuriyet milliyetçiliğinin düşüncesini oluşturan kişi Ziya Gökalp'tir.Millet fikrini yerleştirmeye çalışırken, Durkheimcılık'tan etkilenir.Türk halkının bir millet olması isteğiyle , Türkiye olarak

---

[461]Yunus Nadi, **Cumhuriyet Yolunda**,YeniGün Haber Ajansı Yayınları,Mayıs,1999,s.39
[462]**A.g.e**.,s.163,164
[463] Atilla Girgin,**Türkiye'de Yerel Basın**,Der Yayınları,3.b.,İstanbul,2009,s.y.www.ege-edebiyat.org/docs /400.doc .Sina Akşin,**Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**,Yenigün Yayınları, Temmuz,1997,s.42
[464] Ahmet Mazlum- Haydar Gölbaşı,"Türk Toplumunun Çağdaşlaşmasının Kavşak Noktasında İdealist Bir Dava Adamı Ziya Gökalp: Aydın Kavramı Ziya Gökalp",**ZfWT**, C.1, S. 1 ,2009,s.230
[465]Çetin Yetkin,**Tekinalp Cumhuriyetçi,Milliyetçi,Halkçı,Devletçi,Laik ve Devrimci Kemalizm** , Toplumsal Donuşum Yayınları : 81,2.b.,İstanbul,Ekim 2004,s.49
[466]Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları**,Alter Yayınları,Ankara,2014,s.169

devletin adına dikkat çeker."*Türkler'in bir devleti var:Türkiye.Bu devletin topraklarında başka halklar yaşıyor.*" [467] Aynı zamanda Gökalp Halkçılıkla Türkçülüğü birleştirir ve çağdaş devletlerde halkçılıkla ulusun kurulduğuna işaret eder.

"*İkisi de tam gerçeği buldukları içindir ki, tamamıyla birbirine uydular.Bütün Türkçüler'in, hiçbir istisnası olmamak üzere, Anadolu savaşına katılmaları ve onun en ateşli savunucuları olmalarıdır.Türkiye'de Tanrının kılıcı,halkçıların elinde ve Tanrının kalemi,Türkçüler'in elindeydi.Türk yurdu tehlikeye düşünce, bu kılıçla bu kalem,evlendiler,bu evlilikten bir toplum doğdu ki,adı Türk Ulusudur*".

Demokles'in bağımsızlık kılıcının egemenlik isteyen ve savaşanların elinde,Tanrı adına bağımsızlığın ve hürriyetin sözcülüğünü yaptıklarını söylemektedir.Tanrının verdiği doğal bir hak olarak hürriyeti gördüklerini ve devletin ordusunun hürriyeti koruyacağını savunur.Cumhuriyet'in Türk ordusu ve Türk gençlerine emanet edilmesi fikrinin temelini oluşturduğu görülmektedir.Aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi'nin varlığının Türkçülüğü de koruyacağını düşünmektedir."*Gelecekte de her zaman Halkçılıkla Türkçülük el ele vererek ülküler dünyasına doğru birlikte yürüyeceklerdir.Siyasette yolumuz,halkçılık ve kültürdeki yolumuz, Türkçülüktür*" sözleriyle aktarır.Çünkü bu parti sayesinde hür ulus milletin devleti kurulmuş ve egemenlik anlayışı Anayasaları meydana getirmiştir.Siyasette Cumhuriyet Halk Partisi'nin sürekli var olmasının hürriyet ve Türkçülük için hatta devletin varlığı için zorunlu olduğuna işaret eder.Bu algı Atatürk'ün mirasını Cumhuriyet Halk Partisi'ne bırakmasını sağlamıştır.Atatürk'ün miras bırakmasının nedeni Cumhuriyet'in kurucusu ve altı ilke ile hedeflerini çizen parti olmasıdır.Gelecekte cumhuriyet şuuru ile devletin varlığını koruyacağının da kanıtını da oluşturur. [468] Cumhuriyet'in fikirlerine öncülük eden Ziya Gökalp bununla birlikte halkçılık ilkesini vatana hizmet ve görev olarak algılamaktadır.

"*Ahlak yolu pek dardır;*
Tetik bas, önü yardır.
Sakın hakkım var deme,
Hak yok vazife vardır(...)"[469]

Son olarak Ziya Gökalp, sosyal devrim inkılap olarak nitelendirerek Cumhuriyet döneminin yeniliklerine isim öncülüğü yapmıştır.Çağdaş yaşamda yeni

---

[467] Pıerre-Jean Luızard, **İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**,(Çev.: Egemen Demircioğlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul, Nisan 2013,s.23

[468] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları**,Alter Yayınları,Ankara,2014,s.169

[469] Mustafa Yılmaz-İhsan Karlı,"Güzelordu Gazetesi ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kültürel Söylem",**Yeditepe Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi**, 10 , 2009 ,s.6,7

iktisat, aile, estetik, felsefe, ahlak, hukuk, siyaset savunur ve sosyal yaşam yeniliklerine içtimai inkılap ismini vermiştir. [470] Benzer şekilde,Cumhuriyet dönemini fikirleriyle etkileyen birisi olan Peyami Safa'nın çağdaşlaşmak ve milliyetçilik algısı Cumhuriyet'in temel ideolojilerinden biri olduğu belirtilmektedir.[471]

Ziya Gökalp'i yetiştiren Selanik masonlarından olan Tekin Alp Türk milliyetçiliğini güçlü ve örgütlü bir akım hâline getirmiştir. [472] Tekin Alp'in eserlerinden 1936'da yazdığı Kemalizm önemlidir.Atalar ruhu ve milli metod kavramlarını Türkçülüğe kazandırır.[473]Yeni Türkiye Cumhuriyeti Türkçülük akımı ile kurulmuştur.Türkçülük fikrini savunanlar arasında yer alan Moiz Kohen, Kemalizm eserinde Türk'ün uluslaşmasının çağa ayak uydurmak için Batılaşma ile birlikte meydana geldiğini ve beraberinde milliyetçilik, inkılapçılık, halkçılık, devletçilik ve laiklik ilkelerini oluşturduğuna dikkat çeker.

> " *(...)Hiç kuşkusuz, bir diriliş ve yenileşme eylemidir. Fakat on iki yıllık bir dönem içinde, Türkiye'de olan büyük değişiklikleri, ihtilal revolution deyimiyle tanımlamak daha doğru olur(...)Türk İnkılâbı'nın nihai hedefi ise medenileşme olabilir.Medeniyet denildiğinde ise Batı'dan başka gidilecek bir yol ve tercih yoktur.Artık Türk milleti Allah yerine Tanrı'yı; farklı bir ekonomiyi, farklı bir giyimi, yaşamı, kültürü ve dili tercih etmiştir.Zira bütün dünyanın milletleşme süreci içine girdiği bir dönemde yeni kurulan Türk devletinin var olabilmesini Atatürk, millileşmenin ne kadar elzem olduğunun farkındadır. Nitekim Atatürk, yeni devlet modelini millileşme, medenileşme ve sekülarizm üçgeniyle formüle etmiştir.*"[474]

Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Atatürk İnkılaplarını büyük bir başarı olarak görmektedir ve sosyal yaşamı moderneştirirken milliyetçiliği de Atatürk'ün koruduğunu aktarır.Ruhbana karşı olmak, Deizm, Pozitivizm ve masonluk gibi felsefi ve siyasi akımların Laisizmi oluşturduğunu ve masonların Lasizim-Pozivitizm yönlerinden Cumhuriyet'e destek olduğunu vurgular.[475]Ayrıca *Türk Ruhu* eserinde Türk ruhunun

---

[470] Yılmaz Yıldırım,"Osmanlı Modernleşmesinde Cemaat-Toplum Yapılaşması: Yeni Osmanlı Düşüncesi Örneği",**Sosyal Bilimler Dergisi**, C.X, S. 3, 2008 ,s.16

[471] Nevzat Köken, "Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923 -1960)" ,**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Doktora Tezi, Isparta ,2002,s.88

[472]Nurettin Gemici,"Bir Germanofil Olarak Moiz Kohen'in veya Kendi İsimlendirmesiyle Tekin Alp'in Alman Hayranlığı",**Turkishstudies**,Volume 4/8 ,Fall 2009,s.s.1254-1267

[473]Mustafa Aksoy,**Munis Tekinalp(Moiz Kohen)1883-1961Türkiyede Sosyoloji**,(Der.M. Çağatay Özdemir) Phoenix Yayınevi, C. 1,Ankara, 2008,s.s. 359-381

474Şarika Gedikli Berber ,"Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Yahudiler'in Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne Uyum Süreci: (Moiz Kohen Örneği)",**Turkish Studies**,Volume 7/4,Ankara,Fall 2012,s.s. 1779-1800

475H.Bahadır Eser ,"Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası: Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi",**Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**,C.18, S.3, Yıl:2013, s.s.201-224

Ural Altay alemi ile İslam aleminin bir araya gelmiş şeklinden yoğrulduğunu belirtir.[476]

Cumhuriyet'in sosyal,eğitim ve hukuk alanındaki İnkılaplarında bazı masonların algılarının tesiri olduğunun ip uçlarına ulaşılmıştır.Mesala,Cumhuriyet döneminde Celal Nuri ,Ulusculuk ve Kuvvetler Birliğini savunur.Ulusculuğu ise ulusal egemenliği ve ulusu gözetmek, devletin kamu haklarını,görevlerin bölüştürülmesini belirlemek olarak açıklayarak 1924 Anayası'nın ilkesini belirlemiştir.[477]Arapça, Farsca sözcüklerden oluşan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun her vatandaşın kolayca anlayabileceği yalın ve öz Türkçe ile yazılmasını isteyen Tunalı Hilmi'nin görüşüyle, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Anayasa ismini alması 10 Ocak 1945'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce onaylanır.[478]Ziya Gökalp Yeni Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuz (1924 Anayasası) Ne Gibi Esaslara İstinat Etmelidir? makalesinde ,Türkiye'nin tam anlamıyla demokratik bir yapıya kavuşmasından ve güçlü bir hükümete sahip olmaktan vazgeçmeyeceği ifadeleriyle Cumhuriyet yönetimini mefkureleştirir.Amerika ile karşılaştırarak bunda İttihatçılar'ın başarısı olduğuna işaret eder.[479]Yunus Nadi Cumhuriyet Yolunda eserinde , Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu savunmaktadır.Son Türk Teşkilatı Esasiye Kanunu fermanla ve bir kimseye hizmet eden kanun değildir,Türk milletinin malıdır ve hakimiyet ve devlet kararlarıyla dahi Türk milletinin öz malı ve aynen tanımı olduğunu söylemektedir.[480]

Halifeliğin kaldırılması ile ulus egemenliği ve laiklik tamamen uygulama ortamı bulacaktır.Bu düşünceyle halifeliğin kaldırılması ile Osmanlı soyundan olanların Türkiye dışına çıkarılması hakkındaki yasa önerisini 53 kişi imzalamıştır. Bunlar arasında Celal Nuri İleri, Yunus Nadi, Şükrü Kaya, Ağaoğlu Ahmet ve Tunalı Hilmi isimler de yer alır.3Mart 1924'de halifeliğin kaldırılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti ikili yönetimden kurtulmuştur. [481]

Bazı akademisyenler Abdullah Cevdet'le Atatürk'ün laiklik ve Latin Harfleri konusunda görüşerek etkilendiği iddia etmektedirler.[482]Bununla birlikte Abdullah Cevdet'in giyimden, selama ve yeme içmeye kadar Batılılar gibi olmalıyız düşüncesi

---

476 Hayati Beşirli,"Bir Türk Sosyoloğu Tekinalp",**TSA**,S.3,Yıl:9,Aralık 2005,s.159
477Şerafetttin Turan ,**Türk Devrim Tarihi III**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul, Temmuz1995,s.77
478Şerafetttin Turan ,**a.g.e.** s.80
479Ömer Erden,"Ziya Gökalp'in 1924 Anayasası ile ilgili Çalışmaları",**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**,C. XXIX,S.85,Mart 2013, s.s.51-53
480Yunus Nadi, **Cumhuriyet Yolunda,**Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları,Mayıs,1999,s.68
481 Şerafetttin Turan,**a.g.e.**,s.56
482Zeki Arıkan,"Dr.Abdullah Cevdet ve Dönemi",**Tarih İncelemeleri Dergisi**, II, 1984, s.25,226

Kılk Kıyafet İnkılabı'nı etkilemiştir iddiasında bulunurlar."*(...)Büyük millet olmak istiyorsak, büyük milletlerin evsafına malik olmamız iktiza eder(...)Canım, bu fes ne ecdadımızın ne de Müslümanlık itibariyle Peygamberimizin serpuşu değildi(...) Fes Rumlar'ın serpuşudur*"görüşleriyle dinde fesin olmadığını vurgular.Şapka Kanunu'nu da Avrupa medeni toplumları içine girmek adına atılmış önemli bir adım olarak ifade eder." *(...)Bizde şapka kanunu çıktıktan sonra, bizim de şapka çıkarmaktan ve hafif eğilmekten başka bir selam tarzımız kalmamıştır.Medeni ve yüksek kavimlerle ortak noktalarımız artmış olduğundan pek ala olmuştur*" [483]şeklinde aktarır.Abdullah Cevdet ve İçtihad Dergisi'nde Latin Harfleri'ni , Şapka giyilmesini ve laikliği savunmuştur."*İşte şapka giyildi, kadınların peçeleri kaldırıldı, Latin Harfleri kabul olundu, dinin dünya işlerine müdahalesi kaldırıldı, Hilafet, Meşihat ilga olundu*"şeklinde açıklar.Fikirlerinin Cumhuriyet'in inkılâpları ile gerçekleştiğini belirtir."*Dünkü Bulgarya'da bundan daha on sene evvel okuryazarların nispeti yüzde altmış beş idi.Biz hala nüfusumuzun yüzde yirmisinin olsun okuryazar olduğunu görmeye mütehassiriz*"ifadeleriyle İçtihad'ta Latin Harfleri'ne Cumhuriyet döneminde destek verir.İçtihad'ta Abdullah Cevdet'in fikirleriyle kadın kıyafetlerinin değiştiği iddia edilmektedir.İçtihad tarafından, kılık kıyafet devrimini büyük bir medenî davranış olarak kutlamıştır.Hatta şapkanın eski Türk kavimlerinin bir giysisi olduğu ve kadınların istedikleri gibi giyinmelerini, yüzlerini açmalarını,kamusal alanda çalışmalarını aktarırken yeni medeniyet karşısında durulamayacağına dikkat çeker."*Medeniyetin coşkun seli karşısında mukavemet beyhudedir*"sözleriyle savunur.Cumhuriyet'in oluşturmaya çalıştığı yeni vatandaş özelliklerinde Cevdet'in görüşleri ve destekleri de vardır.Ona göre; yeni vatandaş medenî, hakikati arayan ve yaşayan insanlar olarak uluslar arası olmak için kendi kültürünü oluşturmalıdır ve onu inkâr etmemelidir.[484]

Sosyal yaşamı düzenleyen inkılaplardan diğeri Takvim Saat ve Ölçülerde değişikliktir. Rıza Nur'a göre İkinci Meşrutiyet döneminde Mebuslar Meclisi'nin bir oturumunda Rıza Tevfik alafranga saatin kabul edilmesini önermiştir.Böylece Cumhuriyet dönemi takvim saat ve ölçülerde değişikliğin ilk fikrini oluşturmuştur[485]

---

[483]Ramazan Uçar,"Abdullah Cevdet'in Batı Medeniyeti ve Batılaşma Anlayışı",**Toplum Bilimleri Dergisi**, Yıl: 5, S.10,Temmuz 2011,s.26

[484] Mustafa Gündüz, "Mustafa Kemal ve Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve Kültür Hayatına Abdullah Cevdet'in Etkileri", **Turkish Studies** , Volume 5/1, Winter 2010,s.s.1072-1077

[485]Şerafetttin Turan ,**Türk Devrim Tarihi III**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul, Temmuz,1995,s.194

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatan ve bağımsızlık sevgisi algılarında bazı mason aydınların katkısı da göz ardı edilemez.Yeni Türk Devleti'nin vatan ve hürriyet sevgisini Namık Kemal'in fikirleri oluşturmuştur.Hatta görüşümüzü destekleyen akademisyenlerden bazılarının görüşüne göre,hem Osmanlı Devleti'nde ve hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu Mustafa Kemal Atatürk'ün fikir yapısında Namık Kemal'in etkisinin olduğudur.[486] Yine başka bir araştırmacı bu etkilenmenin Yeni Türk Devleti'nin hür ve bağımsız bir şekilde kurulmasında etkisine işaret eder.Atatürk'ü etkileyen Namık Kemal'in şiirlerinden birisi Hürriyet Kasidesi olduğunu vurgular.

"*Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin;*
Dönersem kahbeyim millet yolunda bir azimetten
Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini,
Yoğ-imiş kurtaracak bahtı kara mâderini.(...)"[487]

Başka bir araştırmacıya göre, Atatürk'ün vatan sevgisi,halkçılık,medeniyet ve çağdaşlama fikrinin arkasında Namık Kemal bulunmaktadır.Batılaşma'da vatan sevgisinde Türk gençlerini etkilemek istemiştir.Namık Kemal'e göre medeniyet yaşamanın kaynağıdır(…)"*Medeniyetsiz yaşamak, ecelsiz ölmek gibidir*"sözleriyle ifade eder.Namık Kemal Vatan makalesinde medeniyetin gereği gibi görme ve sevme,uğrunda can verme yer almaktadır ve askerliği vatan sevgisinin yerine koyduğundan askerlik kutsal bir görev haline gelir."*(...)her millette ortaya çıkan yüksek fikirler ve faziletli ahlâk sahiplerinin hepsi, vatan sevgisini dünya işlerinin hepsinden üstün tutmuş ve pek çoğu vatan yolunda canlarını seve seve vermiş görülür.Bundan dolayıdır ki; her dinde, her millette, her terbiyede, her medeniyette vatan sevgisi; en büyük faziletlerden, en mukaddes vazifelerdendir.*"[488]Cumhuriyet döneminde doğumunun 100. yılı 1940 yılında dönemin Maarifvekili Hasan Ali Yücel'in de isteği ve desteği ile Türk Dil Kurumu ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Namık Kemal'in yaşamını,yapıtlarını aktaran eserler hazırlatılarak onun vatan sevgisini sürekli gündemde tutmak istemiştir.[489]

Namık Kemal'in hürriyet algısı Cumhuriyet yönetimini ve Atatürk'ü etkilediği gibi Tevfik Fikret'in ihtilal ruhu da etkilemiştir.Atatürk bana inkılap ruhunu Tevfik Fikret verdi demektedir.En çok sevdiği şiirlerinden Tarih-i Kadim'de inkılap ruhu

---

[486]Alev Gözcü,"Doğumunun 170. Yılında Uluslarası Namık Kemal Sempozyumu",**Toplumsal Tarih,** S.205,Ocak 2011,s.9
[487]Hasan Duman,"Atatürk ve Namık Kemal",**Milli Kültür Dergisi**,S.64,b.y.y.s.27,28(TT-580853)
[488]Hasan Duman,**a.g.m.,**s.s.30-32
[489] M.Çadırcı,"Namık Kemal'in Sosyal ve Ekonomik Görüşleri",**OTAM 323** ,S.2 ,Yıl: 1991,s.2 (dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/834/10544.pdf)

ve cumhuriyet isteği yansıtılmaktadır.Hatta Atatürk'ün Tevfik Fikret'in Aşiyan'daki evini ziyaret ettiği belirtilmektedir.

"*İşte hürriyet-i hakikiye:*
Ne muharip, ne harb ü istila,
Ne tasallut, ne saltanat, ne şeka.
Yırtılır, ey kitabı köhne, yarın
Medfeni fikr olan sahifaların
Bunu kimden fakat ümit edelim?
Bu azim inkılabı hilkati kim,
Hangi kuvvet taahhüt eyliyecek?"[490]

Atatürk'ün en çok sevdiği diğer şiir olan Ferda şiirinde de, inkılap düşüncesi görülmektedir.

"*Ferda senin, senin bu teceddüt, bu inkılap*
Her şey senin değil mi ki zaten?(…) Sen ey şebab(...)"[491]

Türkiye Cumhuriyeti'ni şekillendiren fikir akımlarından diğeri Batıcılıktır. Yunus Nadi Cumhuriyet Yolunda eserinde, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra uzun asırların uykusundan uyanan Türkler'in büyük önderi ile önemli inkılaplar yaparak , yeni modern medeniyete kavuştuğunu ispatlamıştır.Bu medeniyet sistemi Avrupa medeniyetinden ibarettir ifadeleri ile bu durumu açıklar.[492]

Cumhuriyet'e çok partili hayatın getirilmesini isteyen mason aydınların varlığı da tespit edilmiştir.26 Teşrinievvel 1930 tarihli Serbes Cumhuriyet Gazetesi'nin sene 1 ve 1.sayısında Ahmet Ağaoğlu İki Hakikat makalesinde Serbest Cumhuriyet Fırkasının devamını savunur."(…) *Halk Fırkası'nı ani ihlilalden kurtarmak için resmi makamlar yardım ve himayeye koştular ve suretle fırkaya kendisini toplamak fırsatını verdiler.Eğer fırka bu fırsattan istifade ederek kendisini toplar ve yangın var imdada koşun naralarını atmaksızın öteki fırka ile yan yana yaşamak kudretini gösterirse bundan en evvel memnun olacak yine biz,Serbes Cumhuriyetçileriz! Zira bu suretle hem tarihi silsile muhafaza edilmiş olur ve hem de Cumhuriyet için kontrol ve serbesti içinde mütevazin bir yaşayış imkanı hasıl olur(...)"* cümleleriyle vurgular.[493]

Son olarak, Ahmet Rıza'nın Meşveret'i, Abdullah Cevdet'in İçtihad'ı Jön Türkler'in Avrupa'da çıkardığı Osmanlı mecmuasının tam bir koleksiyonun

---

490 Zeki Arıkan ,"Türkiye'nin Çağdaşlaşmasında Tevfik Fikret ve Atatürk",**Atatürk Yolu Dergisi**,VI,22 ,1998,s.128
491 Zeki Arıkan,**a.g.m.** ,s.129
492 Yunus Nadi, **Cumhuriyet Yolunda**,Yeni Gün Ajansı Yayınları,Mayıs,1999,s.127
493 Ahmet Ağaoğlu,İki Hakikat , **Serbes Cumhuriyet Gazetesi**,Sene:1 ,S. 1,26 Teşrinievvel 1930, s.1

Atatürk'ün kitaplığında olduğu tespit edilmiştir.Bu kişiler ve mecmualar çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında fikir öncüleri olmuştur.[494]

2.2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Pozivitizim- Din Algısı

Osmanlı Devleti'nde bir çok inançtan insanlar olmasına rağmen dinlerde üstünlük düşüncesi ve dogmalar insanlar arasında ayrımcılığa neden olmaktadır.Bu nedenlerden dolayı Pozivitizm ve Akıl Tanrısına yönelme masonlukla gelişmiştir. Orhan Koloğlu,Aydınlanma ile birlikte Doğa ve Akıl dini geldiğine dikkat çeker.[495] Doğa dininde ; Tanrı yarattığı insanı seven ve onu mutlu görmek isteyen şefkatli bir babadır.Tanrı insana idare için akıl vermiştir ve insan makul inançları kabul edecektir.[496] Dinin birleştirici özelliği Aydınlanma Çağı'nda tartışılmıştır.Fransız aydın J.J.Rousseau,uygarlık kavramı içinde bütün insanları bir inanç sistemine bağlayacak uygarlık dini yaratmak istemiştir.Bu dinin özelliği olarak dinin kültürel ussa dayalı olmasını, her yurttaşa görevlerini sevdirmek amacını taşımasını istemektedir.Rousseau'nun bu fikirleri masonlukta din anlayışını şekillendirmiştir.[497]

Masonluğun dinlere önem vermesi ve din olarak insanları birleştirmesi cazip gelmiştir.Behlül Mübin *Hükümette Masonluk* eserinde; masonluğun bütün dinlere saygılı olduğunu,birbirlerinin haklarına riayet ettiklerini,yalan söyleyemediklerini, zor durumda olanlara yardım edecekleri gibi masonlukla ilgili çıkarımlar yapmaktadır.Protestan masonluğunun bazı olaylarda rolü olduğu iddia edilerek, ispat olarak Fransız Devrimi verilir ve Osmanlı inkılabının arkasında da masonluğun olduğu ifade edilmektedir.[498] Peyami Safa'nın Türk Düşüncesi Dergisi'nde yazdığı makalelerde"*Din aleyhinde yazı yazan veya söyleyen kimse tarikatten müebbeden çıkartılır*" ifadeleri durumu açıklar.[499]Mason öğretisinin süreli yayınlarından biri olan Mimar Sinan Dergisi'nde, masonlukta yapılan dualardan birisi örnek olarak verilmiştir.Din anlayışlarında ırk,dil,din ayrımı olmadığını ve akıl ile insanlığa hizmet amaçlarını, hem de tek devlet fikrini zikretmektedirler. "(…)*Irk renk din dil*

---

494 Bünyamin Saraç,"Atatürk ve Kitap",**Ege Üniversitesi Dergisi**,s.6(atailkuyg. ege. edu.tr/files/b_sata_**kitap pdf)**

495 Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar,**Eylül Yayını, İstanbul,2001 ,s.24

496 Abdürrahman Erginsoy ,"Dünya Masonluğunun Oluşumu ",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:4, 1974, S.14,s.13

497 Naki Cevad Akkerman,"Felsefe Açıdan Masonluk Ülküsünün Temel İlkeleri ve Niteliği Üzerine Düşünceler",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1978,S.28,s.32

498 Behlül Mübin,**Hükümette Masonluk**, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Katoloğu, 5635, Dersaadet Matbaası,1328,s.s.5-12

499 İlhami Soysal,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar,**Derin Yayınları, 6.b., İstanbul, 2010s.55

gelenekler ayrılığı gütmeyen, kansız kinsiz ululaşmış dalaletten arınmış,felakette ıstırapta birbirine sarılmış, cihanşumul bir insanlık dünyası ki orada, akıl hikmet irfan izan nur'i ziya ve zeka hüküm sürsün kardeşliği mutluluğu sağlasın" cümleleriyle din anlayışlarını yansıtırlar. [500]

Osmanlı masonlarında din anlayışında Akıl Tanrısı ve Pozivitizm'in kabul edildiği görülür.Beşiktaş İlmiye Cemiyeti'nde felsefe hocası olan mason Kethüdâzâde Arif Efendi'nin öğrencisinin *Menâkıb* isimli eserinde, Arif Efendi'nin Akıl Tanrısı ve Pozivitizm'in Allah inancı görülmektedir.

> "*Allah hakkında yoktan var eden demek bir yalandır.Çünkü Allah'ın kudreti, olması mümkün olmayan (muhâl)'a değil, mümküne taalluk eder. Ancak mucize ve keramet bunun dışındadır.Allah durup dururken ansızın bir insan yaratmaz. Bunun için bir ana ve bir baba olmalı, bunlar bir araya gelmeli, üzerinden belli bir zaman geçmeli ki Allah bir insanı yaratsın.*"

Nitekim Allah, somut olan değil, aksine somut edendir açıklamasıyla masonlar, Evrenin Ulu Mimarı tanrının yoktan yaratmadığını hatta Akıl Tanrısı'nın insanın yaradılışında etkili olduğunu belirtir.Böylece Materyalizm'in yoktan bir şeyin yaratılmadığı maddenin her şeyin özünü oluşturduğunu ve akılla bunu kabul eden Pozivitizim'i de aktarır.Kethüdâzâde'ye göre,ilâhiyatçı filozoflar Allah'ın varlığını ispat ve ikrar ile uğraşmış oldukları için, peygamberler ile aynı görevi yaptıklarından filozoflardan bir kısmı peygamberdir. Platon, peygamber olan filozofların başında gelmektedir ve bunlara İşrakiler denilir ve Hermes, Pythagoras ve Platon gibi filozoflar ve onları takip edenlerdir.[501]Türk Mason Dergisi'ne göre ise,Aristo ve onu takip edenlere Meşai denildiği açıklaması yapılmıştır.Meşai felsefesini belirleyenler ; Materyalizm - Pozivitizm - Rasyonalizm - Natüralizm doktirinlerinin birleşmesinden meydana gelen eklektik ve düalist bir felsefedir.Meşailer gezinen anlamıyla,Aristo gezinerek ders anlatmasını tanım kabul eder.[502] Meşailer düşünce ile ve bir delile dayanarak;İşrakiler kendi iç alemine bakma ile tanrıya ulaşmaya çalışırlar.[503] Pozivitizmle din doğmalarından ve din baskısından insanlar kurtularak gerçek hürriyete kavuşacaktır. Mason Dergisi'ne göre; zaten madde kainatında yer alan düalizmde hakikat yolunu arayan masonlukta ,bütün kainatına ulaşan bir tek ilah fikri(Sanii azam Kainat) olduğu söylenmektedir. [504]

---

[500]Naki Cevad Akkerman,"Mabette Dua",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1979,S.31,s.15

[501]İsmail Erdoğan,"Kethuzade Ârif Efendi ve Felsefi Görüşleri",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,C.15, S.1, Elazığ,2005, s.s. 171-188

[502]Avni Karabece,"Farabi", **Türk Mason Dergisi,**Yıl:14,S.56, İstanbul,Ekim,1964,s.2962

[503] Ziya Fıçıcıoğlu, " Tasavvufve Masonluk 1",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1984,S.54,s.68

[504]Şevki Dinçer,"Masonluk ve Tek İlah Fikri",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:7,S.26,Nisan, 1957,s.1397

Pozitivizm'in etkisinde kalan mason aydınlardan birisi olan Şinasi de, Comte gibi semavi dinlerin Allahı'nın yerine Akıl Tanrısı'nı koymuştur.[505] Paris ortaelçisi olan Mustafa Reşit Paşa'ya Auguste Comte alemişul dine davet için bir mektup yazmıştır."*Tanrı'nın yerine ilmi ve beşeriyeti ikame eden yeni dinin peygamberi sıfatıyla Reşit Paşa'ya müracaat ediyor ve ondan yeni bir hatla Doğu'da bu yeni dini yaymasını ister*"cümleleri ile bu duruma ispat sunulmuştur.Mason olduğu iddia edilen Mustafa Reşit Paşa'yla Paris'e giden Şinasi,Pozitivist düşünürlerle iletişime girmiştir.[506]Pozivitizm'in din anlayışıyla Şinasi ,Tanrıyı akılla kavratma düşüncesiyle ve Voltaire'in de etkisiyle Münacaat'ı yazmıştır."*Göremez zatını mahlukun adi nazarı,Hisseder nurunu amma ki basiret basarı Vahdet-i zatına aklımca şehadet lazım,Canü gönlümle münacatü ibadet lazım*"mısralarıyla aktarır.[507]Avusturya veya Macar asıllı dönme bir annenin oğlu Ahmet Rıza ise, Pozitivizm'in metafiziğini ve inancını benimsemiştir.[508]Ona göre İslam sosyal gelişmeye Hıristiyanlık'tan daha elverişlidir.Ahmet Rıza'nın dinin siyasete alet edilmesine karşıdır ve anlayışı Cumhuriyet döneminde laiklik fikrinin zeminini oluşturmaktadır."*Müsamahasızlık vaazında bulunamayacağım gibi,aksine,dini vecibelerin,siyasetten ayrılmış olarak serbestçe icra edilmesine de taraftarım*"sözleriyle düşüncelerini yansıtır.[509] Comte'un İnsanlığın Dini kavramının da Ahmet Rıza üzerinde etkisi görülür. Comte'a göre bu yeni dinin rahipleri uzmanlardır.Ahmet Rıza bu fikiri benimseyerek uzmanlık rolünü askerlere verir.Askerlerin bilimsel eğitimleri, donanımlarıyla bu dinin rahipleri olmaya en elverişli kimseler olduğunu zikreder.Bu görüşünün temelinde yatan asker bürokratın Osmanlı'da önemli bir rollerinin olmasıdır.Bu

---

[505]Ercüment Kuran,"XIX.Yüzyılda Türkiye'de Kültür Değişmesi",**Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi,**C.6,S.16, Ankara,Ocak,1990,s.217,220

[506]Hüseyin Şeyhanlıoğlu,"Modernleşme Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasal Sistemi ve Gelişen Siyasi Düşünce Akımları",**Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.42,Ekim 2014,s.s.289-298 .İzzet Şeref,"Tanzimat Dönemi'nde Bir Aydın Olarak Ahmet Mithat Efendi ve Düşünce",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C.7,S.31, s.s.280-287.Sibel Yılmaz, "Şinasi'nin Düşünce Dünyası ve Mustafa Reşid Paşa'ya Yazdığı Kasidelerin Tematik Tahlili ",**Gazi Türkiyat**,13, Güz 2013,ss.157-185

[507] Nalan Yıldız Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşhaşilerden Jön Masonlara**,Kamer Yayınları, İstanbul,2014,s.324,325

[508]Hüseyin Aydın,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e,Tanrı Tasavvurunda Yaşanan Değişmeler ve Deist İman",**Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,**S.8,C.8,1999,s.s.18,27

[509] Melis Ergenekan,"Ahmet Rıza ve Meşveret Gazetesi",**Yeditepe Üniversitesi Global Media Journal,**C.1, S. 2,s.s.109,119

anlayışı Cumhuriyet dönemine askerliğin önemli meslek olarak aktarılmasını sağladı. [510]

Allah inancında İslami prensiplere bağlı olan Namık Kemal,masonlukta dişinin doğa ana özelliğini ve bununla birlikte erkeğin üstünlüğü söyleyerek İslamcılık fikrine uygun olarak , Allah'ın varlığını açıklamıştır."*İnsanı peder hâsıl eder, kâbile doğurur, vâlide besler. Fakat cümleyi halk eden Feyyâz-ı Kerim'dir ki zâtına ibadet, sun'una marifet, dinine hizmet, ibâdına şefkat irade ediyor*"ifadeleriyle belirtmiştir. Yine romanlarında, şiirlerinde, gazete yazılarında ve mektuplarında Allah'ın varlığını ve mükemmelliğini ispat için insan ve her şeyi yarattığını"*Vücud-i insanî, hâmil-i esrâr-ı Sübhânî'dir*" cümlesiyle söylemektedir.[511]

Osmanlı Devleti'nde bazı mason aydınlar eserlerinde Pozitivizm kadar Materyalizme de yer verdiler.Düşüncesini Darwinizm ve Biyolojik Evrimcilikle belirleyen Abdullah Cevdet Materyalist olarak,İslam'a yaklaşır. [512] Biyolojik Materyalizm'in İslamiyet'e düşman olmadığını ortaya atarak düşüncelerini dine uyarlamaya çalıştığı görülecektir.Batı kurum ve teknolojisinin getirilmesi düşüncesiyle İslâm ulemasının ve Biyolojik Materyalist düşünürlerin fikirlerini karşılaştırıp,eşleştirerek, Müslümanlar'a İslâm'ın bizzat Biyolojik Materyalizm olduğunu ispatlamak için İslam'ı bir vasıta olarak kullanmıştır.[513] Materyalizm ile İslamiyet'i birbirine yakınlaştırmaya çalışanlardan diğeri ise Celal Nuri'dir. İslam dininin bilim öğrenmeyi farz kıldığını, ilmin Çin'de de olsa alınması gerektiğini ifade eder.Bilimin temel dayanağını deney ve gözlem olarak kabul eder ve bunun maddeyi açıkladığı düşüncesindedir.Celal Nuri, İslâmiyet'in hak din, son din ve ilerlemeyi emreden bir din olması, Materyalizm'in ise tecrübe esasına dayalı bilimsel ve müspet olması özelliğinden dolayı birleşmesinde bir sakınca olmadığını düşünerek, maddecilikle İslâmiyet'in birbirine uyduğunu iddia etmiştir.[514]Draper'den tercüme ettiği *Nizâ-ı İlm-i Din* isimli eserde Ahmet Mithat, İslam'ın ilme aykırı olduğunu söylemekle hata ettiğini; bilakis İslâm'ın ilme teşvik eden bir din olduğunu

---

[510] Bekir Balkız,"Türk Modernleşmesi, Pozitivizm ve Sosyoloji", **Mediterranean Journal of Humanities,** V/2,2015, s.s.132-136

[511]Emine Yiğit,"Modernite Eleştirisi ve Namık Kemal'in Dini ve Siyasi Görüşleri",**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Çorum, 2014,s.s.31-44,63

[512]Atila Doğan,**Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde Yeni Etik Arayışları,**Bilge Yayınevi,Sakarya, 2008,s.398,399

[513]Bayram Ali Çetinkaya,"Modern Türkiye'nin Felsefi Kökenleri",**Cumhuriyet Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi**, VI,ll,Sivas,2002 ,s.s.68-82

[514] Emel Koç,"Klasik Materyalizm ve Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Yansımaları",**Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,**Kasım 2009,C.1, s.2

belirtmiştir.Abdullah Cevdet gibi felsefeyi din referansına dayandırdığı sonucu çıkarılmalıdır. [515] Materyalizm ve Pozivitizm akımlarının etkisiyle Osmanlı'dan günümüze kadar gelen en farklı din anlayışını Mithat Efendi vermiştir ve Lamarck'ın Dönüşüm Teorisi'ne dayanarak insanların maymunlardan türediğini ifade etmektedir. Duvardan Bir Seda makalesinde orangutan maymunların, dört ayak üzerinde yürümeleri ve ellerinin daha uzun olması dışında,iskelet yapıları bakımından insana benzediklerini, bu sebepten dolayı, insanın bir tür maymun sayılabileceğini, bu hususta Lamarck'ın da fikirleri bulunduğunu belirtmektedir.Zira,Pozitivizm yanında J.J.Rousseau'nun insan siyasi bir hayvandır fikirlerinin etkisi sezilmektedir ve Biyolojik Materyalizm ve Evrim Teorisi'nden etkilendiği de anlaşılmaktadır.[516]Batı felsefesinden etkilenen Ahmed Midhat 1872'de Dağarcık Mecmuası'nı çıkarmıştır. *Dağarcık*'ta yayınladığı makalelerinde, Materyalizm ya da Darwinizm akımlarını İslâmî kaidelerle uzlaştırma çabasını göstermiştir.Yoktan yaratılmadığı ve yaratıcaya ihtiyaç olmadığı fikriyle maddiyatçı deist iman anlayışını anlatır.

> "*Madde ile özelliklerinin birbirinden ayrılmasının imkânsızlığı yoktan hiçbir şeyin yaratılmadığı, bu sebeple varlığın meydana getirilmesi için bir yaratıcıya ihtiyaç olmadığı gibi şekillerden ibaret olan materyalizmin esasları,kendi döneminde mevcut olan fen ilimleriyle de tamamıyla uygun düşmemektedir. (...)*"[517]

Mason aydınlarında da yazılarıyla katkıda bulunduğu döneme ait bazı süreli yayınlarda Pozitivizm, Materyalizm'den oluşan din anlayışı ve bu fikir akımlarının tanıtıldığı da ortadadır.Servet-i Fünun Dergisi Pozitivizm, Materyalizm, Realizm ve Natüralizm gibi felsefi akımlara ait düşünceleri olan filozoflar hakkında bilgiler vermiştir.Mesala dördüncü sayısında Ernest Renan'ın *İlmin Geleceği* isimli eseri tanıtılırken, altıncı sayıda realist Emile Zola'dan, dördüncü ciltte natüralist Guy de Maupassant'dan bahsedilmiştir.[518] İslamcı masonların yeni din anlayışıyla felsefik bir akıma da katkıda bulunduklarını söylemek mümkündür.İkinci Meşrûtiyet döneminde *spiritüalist* felsefeyi benimseyenler içinde Şeyhülislam Musa Kazım gibi aydınlar yer almaktadır. Bu felsefede İslam'ı Materyalizm, Pozivitizm ve evrimciliğe yaklaştırma ve İslamı Akıl dini haline getirmeye çalışmak istediklerine işaret etmektedir.Cemalettin Afgani ve Abduh'un düşüncelerini vererek desteklemişlerdir.

---

[515]Bayram Ali Çetinkaya**, a.g.m.** ,s.s.68-82

[516] Ülker Öktem,"Darwin'in Evrim Kuramı'nın Tanzimat'taki Etkileri",**Uludağ Üniversitesi FenEdebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,** S. 19, Güz, 2012 , s.20

[517]Cem Doğan,"Doğu İle Batı Arasında Bir Türk Filozofu: Ahmed Midhad Efendi'nin Hayatı ve Bilimsel Felsefi Düşünceleri Üzerine", **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl: 17 ,S. 56 ,Yaz 2013,s. 192

[518] Emel Koç,"Klasik Materyalizm ve Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Yansımaları",**Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,C.1,Kasım 2009, s.2

Pozivitizm ve Materyalizim'e dayalı din ve ahlakı öğretmek amacıyla masonların Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde bütün okullarda, ahlâk dersi okutulmuştur ve Ahmet Hamdi *Ahlâk Dersleri* eserini bu amaca hizmet için hazırlamıştır.[519]

Osmanlı'da din meselesinde ,masonlar arasında en çok tartışılan konular; kadın hakları, başörtüsü, şer'i mahkemeler'in Adliye'ye bağlanması, milliyetçilik ve dinde yenilik yapılmasıdır.Bu tartışmaları başlatanların içinde en önemlilerinden birisi Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'dir.Şeyhülislam Musa Kazım Efendi kadınların örtünmesini desteklemektedir."*Şeriatımızda emredilen şeylerden biri de Müslüman kadınların kendilerine mahrem olmayan kimselerden örtünmeleridir ki; o da saçları dahil vücutlarını ziynetten (süsten) arındırılmış bir şeyle, şehveti celp etmeyecek bir elbiseyle örtmekten ibarettir.*"*Din* referansı ile kadının namusunu korumak için örtündüğünü işaret eder.Hatta Nakşibendi olduğu iddia edilmektedir. [520]Başka bir iddia ise, masonluğa Resne Muhterem Mahfili'nde başladığı ve din ile ilgili eserleri incelediğidir.[521]

Osmanlı'da riba ve faiz tartışmasını başlatan ve İslam'ın doğmalarına karşı tavır sergileyen,mason dünyasının bir üyesi olarak bilinen Celal Nuri İslam'da, riba ile faizin aynı şeyler olmadığını, ribanın zulümle alakalı olduğunu faizin ise buna göre meşru bir kazanç olduğunu ileri sürmektedir.Faizin haklı bir kazanç olduğunu belirterek dinle ilgisi olmadığını da göstermeye çalışmıştır.Kanuni Esasi'yi üstün gördüğü laik hukuk kuralları(Ticaret ve Borçlar Hukuku) istediği anlaşılmaktadır.[522] Diğer bir görüşünde, Ortaçağ'daki gibi kadınların dişi yaratık olarak görülmesini önlemek ve sosyal hayattan koparılmaması için örtünmeye karşıdır.Osmanlı Devleti'nin aydınlamasını kadında başlatmak istediği anlaşılmaktadır. Kadına doğru bakışın bilgi ve akılla olacağına ve bu sayede kadına gereken değerin verileceğini savunmuştur.[523]

---

[519]Bayram Ali Çetinkaya,"Modern Türkiye'nin Felsefi Kökenleri",**Cumhuriyet Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi** ,VI,ll,Sivas, 2002 ,s.s.68-82

[520] Zafer Koç,"Şeyhülislam Musa Kazım Efendi (1858–1920) ve Safvetu'l-Beyan fi Tefsiri'l Kur'an'daki Tefsir Metodu",**Osmanlı Toplumunda Kuran Kültürü ve Tefsir Çalışmaları II**,Ed.Bilal Gökkır,Erkam Matbaası,1. b., İstanbul,Şubat 2013,s.s.447-459

[521] Cafer Ergin,"Şeyhülislam Musa Kazım Efendi",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:9,S.35,İstanbul, Temmuz, 1959,s.1907,1908

[522]M. Cengiz Yıldız,"Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,C.7,S.1-2, Yıl:1995,s.4

[523]M. Cengiz Yıldız,**a.g.m.** s.s.1-6

Masonların bazı eserlerinde; bazı mason aydınların Pozitivizm ve Materyalizm akımlarına dayanan din istedikleri açıkça dile getirilerek eleştirdikleri tespit edilmiştir.*Faideli Bilgiler* isimli eserinde; mason olduklarını belirttiği kişilerin rapor hazırlayarak , dinde yenilik istediklerini Ahmet Cevdet Paşa , ifade etmektedir.

> *"İttihâdcı denilen zındıklardan, Köprülü Fuâd, İzmirli İsmail Hakkı, Fierâfeddîn Yaltkaya, Mehmed Alî Aynî gibi dinde reformcuların imzâlarını taşıyan bu rapor şöyle idi: Din de, diğer sosyal tefekküller gibi, hayâtın akıntısına uymasıdır.Din, eski şeklere bağlı kalamaz(...)Câmilerimiz kâbil-i iskân hâle getirilmeli, sıralar, elbise askıları konmalı, içeriye ayakkabı ile girilmelidir.İbâdet lisânı Türkçe olmalı, âyetler, hutbeler Türkçe okunmalıdır. Câmilere müzik âletleri koymalıdır.Hutbeleri imâmlar değil din filozofları söylemelidir."*[524]

Böylece Pozitivizm-Deist imanın özelliklerini ve mason öğretilerinin dinde reform olarak sunulduğunu,Türkçe ibadet savunduklarını şeklinde açıklayarak konuyu aydınlatmıştır.Yine Faideli Bilgiler eserinde Ahmet Cevdet Paşa, Ziya Gökalp'in mason olmayı makam sahibi olmak için seçtiğini ve dinde yenilik getirmek isteğini eleştirir. "*Ziyâ Gökalp ve benzerleri, bu âyet-i kerîmedeki ma'rûf kelimesine, örf, âdet diyerek, İslâmiyet'i âdete, modaya göre değiştirmeye,böylece mason üstâdlarının gözüne girip sandalye,koltuk kapmağa kalkıştılar.Ziyâ Gökalp, bu hizmetine karşılık, İttihadçılar'ın genel merkez azalığına getirilir.*"Dinde reform kavramının Ziya Gökalp'le başladığını ve Pozivitizm'in kültüre yönelmesini ispatlamıştır.[525]

Osmanlı'da yaşayan masonların tartıştıkları diğer konular içerisinde zındıklık, günah çıkarma ve Bektaşilik de yer almaktadır.Rum Patrikhanesi'nde tercümanlık yapan bir loca üyesi,1785'te zındıklık münafıklıkla suçlanmıştır. [526] Azınlık masonlarında ise günah çıkarma,ruhun ölmezliği tartışmaları yaşandığı tespit edilmiştir.Mesala *Ser* locası,*l'Union d'Orient'la* bağlı olmasına rağmen,loca ileri gelenlerinin günah çıkarmayı reddetmesi sorunu çıkmıştır.1867'de Maşrık-ı Azam, topladığı Konvan'da, Tanrı'nın varlığı ve ruhun ölmezliği kararı alınınca çözümlenir. [527] Masonluğun Bektaşilik'le bağlantısının tartışmasının uzun süre Osmanlı gündeminde yer aldığını döneme ilişkin yazışmalar ortaya koymaktadır.

---

[524]Ahmet Cevdet Paşa,**Faideli Bilgiler**, Hakîkat Kitâbevi,Fâtih-İstanbul,2001, s.30 Fakat Ziya Paşa bu sıralarda 18 yaşlarındadır.Anderson Anayasası'na göre 23 yaşında mason olunur .

[525] Ahmet Cevdet Paşa,**a.g.e.,** s.30

[526]Nalan Yıldız Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Masonlara**,Kamer Yayınları,İstanbul 2014,s.64,69

[527] Paul Dumont,**Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk**,(Çev..Ali Berktay),Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s.19,23,24,25

" (…)*mason cemiyeti müfsidine mensup olup ahaliyi ifsad ve idlal eylemekte olan Preveze'de Ömer Paşa Dergahı Şeyhi Sabri*(…)"den bahsedilmesi tarikat ve masonluk ilişkisini göstermesi açısından dikkat çekicidir. [528] "(…)*Mithat Paşa'nın mason localarıyla görüşmeleri, niyetleri ve Mevlevi Şeyhi Osman Efendi haklarında iki muhbir jurnalinden de(...)*" söz edilmektedir. [529] "(…)*Limni Ceziresi'nde masonların mezhebine benzer yeni bir mezhep teşkil ettikleri bildirilen Humbaracıoğlu Mustafa Efendi ile Kaptanzade söylenenlerin iftira olduğu, kendilerinin Arnavutluk Toskalık ahalisinden ve Bektaşi Tarikatı mensubu oldukları(...)*"ifadeleri o dönemde bu bağlantıdan şüphelenildiğini göstermektedir.[530] Bazı araştırmacılara göre,Tekkeler'le masonlar arasındaki ilişkiler giderek artmıştır ve Selanik Yahudi masonların;Manastır'da Arnavutlar ile mason Melami Bektaşiler'in bulunduğu yerlerdir. [531] Diğer görüş ise din konusunda, Bektaşîlik yasaklanınca kapitülasyonlar ve Avrupa devletlerinden dolayı müdahale edilemeyen mason kulüpleri güvenli bir yer olmuştur.Masonlar Bektaşîler'in din-inançlarına karışmayıp ve özgür bırakmalarından dolayı Bektaşîler'in önemli bir bölümü masonluğa girdiği iddia edilmiştir.Ortak noktaları hürriyet, eşitlik ve liberalizm olmasının etkili olduğu da anlaşılmaktadır. [532] Mimar Sinan Dergisi'nde ise Bektaşilik'te bu günün masonluğuna benzeyen pek çok merasim olduğu tahmin edilirken, masonluğu belirten vesikalar olmadığı ifade edilmektedir.[533]İlber Ortaylı ise , Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin farmasonluk ve Bektaşilik'le bağları olduğu belirtir.Tarık Zafer Tunaya, bir İttihatçı'nın tarikat ve masonlukla bağ kurmasının olağan olduğunu belirtir.Çünkü Padişah'a mualif olan gruplarla işbirliği yapması olağandır ve tarikatların Bektaşiliği İttihatçılar'ın işine gelmektedir. Hatta,İngiliz Obediyanslar'ı Müslüman din adamlarını mason derneklerine alarak Müslümanlar'ı bölmeyi ve Orta Doğu'da sömürgelerini arttırmayı siyaset kabul etmektedir.[534]

---

[528] **BOA**,Y.A.RES,92/11,07 Za 1315(Hicri)
[529] **BOA**,Y.EE,141/15,06 R 1327(Hicri)
[530] **BOA**,DH.MKT,1657/34,20 M 1307(Hicri)
[531]Nalan Yıldız Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Masonlara**,Kamer Yayınları,İstanbul 2014,s.s.443-445
[532]Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar)**,Gür Yayınları, 1.b., İstanbul, 1991, s.s.114-151
[533]Avni Karabece,"Ritüeller Hakkında",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2,S.7,Eylül,1968,s.22
[534] İlber Ortaylı,**Tarikatler ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi Osmanlı Barışı**,Ufuk Kitap,Mart,2006 ,s.146

Masonluğun din dogmalarına karşı oluşu Fransız Devrimi'ni fikirlerini benimsemesi,evrensellik algısı Yahudiler'i ve Sebateyistler'i masonluğa çekmiştir. Bir araştırmacı tarafından Ahmet Emin Yalman'nın, mason- Bektaşi ve Sabetaycılığı kanıtlanmaktadır.[535] Fransız Devrimleri'ne açık olan Osmanlı kentleri Selanik, İzmir ve Edirne'de Sabetaycılar'ın yoğun bulunduğu da farklı bir başka araştırmacı tarafından ifade edilmektedir.[536]

Cumhuriyet döneminde de,Pozivitizm ve laiklik fikirleriyle masonların ülkeyi şekillendirmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır.Böyle olmasının arkasında özgürlükleri yerleştirmek ve Batıcılık anlayışı ile bilimselliğe yönelmek yer alır. Feroz Ahmad'e göre profesyonel ihtilalci olan Ahmet Rıza pozitivist düşüncenin Türkiye' ye aktarılmasında rolü olmuştur.Hatta iddiasına göre,"Hayatta en hakiki mürşit ilimdir"sözü Ahmet Rıza aracılığıyla İttihat ve Terakki'nin ideolojisini oluşturmuştur .[537]Tanzimat ve Meşrutiyet döneminden Pozitivistler'in ve masonların Akıl tanrısı inancı Cumhuriyet'e de taşınmıştır ancak,Atatürk istemediğinden gerçekleşmez.Fuat Köprülü komisyonu hazırlamış olduğu raporda Akıl Dini çerçevesi içinde düşünülmüş olan bir ibadet ve mabet şekli önerilmiştir.Bir opera salonuna alınıyormuş gibi camiye girilecek,sıralara oturulacak, ensturumanlar eşliğinde iyi sesli kişilerin icra edeceği müzik dinlenecektir.Böylece deist imanın yüce bir varlık olarak gördüğü Tanrıyla ilişki estetik bir duygu yücelik duygusuyla verecektir.İbadethanelerin kültürü yansıtan ve felsefik tartışma yapılan yer haline getireleceği anlaşılmaktadır.Ayrıca din adamlarının filozof şekline dönüştürülmek istendiği sonucuna da varılabilir. [538] Bununla birlikte Materyalizm'i Cumhuriyet'e yerleştirmeyi savunanlar da bulunmaktadır.İnsanların inanaçlarına zarar vermeden İslam fukahasının sözleriyle Materyalizm'i açıklamak isteyen Abdullah Cevdet, Fünun Felsefe eserinde,Ludwig Buchner 'in Nature et Scence eserinin tercümesini yapmıştır.Halkı eğitmeyi ve Batı düşüncesini vermek için kafaları değiştirmeyi savunur.Bu anlayışı,Cumhuriyet inkılaplarının fikirlerinde görülen bir özelliktir.[539]

---

[535]Mustafa Besimzade,**Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi no:4,4.b., İstanbul, 2014,s.s. 90-94

[536]Necati Polat,"Yeni Anti-Semitizm: Efendi Üzerine Notlar",**Doğu Batı Düşünce Dergisi** ,Yıl:7, S.29,Ağustos-Eylül-Ekim-2,2004,s.181

[537] Eminalp Malkoç,"Doğu Batı Ekseninde Bir Osmanlı Aydını Ahmet Rıza Yaşamı ve Dünyası,**Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**", S. 11, 2007, s.94

[538]Hüseyin Aydın,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tanrı Tasavvurunda Yaşanan Değişmeler ve Deist İman",**Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**,S.8,C.8,1999,s.18,27

[539]Necati Aksanyar,"Türk Toplumunda Batıcılık Akımı",**Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2,Haziran,1999,s.234

Cumhuriyet'in ilk yıllarında laiklikten ve bunun temel argümanlarından bahseden kişilerin arasında Ziya Gökalp önemli bir yere sahiptir.Ziya Gökalp, bu kelimeyi önce,benimsediği ekonomik modelle birlikte dinsiz veya ateist anlamına gelen ladini olarak çevirir.Nitekim çoğu Müslüman olan halka Türkçülük benimsetilirken, bir anda din reddedilemesi yanlış olacaktır.[540]Ancak daha sonraki dönemlerde laikliği getirmek amacıyla; ilk kez şeyhülislamlığın kaldırılması ve şer'î mahkemelerin Adalet Bakanlığı'na bağlanmasını zikir eder.Laikliğin Cumhuriyet döneminde sistemli bir şekilde ele alınmasında etkili olduğuna işaret edilmektedir.[541] Başka bir anlayışla doğmalara karşı olduğunu anlarız ve kurallar olduğu gibi kalırken geleneklerin geliştiğini ifa eder ve masonluğun doğmalara baskıya karşı olmasını da açıklar.[542]Hatta Ziya Gökalp Küçük Mecmua,27 Kasım 1922'de yazdığı makalede hilafetin açıkça kaldırılmasına ifade etmektedir."*Hilafet, siyasi hayatı kokuşturur*". Bu fikri Cumhuriyet döneminde halifeliğin kaldırılmasında etkili olmuştur.[543] 20.yüzyılda ise dinin devlet işlerinden ayrılması tezini ilk defa ortaya koyarak ve 1923'de Türkçülüğün Esasları eserinde Kur'an-ı Kerim'in, ibadetlerin , duaların ve hutbelerin Türkçe yapılmasını zikir eder.[544] Zira dinde Türkçülük algısıyla din kitaplarının ve ibadet dualarının Türkçeleşmesiyle halkın dini rahat anlayacağına işaret eder.Nitekim,din Arapça olduğundan halkın anlamadığından bazı uydurma din törenlerini ortaya çıkardıklarına dikkat çeker."*(...)o da Mevlidi-i Şerifin okunmasıdır.Şiir ile müziği ve canlı olayları bir araya getiren bu tören, dinsel bir sapma olarak sonradan ortaya çıkmakla birlikte, en canlı dinsel törenler sırasına geçmiştir(...)*"ifadelerini kullanmıştır.Sonuçta Ziya Gökalp kesin olarak dinde Türkçe kullanmayı savunmaktadır."(…)*Bu gün Türkler'in ara sıra dinsel hayat yaşamasını sağlayan (...)eskiden beri Türk diliyle yapılmasına izin verilen tapınıların varlığıdır(...)*"sözleriyle eski Türk kültüründe dinin ibadet dilinin Türkçe olduğunu vurgulayarak dinde Türkçülük anlayışını da yansıtmıştır.[545] Avrupalı

---

[540] Pıerre-Jean Luızard,**İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**,(Çev.:Egemen Demircioğlu),İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,Nisan 2013,s.16

[541] M. Cengiz Yıldız,"Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma,İslamcılık ve Milliyetçilik",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,C.7,S.1-2, Yıl:1995,s.4

[542] Cevad Memduh Altar, "Düşüncede Evrim",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1980,S.35,s.s.31-35

[543]Mesut Mezkit,"Siyonizmin Siyon Protokolleri ile Dünya Hakimiyeti Düşüncesi",**Yeni Fikir**,Yıl: 5, C. 2, S.13,Temmuz - Aralık 2014,s.85

[544]Nevzat Köken,"Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923 -1960)",**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Doktora Tezi ,Isparta,2002,s.60

[545] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları**, Alter Yayınları,Ankara ,2014,s.162,163

araştırmacılardan bazıları Ziya Gökalp'in dinde reform isteği olduğunu aktarmaktadır. "*Dinin devlet tarafından ehlileştirilmesi, dinin reforme edilmesi için bir zorunluluktur*"ifadesine dayandırmaktadırlar.Dolayısıyla dinin etkisi azaltmak için yapılan çalışma yapılması ve Arap motifinden çıkarılıp Türkleştirilmesi isteği ile laiklik ve Pozivitizm düşüncesine işaret eder.[546]Başka bir Avrupalı araştırmacı ise Ziya Gökalp'in din konusunda Türkçülük isteğine ve Türkçülük akımıyla Türkçe ezan ve Kuran-ı Kerim okunduğunun kanıtını sunmaktadır."*Meşihat isimli şiirinde şeriata bağlı kalınmasına ağır bir şekilde hücum eden Ziya Gökalp,1918'de yazdığı vatan şiirinde Kuran'ın ve ezanın Türkçe okunacağı bir ülkenin hayalini yaşar*"sözleriyle vurgular.Böylece bu fikir gerçekleşerek İstanbul'da ilk defa 30 Ocak 1932 'de ezan yerine Fatih Camisi'nden Allah büyüktür şeklinde okunduğunu belirtmektedir.[547] Akademisyenlere göre, Vatan şiirindeki "*Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur*"sözleri,1932'de ezanın Türkçe okunması kararı ile gerçekleşmiştir.[548] Mimar Sinan Dergisi'de ise, onun dilin sadeleşmesine önem vermesi ve dili milliyetçilik unsuru görmesinden dolayı Vatan şiirini yazdığını aktarmıştır.[549]

Cumhuriyet Yolunda adlı eserinde mason Yunus Nadi, laikliği savunarak ve tanımını yapmaktadır.Cumhuriyet'in laiklik şiarı dinsizlik demek değildir.Laiklik demek,dinin dünya işlerine karışmaması demektir.Hürriyet vermeye çalışan Osmanlı'yı batıran ve yıkan nedenin din olduğunu belirtmektedir.[550]

Türk Mason Dergisi'nde , Cumhuriyet'in ilk yıllarında laiklik bugün iç ve dış siyasette din adamlarının devlet işlerine karışmasının devlet kurumunu bir cemiyet derecesine indireceğinden laiklik ilkesinin Anayasa'nın temel taşlarından biri olarak kabul etmesinin nedeni olduğunu ve vatandaşının buna riayet etmesini beklediği belirtilmiştir.Yine din, ırk, renk ayrımı yapmadan vatandaşlarının vatanseverlikle kanunlara ve nizamlara uymasını,Anayasaya bağlılık fikrini aşılamaya çalıştığına dikkat çeker.[551]

---

[546] Pıerre-Jean Luızard,**İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**,(Çev.: Egemen Demircioğlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,s.39
[547]Pıerre-Jean Luızard,**a.g.e.**,s.39
[548]Mesut Mezkit, "Siyonizmin Siyon Protokolleri ile Dünya Hakimiyeti Düşüncesi", **Yeni Fikir**, Yıl: 5 ,C.2 ,S.13 ,Temmuz - Aralık 2014,s.86
[549] Sabahattin Arıç,"Tanınmış Büyük Masonlar Ziya Gökalp",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2, S.7, Eylül,1968,s.79
[550]Yunus Nadi, **Cumhuriyet Yolunda**,Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları,Mayıs,1999,s.58
[551]S.Abut,"Türkiye'de Kilise ve Devlet",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:8,S.29,Ocak 1958,s.1598

Lâikleştirme faaliyetlerini yürüten devlet,bu faaliyetlerini gayrimüslimler içinde yürütmüş ve cemaatlerin kanunlarını değiştirerek, devletin seçtiklerini cemaat önderi yapmıştır.Bu amaçla Kurtuluş Savaşı sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Türkçe konuşan Hıristiyanlar için bir Türk Ortodoks Kilisesi kurmak üzere kanun taslağı hazırlamıştır ve kilise fiilen kurularak Rum Ortodokslar'ı ve Papa Eftim tarafından 1930'lara kadar yönetilmiştir.[552] Rıza Nur Patrikhane'nin Türkiye dışına çıkarılmasını savunmaktadır.Dinde laikleşmeyi isterken ekümenliğin Lozan Barış Anlaşması ile kaldırıldığına işaret eder."*Bu gün Patrikhane'nin dini bir hassasından başka hiçbir şeyi kalmamıştır(...)Bu gün adi bir köy papazı haline geçmiştir.Bir sıfat-ı resmiyesi kalmamıştır(…)*" ifadeleriyle belirtir.[553]

Karşı taraftan laikliği istemeyen mason aydınlar da bulunmaktadır."*Hilafet ilgası teokrasinin bizim amme işlerindeki izlerine nihayet vermek isteyen umumi bir programın sadece bir parçasıdır*"görüşünü belirten Ahmet Emin Yalman'a göre, saltanat ve halifelik devam etmelidir ve yokluğunun İslam dinine zarar verdiği düşüncesindedir.Böylece laikliğe ve cumhuriyet yönetimine açıkça karşı olduğunu göstermektedir.[554]

Son olarak Cumhuriyet döneminde de masonluğun getirdiği dinle insanların bir arada toplanacağı düşünceside tespit edilmiştir.Mehmet Emin Yurdakul dünyanın bir gün Evrenin Ulu Mimarı etrafında birleşeceği hedefini Benim Rüyam isimli şiirinde dile getirir. *"Ben doğacak dünyaları bir sert kaya üstünden Amerika kaşifinin gözleriyle görürüm.Milletleri gömdük diyen asırların önünden Girdapları tahkir eden yıldız gibi yürürüm"*Masonların Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e din etrafında toplanarak tek devlet fikrini hedef olarak taşıdıklarını ispatlamaktadır.[555]

2.3.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kardeşlik - Yardımlaşma - Cemiyet Algısı

Osmanlı Devleti'nde millet sistemi ile farklı inançlar birbirinden ayrılmaktadır.Müslümanlar inançları gereği kendisini diğer dinlere inananlardan üstün tutmaktadır.Hıristiyanlar ve Yahudiler kendi aralarında örgütlenerek yaşamak zorunda kalmışlardır.Masonluğun Osmanlı'ya girmesiyle birbirine farklı gözle bakan

---

[552]Murat Yılmaz,**Türkiye'de Din ve Vicdan Özgürlüğü Çeşitlilik, Çoğulculuk,** Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, 2005,s.y.
[553] Tuncer Günay,**Aziz Paul'dan Günümüze Misyonerlik ve Fener Rum Patrikhanesi,**Andaç Yayınları ,Ankara ,2014,s.305
[554] Annamarie Schimmel,"Avrupa Gözüyle İslamiyet(1900-1965)",(Çev.:Hulusi Yavuz),**İslami Araştırmalar** ,C.2, S.8,Ağustos 1988,s.52,55
[555] y.y., "Tanınmış Büyük Masonlardan Mehmet Emin Yurdakul",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1,Aralık 1967,S.4,s.107,108

farklı inançtan insanlar bir araya gelme şansını elde ederek,kardeşlik algısıyla tanışır.Mesala,Cemaleddin Afgani mason olmasını eşitlik ve kardeşliğe bağlar."*Beni, Binayetü'l Ümera derneğinde çalışmaya iten sebep şudur. Özgürlük,eşitlik,kardeşlik amaçlarında insanın menfaati, zulüm merkezlerini yok etmeye çalışmak ve mutlak adaleti canlandırmak*"düşünceleriyle mason olmuştur.Mason kardeşler tevazu ve hoşgörü ile eşitliği gerçekleştirmek istemektedir.[556]

Kardeş kavramı,Hıristiyanlık inancında İsa Mesihe inananların birbirlerine hitap ederken kullandıkları bir kelimedir.Yani Hıristiyanlık inancındaki inananlara kardeş denilmesinin masonluk tarafından benimsendiğine işaret eder. Diğer bir ifade ile,masonluğun kardeşlik algısının din zemininde yani inançlı insanların birbirini sevmesi olarak nitelendirildiğini göstermektedir.[557] Masonluk öğretisi ise,"*ilim,sayi ve hayır esasları ile insanlığı dayanışmaya ve kardeşliğe davet eder*" şeklindedir.[558] İlim öğrenmek, insanlık sevgisi ve hayır için yardımlaşmak mason kardeşliğinin uygulanışı olduğunu kanıtlar."*Sevgi müsamahanın temelidir.Masonlar birbirine kardeş diye hitap etmekle,bu hakikati pek güzel anlamış olduklarını göstermektedir. Masonlar kardeşlik sevgisinin kuvvetini insanlığa karşı duydukları(...)*"sevgi olduğunu açıklamışlardır.İnsan sevgisinin evrenselliği masonlukta tek dünya devletini oluşturacaktır ve kardeşlerin birbirine hoşgörülü davranmalarına da işaret eder.[559]

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'la başlayan yeni kardeşlik anlayışı mason kardeşliği olmuştur.Mustafa Reşit Paşa'nın hazırlayıp, ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayun'u ülkede; mal, can,ırz ve namusun garanti altına alınacağı, keyfi idareye son verileceği gibi ifadelere yer veren bu ferman,yabancı ülkelerin elçiliklerine bildirilerek onların şahitliği ile onaylanacaktır.Böylece mason kardeşliğinin temelleri atılır ve hatta masonluk devlet adamlarının desteğiyle yayılması hızlanır ve yeni mason locaları açılır.[560]

Meşrutiyet isteğinin arkasında da bazı araştırmacıların iddiasına göre mason kardeşliğini getirme düşüncesi bulunmaktadır.1908'de İstanbul'da Fransız Locası

---

556 Enamullah Ahmay,"Cemaleddin Afgani'nin Düşünce Dünyası",**Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Konya,2012,s.s.78-95

557 Tuncer Günay,**Aziz Paul'dan Günümüze Misyonerlik ve Fener Rum Patrikhanesi**,Andaç Yayınları, Ankara, 2014,s.340

558 Şakir Alanbay,"Bazı Örtülü Kurumlar",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:11,S.41,Ocak 1961,s.2244

559 E.T."Masonluğa Yeni Girenlere Hitap",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:8,S.29,Ocak 1958,s.1564

560 Mehmet Erdül,**Başveren İnkılapçı Ali Suavi**,Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul ,Ocak 2002, s.s.36,37,70

Etoile du Bosphoreun'dan Marakyan,Fransız Büyük Doğusu'na gönderdiği haberde Kanun-i Esasi ile kardeşliğin korunacağı müjdesini vermektedir."*Padişah 1876 Anayasası'nın yeniden uygulanacağını bildirmiştir.Osmanlı'da gençler boyunlarına astıkları eşarplarda Fransızca yazılı Liberte-Egalite-Fraternite (Özgürlük, Eşitik, Kardeşlik)devrim ilkemizin sözleri olduğu halde sokaklara dökülmüşler,isyan halindeki Makedonya ordusu Maseillaise marşını Fransız milli marşı) çalmıştır(...)*" haberiyle konuya ışık tutar ve giydikleri giysilerle Fransız masonluğu, Fransız Devrimi'ni ve hürriyeti canlandırdılar.Fransız Devrimi gibi gördükleri olayın zorba yönetimin sonudur aynı zamanda hürriyetin ve mason kardeşliğinin başlangıcı olduğunu göstermişlerdir.Osmanlı'da mason kardeşliği ile,1908 yılında masonlarla Jön Türkler fikir birliği yaptırırken,Selanik ve Makedonya sorunun çözüm yeri olmuştur."*Eğer Avrupa'daki insanlar arasında dinin etkisiyle oluşmuş kardeşlik ve kuvvetli sevgi olmasaydı, toplumun ayakta kalması imkansız olurdu*"şeklinde ifade edilmiştir.[561] Hatta Türk masonlardan,Ziya Gökalp'e göre zaten Eski Türkler'de kardeşlik bulunmaktadır,bunun barış tanrısı Gök Tanrı'nın olduğuna dikkat çeker."*Zaten İl sözcüğünün asıl anlamı barış demektir(...)İlin simgesi olan Gök Tanrı barış tanrısıdır.İlhan barış dinin bir yayıcısı konumundadır(...)Barış ahlakı Atilla da(....)*"Atilla'nın,Avrupa'nın barış anlaşmalarına karşı olmadığını belirterek kardeşliği açıklamıştır.[562]

Osmanlı'da masonlar yardımlaşmayı başlattılar.Bunun için balolar ve yardım kampanyaları düzenlediler böylece yardımlar mason kardeşliği ve sevgi için yapılmıştır. "*Çünkü medeniyetin özel anlamı yardımlaşma temel esasına dayatılarak toplumun kurulması ve kavmiyetin , tanzim edilmesi demek olup, bu ise o toplumun fertleri arasında sahih kardeşliği ve daimi sevgiyi gerektiren kuvvetli bir rabitanı varlığına bağlıdır ki,o da ancak din ve ahlaktan ibarettir*"şeklinde Anduze açıklamıştır.Kardeşliğin din ile olacağını söyleyerek masonluğun kardeşlik anlayışını da yansıtır.Yani inançlı masonlar birbirlerinin kardeşleridir. [563] Konumuzu aydınlatanlardan birisi Fransız şair Lamartine ise, Avrupalılar'ın Osmanlı Devleti'ne yönelişlerindeki amacı masonluğun ve misyonerliğin yardımlaşma anlayışına bağlamıştır."*Teessür ve taassur duymadan maziyi anlamak ıslah ve tekamülüne çalışmak için hali hazıra tahammül etmek istikbalden ümitli olmak fakat onu*

---

[561] Erıc Anduze,**Osmanlı Türkiye'sinde Masonluk 1908-1924**,(Çev.:Can Kapyalı),Sokak Kedisi/ Omnia Yayını,1.b.,2012,s.s.12-26,33-47
[562] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları,**Alter Yayınları,Ankara,2014,s.144
[563]Erıc Anduze,**a.g.e.**,s.s.12-26,33-47

hazırlamak(...)Hekim insanlarla hayır müesseselerinin en esaslı umdesidir.Türkiye için böyle diyerek (…)" masonluğun çalışma ve hizmet anlayışıyla yardımlaşma olduğunu göstermiştir.[564]

Masonların yardımlaşma faaliyetleri arşivlere de geçmiştir.Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri'nden 1312 tarihli belgede"*mason cemiyeti reisinin muhtaçlar menfaatine düzenledikleri mutad balonun biletlerinin takdimi(...)*"[565]ve 1314 tarihli belgede "*mason cemiyeti tarafından verilecek balo için ihsanda bulunulması hakkında Hazine-i Hassa Nezareti'nin arizası(...)*"bu konuyu aydınlatmaktadır. [566] Yine başka bir Osmanlı Arşiv Belgeleri'nden 1317 tarihli belgede"*Girit'teki Rum ahalisinin kollanması için dünya masonlarından yardım istemekte(...)*"şeklinde yer almaktadır.[567]

Mason localarından Fransız, İngiliz ve İtalyanlar'ın yardımlaşma faaliyetlerinde birbirleriyle yarıştıkları görülmüştür.Mısır'da masonlukta Fransız ve İngiliz localarında insan sevgisi ve hayır işleriyle görülmektedir.Böylece 1860'larda localar hızlı artacak ve Port Sait,Mansur'a, Süveyş ve İsmailiyye'de de , Kahire ile İskenderiye'de localar açılmıştır.[568]

Bulaşıcı hastalıklarda bazı mason locaları halk sağlığını korumak için çalışmışlardır.Makedonya Locası 1864'te kurulduktan sonra Kasım ayında yoksullara sürekli ve ücretsiz ilaç temini için dispanser açılarak koleralılara yardım yapmaya başlamıştır.İki hekim Fernandez ve Pereira biraderler hastalara yardım ederken diğerleri de yoksulların evlerine yiyecek dağıtırlar.Ayrıca hastalığa yakalanmamış fakirlere de gıda maddeleri verilir.[569]Osmanlı'da var olan masonlar 1866'daki Kolera salgınında Italia Locası hasta taşıma servisi kurup ve hastalara bedava ilaç dağıtmıştır.Osmanlı'da ambulansın kullanımı başlattıklarını ispatlar.Aynı yıl çıkan yangınlarda zarar görenler için iki kez bağış topladılar.[570]

Mason localarında yardımlaşma faaliyeti için balolar düzenledikleri anlaşılmaktadır.Geraci,5 Şubatta 1877'de yapılan baloda fakirler için toplanan yardıma Sultan da 100 Türk lirası göndererek katkıda bulunmuştur.Toplanan paranın

---

[564] **BCA**,010,09,95/293,2,27/1-1,s.2
[565] **BOA**,Y.MTV,114/137,17 Ş 1312 (Hicri)
[566] **BOA**,Y.MTV,149/100,29 B 1314(Hicri)
[567] **BOA**,Y.PRK.TKM,42/48,01 R 1317(Hicri)
[568] Orhan Koloğolu,**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar)**,Gür Yayınları,1.b.,İstanbul, 1991, s.77,78
[569]Angelo Iacovella,**Gönye ve Hilal İttihad-Terakki ve Masonluk**,(Çev.:Tülin Altınova),Tarih Vakfı Yurt Yayınları,2.b.,İstanbul,Mart 2005,s.19
[570]Orhan Koloğlu,**A.g.e.**,s,76

dağıtılışı ise; Beşiktaş - Hasköy-Balat vb.yerler fakirlerine 20 bin okka kömür ; Pera-Galta-Tophane vb.yerlerin fakirlerine para yardımı.Altıncı Daire (Beyoğlu) bölgesindeki Taksim ve Musevi Hastaneleri ,İtalyan Okulu'na, İngiliz Derneği'ne (Dorces), Yunan Okulu'na ve yetimler yurduna verilecektir.

1877-78 Rus Savaşı olayı ile mason localarının yardım kampanyalarını artmıştır ve masonlar bunu masonların insancıl ilkelerine bağlılıklarının bir sonucu olarak görmektedirler.Başkanlığında,Ermeni Noradungiyan'ın ve İtalyan Geraci'nin bulunduğu,localar arası *Anadolu'da Açlıkla Mücadele Komitesi'nin* bütün dünya masonlarını Hıristiyan-Müslüman farkı aramadan Anadolu da sefalete düşen halkı yardıma çağırır.Sirkülerde "*Cemiyetimizin ana ilkesi olan insanlığın uluslar arası kardeşlik ilkesi hiçbir zaman daha acil bir şekilde ispatlanma zorunluluğunda bırakılmıştır.Böylece ırk ve inanç farklılıklarıyla fazlaca bölünmüş doğu dünyasına franmasonluğun sınır tanımayarak, nerede olursa olsunlar acı çeken insanları kardeş kabul ettiğini ve her an onlara hazır olduğunu gösterelim*"ifadelerini kullanmışlardır.Bağış kampanyasını kurucu localar,ellişer lira yatırarak başlatmışlardır.

1886'da da Italia Risorta, İran elçisi Muhsin Han'ın himayesinde fakirlere yardım için bir balo düzenleyerek ve altı yüz lira toplarken 2. Abdülhamid de yüz lira bağış yapmıştır.1887'de Hasköy'deki yangın üzerine Italia Risorta ve Bulwer locaları birlikte yardım kampanyası düzenlediler.Sonuçta Orhan Koloğlu'na göre, bu tür yardım kampanyalarının masonlukla hiçbir ilgisi olmayan Müslüman çevreleri de etkilemiş ve İslam'da ilk kez biletli mevlüd okuma uygulamasının başlatmıştır. Padişah'ın başkanlığında bir İane-i Muhacirin Encümeni kurulmuştur ve bu encümen 1878'de Beyazıt Camisi'nde bir mevlüd cemiyeti düzenleyerek giriş biletleri yirmi kuruşa satmıştır iddiasında bulunmuştur.1890'da Italia Risorta'nın fakirlere yardım için yaptığı balosunda,İran ve İngiliz mili marşlarıyla Hamidiye marşı çalınır ve 2. Abdülhamid yüz elli lira yardım yapmıştır.

Mithat Paşa ise, Rus saldırısı sonucu bütün varlıklarını kaybederek İstanbul ve Anadolu'ya sığınan Balkan muhacirleri için bağış kampanyası başlatarak, Avrupa kamuoyunu konuya dikkat çektirmiştir.Hatta Rum cemaati ve basının bulunduğu İzmir'de, Yunan masonlarının hayır işleri için örneğin Rum Öksüzler Yurdu için para toplamak amacıyla sık sık toplantılar düzenledikleri de bilinmektedir.[571]

---

[571]Orhan Koloğlu,**a.g.e**. ,s.s.56-58, 161-165 ,170-190

Yardımlaşma fikriyle masonların bale düzenledikleri de tespit edilmiştir. Döneme ilişkin yazışmalarda Ermeni Meselesi'nde Ermeniler'e yardım amacıyla bale düzenlendiği belirtilmektedir."*İran sefiri himayesinde mason cemiyeti ve Ermeni cemaati menfaatine bale tertib edileceği*"ne ilişkin bir belge hayli ilgi çekicidir.[572]

Masonların yardımlaşma faaliyetleri dönemin bazı gazetelerinde de yer aldı.Sabah Gazetesi'nde,11 Ocak 1912'de Rus masonlarına yardıma dikkat çekilir."*Tatavla'daki muhtaç insanlar hayrına, her sene Tatavla Yardım Cemiyeti tarafından verilmesi mutad olan balonun, bu sene de Rus sefirinin himayesinde olmak üzere,mükemmel bir surette tertip edilip uygulanması kararlaştırılmıştır.* "Rus masonlarının yine Rus masonlarına yardım için yardım derneği kurması, balo düzenlemesi ve Makedonya olaylarını Ruslar'ın hazırladığını göstermektedir.[573]

Meşrutiyet dönemlerinde masonların yardım faaliyetlerine okul açmak ve eğitime katkıda bulunacak kitapları dağıtmak fonksiyonu da girmiştir.Veritas Locası da Thierys'in liderliğinde Fransızca eğitim veren bir lise kurulmuştur.1908 Anayasası ile birlikte Makedonia Risorta'nın desteğiyle halk sağlığı ,ahlak,uygarlık vb. konularda çeşitli kitaplar bastırılarak halka dağıtılmıştır.Bunlarla birlikte loca,yetimlerin korunması,öğrencilere burs temini ve iş bulunması konularında da,Türk-Rum sürtüşmesinde zarar gören masonları korur ve tutuklananların ailelerine yardım etmiştir.[574]

Osmanlı'da yaşayan masonların yardımlarının başka bir boyutunu siyasi yardımların oluşturduğu da tespit edilmektedir.Bir iddiaya göre,Jön Türkler'in kuruluşunda masonların ekonomik yardımları da olmuştur.Jön Türkler, Selanikli Yahudiler'in aracılığıyla,Viyana, Budapeşte ve Berlin, Paris ve Londra'daki sermayedarlarla ilişki kurmuştur ve Selanik'te mason localarının koruyuculuğu altında ve Selanik'in zengin Yahudileri ve Yahudilik'ten dönme Müslüman Yahudiler'den para yardımlarını almıştır. Böylece,Yahudiler, masonluk aracılığıyla İkinci Meşrûtiyet'in ilânında rol oynadılar. [575]Diğer görüş,II. Meşrutiyet'i 7 milyon Yahudi'nin yaşadığı Selanik'teki sermayedarların, dış devletlerin hedeflerine

---

[572] **BOA**,Y.PRK.ZB,5/35,11 C 1307(Hicri)
[573]**Popüler Tarih Dergisi**,8 Ocak 2001
[574] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları,1.b.,Ankara 2008,s.146
[575] Nalan Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Masonlara**,Kamer Yayınları,İstanbul 2014,s.477,478

ulaşmak için kullandıkları mason localarını geliştirdiklerine işaret eder.[576]Osmanlı'da mason localarının oluşumunda da masonların birbirlerine yardım ettikleri anlaşılmaktadır.İtalyan Yüksek Şûrası'na bağlı olup Türkiye'de bulunan Forti, Victoria de Berlin sigorta şirketinin Türkiye mümessili J. Kohen'in desteğiyle, Şûrayı Ali Osmani 3 Mart 1909'da kurulmuştur.[577]

Osmanlı Devleti'nde Yahudiler mason localarına girebilmiştir.Akasya Dergisi'nin 1908 yılında çıkan 98.sayısında*"Farmasonluk, Yahudi düşmanlığından uzaktır.Yahudiler müsavi haklarla localara girmekte serbesttirler"*açıklamalarıyla konuya ışık tutulmuştur. [578]Yahudilerin de yer aldığı mason localarının, aktif bir şekilde Osmanlı'nın son zamanları ve Cumhuriyet döneminde yardım faaliyetlerine katıldıkları tespit edilmiştir.Bölge Locası Osmanlı Devleti zamanında Yahudi Cemati'nin çoğunlukta olduğu mason localarından birisidir ve 1911 yılından itibaren aktif çalışmıştır.Yahudi doktorların kurduğu dispansere yardım,Hamenora Dergisi'nin yayınlanmasına katkı,Yahudi Cemati'nin nüfusunun istatiksel sayımının yapılması, büyük bir kütüphane kurulması için yardım,Balat yangınından zarar gören Yahudiler'e yardım bunlardan bazılarıdır.1923'de Benoth Berith Kadınlar Kulubü'nün kurulmasına,1932'de Benoth Berith Gençler Kolu'nun kurulmasına yardım etmiştir.Edirne Locası Yahudi Cemati'nin localarından diğeri olarak 1926'da Yahudi Hastahanesi'ni, Avi Yetoumim Yetimhanesi'ni,Küçük İstikraz Sandığı'nı, Tasarruf Sandıkları'nı yardımlaşma amacıyla kurmuştur.[579]

Cumhuriyet döneminde aktif çalışan localar Muhterem Mahfili ve Zühal locasıdır.1927 yılında Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne Muhterem Mahfili tarafından mabedlerinin açılış merasiminde 75.53 lira ile Amerika'lı kardeşlerin ziyaretleriyle toplanmış 18 dolar ve 13 lira tahsis edilmiştir. [580]Zühal Locası ise 1929'da İzmir'deki muhtaç öğrencilerin evlerine dağıtılmak suretiyle sürekli

---

[576]Namık Sinan Turan,"Atatürk Dönemi Dış Politikasında Ortadoğu'nun Yeri Üzerine",**Ortadoğu Etütleri**, Ocak 2010, C.1, S.2,s.s. 26- 30

[577]J.Palao,S.Hutin,**Tarihte ve Günümüzde Masonluk**,Örgün Yayınevi,İstanbul,Aralık 2012,s.s. 401-403

[578] İlhami Soysal ,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar,**Derin Yayınları, 6.b., İstanbul, 2010,s.71

[579]Rıfat Bali,"Bir Yahudi Dayanışma Kurumu,B'naı B'rıth XI.Bölge Büyük Locası Tarihçesi ve Yayın Organı Hamenora Dergisi",**Müteferrika**, Bahar Yaz 1996,S.8-9,s.s.47-50 Bkz.Ek:4-5-6'da yardımlar ve Yahudi Cemaati'nin diğer locaları yer almaktadır.

[580]Suha Umur,"Nur-u Ziya Sokağında Ellinci Yıl",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1979,S.31,s.64

beslenme,elbise,ulaşım yardımları dönemin gazetelerinde masonluğun şefkat hizmeti olarak yardımlaşması olarak yansımışlardır.[581]

Masonluk öğretisindeki kardeşlik ve yardımlaşma algısı dernek ve cemiyet şeklinde örgütlenme boyutunu da oluşturarak masonlara daha çabuk ulaşmayı ve mason kardeşleriyle işbirliği yapmayı hedeflediler.Azınlıklar, Levanten ve Türk masonlarının bazıları Abdülhamid döneminin baskıcı yönetimine karşı gizlice toplanıp birleşerek önce kulüp,kumpanya yardımlaşma derneği şeklinde örgütlenerek işbirliği içine girdiler.Bu örgütler Avrupa devletlerinin ekonomik desteğiyle cemiyetler haline dönüşecektir ve amaçları dönemdeki algılarını yansıtacaktır. Bunlar, bağımsızlık isteği,meşrutiyet isteği,esnaflarla burjuva oluşturma, kimsesiz ve fakir çocuklara yardım,Türkçülüğü her alana yaymak vb.dir.Osmanlı'da ilk cemiyet kavramını kullanarak örgütlenenler içinde masonlarda bulunmaktadır.1.Meşrutiyet Anayasası 13.maddesiyle sadece ticari örgütlenmelere hak tanınmıştır.2.Meşrutiyet Kanun-i Esasi ile her türlü cemiyet ve örgüt kurmayı güvence altına almıştır.[582] 2.Meşrutiyet'in ilanından sonra pek çok Gayr-i Müslim ve Türk olmayan unsurlar ile, Türk olup da Osmanlı Devleti'nin aleyhinde faaliyet gösteren kimseler tarafından cemiyetler kurulmuştur.Kurulan bu cemiyetlerden çoğu siyasi ve yıkıcı maksatlıdır ve siyasetleri, ordu ve okullara kadar yayılmıştır.İttihad ve Terakki tarafından, 3 Ağustos 1909'da Cemiyetler Kânunu çıkarılmıştır.8 Ağustos 1909'da, 1876 Anayasası'na eklenen 120.madde ile"*Osmanlılar'ın, Hakk-ı ictimâ'a mâlik*" oldukları belirtilir.Böylece bölücü ve ahlâka aykırı cemiyet kurulması yasaklanırken, cemiyet kurmak için izin gereksizken açılınca hükümete bildirilmesi zorunlu hale gelir. [583] Osmanlı Devleti'nin mason cemiyetlerini denetleme ihtiyacı duydukları tespit edilmiştir.Bunun nedenleri içinde gizlice kitap basmaları ve toplantı yapmalarını engelleme anlayışı olduğu görülmektedir.Osmanlı'da cemiyetlerin denetim altına alınmak istemesine ilişkin olarak mevcut bazı belgeler söz konusudur: Nitekim"*Cebel-i Lübnan'da bulunan Fenikye Mason Cemiyeti azasının hiçbir mahalde ictimaına meydan verilmediği (...)*" bilgisi çok ilgi çekicidir. [584]

[581] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları,1.b.,Ankara, 2008,s.225,226
[582]Hülya Argunşah,**2.Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı,** Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2405, Eskişehir ,Ekim 2011, s.5
[583]Zafer Toprak,"1909 Cemiyetler Kanunu",**Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları,C.1,İstanbul 1983,s.206. k.y.y.,**Türkiye'de İfade Özgürlüğünün Önündeki Yasal Engeller**,Liberal Düşünce Topluluğu,s.1,2
[584] **BOA**,Y.A.HUS,265/96,17 Ra 1310(Hicri)

"*İskenderiye'den Haleb'deki Kilyon Miçoton'a gönderilmişken ele geçen mason cemiyetine girenler ve girecek olanları vesair hususatı hakkında münderecatında encümence mahzur bulunmamakla beraber masonların memlekette vücud bulup kitap neşr etmeleri siyaseten olmasının Babıali'ye ait olduğu(...)*" işaret edilen bir başka konudur.[585] Dönemin yazışmalarından,"(…)*yapılan davet üzerine yüz kişinin Cuma gecesi Mason Cemiyeti'nde hazır bulunmak üzere Atina'dan Dersaadet'e geleceği Klark imzasıyla Dersaadet'in acentesi namına çekilen telgrafta beyan olunmuş olduğundan memlekette bu tür toplantıların yasak olması hasebiyle bunların azimetlerinin engellenmesi(...)*"bilgilerine ulaşmak da mümkündür.[586]

Ayrıca mason cemiyetlerinin zararlı faaliyetleri önlenmek istenmektedir. Döneme ilişkin bir başka belgeye göre,"*Amerika'da Kansas şehrinde mukim P.F.Nişanyan'ın İzmir'deki validesine gönderdiği mektup içindeki mason kıyafetiyle çıkartmış olduğu fotoğraf cemiyet-i fesadiyeye mahsus bir resim olduğu zannedilerek iki biraderi tevkif olduğundan icray-yı icabı Hariciye Nezareti'nden izhar olunarak Nişkiyan biraderleri yalnız bu resim maddesinden dolayı tevkif olunmuş ise yolların açılması ve mahud resim ellerinden alınıp imha ettirilerek keyfiyetin inhası(...)*" ifadeleri bu gerçeğe işaret etmektedir.[587] "*Beyrut eşrafından Hasan Efendi'nin reisliğinde teşkil edilen mason cemiyetinin zararlı faaliyetleri hakkında Osman imzasıyla yapılan ihbar üzerine gerekli tahkikatın icrası(...)*"[588];yine "*Mason cemiyetinde hazır bulunmak üzere Atina'dan İstanbul'a geleceği haber alınan eşhasın azimetlerinin ve bu toplantının men edilmesi(...)*"[589] ya da "*Baalbek'de faaliyet gösteren mason cemiyetinin önünün alınması için memurların tebdili lüzumuna dair Baalbek ahalisinden Abdülmecid Hüseyin'in arizisi(...)*"[590] konuya ilişkin ayrıntılar arasında sayılabilir.Dikkat çekilecek diğer bir husus cemiyetlerin kapatılıp taşınma konusunun devletin sürekli resmi ilgi ve takibi altında olduğudur.[591]

Bir çok araştırmacının ve Mason dergilerinde Türk masonların kurduklarını belirttikleri yardımlaşma cemiyetlerinden birisi de Himaye-i Etfal Cemiyeti'dir. İlk araştırmaya göre,masonlar tarafından,1917'de Himayeyi Etfal Cemiyeti İstanbul'da

---

585 **BOA**,MF.MKT,103/97,22 Ra 1306(Hicri)
586 **BOA**,BEO,2510/188218,17 Z 1322(Hicri)
587 **BOA**,BEO,397/29743,29 L 1311(Hicri)
588 **BOA**,DH.MKT,63/13,18 Ca 1311(Hicri)
589 **BOA**,Y.AHUS,484/88,17 Z 1322(Hicri)
590 **BOA**,HR.TO,396/42,25 1891 (Miladi)
591 **BOA**,Y.PRK.UM,25/31,16 S 1310(Hicri)

açılır. [592] Orhan Koloğlu'nun araştırmasına göre,Necat Mahfili'nin girişimiyle Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. [593] Başka bir kaynakta ise,Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulmasında masonların etkili olduğu, kurucularından bazılarının mason olduklarına dair iddialar yer almaktadır. [594] Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucularının isimlerinin bazılarını sayabilmek mümkündür.İstanbul Mebusu Doktor Adnan Bey, İzmir Mebusu Yunus Nadi Bey, Sinop Mebusu Doktor Rıza Nur Bey vb. [595] Cemiyetin amacı ise"*I. Dünya Savaşı ve onu izleyen (...)savaşların, ülkemizde doğurduğu yıkımlardan olmak üzere, şehit çocukları ile bakım ve korunması millete kalan diğer sıkıntılara ve felaketlere uğramış çocukların, milletçe korunması ve yedirilip içirilmesi(...)*" [596] şeklinde belirtilmiştir.Çocuk Esirgeme Kurumu'nun gelirlerini;devlet yardımları,yurtiçi ve yurt dışından toplanan bağışlar, kurumun gayri menkullerinden elde edilen gelirler,Kavacık ve Bartın içme suyu ve gazoz gelirleri; kurban, zekat ve fitre gelirleri, kurum tarafından bastırılan şefkat pulları; eşya piyangoları; balo, gösteri ve eğlenceler; yarış ve sergiler; üyelerden toplanan aidatlar oluşturmaktadır.[597]

1914'de masonlar tarafından kurulan Topkapı Fukaraperver Cemiyeti ve 1926'da İzmir'de yine masonlar tarafından kurulan Yetimlere Yardım Cemiyeti'nin de masonik hayır ve hasenat kapsamında bireysel olarak masonların topluma şefkat hizmetleri yaptıkları belirtmeleri mason olma ihtimallerini artmıştır.[598]Ayrıca fakirlik sebebiyle okutulamayan çocukları bir okula vermek ve onların kitaplarını almak gibi yardımları kapsar.Dernek,cehaleti ortadan kaldırmak isteğiyle dikkat çekmektedir.[599]

Mason olduğunu düşündüren milliyetçi Türk Ocağı ise, masonlukla paralel olarak gelişir ve 1912'de kurulmuştur.İlk kurucuları Askerî Tıbbiye talebelerinden Tevfik Fikret'le birlikte 18 kişidir.Resmi yazışmalarda yabancı ve azınlık okul ve şirketlerinin Türkçe kullanmasını istemişlerdir ve Ziya Gökalp Hars kavramını

---

[592] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları, Ankara,1.b., 2008,s.225

[593]**Sabah**,Orhan Koloğlu,14 Mart,2005

[594]Davut Elmacı,"Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarının Yerinden Yönetim Birimlerine Devrine İlişkin Çalışanların Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Ankara Kasım, 2007,s.s.42-45

[595]Makbule Sarıkaya,"Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi** ,S.34, Erzurum ,2007 ,s.321,322

[596]Makbule Sarıkaya,**a.g.m.** ,s.321,322

[597]Davut Elmacı,**a.g.t.**,s.42-45

[598] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları, Ankara, 1.b.,2008,s.225

[599]Levent Eraslan- Umut C. Karadoğan,"Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Eğitim Temalı İlk Gençlik Örgütlenmeleri,"**Gençlik Araştırmaları Dergisi** ,Yıl: 1,C.1 ,S.1 ,2013 ,s.s.46-67

getirmiştir. [600] Ziya Gökalp,dilde Türkçülük için Genç Kalemler Dergisi'ni yayınlar. [601] Mizan, Halka Doğru, Türk Sözü,Türk Yurdu,Yeni Mecmua, Yeni Fikir,Yeni Mektep gibi gazeteler Türk Ocağı'nın diğer yayın organları olmuştur. Talat, Enver , Cemal Paşalar ve bazı Osmanlı Hanedanına mensup kişiler hem manen hem de maddeten Türk Ocağı'na yardımlarda bulunmuşlardır.Beyazıt'ta oluşturulan Türk Ocakları'nın bürosuyla Darülfünun öğrencileriyle ilişkiler kurulmuştur.[602]

Türk Ocakları ülkede köycülük hareketini başlattılar.Köycülük hareketinin amacı inkılâpları halka benimsetmek, diğer amacı ise sağlık hizmetlerini köylüye ulaştırmaktır. Türk Ocakları köycülük çerçevesinde, 1926 yılından itibaren on üç köyde sağlık hizmetleri vermiştir.Ankara Türk Ocağı Solfasol ve Kalaba'da sıtma hastalığıyla mücadele başlatılmıştır.Yirmi dokuz Türk Ocağı şubesi dispanserlerde sağlık hizmeti vermiştir.Ayrıca Bursa Türk Ocağı İsabey'de, Adana Kürkçüler, Ankara Ocağı Çakallar Köyü'nde örnek köy kurmaya çalışmışlardır. [603] 18 Mart 1919'da Köycüler Cemiyeti kurup, Halka Doğru Dergisi'ni yayın aracı olarak kullanmışlardır. [604]Halka Doğru Dergisi'nde amaç, Anadolu halkını temsilen ihtiyar bir kadının rüyası ile bilimsel kitaplardan halkın bir şey anlamadığını anlatmaktır.Böylece halka gidilmesine işaret eder."(...*)Siz anlamadığım lügatlerle dolu yığın yığın kitaplar,cerideler çıkardınız.Ben Aşık Garip'ler, Kerem'ler, Köroğlu'lar düzerek ruhumu onlarla avuttum.*"Ayrıca yeni Köroğlu imgesini çıkarırlar ve Köroğlu çağa uygundur.Yeni, faal ve üretken bir zümre yaratmak için Avrupa gerçekliği ile toplumu etkilemelidir."*Bugün her köyden Köroğlu çıkmak lazım; fakat dağlarda bayırlarda gezip ötekine, berikine sataşmak için değil.Bugün Köroğullar'ı köylüleri mültezimlerden,murabahacı çorbacılardan kurtarmak için adam öldürücü silahlarla değil, akıl ile fikirle silahlanmalıdır*".Nitekim oluşturulan eserlerle orta sınıf ve münevver halkçılık oluşturulmak istendiğine işaret eder.Halkı tanımak ve bilinçlendirmek için halka doğru çalışmaları başlattılar ve bu bağlamda

---

[600] Ramazan Hurç,"1908-1918 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nde Siyasi Hareketler",**Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**,15, 2010,s.161,162

[601] Nermin Kılıç,"Atatürk'ün Türk Ocaklarındaki Konuşmaları",**Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** ,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Bolu ,2006,s.21.Nizam Önen ,"Turancı Hareketler: Macaristan ve Türkiye (1910-1944)",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**Doktora Tezi, Ankara,2003

[602] Nermin Kılıç,**a.g.t.**,s.21

[603] Şeyda Özçelik,"Türk Ocakları ve Eğitim" ,**Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eylül 2010,Adana,s .122

[604] Nermin Kılıç,**a.g.t.,**s.29

aydınlar köy ziyareti yapmaya başladılar. [605] Yeni Mecmua avam ya da ahalî sözcükleri yerine halk sözcüğü kullanır ve halkçılık ve dayanışmacılık kavramları aktarılır. [606] Yeni Fikir Dergisi ise,Türklüğe ait yazılara yer vermektedir."*Milleti istibdat belasından kurtarmak için ilk hürriyet sancağını açan ve senesinde nice efkârı, vicdanı hür olanları çeken Manastır'da, bazı düşman cereyanları sükûtlar ve ihanetlerle maksatlarına doğru yürürken bir samimi lisan da Türk gençlerine Yeni Fikir, Yeni Fikir diye bağırıyordu*"ifadeleriyle Yeni Fikir'in çıkarılma amacı paylaşılır.Yeni Fikir'in en belirgin iki özelliği tarım ve tarım eğitimine verdiği önem ile Türkçülüğüdür.Vatan ve millet sevgisini geliştirmek maksadıyla dergi yazarları makaleler, şiirler ve hatta marşlar kaleme almışlardır.Eğitim sistemimizin sağlıksız öğrenciler yetiştirdiğini,bu sağlıksız öğrencilerin ileride büyüdüklerinde,asker olduklarında vazifelerini tam olarak yapamacaklarını vurgular.[607]

Türk Ocaklarının eğitim alanında ve Milli Mücadele döneminde aktif çalışmaları olduğu tespit edilmiştir.1913'de göç eden Selanik Sultanisi İttihat ve Terakki okullarından, 25'e yakın talebe İzmir Türk Ocağı'nın himayesine alınmış, yiyecek ihtiyaçları ve okul masraflarının karşılanması için yardım sandığı oluşturulmuştur.Yine Selanik'ten kaçan hukuk talebelerinin korunması,bu talebelerin isteği ile İzmir'de Hukuk Mektebi açılmasını Türk Ocağı başlamıştır. Millî Kongre Cemiyeti ve Millî Türk Fırkası gibi kuruluşların oluşmasına yardımcı olan Türk Ocağı, Redd-i İlhak Cemiyeti tarafından İzmir'de merkez yapılarak çalışmalarda bulunulmuştur.14 Mayıs 1919'da Türk Ocağı'nda yazılan Redd-i İlhak Beyannamesiyle,İzmir halkı mitinge davet edilmiştir.18 Mayıs 1919'da Türk Ocağı'nda Fatih Mitingi için hazırlıklar yapılmıştır.[608]

Cumhuriyet döneminde Türk Ocakları Atatürk İnkılapları'nın ve yeniliklerin en büyük destekçileri ve lideri olmuşlardır.Harf İnkılabı'ndan sonra okuma yazma seferberliğine destek oldular.Ders kitaplarına tarih konuları ve Ziya Gökalp'ın çabalarıyla okullara sosyoloji dersi getirilmiştir.Türkçe'nin, Türk tarihinin azınlık ve

---

[605]Mehmet Özden ,"Halkçı Müneverler Platformu:Halka Doğru Dergisi (1913-1914)", **Milli Folklor**, Yıl, 23, S.89, 2011, s.y.

[606] Zafer Toprak,"20. YY Osmanlı Tarihi Psikoloji'den Sosyoloji'ye Türkiye'de Durkheım Sosyolojisinin Doğuşu,"**Toplumsal Tarih**, S.238, s.s.22-32.

[607] Bülent Varlık,"Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,**C.1,İletişim Yayınları, İstanbul ,1985, s.119.Mehmet Salih Erkek,"Osmanlı Devleti'nde İlk Türkçü Eğitim Dergisi: Yeni Fikir",**History Studies** ,Volume 4/1 ,2012, ,s.199

[608] Nermin Kılıç,"Atatürk'ün Türk Ocaklarındaki Konuşmaları",**Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Bolu ,2006,s.37

yabancı okullarda zorunlu ders olarak,Türkçe okutulmasını sağlamışlardır.Öğretmen yetiştiren okullarda Türkçe dışındaki dillerin ikinci plana itilmesi, devlet memuriyet sınavlarında Türkçe dersinden sınava girilmesi ve Türkçe dersinin saatinin arttırılması bunlardandır.[609] Ankara Türk Ocağı salonunda yeni modern yaşamla erkekli kadınlı baloların düzenlenmesini,çok sesli Batı müziği için Cumhurbaşkanlığı Orkestarası'nın kurulmasını Türk Ocağı gerçekleştirmiştir.[610]

Türk Ocağı'nın bazı kurucu ve üyelerinin mason localarında üye olmaları masonluk tartışmasını başlatmıştır.Ankara'da 1927'de Türk Ocakları Merkez Kongresi'nde Hars Heyeti'nden Burhanettin Develioğlu ve yetmiş kadar arkadaşının Milli Türk Ocakları'na intisap edip edemeyeceklerine dair bir önerge hazırlamıştır. Delegelerden mason Tevfik Remzi ve Mehmet Emin Yurdakul'un, masonluğun amacı ve temel ilkeleri hakkında Burhaneddin Develioğlu'na ricaları ile gerçekleşmez ve Burhanettin Develioğlu da mason olur.Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver, konuşmasında masonluktan bahsetmektedir. "*Kadim ve tarihi Franmason Cemiyeti ise,kendi umdeleri dahilinde mütemadiyen büyümekte , teşkilatını her tarafa yaymaktadır(...)Bunların bazıları ile tearuz halindeyiz. Bazılarına karşı ise deruni ve samimi bir incizabımız var.* " Masonlukla ilgili görüşünü açıklamış,yayılmasından endişe duymuştur ve Türk Ocakları'ndaki masonların varlığıyla ayrılık ve birliktelik yaşadıklarını belirtir.

Masonluk aleyhtarı yayınların başlaması ile Türk Ocakları'nın kapatılması gündeme gelir.[611]Rusya'nın, Türk Ocakları için hazırlanan marşlarda,"*ulusal sınırları zorlayan ve dünyaya taşmak isteyen*" duyguların izleri görüldüğü için, Ocakların Rusya'daki Türkler'le fazla ilgilenmesini istemediği ve bu yüzden de Türk Dışişleri'ne bildirmiştir.Yine Hamdullah Suphi,Ahmet Ağaoğlu gibi Türk Ocakları'ndan bazı kişilerin Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda olmaları rahatsızlık konusu olmuştur ve bu gelişmeler sonucunda Türk Ocakları kapatılmıştır.[612]

Azınlıklar ve yabancılar Avrupa desteği ile Osmanlı ülkesinde oluşturdukları burjuvazi faaliyetlerini devam ettirmek ve daha güçlenip misyonerliğe,emperyalizme

---

[609] Şeyda Özçelik,"Türk Ocakları ve Eğitim",**Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (**Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Eylül 2010, Adana,s. 122

[610] Tahir Kodal,"Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları",**A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 52**, Erzurum, 2014, s.s.295-314

[611] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları,Ankara,1.b.,2008, s.258,259.Osman Zeki Koylan, "Hatıra Defterimden",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1983,S.48,s.27

[612] Seda Bayındır Uluskan,"Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları", **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi** ,Ankara,2010 s.35,39

ve masonluğa hizmet etmek için birleştiler. Bunlardan ilki,mason olduğu iddia edilen işci cemiyeti İtalyanlar'ın Operaj Örgütü,Societa Opera'dır.İşçi Yardımlaşma Derneği'nin birçok üyesinin mason olduğu ifade edilmektedir.1865'de İtalyan işçiler, koleralılar yararına fon oluşturmaya çalıştılar ve Cafe Concordia'da bir konser düzenlediler. [613] Cemiyet mason localarıyla ortak hareket etmişlerdir ve cemiyet üyelerinin büyük bir kısmı mason locası üyesidirler ve kolera salgınında masonlarda fon oluşturanlar içerisindedir.Cafe Concordia'da düzenlenen konser bildirilerinde mason locasının katkıları ibaresinin yer aldığı belirtilmektedir.[614]Loca İtalyan İşçiler Derneği'nin üyelerinin çocuklarını İtalyan okullarına yerleştirmeye çalışmıştır.[615] Koloğlu'na göre, başkan ve yardımcısı da masondurlar.[616]

Kuruluşunda masonların da yer aldığı zararlı cemiyetlerden birisi de, Etniki Eteria Cemiyeti'dir. [617] Dostlar Cemiyeti anlamına gelen bu cemiyet,1814'de Odessa'da kurulmuştur.Kurucuları arasında Emmanuel Ksanthos adında bir mason locası üyesi de vardır.Osmanlı topraklarını bölüp yönetmek isteyen yabancı mason güçler Osmanlı'da yaşayan azınlıkları Fransız İhtilali'nin milliyetçilik akımını kullanarak isyan ettirdiler, parasal destek sağladılar.Yapılan balolarda yardım kampanyalarıyla masonluğu güçlendirdiler. [618] Yine iddiaya göre cemiyetin kurucularından olan Ksanthos bir mason ve gizli oluşumları bilmektedir.[619]Atina Mason Locası'nın Girit Komitesi'nin iddialarını desteklemek için Antuvan Panazi adlı bir şahsın Avrupa'ya seyahate çıkarıldığı ve bu seyahati İtalya'dan başlayacağı Osmanlı Arşivleri'nde geçmektedir.[620]Başka bir Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgesi ise,"*Yunan meselesinde masonların bağımsız tebaa istediğini(...)*"bilgisi ile konuyu ispatlamaktadır.[621]

---

613 Angelo Iacovella,**Gönye ve Hilal İttihad-Terakki ve Masonluk**,(Çev.:Tülin Altınova),Tarih Vakfı Yurt Yayınları,2.b.,İstanbul,Mart 2005,s.s. 10-14
614 Nalan Yıldız Özgül,**Sırra Kalem Basan Haşşaşilerden Jön Masonlara,**Kamer Yayınları, İstanbul,2014,s.237
615 Angelo Iacovella,**a.g.e.**,s.s. 10-14
616 Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar(1905'e Kadar),**Gür Yayınları,1.b.,İstanbul ,1991,s.177
617 Semih S.Tezcan- İsmail İşmen,**İlk Türk Masonları ve Sultan Murad V**,Mimar Sinan Yayınları, No:22, 1998,İstanbul,s.26
618 Bülent Akyay,"Tesalya Meselesi (1881)",**Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) , İzmir 2001,s.y.
619 Necla Günay ,"Filiki Eterya Cemiyeti ",**Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 1, 2005),s.274
620 **BOA**,Y.A.HUS,237/41,09 Z 13
621 **BOA**,Y.PRK,YKM,25/5,1

2.4. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ekonomi - Burjuva Algısı

Osmanlı Devleti'nin 17.yüzyılda başlayan Duraklama Dönemi 18.yüzyılda tam anlamıyla kendini göstermektedir.1740 yılında kapitülasyonlarının Belgrad Anlaşması'ndan sonra Fransa'ya verilmesiyle sınırsız hale getirilerek,Osmanlı Devleti'nin bir iç pazara dönüşmesinin yolu açılmıştır.Osmanlı Devleti ilk kez Kırım Savaşı sırasında İngiltere'den borç alarak dış borçlanmayı başlatmıştır.Diğer taraftan 19.yüzyılda İngiltere ile yapılan Balta Limanı Ticaret Anlaşması,Osmanlı Devleti'nde II.Mahmut'un oluşturduğu yeddi vahit denilen maddelerin yasağı ve gümrük vergisinin %3 olması kuralını ortadan kaldırarak Osmanlı Devleti'ne telafisi imkansız ekonomik zararlar vermiştir.[622]Osmanlı'da azınlıklar, Levantenlerle birlikte burjuvaziyi oluşturmuşlardır.Amerika'da ise burjuvazi kendi dinini (Püritenizm) oluşturur ve çok çalışmayı destekler ve Eski Ahit'e dayandığından masonluğu geliştirir.Bu gelişme ve inanç sistemi ise Osmanlı'ya da masonlukla taşınır. Masonlar; siyasetçi, bankacı, ilim adamı, gazeteci gibi adamlarını, Osmanlı'nın elitlerini mason yapmak ve kendi localarına almak için yarış yaparlar.[623]

19. yüzyılda Tanzimat'la başlayan çağdaş yaşam isteği ile Osmanlı toplumu, Batı yaşamını Osmanlı'ya getirmeye çalışır.Özellikle Avrupa'da görev yapan diplomatlarımız ve İstanbul'da görevli Avrupalı diplomatlar da, Beyoğlu'nu geliştirirler ve Galatasaray Sultanisi'nin Beyoğlu'nda açılması buranın önemini daha da artırmıştır.Beyoğlu'na Batının, tiyatrolarını,cafelerini,otellerini ve kıraathânelerini getirdiler ve kulüplerin ilk örneklerini kurdular.Buna karşılık, İttihatçılar'ın bir toplantı merkezi olarak bir mason locasında buluşmaları kulüp anlayışının Türkler'de olmadığını kanıtlar ve ilk masonluğun Osmanlı'da diplomatlar sayesinde kulüp şekliyle oluşum aşaması yaşadığını ortaya çıkarmaktadır.[624]

Tanzimat'la hukuk alanında yapılan yenilikler ekonomiyi de etkiler.1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'ne Gökbilgin, taklitçilik taşımayan kendine has özel bir başarı olarak değerlendirir.Nitekim,özel mülkiyete geçiş aşaması denilebilir. [625] Tanzimat'la bankerlikle birlikte üniter bir para sistemi ortaya çıkmıştır.Bankerlik ise,

---

622 Cihan Özgün,"Osmanlı Ekonomi Politiğine Kısa Bir Bakış (XVIII- XIX. Yüzyıllar) ",**Tarih Okulu**, S.1, Sonbahar 2008, s.8

623 Ömer Aytaç,"Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar",**F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi** ,C. 12 ,S.1, 2002s.236

624 Nalan Özgül, **Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Masonlara**,Kamer Yayınları,İstanbul 2014,s.389,390

625 Tayyib Gökbilgin,"Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilatına Etkileri", **Belleten**, C. XXXI, 7, s.109

tarım ekonomisine bağlı olarak meydana gelen açık yüzünden borç alınması ile başlanmıştır.19. yüzyıl İstanbul'daki kent yaşamı, mağazaları bir burjuva yaşamı olduğunu gösterir.Tanzimat'la birlikte masonların bankerlik ve bankacılıkla Osmanlı'da nasıl elit tabakayı oluşturdular ise,aynı zamanda şehir yaşamını Osmanlı'ya taşıdılar ve orta direk denilen sınıfın ilk örneklerini oluşturdular. Levantenler ise kapitülasyon zırhı ile Osmanlı ekonomisine hakim olurken tarımla geçinen Osmanlı ekonomisini kendilerine bağımlı hale getirdiler.Osmanlı vatandaşlarının yabancı dil bilmemeleri işlerini kolaylaştırmaktadır.Nitekim, Osmanlı'da orta sınıfın gelişmesinde, güçlenmesinde bankerlik önemlidir ve Levantenler,Ceneviz ve Venedikli tüccarların Osmanlı topraklarına yerleşip Osmanlı'da Gayrimüslim topluluklarla evlenmeleriyle bir toplumsal katman oluştururlar.Bunlar Osmanlı'nın orta kesimi dediğimiz sınıfı oluşturur ve Osmanlı'ya modernite kavramını getirirler.Zafer Toprak ise,Bankerleri'nin orta sınıf oluşturmalarına ve masonluk yönlerine ışık tutmaktadır."*Hemen hemen bütün diğer bankerlerin de benzer filantropik uğraşları olduğunu görürüz.Okullara baktığınız vakit, aslında bunların hepsinin arkasında belli bir birikim var, o nedenle aslında bu tür birikim süreci de filantropiyi getiriyor kanısındayım.Bankerlik ve orta katmanların, mason localarının çok önemli bir rolü var.*"Çünkü masonluk Osmanlı'nın zengin burjuvazisinin toplandığı yer olmuştur.Osmanlı'nın elitleri Avrupa'daki gibi bir üst sınıf içinde olmak için yarışmışlardır ve bunun altında yatan ise iyi bir imaj ve büyük güç olmak isteğidir. [626] İstanbul'un Galata semtindeki hanlarda büroları bulunan bu bankerlerin hepsi, Avrupa'nın büyük banker ve tüccarları ile ticari ilişkiler yapmaktadırlar.Diğer taraftan devlet adamlarıyla devlete borç verdiler ve Galata Bankerleri'ni oluşturdular.[627]Nitekim Osmanlı Devleti Galata Bankerleri'nden iç borç almak için esham denilen senetler oluşturmuştur.[628]

Zenginleşen Galata Bankerleri Osmanlı Devleti'nin ilk bankası 1849'da Bank-ı Dersaadet olarak bilinen İstanbul Bankası'nı açtılar.Galata Bankerleri Osmanlı'da modernite oluşturacak modern şehirleşmenin oluşmasına da katkıda bulunmuştur.Tabiki kendilerinin yaşadığı Pera'yı geliştirerek Osmanlı içinde küçük

---

[626]www. Kamondo_paneli_nora abarşiv.com

[627]Murtaza Köse,"Osmanlı'da Borsa ve Galata Bankerleri'nin Devletin Mali Yapısındaki Yeri,"**A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**,S.18,Erzurum 2001,s.s.229-251.Kaya Bayraktar", Osmanlı Bankasının Kuruluşu",**C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 2, 2002,s.s.71 -86

[628]Mehmet Seyitdanlıoğlu,"Türkiyede Liberal Düşüncenin Doğuşu ve Gelişimi",**Liberal Düşünce**, S. 2 ,İlkbahar 1996,s.y.

bir Avrupa'yı ve sosyal yaşamını taşımışlardır.Galata Bankerleri Galata'nın 1855'te İntizamı Şehir ismindeki belediye reformuna katılırlar ve şehirde Altıncı Daire yöresinde, ışıklandırma, kaldırım, sokak düzleştirilmesi, yeni hanların kurulması faaliyetlerinde bulunurlar. [629] Galata Bankerleri içerisinde en meşhur olanı Kamondolar Galata'da 9, Eminönü'nde 1 tane Kamondo Hanı vardır,İstanbul'daki dört banka kiracısı olmuştur.İstanbul'da Kamondolar, [630] Osmanlı ekonomi piyasasında için rol modeldir ve Rothschild'leri örnek almışlardır.Komandalar Osmanlı'da ilk azınlık esnaf birliği olarak nitelendirilebilir.Yabancı esnaf olarak varlığını sürdürmesi bu birliğe girmesiyle belirlenmektedir ve ilk sivil toplum örgütü de diyebiliriz.

1863'de Bank-ı Şahane-i Osmani kurularak ,Osmanlı Devleti'nin merkez bankası görevini görmüştür.Ulaşım sektöründe Osmanlı'da Galata Bankerleri'nin söz sahibi olduğu tespit edilmiştir.Şirketi Hayriye'nin kuruluşuna katılırlar,İstanbul'un ilk tramvayını oluştururlar. Tramvayda çalışacakların eğitimi için Abraham Behor La Société des Tramways de Constantinople isimli okulu 1870'de kurar ve vagon imalathanesi açarlar.Osmanlı'da ulaşımı kendi çevrelerinde geliştirdiler ve işlerini kolaylaştırmak için ilk kez İstanbul'a tramvayı ve okulunu getirmiş oldular.

Kapitülasyonlar Osmanlı'nın ekonomisinde açık meydana getirir. Kapitülasyonlara göre üretici ya da tüccar vergi mükellefi olurken, yabancı tüccar vergiden muaf tutulur.Bu durum Osmanlı'da bankacılığın kurulmasını hızlandırır ve sonuçta zenginleşen azınlıklar, fakirleşen Türkler olur.Galata Bankerleri,19 Kasım 1871'de yürürlüğe giren Dersaadet Tahvilat Borsası Nizamnamesi'yle resmî borsa piyasasını da ele geçirirler.İstanbul'da Galata Bankerleri ekonomiye hakim iken İzmir'de de durum pek farklı değildir.Önemli mesleklerde azınlıklar bulunurken, Türkler'in tarım ve hayvancılıkla ve zanatkarlıkla uğraşmıştır.[631] Ali Suavi Ulum Gazetesi'nde *Maliyeye Dair Mutalaa* makalesinde azınlıkların ekonomiye hakim olmalarını*"(...) bunca milyon Hıristiyan tebaadan maliyeye hizmet eden fakat iki milyon nüfusdur.İmtiyazat var hele şu ecnebilerin ve onların himayelerinde(...)"*

---

[629] www.Kamondo_paneli_nora abarşiv.com

[630] 1863 yılında kurulan Osmanlı Bankasına rakip olarak, Kamondolar diğer bazı Galata bankerleriyle birleşerek "Osmanlı İmparatorluğu Şirket-i Umumiyesi"ni kurdular.Avrupa'daki gelişmeleri yakından izleyen Abraham Salomon de Kamondo, İstanbul'daki Yahudi cemaatinin Osmanlının yönetim dili olan Türkçe ve ticaret dili olan Fransızca olan okul açtı.Bkz. Taner Timur, "Bir Osmanlı Banker Ailesi: Kamondolar", **Tarih ve Toplum,** C.13,S.74, 1990

[631] www.Kamondo_paneli_nora abarşiv.com

cümleleriyle eleştirir.[632] Borçlanma Osmanlı Devleti'nin ekonomisine en büyük zararı vermiştir.1872 yılı bütçe rakamlarına göre devletin iç ve dış borç toplamı 138.674.780 iken bunun senelik borç faizi 8.467.485 liradır ve devletin toplam gelirlerinin 20.700.000 lira olduğu belirtilirse devlet bütçesinin neredeyse yarısının borç ödemesine ayrıldığı anlaşılmaktadır. [633] Sonuçta Avrupa ve bankerlerin kontrolündeki Osmanlı ekonomisi 1875'te iflas eder ve 1881'de de Düyunı Umumiye denilen mali denetim kurulmuştur.[634]

Osmanlı'da mason localarının ekonomiye etkileri ulaşım ve madencilik sektörü ve Siyonizm konularında olduğu tespit edilmiştir.Demiryollarının yapımını yabancılara verirken maden çıkarma imtiyazı ile kendi madenimizi satın alır duruma geleceğiz.Mesala,Osmanlı'da yaşayan Alman masonlardan genellikle ulaşım sektöründe yararlanılır ve Pera basınından Stambul sahibi Alman M. Hugue, Anadolu Demiryolları Genel Müdürü olarak 3 Ocak 1908'de Türk Hükümeti'ne Kurban Bayramı için iki yüz bir liralık bir borç vermiştir.Borç para ile çalışanların maaşları ödenecektir ve Haydar Paşa Pendik yolu onarımı 4 milyon,Haydar Paşa Konya hızlı tren hattı için 8 milyon, Konya Ovası'nı kurutmak için ise 20 milyon harcanmıştır. [635] Alman sermayesi Deutsche Bank ile yol yapımını başlatır ve Deutsche Bank Rumeli demiryolu ile Selanik-Manastır demiryolu imtiyazını elde eder.Ayrıca Almanlar, 1890'da yaklaşık 2000 kilometrelik bir demiryolu ağının imtiyazını kazanarak, kapitülasyon rahatlığı, gümrük vergisi ve maden vergisi alınmaması rahatlığı ve kendi kolonisine iyi ulaşım ve iyi teknoloji taşıyacak imkanlar sağlamıştır.Deutsche Bank,5 Mart 1903'de imzalanan sözleşmeyle 99 yıllık bir süre için Bağdat Demiryolu'nun yapım ve işletme imtiyazını kazanır.Bu imtiyazlar Dicle ve Fırat nehirlerinde gemicilik yapma hakkı,hatların her iki yanında, yirmişer kilometrelik bir bölgede maden arama çalışmaları yapabilme,su kaynaklarından yararlanabilme ve bölgede petrol arayıp ve çıkarabilme hakkıdır. 1907'de Konya Ovası'nı sulama imtiyazıyla Almanlar Türk pamuklarına da el koymuştur.Böylece Osmanlı'nın tarımı ve madenlerinin yabancılar tarafından

---

[632] Ali Suavi, "Maliyeye Dair Mutalaa", **Ulum** ,Numara:3,1870(3Cümadüelahir 1387)s.1410

[633] Erkan Tural- Tülay Keskin Ercoşkun," Midhat Paşa'nın İlk Sadâreti ve Yabancı Seyyahların İzlenimleri Bağlamında 1872 Vilayetler Talimatnamesi",**Çağdaş Yerel Yönetimler,** C.19, S.1, Ocak 2010, s.3

[634] MuratŞeker , "Osmanlı Devleti'nde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma",**C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**,C. 8, S.2, 2007 ,s.128

[635] Eric Anduze,**Osmanlı Türkiyesi'nde Masonluk1908-1924**,(Çev.:Can Kapyalı), Sokak Kedisi Omnia Yayını,İstanbul ,2012, s.58

işletildiğini de kanıt sunmaktadırlar.[636]Filistin sorununda da Yahudiler'in ekonomik olarak güçlendiği anlaşılmaktadır.Yafa'da Filistin Toprak Geliştirme Şirketi'ni kurmuşlardır ve Baron Edmond de Rothschild'ler Filistin'e yerleşim için 5.600.000 sterlin para yardımında bulunmuştur.Ayrıca, İstanbul'da Anglo Jövanten Bankacılık Şirketi'nin başına getirilen Jacobsen getirilir.[637]İlber Ortaylı'nın araştırmasına göre kilise ve okullarının yanında 1860'lardan itibaren Alman'ların Filistin'e yerleşmeleri de başlamıştır.1897'de "Deutsche Orient Bank"ın bir şubesi olarak açılan *Palaestina Bank* 100.000 marklık bir fonla işe girişir ve Filistin'deki ilk bankacılık kuruluşu kabul edilmektedir.Banka kurmaları para piyasalarına hakim olmak istediklerini kanıtlar.Bankanın değerlendirmesini yaparsak ;Osmanlı'da petrol çıkarmak isteyen, Bağdat demir yolu hattını döşeyen büyük sermayenin kaynağıdır ve aynı zamanda Almanya'nın siyonizme destek verdiğini de ispatlamaktadır. [638] 19.yüzyılda, Avrupa'da Yahudi finans kurumları[639] oluşur ve Rothschild bunlardandır ekonomik güçlerini siyon idealinin gerçekleştirmede kullanırlar.1.Dünya Savaşı öncesinde Yahudi sermayedar masonlar,siyonozim hedefiyle Rothschildler'in desteğini aldılar ve CFR'yi oluşturdular.[640]

Aynı zamanda masonların Türk Burjuvası'nı oluşturmada rol oynadıkları tespit edilmiştir. Mason olarak ekonomi ile ilgili görüşler belirtmişlerdir , Fuad Paşa Âlî Paşa mülkiyet özgürlüğü istemektedirler.Onlara göre, eğer Osmanlı İmparatorluğu'nda mülkiyet hakkı tanınırsa, ekonomik gelişme bireylerden başlayarak hızlanacaktır.Bunu gerçekleştirmek için,Tanzimat'tan sonra, müsadere

636 Murat Özyüksel,"İkinci Meşrutiyet ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman-İngiliz Nüfuz Mücadelesi", **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 38, Mart,2008,s.s.244-247

637 Taner Aslan, "Yahudilerin Filistin'e Göçü Üzerine Bazı Düşünceler", **Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi,** S.59,Yıl 2011, s.s. 37-84

638 İlber Ortaylı, **İkinci Abdülhamit Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu**,Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 479 ,100. Doğum Yılında Atatürk'e Armağan Dizisi: 24, Ankara,1981 ,s.112,113

639 Yahudi Bankaları: Ortadoğu'nun en eski bankası olan Bank Leumi, Siyonizm'in kurucusu olarak kabul edilen Theodore Herzl'in teşvikiyle 1902'de kuruldu.Yahudiler'i Filistin topraklarına getirmek ve onların temel ihtiyaçlarının finansmanını sağlamak için Londra'da kurulan Anglo-Palestine Company (İngiliz- Filistin şirketi) çatısı altında kurulan banka, ilk subesini 1903 yılında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan Yafa kentinde açtı. Banka faaliyetlerine Birinci Dünya Savaşı sırasında kısa bir süreliğine ara verse savaştan hemen sonra çalışmalarına kaldığı yerden devam etti. 1925 yılında Anglo- Paletsine Bank (İngiliz- Filistin Bankası) adını alan banka İsrail'in kuruluşuna kadar 1947'de bu adı kullandı ve Yahudiler'in Filistin'e yerleşmelerinde önemli roller üstlendi. 1948 yılında yeni kurulan İsrail devleti tarafından merkez bankası gibi çalışmakla görevlendirildi. Anglo-Palestine Bank'ın sergilediği başarılı performans nedeniyle devlet tarafındanLeumi Le'Israel Bank olarak değiştirildi.Bkz. "Ekonomi Haberleri",**AGİD**, 28.09.2009 ,s.14,15

640 Kemal Günaydın,"Savaş Yol Alıyor Dünya,Yeni ve Güzel Günlere, Umutlara",**Metalurji Dergisi**, S.132,2003,s.1

sistemi kaldırılır ve 1858'de çıkarılan Arazî Kanûnnâmesi ile özel mülkiyete geçiş başlatılır.Miri toprak sistemi anlayışının yani kut algısının yıkılmaya başladığına işaret eder.Tanzimatçı devlet adamlarına göre ticaret liberalleştirilmelidir serbest ekonomi isterler ve Şirket-i Hayriye'yi kurarlar.Sanayi alanında ise öncelikle devlet eliyle sanayileşmeyi gerçekleştirerek, günümüzdeki organize sanayi bölgeleri uygulamasına benzer fabrikalar kurarlar. [641] Tasvîr-i Efkâr Gazetesi'ndeki makalelerinde İbrahim Şinasi ise, liberal ekonomiyi savunmaktadırlar.O'na göre devlet toplumun çıkarlarını korumalı,hür teşebbüs desteklenmeli, nasıl doğayı etkileyen kanunlar varsa ekonomiyi etkileyen kanunlar da bulunmaktadır ve sermaye özel tasarruf gereklidir.Çünkü kapitülasyonlar Osmanlı ekonomisine zarar vermektedir ve yeni kanunlara bundan dolayı ihtiyaç duyulduğuna işaret eder.Serbest teşebbüsün kalkınmada rol oynayacağına inanır. Himayeciliğe ve tekel demek olan yedd-i vahit usûlüne karşı çıkan Namık Kemal serbest ticareti savunur.Özel girişimciliğin ve özel şirketlerin bulunmaması,Osmanlı'nın geri kalmasının nedenlerindendir.Çünkü yeddi vahit sınırlaması ekonomiyi baltalamakta ve gümrük vergilerini olumsuz olarak etkilemektedir ve özel girişim-sermayeler iç ve dış ekonomiyi canlandıracaktır.Yine Osmanlılık fikri ile ekonomik görüş açıkladığını anlamaktayız. [642] Diğer bir görüşünde Müslüman Türk Müteşebbis tabakanın oluşturulması yer almaktadır ve Osmanlı el sanatlarının çökmesinin nedeni olarak Avrupalılar'a verilen ticari imtiyaz ve ticari hürriyeti görmektedir.Hatta,ticaret serbestisinin Türk vatandaşlarına verilmediğini savunmaktadır."*Okullar açılarak mühendis ve teknisyenler yetiştirilirse, sanayi kurulabilirse ve Avrupalılar'a sağlanan ticari kolaylıklar verilirse,Türk tüccar ve sanayicileri pekala onlarla rekabet edebilecektir*" açıklamalarıyla ekonomi eğitiminin gerekliliğine ihtiyacı ve Osmanlı Devleti'nin de Türk ve Müslüman girişimci tabaka ile sanayileşeceğini, fabrikalar açılacağını savunur.Kapitülasyonları eleştirse de Avrupa'nın ekonomi modelini Türk vatandaşlara uygulamayı doğal çalışma hakkı olarak düşünmektedir.[643]

Meşrutiyet döneminde de mason aydınların yeni ekonomi anlayışı belirlemek istemekteki algıları kapitülasyonlardan ve yabancı hakimiyetinden ekonomiyi

---

[641] Mehmet Seyitdanlıoğlu,"Türkiye'de Liberal Düşüncenin Doğuşu ve Gelişimi",**Liberal Düşünce**, S. 2 ,İlkbahar 1996,s.y.
[642]Mehmet Seyitdanlıoğlu,**a.g.m.**,s.y.
[643]Serdar Sağlam ,"Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat",**Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** ,S.1,Güz,2004,s.s.70-82

kurtarmaktır.Bu düşüncelerle milli ekonomi, dayanışma,liberalizm gibi birçok yeni algı oluşturarak Türk Burjuvası meydana getirme çabasındadırlar.Meşveret Gazetesi'nde mason aydın Ahmet Rıza Bey kapitülasyonların Türkler'in fabrika kurmalarına engel olduğuna işaret eder."*Başımızda kapitülasyon denilen bir ekonomik bela vardır.Kapitülasyonların getirdiği ekonomik ortam fabrikalar yapmamızı engelledi*" bilgisini vermektedir.Kapitülasyon azınlıkları zengin ederken Türkler'in ekonomik olarak gelişmesine set olduğunu göstermektedir.[644] Ekonomi alanında Gökalp ise, İttihad ve Terakki örgütlerine yayınladığı bir genelgede yeni bir yönetim için kapitülasyonların kaldırılmasının iktisadi özgürlüğü de beraberinde getireceğini savunur.Hem yeni yönetim hem de milli ekonomi isteğinin ip uçlarını sunmuştur.[645] Ekonomi ile ilgili başka bir görüşü ise,toplumdaki sınıflar ortadan kaldırmalı,onun yerine mesleki sınıflar oluşturulmalıdır.Meslek kavramını ve meslek çeşitlerinin aktarması oluşturulacak milli ekonomi de ihtiyaç duyulan eksikliği olan meslekler olmasına dikkat edilmelidir.Çünkü Osmanlı'da en önemli meslekleri hep azınlıklara vererek onları zenginleştirirken Türkler'e sadece çiftçiliklerin yakıştırılmasını haksızlığın delili olduğunu savunmaktadır.Ayrıca,Ziya Gökalp'in işaret ettiği meslekler"*Mühendisler, tabipler, musikişinaslar, ressamlar, muallimler, muharrirler, askerler, avukatlar, tüccarlar, çiftçiler, fabrikatörler, demirciler, marangozlar, çulhalar, terziler, değirmenciler, fırıncılar, kasaplar, bakkallar*" olarak belirtir.Osmanlı'da kalifiye iş gücünün ve eğitimli insan sayısının azlığını da ispatlar. İzmir İktisat Kongresi'nde geliştirilmek istenen meslekler olduğu da dikkat çekicidir.Milli dayanışmayı güçlendirmek için meslek ahlakı ve Durkheim'ın etkisiyle iş bölümü kavramlarını kullanarak sanayileşme isteğini yansıtır.Türkler'i bir arda toplayacak toplum haline getirecek Türk kültürünü oluşturacak milli ekonomi ile ekonomide Türkçülük anlayışını ifade etmiştir.[646]Milli ekonomi Ziya Gökalp'le Osmanlı'ya kazandırılır ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisine temel oluşturur.[647]Yeni Mecmua'da 1918'de Mancester iktisadiyesini benimseyenler milli iktisadi reddeddiklerinden iktisadi anlamda tam anlamıyla yurtsever değillerdir

---

[644] Teoman Alpaslan,**31 Mart Ayaklanması Yüz Yılda Ne Değişti**,Kamer Yayınları, İstanbul, 2015,s.78

[645] Zafer Toprak,"20.YY Osmanlı Tarihi Psikoloji'den Sosyoloji'ye Türkiye'de Durkheım Sosyolojisinin Doğuşu,"**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi,Sosyal Bilimler Dergisi**, S.16, Aralık 2007, s.s.113-140

[646]Serdar Sağlam ,"Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat"**Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** ,S.1,Güz,2004,s.s.70-82

[647] Ali Rıza Bıdak,"Aydınlanma - Kemalizm - Modern Cumhuriyet",**Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Ankara ,2011, s.54

diyerek,milli ekonomi oluşturmayı yurt sevgisi olarak nitelendirir ve ekonomik özgürlük isteğini yansıtır.Ekonomik bağımsızlığın siyasi özgürlüğü oluşturacağına işaret etmektedir.İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasında fikir zemini oluşturan anlayış kabul edilebilir. [648] Türk masonlarına göre;Ziya Gökalp'in ekonomide Türkçülük fikri ve devlet borçlandırılmadıkça kalkınmaz görüşü Cavit Bey'in Atatürk dönemine kadar ekonominin geçirdiği önemli aşamaları olmuştur.[649]

Mecmua-i Funûn Dergisi'nde liberal ekonomiyi savunan Cavit Bey,bireysel girişimciliğin ekonomiyi düzelteceğini ifade etmiştir.[650]Liberalizm anlayışını Cavit Bey'in makale ve eserlerinde görmekteyiz.Mecmua-ı Fünun'da yer alan Ticaret Şirketleri makalesi,*İlm-i İktisat,Malumat-ı İktisadî* eserleri bunlardandır.Ayrıca *İhsaiyyat* adlı eseri Osmanlı'nın ilk İstatistik kitabı olarak nitelendirilir. Ekonominin kaynaklarını üç araca bağlamaktadır.Bunlar tabiat, çalışma ve gayret, sonuncusu da sermayedir.Nitekim,bir sanayinin kurulması için gerekli olan şartlarını saymaktadır ve bunlar; iş gücü, sermaye,ulaşım ve pazarlama.Cavit Bey'in liberalizmi istemesinde, kapitülasyonlarla zenginleşen Osmanlı'daki yabancıların ve bankerlerin şirket ve banka kurmalarından rahatsız olmasından kaynaklanmaktadır. [651]İttihat ve Terakki Partisi'nin ekonomi politikasını belirlemiş ve kapitülâsyonların kaldırılması ve millî teşebbüsün desteklenmesi düşüncelerini aktarmıştır. Kalkınmanın yabancı sermaye ile mümkün olduğunu,kapitülasyonlar kaldırılarak millî sermayenin oluşturulması ve geliştirilmesini istemektedir.Himayeciliğe karşı olarak sanayinin sermaye ile ilim ve eğitimin yayılmasıyla mümkün olacağını belirtir.Ekonomi eğitiminin verilmesini istemesi ekonomiyi bilim olarak algıladığını gösterir.Hatta ekonomi anlayışında ekonomiyi sanayi de parasal birikim olarak algılamasıyla Avrupa'nın Materyalizm fikirlerinden etkilendiğini kanıtlar.[652]Bireyin özgürlüklerini ve serbest rekabeti engellediği için esnaf locaları ve gedik usulüne karşı çıkmıştır.Esnaf örgütlerinin bireysel çalışmayı engellediğini söyleyerek devlet kurumu ve din kurumu olarak algıladığını yansıtmaktadır.Kolonizatör dervişlerin mekanı olan bu yerlerde özgür ekonominin oluşamayacağını düşünür.Modern

---

648 Ahmet İnsel,"Türkiye'de Liberalizm Kavramının Soyçizgisi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Liberalizm**, (Haz.: Tanıl Bora, Murat Gültekin), C.7, s.50,64,65

649 Orhan Buldaç,"Atatürkçülük İlkeleri Işığında Ekonomik Kalkınma",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl: 1981,S.41,s.107

650Mehmet Seyitdanlıoğlu,"Türkiye'de Liberal Düşüncenin Doğuşu ve Gelişimi",**Liberal Düşünce**, S. 2 ,İlkbahar 1996,s.y.

651 Polat Tuncer ",İttihatçı Cavid Bey (Liberal Mazlum)", **Liberal Düşünce** ,Bahar 2004, s.s.14-19

652 Polat Tuncer,**a.g.m.,** s.s.14-19

ekonomi Batılı ekonominin verdiği özgürlüklerle kurulur.[653] 1917'de özel teşebbüsü geliştirip güçlendirmek için Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nı kurmuştur.1922'de Düyun-u Umumiye temsilcisi olacaktır.Ancak Yahudi, Mason ve Fransız dostu olmakla ve onların çıkarlarına hizmet etmekle suçlanır. [654]

Ceride-i Havadis'teki makalesinde Münif Paşa, ticaretin son derece önemli olduğunu göstermek için İngiltere örneğini vererek, İngiltere'nin zenginliğinin ticaret ve sınaat (sanayi) sayesinde olduğu görüşünü ileri sürer.Ayrıca,Osmanlı'da bugün neredeyse bütün sanayi ürünlerinin yabancı memleketlerden alındığını ve karşılığında ham eşya verildiğini, bu nedenle de sınaat ve ticaretin gerilediğini belirtir. Bu gerilemenin nedeni olarak ayrıca Avrupa'nın ürettiği ürünlerin yüksek fiyatlı olması, gümrük vergilerinin ihracata ve yerli tüccara zarar vermesini göstermektedir.

> "*ilki Avrupalılar'ın yeni fünûn ve iktişâfât sayesinde vapur kuvvetiyle idare olunur envâ-ı âlât ve edevât icad ederek sarf-ı efkâr ile her şeyin tarîk-i suhûletini bularak mamûlatlarını ehven fiyat ile çıkarmalarıdır.İkinci bir sebep ise diğer memleketlerde olduğu gibi gümrük tarifelerinin ihracatı teşvik ve ithalatı caydırıcı nitelikte, yerli tüccara uygun olması gerekirken bunun tersinin geçerli olmasıdır.*"

Bu bağlamda anlattığı 1838 Balta Limanı Ticaret Anlaşması ile yabancı gemilerin limanlarda serbest ticaret yapması ve bunlardan yok oranında gümrük vergisinin alınmasıdır.Buna karşılık Osmanlı'nın ticaret kolonileri olmadığı gibi yerli tüccar gümrük vergileri altında ezilmektedir görüşündedir.[655] Milli iktisat isteyenlerden birisi de mason milliyetçi Tekin Alp'tir.*Kapitalizm Devresi Başlıyor* makalesinde dünya savaşından önce dünyada emek ve sermaye arasında mücadeleler yaşandığını, her memlekette sanayi geliştikçe sermayelerin belirli ellerde toplandığını aktarır.Dünya savaşlarının kapitalizmi başlattığını savunur."*(...)Osmanlı Devleti'nde İttihat ve Terakki Fırkası'nın sanayileşme faaliyetleri bizde de kapitalizm devresinin başladığını gösterir.*"Ancak, İttihat ve Terakki Fırkası'nın iktisat politikasıyla, milli burjuvazinin oluşturulduğuna işaret eder. Ancak işçi ayaklanmaları çıkmasını istemez çünkü Osmanlı işçi ihtilallerini kaldıracak durumda değildir.Nitekim azınlıklar kapitülasyon zırhıyla kendini korurken, olan yine Türk Burjuvazisi'ne

---

[653] Ahmet İnsel,"Türkiye'de Liberalizm Kavramının Soyçizgisi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Liberalizm,**(Haz.: Tanıl Bora, Murat Gültekin), C. 7, s.s.50-65

[654] Polat Tuncer,**a.g.m.,** s.s.14-19

[655] F.Samime İnceoğlu ,"Tanzimat'ta Bir Düşünür ve Bürokrat: Münif Paşa ve iktisat Tasavvuru", **Divan İlmî Araştırmalar**,S.19 ,2005/2, s. 250

olur.[656]Mason olduğu öne sürülen Midhat Paşa'nın ekonomiyi geliştirmek için bazı çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır.Bağdat ve Vidin'de demiryollarını yaptırması Hicaz'a telgraf hattının çektirmesi ve bunlarla birlikte üç yılda Osmanlı taşrasındaki tüm ana yolların bitirilmesini istemiştir.Midhat Paşa sanayi geliştirmek için İmalat sektöründeki ilk oluşumları oluşturduğuna işaret edilmektedir.Nitelikli işgücünü oluşturmak,iş kollarının kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak için ilk Islahaneleri Niş,Rusçuk ve Sofya'da açmıştır.Aslında Osmanlı sanayisinin ilk temellerini atmıştır ve serbest bölgelerin ilk oluşumunu sağlamıştır.[657]Başka bir görüş ise,Mithat Paşa tarafından kurulan Memleket Sandıkları ile Türkiye'de kooperatifçilik hareketi, başlattığına dikkat çekilir.Mithat Paşa,Niş ve Tuna vilayetinde valiyken, köylünün teşkilatlı bir zirai kredi sistemi için Pirot kasabasında 1863'de ilk teşkilatını kurar.Bu teşkilata ilk başta Memleket Sandığı ismi verilirken 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüşür.Hatta Mithat Paşa'nın İzmir'de kooperatif hareketinin gelişimi ile ilgili olarak 20.yüzyılda Köy bakkalları kurulması girişimi de, köy tüketim kooperatifçiliğinin gelişimi ile ilgili olması açısından da büyük önem arz etmektedir.Koperatifçilik tarımın sivil toplum örgütü hareketi olarak değerlendirilebilir. [658] Mithat Paşa'nın ekonomik görüşü ise,iktisadi akılcılığa dayanmaktadır ve bunu yaptığı ekonomik yatırımlarla da göstermeye çalışır.Hayır ve yardım projeleriyle ücretsiz tedavi sağlayan sivil bir hastane yaptırmak,toprak reformu ile köylülere arazi vermek, yol, atlı tramvay, sanat okulu, tasarruf sandığı,ıslahhane yaptırmak, Bağdat ve Basra arasında düzenli vapur seferleri başlatmak, Dicle ve Fırat nehirlerinin taşmasını engellemek için setler ve kanallar oluşturmak bunlardan bazılarıdır.Ekonomi ile toplumsal kalkınma ve çağdaşlaşmanın hareketini başlattığını gösterir ve ekonomik kalkınmanın her alanda yapılmasının gerekliliğine dikkat çeker. [659] Kapitülasyonların zararlarından dolayı himayecilik anlayışını benimser ve iç sanayiyi koruyan politika haline getiren bir ekonomi modelini istemektedir.Kapitülasyonlarla yabancılara verilen imtiyazların yerli

---

[656] Serdar Sağlam,"Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat",**Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** ,S.1,Güz,2004,s.s.70-82

[657] Erkan Tural-Tülay Keskin Ercoşkun,"Midhat Paşa'nın İlk Sadâreti ve Yabancı Seyyahların İzlenimleri Bağlamında 1872 Vilayetler Talimatnamesi",**Çağdaş Yerel Yönetimler,**C.19 ,S. 1 ,Ocak 2010, s.s. 1-20.

[658] Özlem Yıldırır Kocabağ,**Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik Düşüncesinin Gelişimi,**Libra Yayınları,2010,s.42. Zeki Arıkan,"İzmir'de İlk Kooperatifleşme Çabaları",**Tarih İncelemeleri Dergisi** IV,1989,s.31

[659] İlyas Söğütlü,"Türk Moderleşmesi Sürecinde Mithat Paşa",**C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**,C.11, S. 1, 2010,s. 107

sanayinin çökertirken mal taşıma hürriyetiyle birlikte serbest rekabet de meydana gelecektir.Uluslar arası serbest rekabet yerli sanayiyi tamamen öldüreceğini, fabrikaların varlığını koruyamayacağını savunmaktadır.

> "*Feshane- i Amire gibi fabrikaların mamulleri bile yarı fiyatına satılan Avrupa malı fesler yüzünden satılamamıştır.Bunun için yerli sanayiyi himaye etmek bakımından ithal malların üzerine rüsum ilave edilmelidir(...)İthal mallar üzerinden alınan gümrük vergileri devlete kazanç sağlarken, yerli sanayi teşvik edecektir*."

Hatta gümrük vergilerinde bir düzenleme istediği ve yerli sermayenin geliştirilmesine taraftar olduğu anlaşılmaktadır.[660]

Sonuçta ekonomide İttihat ve Terakki bir Türk burjuvazisi yaratmak istemektedir.Korumacı gümrük duvarları ardında tarımı ve sanayisiyle birlikte kendi yağıyla kavrulacak bir ekonomi oluşturmak, milli şirketler, milli bankalar kurmak ve Müslüman esnafı örgütlemek gibi fikirler,Türk milliyetçiliği ile paralellik göstermektedir.1913 yılı Teşvik-i Sanayi Kanunu bu doğrultudaki adımlardan biridir.Tarık Zafer Tunaya'ya göre Meşrutiyet Cumhuriyet'in laborutuvarı olmuştur. [661] Azınlık masonların burjuva olarak aralarında ve devletle olan sorunlarının mahkeme davalarına yansıdığı da tespit edilmiştir.Döneme ilişkin bir belgede "*Beyrut'ta meydana masonluk davasında Beyrut'ta yer alan Farunuşeya Bankası'ndan Dersaadet'teki bankaya para gönderilerek Temyiz mahkemesinde görüşüldüğü(...)*"anlatılmaktadır.Böylece mahkemede masonluk sorunu ile ilgili davaların olduğuna kanıt oluşturmaktadır.Dava için para göndermeleri burjuvazik güç olduklarını hukuka müdahale edebildiklerini ,masonluğun banka kurarak kendi biradelerinin işlerini kolaylaştırdıklarına işaret edilmektedir.[662]

Kapitülasyonlar ve Duyun-ı Umumiye İdaresi Lozan Barış Anlaşması ile son bulmuşlardır.İzmir iktisat Kongresi milli ekonomi oluşturmaya ve bütün mesleklerin geliştirilmesine önem vermiştir.Bu gelişmeler sonucunda Cumhuriyet yönetiminde milli ekonomi ve Türk Burjuvazisi oluşturmak için devletçilik politikası benimsenmiştir.Devletçilik ve milli ekonomiyi savunan ve yönetimi fikirleriyle etkileyen Türk ve yabancı masonların varlığı tespit edilmiştir.Bunlardan birisi olan Tekin Alp ilk milli ekonomiyi savunan Cumhuriyet dönemini etkileyen kişidir ve

---

[660] Serdar Sağlam ,"Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat",**Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** ,S.1,Güz,2004,s.s.70-82
[661] İhsan Burak Birecikli,"Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", **Akademik Bakış**, C. 2, S.3,Kış 2008,s.s.211-221
[662] **BOA**,DH.MUİ,2736/83

İktisat Derneği'ni kurmuştur.[663]Her milletin kendisine mahsus bir iktisat sisteminin bulunduğunu ve Türkler'in de iktisaden yükselebilmeleri için bir iktisat ilmi meydana getirmeleri gerektiğini, gümrük ve iktisat siyasetlerinin birbirlerine paralel olduğunu savunmaktadır.Devletçilikle sosyal ve kültürel gelişmenin olacağını devletin iç güvenlik ve birey özgürlüğü verecek hukuk kurallarına zemin oluşturacağına dikkat çeker."*Yeni Türkiye'nin devletçilikten amacı yalnız ekonomiyi değil, aynı zamanda toplumu ve kültürel yaşamı da yönetmektir(...)Devletin görevi(...) yalnızca asayişi sağlamak olmayıp, ulusun tüm yaşamını yukarıdan aşağıya kadar düzenlemektir(...) bireyin özgürlüğü ancak toplumun devletin çevresi içinde kendini gösterir*". Devletçilikle toplumun yukarıdan ıslah edilmesiyle birlikte, Türk özel teşebbüsünü de ekonomiye katmıştır.Ayrıca devletçilik Türk köyünü sefaletten, köylüyü ise bilgisizlikten kurtarmak suretiyle devrimin başarıya ulaşacağı düşüncesiyle Halka Doğru hareketini desteklemiştir.Çünkü köy ve köylü üzerinden devrimlerin topluma benimsetilmesi için en küçük yerleşim yerlerine kadar gidilerek yukarıdan aşağıya hareketle yerleştirilmek istendiğini kanıtlar.Milli ekonomi oluşturmak istediği anlaşılır.Cahillik sorunu çözülerek halkın bilgilenmesi yeniliklerin hızlı bir şekilde yerleşmesini sağlayacaktır.Masonluk öğretisinde cahilliğe düşman olunmasının nedeni bilgisizlikten bir şeyin anlaşılmamasıdır. Nitekim Osmanlı Devleti'nde 17. ve 18. yüzyıllarda yapılan ıslahatların tam olarak kalıcı olmasının nedeni, halka yeniliklerin anlatılmamasıdır.Cumhuriyet dönemi aynı hataya düşmekten kaçmıştır.[664]

Hüseyin Cahit Yalçın Yeni Sabah Gazetesi'nin 10 Kanunisani 1939 tarihli *İki Mühim Karar* makalesinde komisyonculuğa karşı çıkar. *"(...) Avrupa'da bulunan şirket ve fabrikalar hükümete tekliflerini burada mümessilleri ve komisyoncuları vasıtasıyla takdi ediyorlar(...)"* Komisyonculuğu kapitülasyonların devamı olarak görmesinden böyle bir anlayış yansıtmıştır.[665]

Devletçilik ilkesine liberal bir tutumla bakan mason Ahmet Ağaoğlu'nun fikirleri dikkate alınarak özel teşebbüsün desteklenmesi ve yatırım yapmasına fırsat verilmiştir.[666]

---

[663]Mustafa Aksoy,**Munis Tekinalp(Moiz Kohen)1883-1961 Türkiye'de Sosyoloji**,(Der.M. Çağatay Özdemir) PhoenixYayınevi, C. 1,Ankara, 2008,s.s.359-381
[664] Hüseyin Aydın,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tanrı Tasavvurunda Yaşanan Değişmeler ve Deist İman",**Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi** ,S. 8, C.8, 1999, s.s. 1-28
[665] Hüseyin Cahit Yalçın ," İki Mühim Karar ",**Yeni Sabah Gazetesi** , 10 Kanunisani 1939,s.1
[666]Hüseyin Aydın,**a.g.m.,** s.s. 1-28

Çağdaş bir ekonomi oluşturmak için, ekonomi uzmanlarının araştırma yaparak çalışmasını isteyen Ziya Gökalp, bireysel ve devletçe yatırım yapılması fikriyle devletçilik modeline de işaret etmiştir.

> "*İşte Türk ekonomicilerin de ilk işi,önce Türkiye'nin ekonomik gerçeklerini incelemek ve ikinci olarak da bu nesnel incelemelerden,ulusal ekonomimiz için bilimsel ve esaslı bir gündem oluşturmaktır.Bu gündem yapıldıktan sonra, ülkemizde büyük sanayiyi yaratmak için,her birey bu gündem çerçevesinde çalışmalı ve İktisat Vekaleti de bu bireysel çalışmaların başında genel bir düzenleyici görevini yapmalıdır.*"

Kalkınma planlarının hazırlanması için uzmanlardan yararlanılmasını ve kalkınma planlarının oluşturulmasını istediği de anlaşılmaktadır. Bu fikirler 1.ve 2. Beş Yıllık Kalkınma Planlarının hazırlanmasını ve yurt dışından yabancı uzman getirilmesi çalışmalarının fikir alt yapısını oluşturduğu anlaşılmaktadır.[667]Başka bir algısında Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan *Ecnebi Sermayesi* makalesinde yabancı sermayenin dışlanmasını ekonomik kayıp olarak algılamaktadır.

> "*Evvelleri, ecnebi sermayesinin bir mahzuru da kapitülasyonlardı.Bugün kapitülasyonlar yoktur ki, sermayenin muzır bir şekle girmesine bahis olabilsin.O halde ecnebi sermayeden korkmayalım.Ecnebi sermayeleri, memleketimize hariçten giren bir elektrik cereyanı gibidir(...)Ecnebi sermayeler geliyor! derlerse,hoş geldiler, sefa geldiler" demeliyiz. Milli sermayelerimiz çoğalıncaya kadar, memleketimize ecnebi sermayeler gelsinler,milli teknisyenler yetişinceye kadar, ecnebi teknisyenler de gelsinler.*"

Açıklamalarıyla ülke kalkınması için borç alınmasına karşı olmadığını göstermiştir. Yine devlette yer alan ve yatırım yapan yabancı sermayenin ziyan olmaması için alınması gerektiğine işaret eder.Böylece ekonomide milliyetçilik algısını vurgulamaktadır. *"Sermayenin bir memleketten çıkıp diğer bir memlekete girmesi, kanın bir uzviyetten alınıp bir başka uzviyete nakledilmesi gibidir.* "Çünkü bu sermaye ülkenin kendi zenginliğidir.Devletçilik ilkesinde özel teşebbüslerin oluşumunu ve yabancı sermayeyi desteklediği anlaşılmaktadır.[668]

---

[667] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları,**Alter Yayınları,Ankara,2015,s.167

[668]Serdar Sağlam ,"Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat" **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** ,S.1,Güz,2004,s.s.70-82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 3.MASONLUKTA EĞİTİM- KADIN - DÜŞÜNCE -SANAT

3.1. Osmanlıdan'dan Cumhuriyet'e Eğitim Algısı

Baron de Tott'un Mühendishane-i Bahri Hümayun'u kurduğu sıralarda dönemin medrese eğitiminin geriliğini, hendese ve riyaziye hocalarına üçgenin iç açıları nedir sorusuyla tespit etmek mümkün olmaktadır. Bu soruya verilen cevap olarak, "üçgenden üçgene değişir" açıklaması,18. yüzyıl Osmanlı dünyasında eğitimin durumuna ilişkin fikir veren hayli çarpıcı bir örnektir. [669] Osmanlı Devleti'nde hangi bilimin alınarak devletin geri kalmışlıktan kurtulup,bekası sağlanması için tartışmalar aydınlar ve devlet adamları tarafından yapılırken diğer taraftan Avrupa ise, sekülerizme reform hareketleriyle yaklaşmaya başlamıştı. Sekülerizm kavramı, din ve dünya işlerinin birbirinden ayrılması, dinin sadece kişisel yaşamda ve manevi hayata bırakılmasıdır.Batılı tarzında seküler askeri-teknik eğitim kurumlarının açılmasıyla dinî eğitimden laik eğitime geçiş süreci de başlamıştır.

Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Tebaası'na farkı gözetilmeyen eşitlik ilkesi ile askeri ve mülki okullara girebilme hakkı, bunun Islahat Fermanı ile devam ettirilmesi, 1869 yılındaki Maarif Nizamnamesi ile Müslüman ve Müslüman olmayanların aynı okullara gidebilme hakkının verilmesiyle ilk laik eğitim uygulamalarının başladığı anlaşılmaktadır. [670] Nitekim Ali Suavi de Ulum Gazetesi'ndeki *Nikasdar Usul Atika* makalesinde eğitim serbestliğinden bahsederek bu durumu kanıtlamaktadır. [671] Tanzimat döneminde laik modern bir devlet için gerekli olan subay, memur, hukukçu, doktor, mühendis gibi meslek kişilerini yetiştirecek olan okulların temelleri de atılmıştır.Böylece yeni laik eğitim anlayışıyla yetişecek olan yeni nesillerle,yeni toplumun ve yeni kurumların da ilk hazırlığı yapılmıştır.Bu durum her şey eğitimle başlar sözünü desteklemektedir.Çünkü eğitimde başlayan yenilik yönetim, hukuk ve ekonomi gibi alanlarda da yenilikleri oluşturacaktır.[672]

Mason olduğu iddia edilen,Mustafa Reşid Paşa rüştiyeleri açarak ilk Meclis-i Maarif-i Umumiye denilen günümüzün Milli Eğitim Bakanlığı'nın oluşumunu da

---

[669] Aydın Köksal,"Bilişimin Yaşamın Temeli Matematik Yada Matematiksizliğin Bedeli",**Bilim ve Ütopya Dergisi**,S.204,Yıl:17,Haziran 2011,s.53

[670] Mehmet Köçer -Şule Egüz,"Türk Eğitim Tarihinde Sekülerizm",**Turkish Studies**, Volume 9/5 Ankara ,Spring 2014, s.s. 1447-1457

[671] Ali Suavi, "Nikasdar Usul Atika",**Ulum**, 5 Recep,1286, s.297

[672] Mehmet Köçer -Şule Egüz,**a.g.m.**,s.s. 1447-1457

sağlamıştır.Artık,önceden dine bağlı olan eğitim laikleşmeye başlayarak, dini vakıfların elinden de alınarak devletin denetim ve kontrolü altına sokulmuştur.Hatta ilk kez devlet eğitim politikası hazırlayarak Avrupa'nın eğitim anlayışlarını eğitime katarlar.Rüştiye mektepleri ile Tanzimat'ın uygulanmasını sağlayacak yeni bir memur kadrosu yetiştirmeyi ;ırk,din ve dil ayırımı yapmadan Batılı tarzda yeni bir eğitim getirmeyi amaçlamaktadır.Rüştiye fikri yeni vatandaşın kanunlara saygılı Osmanlıcılığı savunan,eşit haklara sahip Batı eğitimi yetiştirilmesine kaynaklık etmiştir.Darülfünun'u açmak,okutulacak derslerin kitaplarını hazırlamak için yabancı uzmanlarında görev alacağı Osmanlı'nın ilk bilimsel eğitimi kurumu olarak kabul edebileceğimiz, Encümen-i Dâniş algısı ile kurumun kurulmasında rol oynar.

Maarif Vekaleti ilk iş olarak,Islahat Fermanı Gayrimüslim azınlıklara kendi okullarını kurma, Müslüman okullarına girme ve eğitimde serbestlik gibi verilen hakları denetlemek için padişah tarafından atanacak üyelerden oluşan karma bir Meclis-i Maarif oluşturulmasını sağlamıştır. [673] Ancak özel öğretimle ilgili hükümlerden"*Avrupa'nın eğitim, bilim ve sermayesinden yararlanılacağı*" belirtilmiştir ve bu gelişme özel eğitimin başlangıcını ispatlamaktadır.Yabancı sermayesiyle desteklenmesi özel okul konumunda olduğunu ve konsolosluklarin denetimi altında kalacaklarının Gayrimüslimler'e sadece mahsus olacağını anlatmaktadır.Ne yazık ki devlet denetimi özel okulların statüleri ve kapitülasyonlar yüzünden tam anlamıyla sağlanamamıştır.Yine de Osmanlı'da yabancı okulların denetlenmek istenmesine başlangıç oluşturduğunu söyleyebiliriz.[674]

Eğitimi yaygınlaştırmak için ,1.Meşrutiyet Dönemi'nde Kanun-i Esasi ile herkese eğitim öğretim bağımsız ve parasız hale getirilmiştir.Bununla birlikte Osmanlı Devleti'ndeki çeşitli inanışlara ve eğitim öğretim faaliyetlerine dokunulmayacaktır ifadesiyle desteklenmiştir.[675] 15. ve 16 .maddeler özel eğitim; 114. madde ilköğretimin zorunluluğunu içerir.Aynı zamanda 16. madde okulların devlet denetimine girdiğini ifade eder.Nitekim devleti kurtarmak için düşünülen fikirlerden olan,Osmanlıcılık,İslâmcılık, Türkçülük, Batıcılık,Sosyalizm yanında ; millî ve kültürel eğitim,eğitimde pragmatizm, kızların eğitimi, halk eğitimi, köy

---

[673]Şerif Demir,"XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişim",**Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 7/13 ,s.s.437-448

[674]Yahya Akyüz,"Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'e Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler",**Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, C. 1, S.2, 2011,s.s.14-21

[675]Mehmet Köçer -Şule Egüz ,"Türk Eğitim Tarihinde Sekülerizm",**Turkish Studies**, Volume 9/5, Ankara ,Spring 2014, s.s. 1447-1457

eğitimi, öğretmen eğitimi vb. tartışılır.Batılı eğitimcilerinin fikirleri, tabiat, eşya, olay, deney getirilerek eğitimde bilimsellik başlatılır.Türkçülükle yetiştirilecek öğrenciler artık,birey ve bir vatandaş olarak algılanacaktır. [676] II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise mecliste bir taraftan din eğitimine daha çok önem verilmesi üzerinde tartışmalar yaşanırken,diğer taraftan yeni açılan okullar pragmatist eğitim yapmaktadır.Çünkü Osmanlı Devleti'nde bir anda dinin dışlanmamasının nedeni , halkın yeni eğitimi desteklemelerini sağlamak düşüncesinden kaynaklanmaktadır.[677]

Reşit Paşa ve çevresindekilerin okullar açarak ve halkı eğiterek ve örgün ve yaygın eğitim yoluyla,Avrupa'nın yeni uygulamalarını eğitime taşımak istediklerini söyleyen Cevdet Paşa, eğitimle toplumu kapsayacak yeni bir dönüşüm olacağına inanmaktadır.Hatta,Avrupa kamuoyunu kazanmak için eğitimde yenileşme yapılacağını ve Osmanlıcılık anlayışının eğitimle verilmek istendiğini kanıtlar. Ayrıca devlet adamlarının;yaygın eğitim ile halk eğitimini başlatmak istediklerine işaret etmektedir.[678]

Defter-i Amal eserinde mason olduğu iddia edilen Ziya Paşa, eğitimin önemini yaşamsal bir ihtiyaç gibi görürken diğer taraftan devşirilmiş lalaların eğitim vermesinden duyduğu rahatsızlığı anlatmıştır.Böylece eğitimin kendi kültürümüze uygun olmasını ve bunun yanında çağın yeniliklerine takip etmesi algısını oluşturmak ister.Hatta masonlukta kaos yok olmak algısına da dayandırarak eğitimin yaşamsal boyut oluşturduğunu ve eğitimsizliğin ise ölüm olduğunu aktarır."(…)*Bizde en mühim iki memuriyet yahut vazîfe-i insaniyet vardır ki bile bile en kabiliyetsizlere verilir:Biri çocuk lalalığı, diğeri kaza müdürlüğü*" sözleriyle eğitime yeteri kadar önem verilmediğini ,eğitim işinin vasıfsız kişilere verilmesini eleştirdiği sonucuna ulaşmak da mümkündür. Öğretmenlerin eğitimi ve iyi yetiştirilmesini ilk kez gündeme getirdiği anşılmaktadır. Osmanlı'da öğretmen yetiştiren okulların açılmasında bu fikrin etkili olduğu düşünebilir.Eğitim, toplumun ilerlemesi ve medenileşmesi için ilk şarttır ve toplumun yeni baştan kurulması için tek çaredir fikriyle Ziya Paşa eğitimi çağdaş medeniyetin kurulması için tek çözüm yolu olarak görerek,her şeyin eğitimle başlayacağına işaret etmektedir.

Tanzimat Fermanı'nı eğitim konusunda eleştiren Mustafa Fazıl Paşa'da, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Gayrimüslimler'e daha fazla hareket serbestîsi

[676]Yahya Akyüz,**a.g.m.**,s.s.14-21
[677]Mehmet Köçer ,Şule Egüz , **a.g.m.**,s.s. 1447-1457
[678]Yahya Akyüz,**a.g.m.**,s.s.14-21

verilirken,Müslümanlar'ın bu durumdan mahrum bırakılmalarının, onlara eğitim açısında da engel teşkil ettiğini düşünmektedir."*Esaret altında bir milletin ilim öğrenmeye rağbet etmeyeceğini ve eğer bir milletin hukuku sağlam bir güvence verirse bundan yararlanmak için bilgi sahibi olmak yükselmek için çalışacağını*" ifade ederek azınlıkların Türk okullarında eğitim görmelerini istemez. Müslümanlar'ın da modern eğitimle özgürlüğe kavuşacağını belirtmektedir. Anlayışında Doğal Hukukçular'ın akıl ve bilgiye önem vererek özgürlüğü elde etme düşüncesinin ön planda olduğu görülür.[679]

Tanzimat döneminde İbret Gazetesi'ndeki makalesinde Namık Kemal ise, Batı'daki eğitimi tarif etmiştir ve küçük yaşta çocukların yazı ve matematik öğrendiklerine işaret eder."*Avrupa'nın Amerika'nın birçok yerlerinde tahsil cebirdir*" ifadeleriyle pozitif bilimlerin okullarda verildiğini,modern okullarda bulunan özellik olduğunu anlatmaya çalışır ve eğitimin Amerika'daki gibi olmasını istemektedir. Osmanlı'nın pozitif bilimlerde geriliğini eleştirir ve buna karşılık olarak Amerika'nın gelişmesini de pozitif bilimlere bağlamaktadır.[680]Eğitime dini referans veren Namık Kemal'e göre, ilerleme ve gelişmenin ancak eğitilmiş bireylerden oluşmuş devletlerde olacağı düşüncesiyle Osmanlı'daki eğitim sorunu bütün sorunlardan önce görmektedir."*Dünyada şeref-i insaniyet feyz-i marifetten ibarettir.Herkesi Hâlık'ıyle vazife-i hilkatinden haberdar eden maârif değil midir*"sözleriyle vurgulamıştır. Müslümanlar'ın bilgisizliğini ve ilme karşı ilgisizliğini eleştirirken, bunun sebebi olarak ilmi farz kılan dinin mensuplarının bile ilme uzak durmasını gösterir."*Biz hiç mi okumayacağız, hiç mi yazmayacağız, hiç mi bir şey öğrenmeye çalışmayacağız? Tahsilde bu ihmalimiz nedir? Yoksa kendimizi mi lüzumu kadar marefetli zannediyoruz?*" ifadelerini kullanmıştır.Namık Kemal'in eleştirdiği konulardan birisi de,medreselerde okutulan fen bilimlerinin medreselerden yavaş yavaş çıkarılması ve yeni fikirler öğretmeyip eski bilgileri tekrar etmesidir.Benim oğlum bina okur döner döner yine okur algısına işaret etmektedir.Bu durum Osmanlı'nın sanayi, ticaret, ekonomi gibi maddî alanlarda geri kalmasına neden olmaktadır.Eğitim hayatın her alanında var olacaksa, sadece din alanıyla sınırlı kalmamalı,insanların maddî unsurların eğitimine de tabi tutulması gerektiğini savunmaktadır."*Avrupa'da ise bilâkis maarifin mertebe-i terakkisini üstümüze giydiğimiz elbise, kullandığımız saat,*

---

[679] Zeynep Biçer ,"Yeni Osmanlılar'ın Eğitim Öğretim Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara2011,s.78,79
[680]**A.g.t.**,s.78,79

yazı yazdığımız kağıt, denizde gezdiğimiz vapurlar,karada bindiğimiz tramvaylar, demiryolları bi'l-bedâhe gösteriyor" açıklamalarıyla, eğitimin her alanda olmasını savunduğu gibi aynı zamanda bütün insanları da kapsaması gerektiğini düşünmektedir.Ayrıca, yabancı dil eğitimini, eğitimin mecbûrî olmasını ister ve halkında eğitimi desteklemesini bekler.Eğitim sisteminin pedogojik özelliklerini ve ilkelerinin yönünü belirlemiştir.Günümüzdeki eğitimin yaygınlaşması, fırsat eşitliği , halkçılık, uygulanabilir olması, bilimsel olmasının yabancı dil eğitiminin önemi gibi prensipleri belirleyen tartışan kişilerden olmuştur.Osmanlıcılık akımıyla birleştirici bütünleştirici bir eğitim isteğini yansıtmıştır.[681] Bunun ispatını İbret Gazetesi'nde *İmtizacı Akvam* makalesinde"*İnsanlar beyninde imtizaç,ülfetle hasıl olur;çocuklukta ve bahusus mektepte husule gelir.Şimdi şu imtizaç maksadınca bize lazım olan her cinsten,her mezhepten çocuk kabul eder mektepler yapmaya çalışmaktır(...)*" açıklamalarıyla verirken diğer taraftan 1869 Maarif Nizamnamesi'ne ve Osmanlılık anlayışına destek olmuştur.[682]

Meşrutiyet döneminde bireye toplum içinde görevlerini gösterecek bir araç olarak eğitimi gören mason Ahmet Rıza'ya göre,eğitim ilerlemektir , düzenle ve birlikte gerçekleşir.Eğitimin araç olarak görülmesi düşüncesini başlatmıştır.Eğitimin pragmasist yani faydacı olmasıyla çağdaş medeniyetin temellerinin de atılacağını aktarmıştır.[683] Meşrutiyet dönemi diğer mason aydını ve bilgiyi yani marifeti tüm iyilik ve güzelliklerin kaynağı olarak düşünen Ali Suavi'de,toplumun iyiliğini ve esenliğini sağlayan bilgiyi ve onu aktaran eğitim sistemini istemektir."*Hep iyilikler ilim ve marifetten doğar(...)İlim ve marifetin topluma aktarılması ise eğitimle gerçekleşir*"cümleleriyle açıklar ve bilimin iyilik ve ışık,cahilliğin karanlık olarak nitelendirilmesini başlatır.Cumhuriyet'e irfan ışığı olarak aktarılır.[684] *Muhbir*'deki makalelerinde fen bilimlerinin *"cüziyyat"* kabul edilerek medreselerden kısmen veya tamamen kaldırılmasını eleştirmiştir.Pozitif bilimleri çağdaşlaşmanın ve ilerlemenin kaynağı olarak düşünmektedir.Suavi ilimleri bedene ve ruha hitap eden ilimler olarak ikiye ayırır.Yine, insanın maddi ihtiyaçlarını sağlık, yeme-içme, barınma ve savunma

---

[681] Emine Yiğit,"Modernite Eleştirisi ve Namık Kemal'in Dini ve Siyasi Görüşleri",**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Çorum, 2014,s.s.31-44,63

[682] Mustafa Nihat Özön, **Ölümünün 50nci Yılı Münasebetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, Remzi Kitabevi, 1938,s.85

[683] Diren Çakmak,"Bir Osmanlı Aydını Ahmet Rıza",**Çankaya Gündem Dergisi**,S.29,Ankara,Nisan 2008,s.33

[684] İsmail Doğan,"Osmanlı Bilimsel Topluluklarının Türkiye'deki Bilim Eğitimine Etkileri",**Ankara ÜniversitesiEğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**,C. 26, S. 1,s.136,139

olarak tespit ederek bu ihtiyaçların tıp, siyaset ve sanayi ilimleri sayesinde karşılanabileceğini belirtmiştir.Böyle ayrım yapmasında algı şekli masonlukta natura naturata denilen yaratılmış ilimlerle insanın tabiat anayla baş edeceğini savunmaktadır.Bu ilimler aynı zamanda insanları siyasi bir otorite altında toplamaktadır.Ancak,"*Dinin nizamı dünyanın nizamıyladır*"diyerek, din ilimleriyle birlikte fen ilimlerinin mutlaka beraber tahsil edilmesi gerektiği fikrindedir. İstanbul *Muhbir*'indeki *Lüzumlu Olan İlimler* makalesinde matematik, geometri, coğrafya ve tarih gibi ilimlerin herkes tarafından bilinmesi gerektiğini vurgularken bir devletin yaşaması için ekonomi, hukuk, harp ilmi, denizcilik, diplomasi, metalurji, kimya, tıp, hidrografi, taşımacılık, ziraat, biyoloji, matematik, tercüme ilimlere ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.İlimleri lüzumlu olarak düşünmesinin nedeni geri kalmamızı bu ilimleri bilmememize bağlamasından kaynaklanır.Devleti yaşatacak ilimler olarak ilk olarak ekonomi,hukuk ve harp ilmi gibi ilimleri görmesi bağımsız siyasi güç ve kanunlarla devletin yaşayacağına inanmasıdır.Başka bir yazısında bilimleri ikiye ayırır.Bunlar ulum ve fünundur.Ulum apaçık delillerle ispat olunmuş olan algılardır.Fünun ise,özel kurallar ve eşyaya ait bilgilerdir.Ulum matematik ,geometri, cebir, dilbilgisi , mantık , şiir, resim ve musiki; fünun ise sanayidir.Fünunu ilmiye dediği bilimlerin 15 tane olduğunu belirtir.Ulum ilimler fünun ise teknolojidir ve Osmanlı Devleti'nde ilimlerin ilk kez bu şekilde sınıflandırılmasını başlatır. Cumhuriyet'e bilim ve teknoloji kavramları olarak aktarılmıştır.[685]

Meşrutiyet yönetiminin Türkçü aydını,Fransız sosyolog Emile Durkheim'in dayanışmacılık fikrini benimseyen Ziya Gökalp,[686] eğitimde ulusal amaç taşıyan eğitim, eğitimde ödül ve cezanın yeri,toplumsal denetimin eğitim üzerindeki etkileri vb. gibi fikirlerin tartışmasını başlatmıştır.[687] Aynı zamanda Ziya Gökalp'in birey eğitimi görüşünü göstermektedir. [688]Okullarda genel eğitim ve Batı tarzı eğitimi savunarak laik ve Maarif Nezareti'ne bağlı Pozitif bilimleri veren durumuna getirilmesini istemektedir.Medreseleri geri kalmamızın sebebi olarak görmektedir. Fakat eğitim modernleştirilirken ilk değiştirilecek kurum olarak üniversiteler olduğunu vurgulamıştır."*Milli maarif üniversiteden başlayarak, öğretmen okullarına*

---

[685]İsmail Doğan,**a.g.m.**,s.136,139

[686] Nihat Büyükbaş,"Osmanlı İnsan Yetiştirme Düzeni ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Etkileri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi** ,C.XXIX ,S. 87, Kasım 2013 ,s.s.212-217

[687]Nurhayat Çelebi,"II.Meşrutiyet Dönemi Eğitimi ve İnsan/Birey Yetiştirme Paradigmaları Analizi", **Eğitim Öğretim Araştırmaları Dergisi**,C.3,S.1, Şubat 2014,s.266

[688]İlhanTekeli,"Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi",**Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,**İletişim Yayınları, C.3,b.t.y.,s.659

ve sultanilere ve onlardan da ilkokullara inecektir" fikriyle eğitimle ilgili uzun vadeli planlar yapılmasını beklemektedir.Eğitimli yetişkin insana olan ihtiyacı da ortaya çıkarmıştır.Bundan dolayı üniversiteyi en önemli eğitim kurumu olarak algılar ve modern bir üniversite olmaksızın,orta dereceli okullarda ve ilkokulda ilerleme olmayacağını ifade etmiştir.Bilgisiz kişilerin eğitim kadrolarına getirilmesine beşikten ulemalığa karşıdır."*Ailevi konuma dayalı olarak profesörlük beşikteki bebeklere kadar dağıtıldı.Bu trajediyi önlemenin tek yolu, üniversiteye özerklik kazandırmaktan geçmekteydi*" [689] sözleriyle açıklarken,çözümün ise üniversite özerkliği olduğunu aktarmıştır.Bu dönemde rüşvet, tembellik ve iş bilmeyen kişilerin memur olmasını eleştirmesi ve böyle kişilerden kurumların temizlemesini istemesi, yine haksız kazancı önleme isteğinden kaynaklanmaktadır.Ziya Gökalp'e göre, üniversitede profesörlere özgürlük verilerek hem ilmî, hem de idari meselelerde söz sahibi olmaları sağlanmalı hem de, profesörlerin mevkilerinin yükseltilerek,iyi maaşlarla itibarları ve ilmin kıymetleri arttırılmalıydı.Öğretmenlik ve profesörlüğün değerli saygın bir meslek haline toplumda yer etmesinin ilk adımı atılmıştır. Dolayısıyla bunlar gelişmiş toplumu yetiştirip yönlendirecek ve iyi vatandaşı yetiştirecek kişilerdir.[690] Okullarda verilen eğitimin ülke gerçeklerine uygun olup toplumsal ihtiyaçları karşılayacak özellik taşımasını isteyerek ;faydacı, çağdaş ve gerçek yaşama hazırlayan eğitimi savunmuştur.Okullarda okutulacak ilimleri tartışarak ilimleri "yaratılmış" ve "yaratıcı" diye ikiye ayırır.Ona göre,"*yaratılmış ilim keşfedilmiş ilmi neticelerin toplamıdır; yaratıcı ilim ise, ilmî hakikatler araştırılırken kullanılan faal usullerdir.*"Okullarda keşfedilen ilimle eğitim verilmesine ihtiyaç duyulduğunu belirtir.Burada işaret edilen bazı ilimlerin tanrı tarafından bazılarının yaratıldığı ifadesiyle Natura Naturata dayandırmasıdır ve pozitif bilimlere öncelik vermesidir. Gökalp'e göre eğitimin amacı, milli değerlerine önem veren ve bu değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmektir.Milli bir eğitime ulaşmanın yolu, milli kültüre ulaşmaktan geçmektedir.Eğitimde okulun işlevi ve önemini tartıştığı da tespit edilmiştir.Çocukların milli beraberlik,ortak hislere sahip olacakları yer olarak okulları görmektedir.Mefkurelerin,görevlerin,ilimin ve dinin cemiyet halinde toplanma ile verileceği anlayışıyla okul eğitimine önem

---

[689] Ahadi Adanalı,"Ziya Gökalp'in Eğitim Felsefesi ve Yüksek Eğitim Hakkındaki Görüşleri",**Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**,1 ,5, 2004, s.s.7-70

[690] Hıdır Önür ,"Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları",**Journal of Academic Social Science Studies** ,S. 30 , Winter , 2014, s.s.487-507

vermiştir.[691] Gökalp'in eğitimi günümüzdeki gibi ikiye ayırdığını da görmekteyiz.Ona göre, yaygın eğitim toplumda mevcut ve yaşayan bilgileri sunarken, örgün eğitim, daha önceki nesillerin birikmiş zihinsel ürünlerini aktarır; temelde kitaplarda yazılı olanları öğretmektedir. Ziya Gökalp'e göre,Avrupa tarzı eğitim veren Harbiye ve Tıbbiye okullarıdır.Yine bu okulların eğitimde yapılacak reforma model olarak gösterir.Başarılarının nedeni olarak uygulamalı olmalarını, Batı bilim ve tekniğini almalarını göstermektedir. Böylece bütün okulların Batılı tarzda olmasını istediği sonucu çıkarılabilir.Çağdaş ve Batılı tarzda eğitim veren okulların topluma yayılması savunarak eğitimin çağdaş ve yaygın hale getirilmesine de dikkat çeker.[692] Çocukları hayata hazırlayan eğitim verilmemesini eleştirenlerden birisi olan liberal mason Cavit Bey ise,çocukları hayata hazırlayan eğitim verilmediğinden akıllarının çalışmaz hale getirildiğini faydasız yanlış fikirlerin beyinlerine yerleştiğine dikkat çeker.Çağdaş ve hayata hazırlayan eğitim verilmesini ilk olarak belirterek hem Meşrutiyet hem de Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışına tesir etmiştir.[693]

Osmanlı Devleti'nde yaşayan İslamcı masonların medreselerin ıslah edilmesini,varlığının korunmasını isterken eğitimin yaygınlaştırılmasına karşı oldukları tespit edilmiştir.İslâmcılardan medreselerin ıslah edilerek varlığı korunmasını isteyen mason Said Halim Paşa,1914'de medreselerde tarih ve coğrafya derslerinin okutulmasının caiz olduğuna dair fetva vermiştir.Böylece medreselerden kaldırılan bilimleri yeniden konularak eski hale gelineceğine inanmaktadır.Ona göre Osmanlı'nın geri kalmışlıktan kurtulmasının yolu Avrupalılar'ın ilim ve fenini öğrenerek eğitimle kalkınmaktır"*(...)Bu ilimler ve fenler, bugün Avrupa'dadır.O halde bizim için yapılacak şey açıktır:Bu ilim ve fenleri Avrupalılar'dan öğrenmek(...)*"Dolayısıyla medreselerde şeyhülislamın fetvasıyla derslerin belirlenmesi bu eğitim kurumlarının hala dini yönetimden kurtulamadığını ve dini kurum olarak nitelik taşıdığının ispatıdır.O halde medreseler laik eğitim kurumları değildir.Öğretimde deney ve gözlemin kullanılmasını istemesi gerçek manada bilimin anlaşılmaya başladığını da ifade etmektedir.Pozitif bilimlerin her okulda verilmesi gerektiğine işaret eder.Çünkü çağdaş toplumu çeşitli okullarda yetişen yeni

---

691 Fahri Fatih Özer,"Ziya Gökalp'in Şiir ve Mektuplarında Kadın ve Çocuk Eğitimi",**Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Denizli,2007,s.s. 14-18

692 Ahadi Adanalı,"Ziya Gökalp'in Eğitim Felsefesi ve Yüksek Eğitim Hakkındaki Görüşleri",**Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**,1 ,5, 2004, s.s.7-70

693 Ahmet İnsel,"Türkiye'de Liberalizm Kavramının Soyçizgisi",**Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Liberalizm**, (Haz.: Tanıl Bora, Murat Gültekin), C.7, s.50,64,65

nesil oluşturacaktır. [694] İslamcılar'dan eğitimin yaygınlaştırılmasına karşı olan mason Musa Kazım ise,filozof olmak için bir insanın bütün hayatını, zamanını ilim ve fen eğitimine ayırması gerekirken; yoksulluktan, insan yeteneklerinin farklılığından herkesin başarılı olamayacağını hatta hayvanlıktan kurtulayamayacağını savunmaktadır.Eğitimin yaygınlaştırmaki amacını tartışmıştır ve Kuran-ı Kerim varken bunun gereksiz olduğunun yorumunu yapmıştır.Sadece okuma yazma ve tabiat bilimlerini veren eğitim medeniyet oluşturmaz görüşünü aktarır.Dini ilimleri bütün bilimlerden üstün görmüştür ve Pozitif bilimler Kuran-ı Kerim'dedir düşüncesinin temelini oluşturmuştur.Eğitimin yaygınlaştırılmasına karşı çıkması eğitimde firsat eşitliğinin kendisinde oluşmadığını göstermektedir. [695]

Osmanlı'da eğitim tartışmalarına yönetim kadrolarında olanların da katıldıkları tespit edilmiştir.Bunların içinde en önemlisi mason olduğu iddia edilen V.Murad gelmektedir.Orhan Koloğlu'na göre padişah olunca eğitimde ilk olarak düzenlemeye yapmayı düşünmektedir.V.Murad'a göre ülkeyi kalkındıracak yol eğitimdir.Eğitimde yenilikle hürriyet fikrini eğitimle aşılamak istemektedir. Cahilliğin esaret; bilginin özgürlük olduğunu anlayışını başlatanlardandır.[696]Sonuçta Tanzimat dönemi eğitim anlayışı Osmanlıcılıkla çağdaş eğitimi vererek azınlıkları Osmanlı'dan ayrılmasını önleme amacı taşırken,Meşrutiyet yönetimi ile bireyci, özgür faydacı ve Batıcılık ve Türkçülük anlayışlarıyla eğitim verildiği çıkarımına ulaşmak mümkündür.

Osmanlı'da sadece eğitim tartışmaları olmamıştır.Devleti eski güçlü haline getirmek için , devlet ve fikir adamlarının eğitimde bazı hizmetler yaptıklarının ipuçları bulunmuştur.Bunlardan ilki olarak,Yirmisekizzade Mehmet Çelebi ilk matbaanın açılmasında rol oynamıştır. [697] 1727-1745 yılları arasında, 12.500 adet kitap yayımlamıştır.Bu gelişme ile Aydınlanmacılar'ın ve Avrupalılar'ın bir çok eseri çoğaltılır.Pozivitizim ve Aydınlanmacılık anlayışında eğitim yapılacağına işaret etmektedir.[698]

Tanzimat döneminin en önemli bilimsel kurumları olan,Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye halk eğitimini başlatıp, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini de etkilemişlerdir.Aynı zamanda özel teşebbüs olarak

---

[694] Hıdır Önür ,"Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları",**Journal of Academic Social Science Studies** ,S. 30 , Winter , 2014 , s.s. 487-507
[695] Hıdır Önür ,**a.g.m.** , s.s. 487-507
[696] Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar(1905'e Kadar),**Gür Yayınları,1.b.,1991,İstanbul,s,154
[697] Orhan Koloğlu ,**a.g.e**.s,30
[698] Atilla Girgin, **Türkiye'de Yerel Basın**, Der Yayınları ,3.b., İstanbul,2009,s.y.

eğitim ve bilim kurumu olması açısından da ilk örnek olmuşlardır.Cemiyet-i İlmiyei Osmaniye'nin yayın organı olan Mecmua-i Fünûn'un "*ilimler yalnızca okullarda kazanılmaz,bunların halk arasında yayılması çeşitli araçlarla, yollarla olur*" kuralıyla, kitap ve gazete yoluyla halka ulaşmak,kıraathane tarzında okuma odaları düzenlemek ve daha da önemlisi okuma-yazma oranını attırmak bu cemiyetlerin en önemli faaliyetleri olmuştur.Esnaf çocukları ile başlayan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiyeyi ve Darüşşafaka'yı açmıştır.Artık Lonca Teşkilatı dışında bir meslek eğitimi veren bilimsel kurum açıldığı görülmektedir.Hatta ailesi ölmüş çocukları eğitim yoluyla topluma kazandırma düşüncesiyle Darüşşafaka'nın açıldığını görmekteyiz ve fırsat eşitliğinin ilk başlangıcını teşkil etmektedir. [699] Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye isimli cemiyet kuran mason olduğu iddia edilen Münif Paşa ise,aynı zamanda Mecmua-i Fünun Mecmuası çıkarır.Böylece Osmanlı Devleti'nin ilk bilim dergisi çıkmış olmuştur.Bilim dergisinin Osmanlı Türkçesi ile çıkması önemlidir ve anlamı Osmanlıcılık anlayışı ile birliğin korunmak istendiğini kanıtlar.Münif Paşa'ya göre bilim, insan ve hayvanı birbirinden ayıran özelliktir ve bilgelik insanda olan bulunur.[700]Diğer taraftan, gelişme ve ilerleme fen ilimleri ile gerçekleşir.Bozulmuş sosyal ve iktisadî düzenin tanzimi için ilim ve maarifin yaygınlaştırılması gerekmektedir."*Bir memleketin serveti ve hükümetin kudret ve şevketi efrâd-ı ahalînin kendi san'at ve mesleklerinde derece-i ehliyet ve maharetleriyle mütenâsiptir.Efrâdın san'atlarını hüsn-i icrâ eylemeleri ise ilmü ma'rifete muhtaçtır*"görüşünü ileri süren Münif Paşa'ya göre, medeniyetin ilerlemesi üç saç ayağına bağlıdır.Bunlardan ilki fen bilimleri,ikincisi eğitim ve üçüncüsü sanayidir.Medeniyetin eğitim yolu ile olmasını isterken, halka aktarılacak ilimi ise Avrupa'nın bilimi olarak belirler.[701]

Tanzimat döneminde Avrupa'yı gezip gören, orada resmî görevlerde ya da öğrenimde bulunan aydınlar, ülkeye gelen yabancılar, hatta ülkedeki azınlık ve yabancı okulların da, Osmanlı eğitiminin yenileşmesine etkide bulunmuşlardır.Paris elçiliği başkâtipliğine getirilen Mustafa Sâmi Efendi'nin Avrupa'daki gözlemlerinde Avrupa'nın eğitimindeki başarısını; pozitif bilimlerin on yıl boyunca kız ve erkek

---

[699]Emine Gümüşsoy,"Tanzimat'tan Sonra Halk Eğitimi İçin Kurulan İki Cemiyet: Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye",**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8,2,s.s.187-189

[700] Erıc Anduze,**Osmanlı Türkiyesi'nde Masonluk1908-1924**,(Çev.:Can Kapyalı), Sokak Kedisi Omnia Yayını,2012,İstanbul,s.17

[701] F.Samime İnceoğlu,"Tanzimat'ta Bir Düşünür ve Bürokrat: Münif Paşa ve İktisat Tasavvuru", **Divan İlmî Araştırmalar**,S.19 ,2005/2, s. 236,237

çocuklara okutulması ve dil eğitimine önem vermeleri şeklinde anlatır.Ana dilde eğitim karma eğitim ve eğitim zorunluluğuna dikkat çekecektir.Bilimlerin ana dilde verilmesi algısı Cumhuriyet döneminde önem verilen konu olmuştur ve Atatürk'ün geometri kitabı Türkçe olarak yazılmıştır.[702]

Roussaeu'nun pedagojik romanı olan Emile'nin ilk çeviricisi Ziya Paşa ise, çeviriyle,çağdaş Batı eğitiminin Türk eğitimine katkı sağlamasını amaçlamıştır. Kıbrıs ve Amasya Mutasarrıflıklarında Konya ve Adana Valilikleri'nde bulunurken ilk olarak öğretmen ve personel ihtiyacını karşılamak için özel kurslar düzenlemiştir. Adana'da okulların mali kaynağının karşılanması için uygulanan usulün diğer vilayetlerde de olması için II.Abdülhamit'in irade çıkarmasını sağlamıştır.Böylece Osmanlı okullarını millileştirmeyi başlattığı sonucuna ulaşabiliriz.Osmanlı Türk okullarının masraflarının devlet tarafından da karşılanmasını gündeme getirir.Bunun açık anlamı vakıf sisteminden okulların çıkarılıp devlete bağlanmasıdır.Yine okul aidatları ve araç gereçlerin belirlenmesini devlete görev olarak vermiştir ve günümüzdeki okul aile birliğinin oluşumuna örneklik teşkil etmektedir.[703]

Mason Enver Paşa'nın babası 1848 Polonya - Rus Savaşı sonrasında Türkiye'ye göç eden Konstantin Polzokic , Mustafa Celaleddin Paşa adını alarak Borzecki Les Turcs Ancients Et Modernes isimli eserinde Gobineau'nun kuramından etkilenerek Türkler'in beyaz ırktan olduğunu ispatlamak için Turano Aryanizm kuramını hazırlar.[704]Nitekim Türkler'in beyaz ırktan olduğunu savunarak Türkler'in üstün ırk olduğunu ispatlamak ve Avrupa'ya cevap vermek istemektedir. Yine,Meşrutiyet devri Türk aydınlarına yeni bir milli benlik kazandırmak düşüncesiyle tezin ortaya atıldığı ifade edilmektedir.Bu teze göre "*Türkler'le Avrupalılar aynı soydandır, şu halde Avrupa medeniyeti de esasında Türkler'in malıdır*". Bu tez Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin oluşmasını sağlamıştır.Hatta Arkeolojik kazıların yapılmasına,Türk Tarih Kurullarının toplanmasına ve Afet İnan'ın bu konuda kitap yazmasına da vesile olmuştur.Üstün ırk olmamızı dilde de göstermek için Güneş Dil Teorisininin oluşumuna da zemin hazırlamıştır.[705]

---

[702]Yahya Akyüz",Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'e Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler",**Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**, C. 1, S. 2, 2011,s.s.14-21

[703] Zeynep Biçer,"Yeni Osmanlılar'ın Eğitim Öğretim Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Enstitüsü,Ankara,2011,s.78,79

[704]Bayram Nazır, **Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları**,İstanbul Ticaret Odası Yayını,Yayın No:2007,38,s.44

[705]Abdulvahap Akıncı,"Osmanlı-Türk Milli Kimliğinin Oluşmasında Rusya Türkleri, Göçler ve Türkoloji Çalışmalarının Rolü",**Akademik Bakış Dergisi**,S.38, Kırgızistan,Eylül - Ekim 2013 , s.12

Sadrazam Halil Hamit Paşa ise, Fransa'nın ünlü Ansiklopedisi'ni Türkçe'ye çevirtip ve resimler için bakır hakkaklar hazırlatmıştır.Bu bazı araştırmacılar tarafından Osmanlı Devleti'nde modern tarzda ilk ansiklopedi çalışması olarak kabul edilmektedir.Daha sonra Encümen-i Daniş Reddhouse sözlüğünü Osmanlı'ya kazandıracaktır.Ansiklopedi ve sözlüklerin hazırlanması Türkçe'ye dil olarak önem verildiğini ve eğitimin ve bilimin Türkçe ile verilmek istendiğini göstermektedir.[706]

Tercüman-ı Ahval'i İbrahim Şinasi, ülkede ve ülke dışında olup bitenlerden halkı haberdar etmek ve toplum için yararlı olan bilgileri yayınlamak, geniş halk kitlelerini eğitmek için bir araç olarak görmüştür.Bu bağlamda ,Ceride-i Havadisi, halkı gazete okumaya alıştırmak için bir yıl parasız dağıtılmıştır.Ayrıca, karikatür dergileri ve mahalli gazeteler yayınlamıştır.Gazetenin halk eğitimi görevi görmesini ve halkı aydınlatması gerektiğine dikkat çekmiştir.Bu fikirleriyle ile Cumhuriyet dönemini etkilemiş ve gazeteler okuma yazma seferberliği başlatmıştır.[707]

Fransız eğitimci Gabriel Compayre'ın eserini *Çocuk: Melekât-ı Uzviye ve Ruhiyesi* adıyla Türkçe'ye çeviren Ahmed Mithat'tır.Bu Osmanlı'da ilk çocuk dergisi çıkarma çalışmasının başlangıcıdır.Çoçuk eğitimi için dergilerin ve gazetelerin bir rolü olduğunu vurgulamıştır.[708]

Mason Şahin Makrarios, Mısır'da 1886 yılında Al Lataif isimli ilk sürekli mason dergisiyle masonluk yayılırken, bununla birlikte Arap milliyetçiliğinin hazırlığı yapılmıştır.[709]

Meşrutiyet döneminde Batılı tarzda okulların sayısının arttığı, meslek ve kızların eğitimine önem verildiği görülmektedir.Eğitim meselesinde Auguste Comte'nin hümanist evrensel felsefesini benimseyen[710] Ahmet Rıza Anılarında, otuz üç kişi ile Sultani-i İnas Cemiyeti'ni kurduğunu ve okulun ilk harcamaları için bir piyango düzenlettiğini aktarır.Kızlar için lise açmış olması bakımından önem arz etmektedir.En önemli özelliği kızlar için Fransızca eğitim veren okul olmasıdır.[711] Felsefeyi eğitim kurumlarında ders haline getiren ilk kişi Rıza Tevfik ise,eserleriyle, Heraklit ve Eflatun gibi, bir çok Batı düşünürün bunların felsefe ve edebiyat akımlarını Osmanlı'ya aktarır.Maarif Nezareti'nin kurduğu *Islahat-ı Felsefiye*

---

[706] Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar(1905'e Kadar),**Gür Yayınları,1.b.,1991,İstanbul,s.24

[707] Mehmet Ali Kahraman,"Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Osmanlı Devleti'nin Eğitimi Halka Yayma Çalışmaları", **Journal of History Studies,** C. 6, S.1, January,2014, s.s. 115-122

[708] **A.g.m.** ,s.s. 115-122

[709] Orhan Koloğlu, **a.g.e**.s.170

[710] Tarık Zafer Tunaya,**Batılaşma Hareketleri I**,Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları,0cak 1999,s.86

[711] **Ahmet Rıza Anılar**,Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları,Haziran,2001,s.39,40

Lügatını felsefecilerle birlikte hazırlamıştır.Okullara felsefe dersini taşıyan kişi olarak Cumhuriyet dönemine de felsefeyi ders olarak taşımıştır.Hatta fikirleriyle rol model oluşturur;Cumhuriyet döneminde üniversitelerde felsefe bölümünün açılmasında ve yurt dışına felsefe eğitimi için öğrenci gönderilmesinde etkili olur.[712]Bazı aydın kişiler Osmanlı'nın yeni Batıcı tarzda eğitimiyle Osmanlı'ya bağlı iyi bir vatandaş yetiştirmek ve geri kalmışlık sorununu ortadan kaldırmak için çalışmıştır.Bunlardan birisi olan mason Ahmet Cevdet Paşa, ilk olarak Dârülmuallimîn-i programına Rüşdî'nin Usûl-i İfâde ve Tâlim adı ile meslek dersi koymuştur.Böylece meslek derslerinin ilk kez okul müfredatlarına girmiş olduğu görülmektedir.Meslek dersleri yeni meslek alanlarını göstermesi bakımından da önem arz edecektir ve vasıflı insan yetiştirme amacına hizmet ettiği de anlaşılabilir.[713]

19. yüzyılda dini ve devleti kurtarma yolunda harekete geçmiş alimlerden birisi olan Vildan Faik Efendi de, bu düşünceyle medreselerin ıslahı için bir nizamnâme yazarak, Osmanlı topraklarında halkı aydınlatıp ve Arnavut milliyetçiliğini önlemeye çalışmıştır.[714]

Türkçüler'in eğitime katkısını bilimi çağın gereği olarak algılayan Ziya Gökalp'te bulabiliriz."*Çağa uyma ihtiyacı bize Avrupa'dan yalnız bilimsel ve teknik aletlerle bilimsel yöntemlerin alınmasını emrediyor*"sözleriyle fikrirlerini savunmuştur. Çağın gereğidir şeklindeki fikri Cumhuriyet dönemine de yansımıştır ve İnkılap kavramını da etkilemiştir. [715] Felsefe sorunlarını tartışır, [716] Emile Durkheim'ı benimseyerek ilk kez sosyoloji ilmini ve ilk sosyoloji kitabını Osmanlı'da oluşturur. [717] Gökalp,felsefenin yan alanlarından sosyoloji ilmini kazandırarak toplumsal doğru ve bilimsel algının eğitime kazandırılmasını sağlamıştır. [718] Felsefe çeşitlerinden ilk kez bahsetmiştir.Bunlar düşünce felsefesi,

---

[712]Bayram Ali Çetinkaya,"Modern Türkiye'nin Felsefi Kökenleri",**Cumhuriyet Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi**,VI,ll,Sivas, 2002 ,ss.68-82

[713] Mustafa Sanal,"Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri'nin Pedagojik Formasyon Anlayışı",**Afyon Kocatepe Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**,C. 5, S.1, 2003,s.s.197-207

[714] Arzu Güldöşüren,"Arnavutluk'tan İstanbul'a Bir Âlim Portresi:Debreli Vildan Faik Efendi", **Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**,C.48,S. 48,Haziran 2015 ,s.s.117-148

[715] Ziya Gökalp,**Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**,Alter Yayınları,Ankara,2014,s.11

[716]Arslan Kaynardağ,"Türkiye'de Felsefesinin Evrimi",**Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları,C.3, b.t.y.,s.766

[717]Doğan Ergun,"Sosyolojik Aklın Sosyolojik Eleştirisi Yada, Ziya Gökalp'in Yeğlediği",**Sosyoloji Dergisi**,3. Dizi, S.21,2010, s.s.41-60

[718]Ahadi Adanalı,"Ziya Gökalp'in Eğitim Felsefesi ve Yüksek Eğitim Hakkındaki Görüşleri",**Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1 ,5, 2004, s.s.7-70

ahlak felsefesi,sanat felsefesi,ekonomi felsefesi ve bilim felsefesidir.Aslında böyle yaparak felsefenin insanlar için bir ihtiyaç olduğunu ve insan özelliği olduğunu da ortaya koymaktadır.Felsefede Türkçülük fikriyle Türklüğü geliştirmeyi, aynı zamanda doğru düşünmeyi devlet felsefesi oluşturmayı öğretmek istemektedir.Ziya Gökalp,bilimin çağdaş medeniyetlerde olduğuna işaret eder.Hatta bu eksikliğimizden bizde ne bilim ne de bilim adamı vardır eleştirisini yapmıştır.Böylece yurt dışına öğrenci gönderme algısıyla üniversitelerde felsefe bölümlerinin açılmasına zemin hazırlar.Sanayi İnkılabı ile ekonomisini güçlendiren Avrupa, pozitif bilimlerin ve modern medeniyetin merkezi olmuştur.Bilim adamı ve bilim kavramını anlayışında bilimi uygulayabilmek bilimle uğraşmak şeklinde olduğu dikkat çekmektedir.Çünkü artık medreseler vasıflı insan ve bilim adamı yetiştirememektedir.Bu düşüncelerle sosyoloji ilmini Osmanlı'ya taşıdığına ışık sunmaktadır.[719]

Osmanlı'da yaşayan yabancı masonlar eğitimin geliştirilmesini istemektedirler.Beyrut'ta masonluğun kökleşmesinde Amerikalı Protestanlar'ın misyonerlik olarak kurdukları Suriye Protestan Koleji etkili olur.[720]Çünkü eğitimli insana ihtiyaç duymuşlardır.Mason kurumları olarak,1859'da Mülkiye 1866'da Tıbbıye açılır.1868'de Fransızca eğitim veren Batı ilk eğitim veren Galatasaray Sultanisi açılır.[721]Türk Mason Dergisi'nde 1901'den 1908'e kadar Mektebi Hukuk'ta Mecelle,Galatasaray Sultanisi'nde ve Darülmuallimin'de Akait okutulduğuna dikkat çeker.[722]

Gazetelere ve masonların kendi yazışmalarına da eğitimle ilgli haberler bulunduğu tespit edilmiştir.Orhan Koloğlu,1871'de Levant Times gazetesinin haberini vermiştir."*Türk İmparatorluğu'nda(...)ilk mason mabedi Hasköy'de(...)okul açıldı.Duadan sonra kız ve erkek öğrenciler ilahi söylediler.Kaledonya Locası'nın sekreteri tarihçeyi anlattı*"ifadeleriyle geçen haber Osmanlı'da yaşayan mason locasının okul açabildiğini göstermiştir.Karma eğitimin mason okullarında yer aldığını da kanıtlar. [723] İtalia Risorta Locası 15.1.1892 tarihli sirkülerinde kendi dillerinde eğitim benimsediklerine dikkat çekmektedirler."(…)*oysa sembolik dilimiz*

---

[719]Ziya Gökalp,**Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**,Alter Yayınları,Ankara 2015,s.21,22
[720]Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar(1905'e Kadar),**Gür Yayınları,1.b.,1991,İstanbul,s.82
[721] Eric Anduze,**Osmanlı Türkiyesi'nde Masonluk1908-1924**,(Çev.:Can Kapyalı),Sokak Kedisi Omnia Yayını, İstanbul,2012, s.15
[722] Cafer Ergin,"Şeyhülislam Musa Kazım Efendi",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:9, S.35,Temmuz, 1959,s.1906
[723]Orhan Koloğlu,**Abdülhamit ve Masonlar(1905'e Kadar),**Gür Yayınları,1.b.,1991,İstanbul,s.82

ulu bir eğitim aracıdır(...)"[724]demektedir. Kendi dillerinde eğitim yapabildiklerini ispatlamaktadır.Fransız masonları da misyonerlik yarışına girerek okul açma girişiminde bulunmuştur.1866'da Doğu Birliği locasının geliri masonların yaptırdığı okula verilmek üzere balo düzenlendiği de anlaşılmaktadır.[725]10 Mayıs tarihli yazıda çağa uygun eğitim getirme düşüncesi ifade edilmektedir."*Fransız Büyük Doğusu'ndan beklenti(...)Osmanlı'da yaşayan kardeşlerimize(....)yeniliklerin getirilmesi, yaşam koşullarının yücelmesi,eğitimin geliştirilmesi,insanların çağa uygun koşullarda yaşamaları için çaba harcamalarıdır*"şeklinde konuşma yapılır. Aslında, eğitimi çağa uygun hale getirme ve modern yaşamı Osmanlı'da masonlara taşıma düşüncesinde mason kardeşlerinin yaşam şartlarını düzelterek,yardımlaşmak gayesi bulunmaktadır.[726]

Batılı araştırmacılardan Anduze'ye göre,Batılı modern eğitim veren Galatasaray Lisesi ve Mülkiye mezunu öğretmen Marokyan İstanbul'da Etoile du Bosphore Locası'nın üyesidir. [727] Marakyan 17 Eylül 1908 Pazartesi günü Mülkiye'den mezun olan öğrencilerin ilk toplantısına katılır. [728] Fransız Büyük Doğusu'nun locaya doktor almasının nedeni, doktorların Fransa'da eğitim görmesidir.[729]

Osmanlı topraklarında misyonerlerin okullarının sayısı azımsanamayacak kadar artmıştır.Bunda misyonerliğin ve masonluğun faaliyetleri yanı sıra kanunlarla özel okul açılmasına izin verilmesi etkili olmuştur.Amerika'nın 176,İngilizler'in 30,Fransa'nın 73,Ermeniler'in 1145,Rumlar'ın 1584 okulu vardır.Dikkat edilecek husus bağımsızlık isteyen Rum ve Ermeni tebaa okul sayısı yanında Protestan Amerika'nın okul sayısının Osmanlı ülkesinde diğer Avrupalı devletlerden fazlalığıdır.Amerika'nın Osmanlı'yı mesken edindiği Rum ve Ermeniler'in milliyetçilikle örgütlendirildiği Protestanlık ve masonluğun bunlara öğretildiğinin delilini sunmaktadır.[730]

Medrese dışındaki okulların kurulmasında Batı'yı görmüş insanların dışında Osmanlı uyruğuna giren Batılılardan da faydalanılır.Bununla birlikte;1834'de Viyana, Paris ve özellikle Londra'ya pek çok öğrenci ve genç subay gönderilmiştir.

---

[724]Orhan Koloğlu,**a.g.e.**,s,188
[725] **A.g.e**.s,76
[726] Erıc Anduze,**Osmanlı Türkiyesi'nde Masonluk1908-1924**,(Çev.:Can Kapyalı),Sokak Kedisi Omnia Yayını, İstanbul,2012, s.102
[727] Erıc Anduze,**a.g.e**.s.18
[728] **A.g.e**.s.42
[729] **A.g.e**.s.115
[730] **A.g.e**.,s.16

İngiltere'ye giden Osmanlı subayları bir yılda İngilizce öğrenerek Wolwich Kraliyet Harp Akademisi'ne alınmışlar ve topçuluk,deniz subaylığı, deniz inşaat mühendisliği vb.öğrenimi görmüşlerdir.[731]Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat'la birlikte yenileşme, gelişme ve değişmeyi yurtdışına gönderdiği öğrencilerle gerçekleştirecektir.Bu öğrencilerin sayısı,1839-1876 yılları arasında 171'i Müslim,73'ü Gayrimüslim'dir. Dolayısıyla gönderilen öğrencilerin inançlarına bakıldığında Müslümanlar'ın sayısının çokluğu dikkat çekecektir. Çünkü modern eğitime ve yabancı dil eğitimine ihtiyaç duyanlar Müslüman öğrencilerdir.Diğer önemli husus askerlik alanında eğitim almalarıdır.Bunun altında yatan düşünce geri kalmanın nedeni olarak, ordunun eski gücünü yitirmiş olmasının görülmesidir.[732] Osmanlı'da yaşayan azınlıklardan Yahudiler'in[733] eğitim durumu ile ilgili bir karşılaştırma yaparsak Paul de Regla'ya göre"*İstanbul Yahudileri iki büyük kola ayrılmışlardır:Bunlardan ilki, Selaniktekiler'le aynı koldan olan İspanyol Yahudileri'dir.Diğer grup ise Doğu Avrupa'dan gelmiş olup, son derece kötü bir Almanca konuşanlardır(…)Okumuş olanları, hekimleri, avukatları hemen hepsi İstanbul Mason teşkilatına dahildir*" bilgilerini vermiştir.Osmanlı'ya göçen Yahudi cemaatinin farklılıkları Musevilik inancını geldikleri coğrafyadaki gibi yaşamamalarından kaynaklanmıştır.Maronlar, Osmanlı sayesinde kendini geliştirmişlerdir.[734]

Tanzimat'la başlayan eğitimde yenilik toplum yaşamını da değiştirir ve Osmanlı Devleti'nin ilk burjuvalarını ve elitlerini oluşturarak,Osmanlı Devleti'nde şehirleşmeyi hızlandırmıştır.Batılı ülkelerin kurum ve kuruluşları ile bankalar, okullar, hastaneler, mason locaları İstanbul'da açılır.Osmanlı Devleti'nde eğitiminin durumunu ve gelişimini anlamak için ilk önce okulların mevcut durumlarının incelenmesi gerekir.Okullar toplumu yeniliklere hazırlayan yeni insan tipini oluşturan kurumlardır.Osmanlı Devleti'nde ilk masonlardan kabul edilen Humbaracı Ahmet Paşa tarafından 1734'te Hendesehane İstanbul'da açılmıştır.Osmanlı Devleti'ne ilk kez modern matematik dersini vermiştir.Askeri eğitim alanında diğer gelişme ise ilk masonlardan kabul edilen Baron de Tott ise 1775'te Mühendishane-i

---

731 www.Eğitişim.gen.tr

732 Nihat Büyükbaş,"Osmanlı İnsan Yetiştirme Düzeni ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Etkileri",**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi** ,C.XXIX ,S. 87, Kasım 2013 ,s.s.212-217

733 Yahudi cematinin masonluğu ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin 28 /Z/1315(Hicri) tarihli belgesinde Amerika'da Musevi Mason Cemiyeti'nin varlığından bahsedilmektedir.Bkz.**BOA**, Y.EE,136/56,28 Z 1315(Hicri)

734 Paul De Regla",İstanbul'un Bilinmeyen Köşeleri ",(Çev.:Reşat Unat),**Hayat Tarih Mecmuası** , S.7, Ağustos, 1970, s.72

Bahr-i Hümayun'u açtırmıştır.[735] Fransız hocaların Fransızca olarak ilk kez eğitim verdiği bir okul olması açısından önemlidir.[736] Yine bir tespite göre Osmanlı Devleti'nin askerleri ilk defa resim dersleri görmüştür. Böylece, Harbiye ya da Mühendislik mektepleri,ilk asker kökenli ressamların yetiştiği mektepler olmuştur.[737] Bu iddiayı ispatlayan bilgi olarak mason ressamları içinde Halil Paşa örneği verilmiştir.[738]

Osmanlı Devleti'nde sivil olarak ilk modern ve Batı eğitimi veren okul 1868'de açılan Galatasaray Sultanisi'dir.Dikkat edilecek husus öğretmenlerin Fransız Eğitim Bakanlığı'nca atanmasıdır.Bunun nedeni olarak Osmanlı Devleti'nin devlet yönetiminde çalışan Müslümanlar'ın azlığı ve Hıristiyan unsurların eğitim seviyelerinin yüksek olması gösterilmektedir.Ali Paşa'da"*Hıristiyan unsurlar olmadan devleti idare edemeyeceğimiz açıktır demek zorunda kalmış ve fakat onların devleti ele geçirmelerine müsaade edemeyiz*"diyerek okulun açılma gerekçesini dile getirmiştir[739]Diğer özelliği ise din ve ırk ayrımı olmadan,Fransızca eğitim veren okul olmasıdır.[740] Ortaylı'ya göre Galatasaray Sultanisi, Fransa'nın uydusu Osmanlılık fikriyle kurulan uzman bürokrat ve siyasetçi yetişirerek Batılaşma'yı getiren kurumdur.[741] Döneme ilişkin resmi belgelerde yer alan "(…)*mason olan Mekteb-i Sultan muallimine mecidi nişan verilmesi*"[742] ya da"*Padişah tarafından hakkında bilgi istenen Mösyö Gilbert'in darülbedayi yapmak üzere imtiyaz almak için Paris'ten bir mason olan kişinin gelmesi(...)*"[743]yönündeki bilgiler Osmanlı eğitim dünyasında masonların etkin rol oynadığına işaret etmesi açısından hayli önemlidir.

Mason olduğu iddia edilen Mithat Paşa'ya, göre ülkenin kâtip ve subay yetiştirecek okullardan çok teknisyen yetiştirecek okullara ihtiyaç bulunmaktadır. Islahaneleri (sanayi mektepleri) açarak ilk karma okul olması yanında ulusal eğitim vermesi eğitime laik özellikler kazandırmıştır.Yine 1869 tarihli Maarif-i Umumiye

---

[735] www. Eğitişim.gen.tr

[736]Derya Uzun Aydın, "Osmanlı'nın Son Döneminde Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatına Genel Bir Bakış",**İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi**, S.4, Summer, Yıl: 2013,s.3

[737]Derya Uzun Aydın,**a.g.m.**,s.3

[738]Bkz. S.Boyer,"Bizde ve Dünyada Resim Sanatı",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:9,S.35,Temmuz,1959, s.1934'de geçmektedir.

[739] www.Eğitişim.gen.tr

[740]Pıerre-Jean Luızard, **İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**,(Çev.: Egemen Demircioğlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,Nisan,2013,s. 9

[741] www.Eğitişim.gen.tr

[742] **BOA**,HRTO,344/120

[743] **BOA**,Y.A.HUS,279/141,22 S 1311(Hicri)

Nizamnamesi'ndeki Müslim ve Gayrimüslim çocukların orta ve yüksek öğrenimi birlikte yapmalarına yönelik düzenlemeye örnek olan okuldur.Buna ilaveten ilk meslek okulları olarak da nitelendirilebilir.Ticaret ve endüstri alanında kalifiye eleman yetiştirmek ve ekonomi eğitimi için hizmet edeceği de düşünülebilir.[744]

Osmanlı Devleti topraklarında Avrupalı devletlerin misyonerlik çalışmaları masonluğun yayılmasını kolaylaştırmıştır.Çünkü Osmanlı Batılaşma sürecinde yabancılara okul açma izni vererek ve bu okulların eğitim politikalarından yararlanmaya başlayacaktır.Amerika Osmanlı'da ilk olarak okul açmayı başlatan devlettir.Diğerleri; Avusturya, Rusya, İtalya, İngiltere, Almanya da Osmanlı ülkesinde okullar açmıştır.İlk Protestan Okulu 1824'de Beyrut'ta Syrian Protestan College ismi ile açılmıştır.Amaçları Protestan Hıristiyanlığı yaymak için,Gregoryen Ermeniler'i aşılamaktır.Nitekim Ermeni patriği ve halkın Ermeni gençliğini hem Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırttığı hem de inançlarını zedelediği konusunda devlete şikâyetlerine rağmen Osmanlı Amerika ile karşı karşıya gelmek istememiştir.Hem de masonluğun öğretilmesinde yayılmasında da etkili rol oynadıkları tespit edilmiştir. Mesala, Suriye Protestan Koleji'nde okuyan öğrencilerden bazılarının gizli bir cemiyet kurmalarında Beyrut'taki mason locaları etkili olmuştur.[745]Haleb'te İngiliz konsolosu başkanlığında kurulan mason locasının bozguncu faaliyetlerini anlatan döneme ilişkin bir mektup, bazı coğrafyalarda Osmanlı eğitim kurumlarıyla masonların yakın ilişkisine dair ipuçları sunmaktadır.[746] Misyoner okullarından Amerika'nın okulları CFR bağlantılıdır. Amerika 19.yüzyılda, Merzifon, Tarsus ve Harput Kayseri'de kolejler açmıştır. Dolayısıyla,misyonerlik faaliyetlerinin kökünde Şark Meselesi bulunmaktadır.[747] Almanlar'ın da kurduğu okullarda bir koloni oluşturma istediği sonucuna ulaşılabilir.Bu okullardan en önemlisi olan Alman ve İsviçre Yurttaş Okulu'nun özelliği; Alman kolonisinin çocuklarına Alman dilinde eğitim vermesi ve mezhepsiz olmasıdır.Diğer en önemli bilinmesi gereken özelliği ise,Almanca konuşan mason çevresinin okul kurucularının arasında bulunmasıdır. Mezhepsiz olması masonluğuna hatta Alman kolonisinin hepsini kazanmak düşüncesine işaret eder.Okulun kuruluşu ise,1865'te kolera salgınının yaşandığı ve

---

[744] İlyas Söğütlü,"Türk Moderleşmesi Sürecinde Mithat Paşa",**C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** C. 11, S. 1, 2010,s. 107

[745]Selçuk Günay,"II. Abdülhamid Dönemi'nde Suriye ve Lübnan'da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri",**Ankara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, XVII,28 1995,s.s. 86-108

[746]**BOA,** HSD.CB,2/39,17 S 1305(Hicri)

[747]Selçuk Günay,**a.g.m.**,s.s. 86-108

koloninin ekonomik sıkıntılar yaşadığı döneme denk gelmiştir.1866'da Leipzig'de yayınlanan Mason gazetesinde bu durumun kötülüğü aktarılmıştır. "*Koloninin içinde bulunduğu ekonomik şartlar hiç iç açıcı değildir.Bir avuç zengin vardır ve bunların sayısı artmamaktadır, zira son 10 ve 12 yıl içinde burada servet yapmış olanların hemen hemen hepsi, paralarını alıp Avrupa'ya geri dönmüştür.*"Alman koloniciğinin diğer okulu Yeni Yurttaş Okulu ve Protestan Cemaat Okulu 1 Aralık 1867'de açılmıştır.Okul programı mezhepsizliği amaç olarak belirtse de okul binası ihtiyacından dolayı Protestan Cemaat Okulu ile işbirliği yolları da aramıştır.Eğitim politikasında ,eşitlik ilkesini benimsemesiyle İstanbul'un Alman eğitim piyasasının ve resmi makamların da desteğini almıştır.

23 Kasım 1873'te Yurttaş Okulu ile Protestan Cemaat Okulu'nun birleştirilmesiyle ismi Alman ve İsviçre Yurttaş Okulu olmuştur. Pera ve Galata'daki Yurttaş Okulu kurucularının özellikleri ise,liberal düşünceli Osmanlı'nın orta sınıf ekonomi burjuvazisini oluşturan kimseler olmalarına dikkat çekmek gerekir.Hatta Okul yönetim kurulunda, Almanya ve İsviçre sanayi bölgelerinden ithal edilen ürünleri Osmanlı'ya pazarlayan, ihracat ürünlerini satın alan ticaret firmalarının temsilciliğini yapan, finans sektöründe çalışan ve basınla iç içe olan kimseler olduğu görülmüştür.Mesala okul kurucularından Johann Heinrich Rieckehoff 1824'te Bremen'de Protestan bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur.1852'de İstanbul'a yerleşir *Rieckehoff& Lohmann* firmasını yönettiği gibi, Bremenli tüccarlar grubunda yer almaktadır.Osmanlı'ya liberal ekonomiyi-burjuvayı, azınlıklar ve levantenlerin taşıdığını göstermektedir.[748]

Fransız bir araştırmacının tespitine göre İtalyan ve Fransız mason locaları, laik fikirlerin Osmanlı Devleti'nin askerî okullarındaki subaylar arasında yayılmasında önemli rolleri olmuştur görüşünü savunmaktadır.Böylece laiklik algısının Osmanlı'ya askeri okullardan sokulduğuna işaret etmektedir.[749]

Misyoner okullarından en önemlisi Yahudi cemaati için açılanlardır.1928 yılının İzmir locasının raporuna göre, Beni Berit Locası'nın açtığı Karataş Lisesi'nin (1913'de kurulmuş Bene Berit Lisesi)Keçeciler Okulu'nun(1865'te kurulmuş Alliance Okulu)Talmut Tora Yetimhanesi'nden oluşan eğitim kurumları vardır.

---

[748] Ulrich Münch,"Bugünkü İstanbul Alman Lisesi'nin Alman ve İsviçre Yurttaş Okulu Olarak KuruluşÖyküsü:1867_1874",**MemleketimizDersaadet**,s.128_162,(www.tuerkei.diplo.de/.../dateidahe iminkonstantinopelartikelmuench.pdf)

[749] Luızard Pıerre-Jean, **İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**,(Çev. :Egemen Demircioğlu), İstanbulBilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,Nisan2013,s.1

1938'de yürürlüğe konulan 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun "*merkezi yurt dışında olan bir cemiyetin Türkiye'de şubesi açılamaz.Arzı ulusal maksatlarla cemiyet kurulamaz* "diyen onuncu maddesiyle Bene Berit Locası kendini fesh eder ve buna bağlı Hamerona Dergisi'nin yayını da yasaklanır.[750]

Osmanlı'da eğitimde tartışılan ikinci konu kullanılacak olan dil ve alfabedir.Bunu tetikleyen gelişme Batılı tarz okullardaki yabancı dil kullanımı ve Batılı tarz eğitimle okuma yazmanın daha çabuk öğretilmesidir.Bu gerekçelerden dolayı Batılaşma yapılırken dil ve alfabede düzenlemeler yapılması bir ihtiyaç haline dönüşmüştür.

Dil konusunda güzel Türkçe'yi isteyen Tanzimatçı Ziya Paşa'ya göre ,asıl olan dil İstanbul ahalisi ile taşra halkının kullandığı dildir.Bu dilin toplumla devlet arasında iletişimin kopukluğu anlamına geldiğini ve bu kopukluğun giderilmesini savunur.Yine Tanzimat Dönemi'nde Batılılaşma, ulusallaşma ve Osmanlıca'nın imla yapısı sorunu olduğuna dikkat çekmektedir.Batılaşma ve ulusallaşmanın güzel Türkçe ile olacağını vurguladığı görülmektedir.[751]

İmlâyı düzenleyen ve Türk yazı dilinin sadeleşmesi için çalışanlardan ilki olduğu iddia edilen Şinasi'nin,1869'da Avrupa'dan dönünce kurmuş olduğu matbaasında harflerin bunların sayılarını azaltıp, yeni Arap Harfleri ve noktalama işaretleri hazırlamıştır.Ayrıca matbaada kullanılan harf sayısını 112'ye indirererek bu harflerle Divan, Tercüme-i Manzume ve Durub-ı Emsâl-i Osmaniyye isimli eserlerinin ikinci baskılarını yapmıştır.Sonuçta amacının dili günlük konuşma diline yaklaştırmak olduğu görülecektir.Dilde sadeleşmeyi başlatarak yabancı dillerin etkisinden Türkçe'yi korumak istemektedir.[752]

Osmanlı'da eğitimde Arapça'yı savunanlar da vardır.Bunlardan birisi mason şeyhülislam Musa Kazım Efendi,Darulfünun öğrencilerine medreselerde Tedrisatın Islahı konulu bir konferans vermiştir.Medreselere yeni ilimlerin konulmasını istemektedir.Ayrıca,yeni usul ve metodolojilerin alması gerektiğini savunur.[753] Arapça eğitiminin yetersizliği , anlaşılmamasına dikkat çekmiştir ve medreselerdeki

---

[750] Rıfat Bali,"Bir Yahudi Dayanışma Kurumu,B'naı B'rıth XI.Bölge Büyük Locası Tarihçesi ve Yayın Organı Hamenora Dergisi",**Müteferrika**, S.8-9, Bahar Yaz 1996,s.51

[751] Ömer Gündüz-İsmail Fırat ,"Dil Devriminin Gerçekleşmesinde Türk Dili Kurumunun Rolü", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C. 7 ,S.34 ,s.s.59-71

[752] Kayhan İnan ,"Radikal Ama Temkinli Bir Yenilikçi: Ali Suavi'nin Dil Üzerine Görüşleri",**Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi** ,2 ,Yıl:2,S.2,2012, s.s.32-49

[753] Bayram Ali Çetinkaya,"Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi", **C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XI,2 , 2007, s.s.,75-141

eğitimin ıslah edilmesi gerektiğini bununla birlikte, bir Batı dili öğretilmesini arzu eder.[754] *"(...)Türkçe ne ise Fransızca da, İngilizce de odur(...) Türkçe caiz oluyor da İngilizce neden caiz olmasın.Aynı şekilde,camide Türkçe diliyle ders okuyuyor. Günah oluyor mu?Hayır (...)Fransızca söylesek ne olur?(...)Şu halde, neden medresede yabancı bir dil öğrenilmesin?"*diyerek de yabancı dil kullanımı istediği anlaşılmaktadır.Medreselerde yabancı dil isteği ilk kez onun tarafından ifade edildiğine de dikkat çekmek gerekir.Ayrıca, Musa Kazım Arapça'nın ileri ve gelişmiş bir lisan olmasını,Kur'an'ın bu dille indirilmiş olmasına bağlamaktadır.Böylece Arapça'nın üstünlüğünü din dili yaparak, ispatlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır.[755]

Müslümanlar'ın gerilemesini dil konusuna bağlayan milliyetçi mason Afgani,"*Eğer Osmanlı Arapça'yı devletin resmi dili haline getirseydi, Türkler'le Araplar arasındaki mesafe ortadan kalkar ve böylece Müslümanlar veya Osmanlı gerilemezdi*" açıklamalarını yapmıştır.Afgâni, milliyetçilik açısından dile önem vermektedir.Milletlerin dil temelinde ayrımlaştığının olduğunu,dilin yok olması halinde değişik menşelerin unutulacağını belirtir. [756] Dili kültür ögesi olarak düşünürken milletin kimliğini oluşturacak şuur olarak görmektedir.Dil birliğini milli birlik olarak nitelendirir ve ulus devletlerde resmi dil olduğuna işaret etmektedir. "*Bilim ve eğitim eğer bir halkın ana dilinde olursa, o zaman verimli olur ve daha kolay benimsenir.Ana dilinde olmayan ilim herkesin malı olmaz*"açıklamalarıyla bilim ve eğitim dilinin ana dille yapılmasının faydalı olduğunu ifade eder. Cumhuriyet döneminde anadille eğitim anlayışını bu fikirlerinin belirlediği söylenebilir.Afganî dillerin birbirine kelime kattıklarını,saf dilin olmayacağını belirtir ve yabancı kelimelerin kültüre uyarlanarak dile yerleştirilmesine dikkat çeker.[757]

Türkçe'nin henüz yeni gelişen bir dil olduğunu düşünen Batıcılardan mason Celal Nuri'ye göre,İngilizce'ye göre çok az sayıda kelimeye sahip iken, bu kelimelerle de Batı ilminin açıklanması imkansızlaşır.Türkçe gelişinceye kadar İngilizce, Fransızca ve Almanca bilim dili olarak kullanılmalıdır.Türkçe'ye yabancı

---

[754]Hıdır Önür ,"Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları",**Journal of Academic Social Science Studies** ,S. 30 , Winter , 2014,s. s.487-507
[755]Bayram Ali Çetinkaya,**a.g.m.**,s.s.,75-141
[756] Enamullah Ahmay ,"Cemaleddin Afgani'nin Düşünce Dünyası",**Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Konya,2012,s.s.78-95
[757]Pervane Bayram,"Şarkın Büyük Filozoflarından Cemaleddin Afgani ve Onun Türk Dünyasına Tesirleri", **Journal of Qafqaz**, 10,s.s.135-147

dillerden kelimeler girmesini doğal kabul eder,Türkçe'nin Batı kavramlarıyla gelişeceğini savunur.[758]

Türkçüler de dil ve alfabe tartışmalarına girmişlerdir.Sözlükleri inceleyerek Türkçe kelimeleri bulmak istedikleri görülmektedir.Onlara göre,Ahmet Vefik Paşa'nın ve Fuat Paşa'nın sözlükleri,Ahmet Cevdet Paşa'nın gramerleri doğru yolda atılan ilk adımlar olmakla birlikte, bunların da hataları vardır.Redhouse gibi sözlükler yaygın olmayan pek çok Arapça ve Farsça kelimeleri içine alıyor, içlerinde pek az Türkçe kelime bulunmaktadır.Türkçüler'in ortak görüşü, devlet okullarının ilk sınıflarında Arapça dersler azaltılıp,Türkçe derslerin sayısı artırılmalıdır.Türkçe'yi savunmak için Mehmet Emin Bey'in Türkçe Şiirler kitabının yayınladığı tespit edilmiştir.Türkçe eğitimine destek olmak için yapılan çalışma olarak dikkat çekmektedir ve eğitimin Türkçe olarak ana dilde verilmesini istemektedirler.[759] Türkler için ortak ve umumi bir Türkçe, bir edebiyat ve bilim dili düşünen Ziya Gökalp ise, milli dil olarak İstanbul Türkçesi'ni düşünmektedir.Ancak Osmanlı'da iki dil kullanılmasından rahatsızlık duymaktadır."*İstanbul'da iki Türkçe var:Biri konuşulupta yazılmayan İstanbul lehçesi,diğeri yazılıpta konuşulmayan Osmanlı lisanıdır.Bu ikiliği ortadan kaldırmak için, ya yazı dilini aynı zamanda konuşma dili haline getirmek yahut konuşma dilini aynı zamanda yazı dili haline koymak gerekir*" [760] ifadeleriyle ortak dilin hem yazıda hem de konuşmada olmasının savunmasını yaptığı görülmektedir.Çünkü dildeki bu özellik okuma yazma oranını ve toplumda insanların birbirlerini anlamalarını azaltmıştır ve Divan Edebiyatı'nın anlaşılmazlığına delil sunmaktadır.[761]Ona göre, küçümsenen Türkçe avama özgü bir argo sanılmaktadır.Bunun yanında Türk vezni ile Osmanlı vezni; müzikte,Türk müziği ile Osmanlı müziği; edebiyatta ve ahlâkta bile Türk ahlâkı ile Osmanlı ahlâkı şeklinde bir zıtlık olduğunu ileri sürer.Bilginler arasında dahi ikilik görüldüğünü hatta sanatta da durumun farklı olmadığına işaret eder.[762]Türkçe'den uzaklaşmanın halktan kopmaya ve halkı anlamamaya neden olduğunu savunmaktadır.Millî dili

---

[758]Hıdır Önur ,"Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları", **Journal of Academic Social Science Studies** ,S. 30 , Winter ,2014 ,s.s. 487-507

[759]David Kuslmer,**Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, (Çev.: Zeki Doğan),Fener Yayınları, İstanbul, 1998,s,102,106

[760]Ümit Özgür Demirci,"Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze) ", **Türk Yurdu Dergisi**, S. 287, C. 31, Yıl: 2011, s.s. 225-229

[761]Ercan Uyanık,"Arap Elifbasından Latin Alfabesine Geçiş Sürecinde Garpçı Söylemler", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV,29 , Güz, 2014, s.s.189-221

[762] Nurgün Koç ,"Kültür ve Medeniyet Kavramları Etrafındaki Tartışmalar",**Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 7, S.13 ,Bahar 2011,s.115

oluşturmak için Türk dilini olduğu gibi kabul edip,İstanbul halkının ve İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazarak Türkçe'de yer alan Arap ve Fars dillerine ait kelimelerin çıkarılmasını istemektedir.Dilde sadeleşme isteği ile Türkçe'ye önem verdiği ve şehir Türkçesi'ni dil olarak seçmesi ile çağdaş medeniyeti getirmek istediği sonucuna ulaşmak mümkündür.[763]Dildeki asıl problemin eğitim ve kültür seviyesinin düşük olmasından yazılanların herkesin seviyesine indirmeye çalışılmasından kaynaklandığını belirterek Hüseyin Cahit,dilin eğitim ve kültür seviyesini geliştiren araç olduğuna dikkat çeker.Ayrıca herkes anlasın düşüncesiyle dilin seviyesinin düşürülmesine karşıdır.[764]

Lisân-ı Hatt-ı Türki makalesinde Suavî, Amerikalı maliye bakanı Mikluh'un sözlerini aktarmıştır."*Türkçe lisân pek ma'nâ-dâr, pek tatlı, edâsı pek âhenkli ve tahsil-i tekellümü pek kolaydır*"sözleriyle Amerikalılar'ın bile övdüğü Türkçe'nin lisan dili seçilmesi görüşündedir.[765] Aynı zamanda Suavî, Türkçe'nin sondan eklemeli dil yapısıyla diğer dillere göre daha az kelime ile daha çok durum anlatılabileceğine dikkat çekecektir.Saf dil olmadığından ve bir dilin başka bir dilden kelime almasını doğal ve gerekli görür.Fakat Türkçe'deki yabancı kelimelerin dilin imlâsına göre yazımını eleştirmektedir."*Lugat-ı Osmaniye müellifi zâtın bu kere yazmakta olduğu lügat kitabında kullandığımız her lügatin asıl ve mehazı gösterilmeye çalışılmaktadır*"ifadeleriyle aktarır.Türkçe'nin sanata uygunluğunu ama konuşma dili olarak yetersiz olarak gören Rıza Tevfik ise,"(…)*şiirde Türkçe'ye evet terimde Türkçe'ye hayır(...)*"demektedir. Böylece Türkçe'nin yetersizliğini düşünmektedir.[766]

1876'da *Kanun-i Esasi*'ye, Osmanlı Devleti'nin resmi dilinin Türkçe olduğu, ve devlet hizmetine girecekler için Türkçe bilme zorunluluğunu da getirilmiştir.Bu durum devlet düzeyinde dil ve alfabe tartışmalarını başlatmıştır.[767]Enver Ziya Karal ise, dil sorununu resmi düzeyde ilk kez, Osmanlı Mebuslar Meclisi açıldığında görüldüğünü, Mebuslar'ın geldikleri bölgeye has bir Türkçe ile konuştuklarından zabıt tutmak hayli zorlaştığını belirtir.Hatta,"(…)*bir gün, zabıt tutan Ahmet Mithat*

---

[763] Ercan Uyanık,**a.g.m.**, s.s.189-221

[764]Ümit Özgür Demirci,"Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze)" , **Türk Yurdu Dergisi**, S.287, C. 31, Yıl: 2011, s.s.225-229

[765] Ali Suavi, "Lisân-ı Hatt-ı Türkî", **Ulum** , S.3,t.y.,s.s.29,116,117.

[766] Arslan Kaynardağ, "Türkiye'de Felsefesi'nin Evrimi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, C.3,b.t.y.,s.765

[767]Fatma Acun,"Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları:Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Değişme ve Süreklilik",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 15, Mayıs 2007, s.60

Efendi düşüp bayıldığından meclisin tatil edildiğini aktarır.Mebusların birbirlerinin konuşmalarıyla alay ettiklerini(...)"bu durumun,Türkçe'nin düzenlenmesi yolundaki çalışmaları hızlandırdığına işaret etmiştir.[768]

Osmanlı Devleti'nde eğitim konusunda diğer tartışan konu hangi alfabenin kullanılacağıdır.Bunda Balkanlar'da yaşayan milletlerin istekleri de belirleyici olmuştur.Konuyu destekleyen gelişme olarak Arnavutlar'ın Latin Alfabe isteği söylenebilir.Tanzimat döneminde başlayan alfabe tartışmaları Meşrutiyet dönemlerinde de devam etmiştir.Tanzimat döneminde Arap Harfleri'nin ıslahı,dilde sadeleşme ve Latin Alfabesi'nin getirilmesi tartışılan önemli konulardır.Tanzimat dönemi şair ve yazarlarından Şinasi Arap Harfleri'ni ıslah ederek matbaada kullanmıştır.Arap Alfabesinin yazılmasındaki zorluğu göstermektedir.[769] Arap Alfabesi'nin değiştirilmemesini isteyen Namık Kemâl,Arap Alfabesi'nin zorluğundan bahseder."(…)*İki sayfalık yazı okumak için herkesi seksen defa Kamûs'a veya Bürhân'a müracaat mecburiyetinde bulundurmak niçin marifet sayılsın(...)* "ifadeleriyle Arapça yazıyı okumak için sürekli sözlük kullanmak gereği olduğuna da işaret eder.[770]Arap Alfabesi'nde yapılması gereken ıslâhatın dinî açıdan bir sakıncası olmadığına değinen Ali Suavi'ye göre,harflerin ıslâhı dünyevî işlerle ilgili bir düzenlemedir.Bu düşüncesini peygamberin,"*Siz dünya işlerini daha iyi bilirsiniz*"hadisi ile destekler. Arapça'nın din dili olarak algılanmasına karşıdır ve her dil gibi yenilik yapılacağına dikkat çekmektedir.İran'da Mirza Malkum Han Ali Suavi'nin arkadaşıdır ve Arap Alfabesi'nin Osmanlı Devleti ve İran'da kaldırılması girişiminde bulunmuştur.[771] Münif Paşa'nın 1862'de istediği alfabe değişikliği, İran'da Mirza Malkum Han tarafından desteklenmiştir,hatta Mirza Malkum Han, Arap Alfabesi'nin Türkçe'yi karşılayamadığını iddia etmiştir.Bundan dolayı Latin Alfabesi'nin getirilmesini savunarak Münif Paşa'yı desteklediğini göstermektedir.[772]

Alfabe tartışmalarında Tanzimat döneminden farklı olarak, Meşrutiyet döneminde Latin Alfabesi'nin getirilmesi fikrine öncelik verildiği tespit edilmiştir. Balkanlar'da ise, 14-22 Kasım 1908 tarihleri arasında alfabe sorununu çözmek için

---

[768]Enver Ziya Karal," Dil ve Dil Tartışmaları", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.2, s.s.314-332.
[769]Ümit Özgür Demirci," Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze)" , **Türk Yurdu Dergisi**, S. 287, C.31, Yıl: 2011 s.s.225-229
[770]Kayhan İnan,"Radikal Ama Temkinli Bir Yenilikçi: Ali Suavi'nin Dil Üzerine Görüşleri",**Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi** ,2 , Yıl:2 ,S.2,2012, s.s.32-49
[771]**A.g.m.,** s.s.32-49
[772]Yılmaz Karadeniz,"İran'da Malkum Han ve Feth Ali Ahundzâde'nin Arap Alfabesi'ni Değiştirme Teşebbüsleri(1860-1880)",**History Studies,**Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı ,2012,s.s.216-251

Manastır'da bir kongre toplanmıştır.Kongreye giden mason Debreli Hoca Vildan Faik Efendi konuşmasında, her ulusun kendi dilini yazmak için kendi harfleri olduğu gibi kendi işaretlerini de seçme hakkı olduğunu,Türkler'in kendi harfleri olmadığından Araplar'ın alfabesini kullandıklarını belirtmiştir."(…)*Yazmak için sağdan ya da soldan aşağıdan ya da yukarıdan başlamak hususunda özgür olunduğunu, bunun bir ulusu yukarı kaldırmak için bir araç olduğunu,dinin kalbe ait olup herkesin kendi görüşüne sahip olmakta özgür bulunduğu(...)*"ifadeleriyle açıklar.Dinin ve Kur'an'ın alfabe ile hiçbir ilgisi olmadığını,Arnavut dilini öğrenmek için Latin Alfabesi'nin kullanılmasının bir mahzuru olmayacağını savunur.Latin Alfabesi'nin pratik kullanımıyla Arnavutça'yı öğrenmenin daha kolay olacağı fikrindedir. Arnavutluk'un Anadolu'dan önce Latin Alfabesi'ne geçmesinde Vildan Efendi'nin desteği ve görüşleri etkili olmuştur.[773] Dini makam ve hükümleri kaldırılmasının zorluğu gibi Arap Alfabesi'nin kaldırılmasını isteyen Celal Nuri'ye göre ,"(…)*Arap Alfabesi'yle okuyup yazmak da zordur; öğrenilmesi uzun zaman almaktadır.Bu harflerin matbaacılıkta, yazı makinesi üretiminde kullanılması da güçtür.Halbuki, 24 Lâtin harfi bir ay gibi kısa zamanda öğrenilebilir.Öte yandan,Arap Harfleri'nin kaldırılması halifeliğin kaldırılması kadar zordur;aceleye getirilmemesi gerekir.3-4 yıllık bir sürede yavaş yavaş Latin Harfleri'ne geçilmelidir(...)*"[774] ifadeleri ile Latin Alfabesi'ni savunur ve Arapça'nın öğrenilmesindeki zorlukları da açıkça aktarır.Celal Nuri, Türk İnkılâbı adlı eserinde ise harfler meselesini Arap Alfabesi'nin eksikliklerini ve Latin Alfabesi'ne geçiş aşamasını ifade eder.Latin Alfabesiyle yardımcı elifba oluşturulmasını ve bunun ilkokullarda okutulmaya başlanmasını kolay olursa daha büyük okullarda da okutulabileceğini savunur.Tabandan alfabenin verilmesini istemesinin nedeni alfabenin kolaylığını ispatlamak içindir.Latin Harfleri'nin Türk diline uygulanmasının Arap Harfleri'ne nazaran daha kolay olduğunu kısa zamanda okuma-yazma oranının arttıracağını savunur.Maarif Nezareti'ne sunduğu önerisinde Latin Harfleri'nin bir sancakta, bir yıl süreyle halk ve seçkinler arasında denenmesini istemiştir.Böylece Latin Alfabesi'nin ilk pilot uygulamasını başlattığını göstermektedir ve iki tarafında kolay öğreneceğine işaret etmeye çalışır.Nitekim bu düşüncelerinin etkisiyle Cumhuriyet döneminde de yavaş yavaş kurumlardaki alfabe

---

[773] Arzu Güldöşüren",Arnavutluk'tan İstanbul'a Bir Âlim Portresi:Debreli Vildan Faik Efendi", **Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi** ,C.48,S. 48,Haziran 2015 ,s.s. 117-148

[774] Hıdır Önür,"Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları",**Journal of Academic Social Science Studies**, S. 30 , Winter ,2014, s.s. 487-507

değiştirilmiştir ve sonrasında ise ilk okuldan yeni harfler verilmiştir.Latin Alfabesi'nin kolaylığını ispatlamak için Atatürk, hamalcıya sandalcıya kadar okuma yazma öğretileceği açıklamasını yapmıştır.[775] Alfabe konusunda Abdullah Cevdet ise,Arap Harfleri'ni,bir dönem Avrupa'ya tanınan kapitülasyonlara benzetir. "(…)*Avrupa'nın bize kabul ettirmiş olduğu kapitülasyonlardan kurtulduk.Fakat Arab ve Arabistan kapitülasyonu üzerimizde hükümrânlık etmektedir(...)*"diyerek eleştirmektedir."*Esâs ve menşei itibâriyle bizim millî harflerimizdir*" cümlesiyle ise,Latin Harfleri'ni savunmuştur. [776]

Osmanlı Devleti'nde öğretim kurumları olan okulları medreseler,Tanzimat'la birlikte Batılı tarzda askeri okullar ve yabancı okullar oluşturmaktadır.Bu durum farklı zihniyette birbirini anlamayan ortak amacı olmayan yeni nesiller yetiştirmektedir.Nitekim toplumda sorunlar da çıkmasına neden olur ve bunlardan en çok etkili olanı ise 31 Mart Vakası'nda mektepli-alaylı çatışması şeklinde bu durumun görülmesidir.Bu bağlamda eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ve devlet kontrolüne alınması için Cumhuriyet döneminde eğitimle ilgi ilk gelişme Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur.Bu kanunla Osmanlı Devleti'nden kalma medreseler kapatıldığı gibi, diğer bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.Böylece Osmanlı'da vakıf sistemi ile işleyen eğitim ,Cumhuriyet'le devlet denetimi altına alınmıştır.Eğitim ve öğretimin birleştirilmesini ilk kez Ziya Gökalp,teklif etmiştir."(…)*Öğretim kurumlan da, kitapçı dükkânlarına paralel olarak'3' tür: Medreseler - Yabancı Okulları - Tanzimat Okulları(...) Bu 3 eğitim yöntemini birleştirmedikçe gerçek bir ulus olmamız mümkün müdür?Uygarlığımızı birleştirirsek, maarifimizi, pedagojimizi de birleştirmiş,ruhta, düşüncede bağdaşık bir ulus olmuş olacağız.O halde bu işte daha bir süre ihmal göstermek asla doğru değildir(...)*"ifadeleriyle eğitimdeki bölünmeyi eleştirir ve eğitim ve öğretimin birleştirilmesini ister.Öğretim kurumlarının birleştirilmesi ve ulusal bir eğitim sisteminin uygulanması için Gökalp'in savunduğu fikirler, Mustafa Kemal Atatürk tarafından da kabul edilir. [777] Diğer bir gelişme ise,öğretimin birleştirilmesi hakkındaki yasa meclise sunulmuştur.Yasayı isteyenler içinde Celal Nuri,Yunus Nadi, Şükrü Kaya, Ahmet Ağaoğlu gibi isimler yer almaktadır.

---

[775]Ercan Uyanık,"Arap Elifbasından Latin Alfabesine Geçiş Sürecinde Garpçı Söylemler",**Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XIV,29 ,2014,Güz ,s.s.189-221
[776]**A.g.m.**, s.s.189-221
[777]Şerafetttin Turan ,**Türk Devrim Tarihi III**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul ,Temmuz,1995,s.64,65

" Tanzimat döneminde, sona eren Osmanlı saltanatı, öğretimin birleştirilmesine başlamak istemişse de buna muvaffak olamamış (...)Bu ikilik, eğitim ve öğretim birliği bakımından birçok zararlı sonuçlar doğurdu. Bir ulus bireyleri ancak bir eğitim görebilir; iki türlü eğitim bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise duygu ve düşünce birliğine ve dayanışma amaçlarına tamamıyla aykırıdır.Yasa önerimizin kabulü takdirinde T.C. içinde ve bütün eğitim öğretim kurumlarının bağlı olduğu biricik yer Maarif Bakanlığı olacaktır."[778]

Meclise sunulan bu istekler sonucunda 3 Mart 1924'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir.Cumhuriyet dönemi eğitiminde cumhuriyet ve demokrasi ile Atatürk İlke ve İnkılapları öğretilmeye-yerleştirilmeye çalışılmıştır.Böylece oluşturulacak olan ulus devlette ulus şuuru taşıyacak iyi vatandaşlar yetiştirilecektir.Bu düşüncelerle Meşrutiyet döneminde başlayan Latin Alfabesi tartışmaları Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam eder.Bu tartışmalar gazetelere yansıdığı gibi, kimi gazeteler anketler yapacaktır.Mesala,Meşrutiyet devrinden beri Lâtin Alfabesi'ni savunan Hüseyin Cahit 27 Şubat 1924'te Tanin'de Necat Yolu başlıklı makalesinde "*Maarifi en kolay, en çabuk surette neşir ve tamim etmenin yegâne çaresi Lâtin Harfleri'ni kabul etmekten ibarettir*"diyerek Saraçoğlu'na destek vermiştir.Yine, Hüseyin Cahit Tanin'de,6 Mart 1924'de Lâtin Harfleri makalesinde "*Cumhuriyet,Lâtin Harfleri'ni de kabul ederse, tedrisatın bihakkın semeredar olmasını ve az vakit içinde memlekette büyük bir terakki-i manevî vücuda gelmesini te'min edecektir*"ifadelerini kullanmıştır.Böylece basın kanalıyla Lâtin Alfabesi'nin kabulü yönünde destek yazıları kaleme alınmıştır.Latin Harfleri ile ilerlemenin kısa sürede gerçekleşeceğine işaret eder.Nitekim,bu tartışmalara Hayat Mecmuası da katılmıştır.Mecmua'daki Lâtin Harfleri Meselesi makalesinde harf değişikliğini savunanlar ve reddedenlerin fikirleri verilmiştir."(…)*Asırlarca işlenmiş bir edebiyatı olan bir milletin yazısı bir hamlede değiştirilebileceğini iddia edenler bu mucizevî işin amelî sahada,hayatın zarurî faaliyetlerine sekte vermeden, nasıl tahakkuk ettirileceğini de vazıh bir surette göstermelidirler(...)*"ifadeleriyle çözüm olarak Arap Alfabesi'nin yanında Lâtin Alfabesi'nin de öğretilmesi ve ikisininde kullanılması istenmiştir. [779] Cumhuriyet'in ilanından sonra Ali Suavî ise, dil konusundaki yenilikleri Muhbir ve Ulûm Gazeteleri'nde aktaracaktır.Türkçe'nin diğer dillerden üstün olduğunu savunur ve düşüncesini Batılı bilim insanlarının görüşleri ile

[778]Şerafetttin Turan ,**a.g.e.**,s.68,69

[779] Cafer Ulu ,"Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği",**Ankara Üniversitesi Dergisi,** C.33, S.55 ,s.s. 282-284

destekler. [780] Türkçe'nin Osmanlı'da ihmal edilmesini eleştiren Reşit Galip, Türkçe'nin Selçuklu zamanından beri öldürüldüğünü dile getirmektedir.

> *"Son dört yıldır 9 Ağustos 1928 Saraybırnu konuşması ile ulusal kültürün ana ve temel öğeleri üzerinde devrim ve iyileştirme başlamış bulunuyor.Türkçe, Selçuklular'dan beri sekiz yüzyıl süren şaşkın bir inat ile bilinçsiz ve kozmopolit bir sapkınlığa,doğrudan Türklerce ölüm çukuruna sürüklendi(...)Osmanlı yazarları(...) bilginleri de yabancı saldırısına karşı Türk dilinin kapısını ardına kadar açtılar.Osmanlıca ile ilişiğimizi bir an önce kesmek, ulusal kültürün geleceği için kesin bir zorunluluktur."*[781]

Ana dilde eğitimin Türkçe olarak verilmesini ve resmi dil olarak Türkçe'nin olmasına işaret etmektedir.Alfabe devrimine katkısı Harf İnkılabı ile ilgili komisyonlarda bulunarak gösteren Celal Nuri, dil inkılabı için 3 Ekim-4 Kasım 1928 tarihleri arasında *Son Tadillere Göre Okumak Yazmak Dersleri* başlığıyla 118 derslik makale yayınlamıştır.1 Aralık 1928 tarihiyle birlikte gazete yeni harflerle yayınlanmaya başlar ve yeni Türk Harfleri'nin öğretilmesine destek olmuştur.[782] Celal Nuri Türk Yurdu Mecmuasında ,cilt 3-23'ün 12-14. sayısında Şubat 1929 tarihli *Türkçe'nin Fazlaları Eksikleri* makalesinde*"(...) Türkler umumi ceryana sonrdan karıştıklarından Türkçe ileri milletlerin dilleri derecesinde açılamadı(...)"* fikirleriyle Osmanlı'dan beri Türkçe'nin gelişiminin yanlış eksende olmakla engellendiğini aktarır.Avrupa'daki gelişmelerin alınmasını ister.[783]

Ahmet Ağaoğlu Türk Yurdu Mecmuasında cilt 3-23'ün 12-14. sayısında Şubat 1929 tarihli *Medeniyette Vahdet* makalesinde Selçuklu devrinden itibaren Türkçe'nin ihmal edilmesini eleştirir."(…)*Tevekkufun asarı her şeyden bellidir.Kadim devirlerde Garp'ta Yunan lisanı bir medeniyet lisanı olarak tedris olunuyordu.Bu kere Garp'ta bu lisan tamamen unutulduğu gibi,Şark'ta da Latin lisanından eser kalmıyor(...)"* açıklamalarıyla Latin Alfabesi'nin olmamasının Türkçe'nin gelişimini engellediğini aktarır.[784]

Cumhuriyet döneminde ayrıca ,okuma yazmayı öğretmek için ilköğretime önem verilir.Peyami Safa bu konuda 21 Ağustos 1944 tarihli İlköğretim Dergisi'nin 162-163. sayılarında *İlköğretim Davasında Özürcüler* makalesinde ;

---

[780]Kayhan İnan,"Radikal Ama Temkinli Bir Yenilikçi: Ali Suavi'nin Dil Üzerine Görüşleri",**Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi** ,2 , Yıl:2 ,S.2,2012 s.s.32-49

[781]Tekin Alp,**Kemalizm**,Toplumsal Dönüşüm Yayınları:81,2.b.,İstanbul, Ekim 2004,s.172

[782] Habip Demir,"Celal Nuri (İleri) ve İslam Tarihçiliği",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Ankara,2006,s.29

[783] Celal Nuri ,"Türkçe'nin Fazlaları Eksikleri", **Türk Yurdu Mecmuası**,C. 3-23 ,S. 12-14 , Şubat 1929,s.1

[784] Ahmet Ağaoğlu,"Medeniyette Vahdet", **Türk Yurdu Mecmuası,**C. 3-23 ,S. 12-14 , Şubat 1929,s.5

"*İlkokullarımıza giren 247 bin kız ve erkek çocuktan döküle döküle ancak 75.286'sı mezun olabilmiştir.Geri kalan 171.714 çocuk,Milli Şefi'n tereddütsüz vasıflandırdığı gibi korkunç bir devamsızlık illetine kurban(...)Bilhasssa maarifin temel taşı olan ilköğretim!(...)* " ifadelerinde Cumhuriyet'in ilköğretim zorunluluğu getirdiğine işaret eder.21 Ağustos 1944 tarihli ,sene 36 ,4454 sayılı Tanin Gazetesi'nde *Kurtuluş Yolu* makalesinde Hüseyin Cahit Yalçın ise; "(...)*Hürriyet rejimi,ekseriyet rejimidir.Ekseriyet cahil ve gafil olursa hürriyet işe yaramaz bir lüksten ibaret kalır.İlk tahsil ekseriyet hükümetinin temel taşıdır(...)meseleler arasında Milli Şef'in neden bu kadar uğraştığını anlamak için bu hakikati hatırlamak iktiza eder(...)İlk tahsilin gelişmesi ve bütün milleti kucaklaması(...)Cumhuriyet Hükümeti Köy Enstitüleri usulünde bulunmuştur(...)köylerde bu sene sonbara kadar 1750 ve gelecek sene 3000 okul binası yapılacak(...)"*açıklamalarıyla Cumhuriyet yönetiminin ilköğretime verdiği önemi ve cumhuriyet yönetimi için ilköğretimin zorunluluğunu vurgular.[785] 21 Ağustos 1944 tarihli Yeni Halk Gazetesi'nde *Sözüm Ona Aydın Kara Akıncı Gençle Karşı Karşıya* makalesinde Ahmet Emin Yalman; *"(...)ilköğretimin ne kadar hayırlı bir şey olduğunu bundan anlayınız ki onun namına yakılan ateş; büyük davanın tahrik edici kuvveti olmağa kafi gelmiş ortalığı aydınlatacak, yıkacak, uyur kuvvetleri uyandıracak,harakete geçirecek istidatlar yaratmıştır(...)Demokrasinin esas temelini,hakkıyle ilköğretim sahasında görmek ve hazırlamakla beraber memlekette demokrasi ruhunu tam manasiyle yürür ve yaşar bile hale getirmeye mecburuz(...)"*İlköğretimin zorunluluğunu demokrasi için önemli görmektedir.[786]

Cumhuriyet döneminde aynı zamanda halk eğitimine de önem verilmiştir. Eğitim laikleştirilmiş ve demokratikleşmiştir,tarih ve dil konularında millî bir amaca yönelir.Latin Harfleri kabul edilmiştir,kadın eğitimine önem verilmiştir ve öğrencileri bir meslek sahibi yapmak hedeflenmiştir.Atatürk ilkelerine bağlı, laik, aktif, yeni bir insan tipi yetiştirmek eğitimin en önemli amaçlarından biri olmuştur.Bu, sosyal hayata karışan,fikrini özgürce söyleyen,"*kimseye haksızlık yapmayan, haksızlıklara da duyarsız kalmayıp tepki gösteren*" yurttaş tipidir.Böylece kul anlayışından,bilinçli vatandaşı meydana getiren ulus millete geçişi göstermektedir.Aynı zamanda eğitime düşünce özgürlüğüyle bilim merakı ile

---

[785] **İlköğretim Dergisi**,S.162-163,21Ağustos 1944,s.2132,2138
[786] **İlköğretim Dergisi**,S.162-163,21Ağustos 1944,s.2131

sorgulayan kişiler yetiştirilmeye başlanmıştır.[787]Halka Doğru Hareketi halk eğitimi için Cumhuriyet'in desteklediği çalışmadır.Muasır devlet seviyesine gelebilmek için köy romanlarına yönelmektedir.Chatterjee'ye göre,Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetimini köylere öğretme algısıdır.

> "(…)*İdeolojinin metinsel taşıyıcıları olan Ahmet Celâller'in, öğretmenlerin temsil ettikleri Cumhuriyet kadrosunun, (metinlerde, ağa, muhtar, imam gibi yerli otoritelerle yaşanılan çatışmayı hatırlayalım) kitleleri ilk önce kalkınmanın gerekliliğine ikna etmesi; rıza yoksa bile bunu yaratması gerekiyordu (...)Cumhuriyet kadrosuna iki açıdan yarar sağladı: hem Osmanlı mirasının reddini meşrulaştırma ve devrimlere itirazlara yanıt açısından hem de Anadolu'yu Türkleştirmek projesinin -uygarlaştırma, kalkındırma misyonu üzerinden- sorgulanmazlığını yerleştirmek açısından(...)*"

Köy öğretmenleri ve muhtarlar halkı aydınlatan kişiler rolünü almıştır.Ağa ve zorbalarla mücadele edilmesini öğreterek Cumhuriyet'in toprak reformunun alt yapısını eğitimle vermek isteğine işaret etmektedir.Halkın cahilliği Yaban romanında Ahmet Celal kahramanı ile ile anlatılmıştır.Köylünün eğitilmesi için öğretmen rollerinin ön plana çıkması Köy Enstitüleri'nin oluşumuna neden olmuştur.Halka Doğru Hareketi yani Köycülük Köy Enstitüleri'ni kurararak kurumsal özellik aldığı sonucunu çıkarabiliriz.Hatta bazı akademisyenlere göre halkçılığın münerverleşmiş şekli olarak Halka Doğru anlayışının devamıdır.[788] Asım Karaömerlioğlu'na göre, Türk milliyetçiliğinin zemini için köylerden kültür birikimi almaya çalışıldığına dikkat çekmektedir."*Köycü ideoloji; aydınların bir ürünü olmasına rağmen, garip bir şekilde, sığ bir anti-entelektüalizme dayanak sağlıyor ve gerçek Türk'ü köylerde arayan milliyetçi bir mit yaratma sürecini teşvik ediyordu.*"[789]

Cumhuriyet döneminde eğitimde tarihe önem verilmiştir.Ziya Gökalp,Millî Müze'nin millî tarihimizin müzesi;Etnografya Müzesi'nin ise,milletimizin hayatının müzesi olduğunu ve milletimizin bugün kullandığı eşyanın yanı sıra masal, koşma, destan, mani, tekerleme, atasözü, bilmece, fıkra ve menkıbeleri,ayrıca lisani fonetik ile halk melodilerini toplamakla görevli bulunduğunu ifade etmiştir.Böylece eğitimde Türkçülük akımının kullandığını göstermektedir ve eğitimde müzelerin kullanılması gerektiğine işaret eder.[790]

---

[787]Yahya Akyüz,"Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'e Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler'', **Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi** ,C.1, S.2, 2011 ,s.s.14-21

[788] Mehmet Özden,"Bir Halkçı Münevverler Platformu:Halka Doğru Dergisi (1913-1914)",**Millî Folklor**, Yıl: 23, S. 89, 2011,s.118

[789]Servet Erdem,**Osmanlı-Türk Romanında Ulusal Oryantalizm ve Oryantalist Uluslaşma**,İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara ,Haziran 2012,s.126

[790]Hüseyin Karaduman,"Türk Ocakları ve Hars Müzeleri",**Vakıflar Dergisi**,S.30,2007 . Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**,Alter Yayınları,Ankara,2014,s.s.99-101

Ayrıca Ziya Gökalp, Ulusal Tarih Kütüphaneleri'nin açılmasını istemektedir. "*Ulusal Tarih Kütüphanesi ise,yalnız ulusal kültürümüzü oluşturan kurumlarla ilgili tarihleri ve tarihi kaynaklarla belgeleri içermelidir(...)Öyle ki bu tarih dallarından her hangi birinin tarihini yazmak isteyen bir tarihçi,gerek duyduğu bütün kaynakları ve belgeleri bu kütüphanede hazır bulabilsin.*"[791] Sanat okullarının üniversitelerin açılmasını savunmaktadır.Hatta ulusal kültürün örgütleri olarak bu kurumları niteler."(…)*Türk tiyatrosu,Türk Konservatuarı,Türk Üniversitesi,Türk Bilim Akademisi'dir.Bunlardan örnek olarak konservatuarı alalım:İstanbul'da bulunan Darülelhan tüm tek usulünün yani Bizans müziğinin konservatuarı(...)*"[792] Son olarak İstanbul Türkçe'sini savunan Ziya Gökalp yeni Türkçe'nin sözlük ve dilbilgisinin hazırlanmasını ister.[793] Fuat Köprülü, 26 Eylül 1932'de düzenlenen ilk Türk Dili Kurultayı'nda Dil İnkılabı'nı Rönesans olarak değerlendirir."(…) *Kurultayımızın ilk toplandığı 26 Eylül tarihini, millî Rönesansımız'ın bu başlangıcını,o küçük zayıf teşebbüslerin daha büyük mikyasta bir devamı gibi addetmek çok yanlış bir telâkkidir;26 Eylül, o zayıf cereyanların bir devamı değil, birbiriyle ahenktar ve muazzam bir kül teşkil eden Türk İnkılâbı'nın en tabiî ve belki en azemetli neticesidir.*"Çünkü Rönesans döneminde kültüre ve ana dile yönelme başlayarak Aydınlanma Dönemi'nin önü açılmıştır.Türk aydınlanması da Türkçe'ye verilen önem ve ana dil olarak kullanılmasıyla olacaktır.[794]

Bir iddiaya göre, M. Celaleddin Paşa'nın Batı medeniyetini kuran milletlerle Türkler arasında dil ve ırk birliği olduğunu öne sürmesi, Ziya Gökalp'ın eski Türk tarihi araştırmalarıyla Hititler ve Sümerler gibi kavimleri Türkler arasında göstermesi Atatürk'ün Türk Tarih Tezi'nin oluşmasında etkili olmuştur.[795]

3.2. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Algısı

Osmanlı Devleti'nde kadınların, ondokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar kamu hayatının dışında tutulması, din baskısı ve siyasi otoritenin sınırsız yetkileri arasında sosyal yaşamdan dışlanması, mason aydınların, kadın sorununa ilgi göstermelerine neden olur.Masonlar soruna kadın feminizmi açısından bakar ve masonluk

---

[791] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları,**Alter Yayınları,Ankara,2014,s.102
[792] Ziya Gökalp,**a.g.e.,**s.103
[793] **A.g.e.,**s.132
[794] Sefa Yıldırım",Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Eskiçağ Tarih Araştırmalarına Genel Bir Bakış", **Turkish Studies** , Volume 10/5 ,Spring 2015,s.368
[795] Nevzat Köken,"Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923 -1960)" , **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Doktora Tezi, Isparta ,2002,s.64

öğerilerine göre değer verilmesini istemektedirler.Buna göre Tabiat Ana kavramı masonların kadına bakışını yansıtır ve "*kadın yaratır,erkek yaşatır*" felsefesini açıklar.Masonların desteğiyle gerçekleşen Fransız Devrimi ise, feminizmi ortaya çıkarır.Osmanlı'ya hem de Cumhuriyet dönemine feminizm kavramını bazı masonların kazandırdığı iddia edilmektedir. [796] Osmanlı aydınları ve devlet adamlarının tartıştıkları konular; kadın eğitimi,baş örtüsü,sosyal hayata katılması, evlilik, boşanma vb.konular tartışılmıştır ve Cumhuriyet dönemine de kadın hakları olarak gelmiştir.Tanzimat dönemi kadınların eğitimini savunanlardan Namık Kemal kadın eğitimi ile ilgili olarak Amerika örneğini vererek kadınların Avrupa ve Amerika'da eğitim seviyelerinin yüksek ve okuma yazma oranının % 90 olduğunu ve katip, şair, alim ve öğretmen olabildiklerine işaret eder.Kadınların eğitilmesini gelişmenin şartı olarak görür ve kadına annelik dışında roller yüklerek sosyal yaşama katmak istediği anlaşılmaktadır.Okuma yazma oranın yüksek olmasını bilimsel ve laik eğitime bağlayarak eğitim anlayışlarının değiştirilmesini ister. Mason aydınlar yeni eğitim anlayışlarının kadın eğitiminde uygulanmasını isteyerek çağdaş toplumun kadınla kurulacağına dikkat çekmek çabasındadırlar. [797] Namık Kemal, Osmanlı'yı kız çocuklarının okula gönderilmemesi gerçeğini Batı ile karşılaştırarak eleştirirken kadınların akıllarının eğitim için yeterli olduklarını hatta zeki olduklarını da aktarır.Kadınların rol modeli olarak öğretmen olduğuna işaret etmesiyle,kadına toplumda yeni verilecek ilk rol olduğuna delil sunmuş olmaktadır.Sonuçta Cumhuriyet döneminde öğretmenlik kadının ilk mesleği olmuştur.[798] Namık Kemal 1872'de *Kızlar* makalesinde toplumun kızların eğitimi konusundaki düşüncesinde fakire ev hanımlığı rolü verirken, zenginlere gereksiz olduğunu aktarır.Yanlış düşünce olarak kızların görevlerinin ev işleriyle uğraşmak olarak görür ve zengin kızların da hizmetçileri olduğundan okuma yazma öğrenmeleri gerekli değildir düşüncesinde olduklarını ve bazılarının ise ihtiyaç giderme ve üremek için onları düşündüklerini paylaşır"*(...)Çünkü, böyle söyleyenlere göre, kadınlar, yaratılışlarındaki eksiklik nedeniyle öğrendikleri şeyleri ekseriya kötüye*

---

[796] A.Nevzad Odyakmaz,**Bektaşilik Alevilik Mevlevilik Masonluk**,Kitap Dostu Yayınları,5.b., İstanbul,Eylül 2009,s.251,252

[797] Zeynep Biçer ,"Yeni Osmanlılar'ın Eğitim Öğretim Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)Ankara ,2011,s.78,79

[798]Emine Yiğit,"Modernite Eleştirisi ve Namık Kemal'in Dini ve Siyasi Görüşleri",**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Çorum ,2014,s.s.31-44,63

kullanabilirler (...)" sözleriyle bu anlamsız ön yargıya işaret eder.[799] İbret Gazetesi'nde *Maarif* makalesinde Avrupa'da katip şairlerin içinde kadınlar olduğunu ifade ederken aynı zamanda cumhurreisleri, nazırlar, genaraller ve memurlar gibi çoğunlukla eşlerini bu eğitimli kadınlardan seçtiğini belirterek ideal eş olarak da kadına eğitim verilmesini ister.[800]

Kadınlara eğitim verilmesini isteyen ama üniversite eğitimine karşı çıkan Musa Kazım ise,ev işleri ve çocukların terbiyesi için kadınların eğitilmesini gerekli görür.Erkekler gibi kadınlar üniversite eğitimi görürse hem yaratılışa karşı geleceklerini hemde sanayide çalışacak kimse kalmayacağı şeklinde sözleri ile işsizliğe neden olacağını düşünür.Çünkü yaratılışa göre kadınlar erkekler kadar akıl taşımamaktadır.Günümüzde yaşamda karşılaştığımız saçı uzun aklı kısa,eksik etek sözlerinin temelleri bu düşüncelerle atılmış olmalıdır.[801]

Yeni nesilin iyi yetişmesi için annenin eğitimli olması gerekliliğine inanan bir diğer mason aydın Afganî ise ,"(…)*hür düşünceli, sağlam fikirli evlatların yetişmesi için anne olacak kadınların iyi eğitilmesi(...)*"fikrini savunmaktadır.Hatta; serbest, ileri görüşlü bir anne, bilgili bir eş olarak Avrupa medeniyetine uygun idealist evlat yetiştiren kadın olarak çağdaş kadını düşünmektedir.Kadının annelik rolünün fonksiyonlarının artırılmak istendiği görülmektedir.Ailenin öğretmeni ve filozofu olarak Batılaşma ve medeniyet fikrini vermesi beklenmektedir.Kadın eğitimi ve özgürlüğü beraberinde eğitim ve hukukta laikleşmenin getirilmek istendiğini göstermektedir.[802]

Din refaransı ile düşüncelerini aktaran Mustafa Sabri ise,"*ilim tahsil etmek için de olsa, erkeklerle kadınların bir arada bulunduğu her ortamın kadın erkek münasebetlerini körükleyeceği*"fikriyle Batılı tarzdaki eğitim kurumlarına karşıdır. İslamcı olarak kadına eğitim hakkı vermemekte ve cinsel bir metaa olarak kadını göstermeye çalışmaktadır.Kadının aklının az olduğunu belirterek kadın ve erkeğin yaratılış gereği eşit olmadığına dayandırmaktadır.Aslında kadının namus koruma fikriyle , eğitimden mahrum bırakılışına delil sunmaktadır."*Geçim derdini Müslüman*

---

[799] Sibel Dulum,"Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimde ve Çalışma Hayatı(1839_1918)", **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir ,2006, s.26

[800] Mustafa Nihat Özön,**Ölümünün 50nci Yılı Münasebetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, Remzi Kitabevi,Ankara,1938,s.88

[801] Teoman Alpaslan,**31 Mart Ayaklanması Yüzyılda Ne Değişti**,Kamer Yayınları, İstanbul, 2015,s.169

[802] Pervane Bayram,"Şarkın Büyük Filozoflarından Cemaleddin Afgani ve Onun Türk Dünyasına Tesirleri ", **Journal of Qafqaz,** 10,s.s.135-147

erkekler çözemezken, ilim tahsil eden kadının çalışmak istemesi kabul edilemez." Böylece kadının çalışma hayatına katılmasına erkeklerin işsiz kalacağı algısından dolayı karşıdır.[803]

Meşrutiyet döneminde ülkenin en önemli ihtiyacı aile örgütü ve düzeni Ahmet Rıza'ya göre, kadınların eğitimi ve öğretimi ile gerçekleşir.Paris'te Milli Kütüphane'de çalışırken bu düşüncelerin kafasında oluştuğunu anılarında ifade etmektedir.Kadınları tutsak gibi kullanmak isteyenlerin eğitimine ve özgürlüğüne karşı olduklarını aktarır.[804]

Toplumun merkezine aileyi ve daha sonra kadını koyan Rıza Tevfik'e göre, yenilik sokaktan değil aileden başlamalı ve çocukları iyi yetiştirebilmek için kadınlar eğitilmelidir.Aileyi merkeze koyması olayı sosyal bir sorun olarak algılanmasından kaynaklanır ve toplumdaki bozulmanın asıl nedeni kadına eğitim hakkının verilmemesidir.Batılaşmada kadın eğitiminin bilimsel eğitim gibi gerekli olduğunu zikrederek Pozivitizm'in geleceğin yöneticilerini yetiştiren anne anlayışına öncülük eder.[805]

Gelecek kuşakları eğitecek olan kızların okutulmalarını isteyen Tevfik Fikret,onları çağdaş geleceğin hazırlayıcısı olarak görmektedir."*Kızlarını okutmayan ulus, oğullarını manevi öksüzlüğe mahkum etmiş demektir;hüsranına ağlasın!*" ifadelerini kullanmaktadır.Gelecek kadının elinde şekillenir sözünü meydana getirir.[806]

Batıcılardan kadınların eğitimi tartışmalarına katılan ve çağdaşlaşmada kadının da yeri olduğunu düşünen mason Celal Nuri'ye göre, Türk toplumunun kurtuluşu, kadının yetiştirilmesine bağlıdır."*Yetiştirilen kadın demek, yeni nesil ve yeni zihniyet demektir*" sözleriyle vurgular.Bununla beraber Amerika'da kadınlar için birçok mektep ve iş sahaları varken Türk kadınına eğitim ve ekonomi eğitimi verilmesini kızlara özel okullar açılmasını kadının ekonomik yaşamda olması için kadına özgürlük verilmesini zikir etmektedir.Böylece sosyal yaşamda kadına yeni roller verilmesini istemektedir.Din kılıfından ve siyasi otorite baskısından kurtararak çağdaşlaşmanın kadının ekonomide ve fikir sahasındaki yeriyle üretkenliği ile

---

[803] Hıdır Önür ,"Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları",**Journal of Academic Social Science Studies** ,S.30 , Winter 2014,s.s. 487-507
[804]Ahmet Rıza, **Anılar**,Yenigün Haber Ajansı Yayını,Haziran,2001,s.41
[805] Sacit Kutlu,"İkinci Meşrutiyet Dönemi'nin Düşünce Akımları",**Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi**, 19 Ocak,2008,s,6
[806]Şerafetttin Turan ,**Türk Devrim Tarihi III**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul ,Temmuz1995,s.229

başlayacağını işaret etmektedir.Çünkü kadınlar yenilikleri erkeklere göre daha çabuk benimseyeceğini ve kadının eğitim sayesinde sosyal yaşama kavuşacağını savunur. Kadınların erkeklerin girdiği her ortama rahat bir şekilde girmesiyle erkeklerin kadınlar hakkındaki kötü düşüncelerin yıkılıp değişeceğini aktarmaktadır. Düşünceleriyle kız çocukları için özel modern okullar açılmıştır.[807] Yine Celal Nuri kadın eğitiminin uygulanmasını "(…)*Her şeyden evvel kadınları ıslah etmeyiz ki onlar da çocukları, çocuklar da büyüdüklerinde devlet ve milleti ıslah etsinler(...)*" şeklinde belirterek her şeyden önce kadın eğitiminin önemli olduğunu vurgular.[808] 63 numaralı,4.sene,1329 tarihli İçtihad'ta Celal Nuri *Kadınlarımız* makalesinde İslamiyet'in kadına özgürlük verdiği ve milletin kadınla yüceleceğini savunur. *"(...)Kadınları mütekamil olmayan millet mütekamil bir millet olamaz.Kadın esir değildir. Nabaliğ daimi değildir(...) Zaten akıl ve mantık ulum ve irfan teali ve tekamül üzerine müstenadır bir din kadın maddesini başka dürlü anlayamazdı.Kör olacası istibdat ve cehalet! İslam nokta-i nazrından kadına bahş olunan hukuku görmemiş marazi hukuku nebeviyeyi anlamamış ve kadına fevkalade yest verdirmeye inandırmakla aileyi çocukları ve bilistifa milleti İslamiye'ye mavh vermiştir(...) kadın gördüğü cebir tazyikten dolayı değil aldığı terbiye,kurduğu muhakeme neticesinde sahibi namus ve fazilet olmalıdır(....)*"açıklamalarıyla kadının aklının yeterli olduğunu belirtir ve kadına ahlak eğitimi verilmesini de ister.[809]

Türkçülerden kadının eğitilmesi isteyen mason Ziya Gökalp'in kadınların meslek sahibi olmasının gerekliliğini dile getirdiği bir şiiri *Mektepli Hanım Kızların Marşı*'dır."(…)*Bizde de var alim, şair .Her meslekte çalışanlar ;Fakat, bize Cennet evdir (...)Ona feda bütün şanlar(...)*"mısralarıyla kadına sadece anne rolü verilmesini eleştirir.Çünkü Avrupa'nın eğitilmiş kadınları pozitif eğitimle kadın rolü çeşitli mesleklerde iş sahibi olmak iken,Osmanlı kadına eğitim vermeyerek din baskısıyla annelik rolü sadece vermiştir.Amerika örneğiyle ve erkekleri eğitecek olanların da kadınlar olduğu düşüncesiyle kadınların eğitimini istemektedir."*(...)Kadınların vazifesi yalnız çocuklarını terbiye etmek değildir.Milleti terbiye etmek, erkekleri doğru yola sevk etmek de onların vazifesidir*" sözleriyle belirtir.Her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır sözlerinin ilk aşamasını teşkil etmektedir.Kadınlara

[807] Necmi Uyanık," Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Kadınına Bakışı", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** 15, 2004, s.137
[808] Necati Aksanyar,"Türk Toplumunda Batıcılık Akımı",**Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2,Haziran,1999,s.238
[809] Celal Nuri, " Kadınlarımız", **İçtihad**, no:63 ,4.sene,1329,s.1360,1361

üniversite eğitimini savunarak bilim adamı kadınların yetiştirilmesini aktarmaktadır. Bu anlayış ile Darülfünun'a ve Cumhuriyet döneminde de üniversitelerde bir çok bilim adamı kadın yetiştirilmiştir.Nitekim, kadının eğitimsiz bırakılmasının yüzyıllarca devam eden savaşların sebebi olarak görür ve bundan dolayı mektuplarında genellikle,kadınların hukuk,eğitim ve ahlak alanlarında yükselmesinin gerektiğini belirtmektedir.[810]

Bu dönemde yayınlanan birçok dergide de kadınların toplum hayatı içindeki durumu tartışılmaya başlamıştır. Halide Edip , Büyük Mecmua'da,"*Mağazalarda kadın erkek beraber satıcılık edebilirse Darülfünün dersanesinde de erkek kadın arkadaşlarıyla yan yana oturmak hakkını itiraz etmez şekilde kazanmıştır*" ifadeleriyle belirtmiştir.Osmanlı'daki feminist kadınlar karma eğitimi ilk kez üniversiteye taşımışlardır.[811]

Hikaye ve romanlara kızların eğitilmesi konularına mason bazı aydın ve sanatçılardan tarafından yer verildiği tespit edilmiştir.Bunlardan birisi olan *Diplomalı Kız* hikayesinde Ahmet Mithat'ın,maddi durumu gittikçe kötüleşen, evinin asli ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan ama buna rağmen kızını okula göndermekten vazgeçmeyen bir babanın kızıyla birlikte vermiş olduğu mücadele anlatılır.Namık Kemal'in *İntibah*, Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak* adlı eserleri kadın hakları ve özgürlüklerini anlatır.[812] Kadın hakları ile ilgili ilk eser olarak Ahmet Mithat'ın, Felsefe-i Zenan'ı kabul edilmektedir.Burada kadın gözüyle evli kadınların sorunlarını yansıtmıştır.Ayrıca bu eserde ;kadınla erkeğin eşit olduğu, kadının sosyal özgürlüğe ulaşması için ekonomik özgürlüğe sahip olması gerektiği, kadınların evlenmeden de yaşamlarını sürdürebilecekleri konuları yer alır.En dikkat çekecek hususlarından birisi hikayedeki kadınlara özelliklerine göre isim vermesidir.Akıle, Fazıla, Kemale isimleri gibi ve bu isimlerle kadının bilgili,akıllı ve namuslu olduğu anlatılır.Osmanlı Devleti'nde romanlarda kadın haklarının savunulması daha çok kamuoyu oluşturma düşüncesindendir.[813]

---

[810]Fahri Fatih Özer,"Ziya Gökalp'in Şiir ve Mektuplarında Kadın ve Çocuk Eğitimi",**Pamukkale Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Denizli,Mayıs 2007,s.53

[811] Halide Edip ,"Darülfünun Meselesi",**Büyük Mecmua,**no:6,1919,s.1

[812]Sibel Dulum,"Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimde ve Çalışma Hayatı(1839-1918)", **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Eskişehir, 2006,s.19

[813]Nevin Yurtsever Ateş,"Yeni Harflerle Kadın Yolu Dergisi/Türk Kadın Yolu(1925-1927)",**Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı**,2009,s.19

Kız çocuklarının eğitimi için bazı masonların okul açtıkları da görülmektedir. Bunda amaç annelik rolü verilen kızların el becerilerini geliştirmek olduğundan ilk olarak meslek okullarına öncelik verilmiştir.Mithat Paşa,Rumeli'deki ordunun elbise ihtiyacını karşılamak için Rusçuk'ta bir fabrika kurmuştur.Fabrikada çalışmak üzere öksüz kızları toplatıp 1865'de Rusçuk'ta bir *Kız Sanayi Mektebi* açtırmıştır.[814]

Osmanlı Devleti'nde örtünme düşüncesinde kadının namusunu koruma fikri yer almaktadır.Namus ekseninden bakanların başında gelen Musa Kazım'a göre, İslam'ın emirlerinden birisi tesettürdür ki, bu da Müslüman kadınların mahremlerini, saçları da dahil, vücutlarını şehveti çekmeyecek bir örtü ile örtmektir.Musa Kazım, tesettürün dinden dolayı zorunlu olduğunu savunmaktadır.*"(...)Dinimizin diğer hükümleri gibi, bu yüce hükmü de hikmet ve maslahata uygundur, insani gerek ve medeni zaruretlerdendir.Birincisi:Kadınlar yaratılış bakımından nazik ve erkeklerin taarruzlarına hedef olduklarından, onlar hakkında yabancılardan tesettür, kendileri için büyük bir nimet, büyük bir şefkat eseridir.İkincisi:Zira kadınların aslı yaradılışlarındaki nezaket ve zarafet gereğince, onların bir takım güç işlerden olan dış görevler ile meşgul olmadan(...)"*açıklamalarıyla örtünme zorunluluğunun gerekçelerini ifade eder.Kadınlara yaradılış gereği sadece ev hanımlığı ve annelik rolü verildiğini böylece sokaktaki erkeklerin şehvet duygularına maruz kalmayacaklarını iddia etmektedir.Erkeklerin üstünlüğünden dolayı evde kadına yardımcı olamaz fikrini savunur.Diğer gerekçesi kadınlar okuyunca nüfusun azalacağına dikkat çeker.Kadının vazifesi çocuk doğurmak olarak gösterilerek namuslu kadın modeli de çizilmiştir.*"(...)kadınların yaratılış gayeleri; sırf onların dünyaya çocuk getirmek ve o çocukları bir süre terbiye etmekten ibarettir.Bianaleyh, eğer kadınlar ev dışı işlerle meşgul olmaya kendilerini hasredecek olurlarsa(...) insan neslinin dünyadan kesilmesine sebebiyet vereceği şüphesizdir(...)"*Böylece İslami referans ve cemaat anlayışını benimser. [815] Hatta Kanun-i Esasi'nin de örtünmeyi zorunlu kıldığını söylerken,haddi aşanların cezalandırılmasını ister. Modern hukuk kurallarının ve Anayasa'nın da örtünmeyi zorunlu kıldığını belirterek ceza algısıyla kadınları yıldırmak istediği anlaşılmaktadır.Modern Hukuk kurallarını ortaya atması Batıcılık ve çağdaş yaşam isteyen kadınların ilk açılmayı başlattığını

---

[814]Yunus Özger,"Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleri",**History Studies,** Volume 4/1, 2012,s.423,424

[815]Bayram Ali Çetinkaya,"Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi", **C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**,XI/2 -,2007, s.s.75-141

düşünmesinden kaynaklanmaktadır. [816] Namus anlayışıyla baş örtüsünü savunan kişilerden diğeri mason Afgani'dir.Örtüyü çıplaklık rezalet ve ahlaksızlıkları örten bir perde olarak görmektedir.Ahlaki değerleri koruduğu gibi ahlaki hastalıkları önlediğini düşünmektedir.Böylece Batıcılığı reddettiğinin ispatını da sunmuştur.[817] Tesettür yanlısı mason Said Halim Paşa,kadınların Batılılaşma adına Avrupa yaşam tarzını taklit ettikleri ve modernleşme bahanesiyle yaşanan gelişmelerin doğal olmadığını, kadınlar için istenen hürriyetin zevk ve eğlence aleti olmaya kapı aralayacağı fikrindedir.Gelenek,kültür baskısıyla tesettürün gerekliliğini belirterek, aile içinde de ikinci duruma getirilen kadınının durumunu yansıtmaktır.Namusa dayandırarak çağdaş yaşamı ve sosyal yaşamı kadına vermek istemez.[818]

Karşı tarafta ise kadının örtünmesini istemeyen kılık kıyafet serbestliği verilmesini isteyenler yer almaktadır.Hatta sosyal yaşama kadının böylece rahatça girebileceğini, örtünün namus simgesi olmadığını savunduklarını görmekteyiz.Celal Nuri,Müslümanlar'ın örtünme konusunda dinde böyle bir şey olmadığını aşırıya kaçıldığını, din adı altında kadının toplumdan ötelenmek istendiğini ve çuval benzetmesiyle kadının namusunu örtü korumaktadır fikrini eleştirir. [819] Ayrıca, kadının dişi bir yaratık[820] olarak görülmesinin önlenmek için örtünme düşüncesinin kaldırılması gerektiğini savunur.Dişi yaratık gibi görme Orta Çağ'ın Skolastik anlayışının kadına bakışı olduğunu hatırlatarak kadın üzerinde erkeğin böyle fikir oluşturmasında dinin rolü olduğuna ışık tutar.[821] Örtünmenin Müslümanlar'a özgü bir adet olmadığını ilkel toplumlarda görüldüğünü belirtirerek geri kalma medeniyet oluşturamama nedeni olarak da düşünür.Ayrıca,dini açıdan tesettürün örtünmek anlamına geldiğini ve sadece kadın için değil erkek için de örtünmenin olduğuna; el, yüz ve ayakların örtülmeyeceğine işaret eder.Torba içine sokulmuş gibi örtünmek dinin emri olamaz ve bu durum aşırılıktır fikirleriyle dinde aşırılağa karşı çıkar.Hatta tesettürle namuslu olmanın bir ilgisi olmadığına ve örtünmeyen bayanların da

---

[816]Melek Öksüz ,"Tesettür Tartışmalarının Dünü: II. Meşrutiyet Dönemi ",**Turkish Studies**,Volume 7/4, Ankara, Fall 2012, s.s.477-487

[817] Enamullah Ahmay,"Cemaleddin Afgani'nin Düşünce Dünyası",**Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Konya,2012,s.s.78-95

[818]Melek Öksüz, **a.g.m.**,s.s. 477-487

[819]Necmi Uyanık,"Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Kadınına Bakışı", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** 15, 2004, s.137

[820]Dişi yaratık ve mahluk ifadelerine masonlar karşıdır.Kadını Halik olarak yaratıcı kudret olarak görürler.Bkz.Kemalettin Alanbey, "Aşk",**Türk Mason Derneği**,Yıl:9,S.34,Nisan,1959,s.1876

[821] M.Cengiz Yıldız,"Osmanlının Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik ",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.7, S.1_2, Yıl:1995,s.4

namuslu olacağına dikkat çeker.Kadınlar arasında önceden ferace ve çarşafın süs aksesuarı olarak kullanıldığını belirterek bu kötü algının erkeklerden ve din kaynaklandığına işaret eder.[822] *Kadınlarımız* eserinde kadınların toplum hayatının etkilerinden korumanın yöntemi olarak ahlâk örtüsüyle örtünmelerini öğretilmesini, iyi bir eğitim ve yaşamdaki statüleri oluşunca namuslarını koruyacaklarını savunur.Çünkü Osmanlı'da sokağa çıkan hatta tatlıcı dükkanı ve sinemaya giden kadına erkekler namussuz olarak bakmaktadır.Kadınlar fare gibi vapurlarda gizli yerlerde oturup ve güverteye bile çıkamamaktadır diyerek kadının sosyal yaşamdan dışlandığını aktarır.Kadınların eğitimsiz kalmasında örtünme yüzünden dışarı çıkamamalarına bağlayarak,sonuçta kadınların sağlıklarının bozulduğu ve erkeklerde de sapkınlığın görüldüğünü belirterek toplumsal soruna dönüştüğüne değinir.[823]

Örtünmenin gelenek ve göreneklerde de yer almadığını Türkçüler savunmaktadır "(…)*Eski Türkler hem demokrat hem de feminist idiler(...)Tötomizm ile Şamanizm'in değerce eşit oluşu hukukça erkek ve kadının eşit tanımasına neden olmuştu.(...)Kadınlar örtünmeye ilişkin hiçbir kısıtlama ile bağlı değillerdi(...)*" Milliyetçi mason Ziya Gökalp,Türk kadının feministliğine ve örtünme ile ilgili geleneklerde kuralların olmadığına işaret eder.[824]

Kadınların eşitliği konusu tartışılırken; İslamcı aydınlar erkeği üstün görürken Türkçüler eskiden yaşamda var olduğunu ve Batıcılar ise çağdaşlaşmanın kadın eşitliği ile gerçekleşeceğine inanmaktadırlar.İslam'da erkeklerle kadınların eşitliği söz konusu değildir fikrini benimseyen Mustafa Sabri'ye göre [825] kadınların aklı azdır."(…)*Kadınların bir çok konuda haklara sahip olduğunu iddia eden milletlere baktığımızda hiçbir hükümette kadın milletvekili yoktur,seçilmiş olamaz,seçilme hakkı oydan ibaret olduğuna göre,kadınlar ilmen ve fikren kıymetli olsa da erkeklerden üstün olduklarını iddia etmek manasızdır(...)*"açıklamalarıyla Avrupa'da kadın milletvekili olmaması algısından kadınların akıllarının az olduğu fikrini oluşturur.İslamiyet'te kadının aklı yarımdır hadisine dayandırdığı anlaşılmaktadır.Mahkemelerde bir erkeğin şahitliğine karşılık iki kadının şahitliğinin

---

[822]Melek Öksüz ,"Tesettür Tartışmalarının Dünü: II. Meşrutiyet Dönemi ",**Turkish Studies** , Volume 7/4, Ankara, Fall 2012, s.s. 477-487

[823]Hıdır Önür ," Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları", **Journal of Academic Social Science Studies** ,S 30 , Winter 2014,s.s. 487-507

[824]Tekin Alp,**Kemalizm,**Toplumsal Dönüşüm Yayınları : 81,2.b., İstanbul, Ekim 2004,s.142

[825]Sedef Bulut ,"Türkçülerin Penceresinden Osmanlı'da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi** ,Yıl: 2013, S.10 ,s.s. 313-336

denk tutulması da bu durumu aydınlatmaktadır.[826] Kitaplarda da kadın eşitliğinin faydasından bahsedilmediği fikri ile kadın erkek eşitliğini rededen Cemaleddin Afgani,"(…)*İki cinsiyetin yapısında yaradılış bakımından farklar olmasında Allah'ın koyduğu hayat kanunları egemendir(...)*" sözleriyle dine dayanarak erkeği üstün gördüğünden eşitlik vermez.Hatta,kadın-erkek arasındaki yaradılış farkı dolayısıyla kadının gücü yetmeyeceği ve ahlakının bozulacağı düşüncesiyle kadının çalışma hayatına katılmasını istemez ve kadına sadece annelik rolünü yakıştırır.Kadın boş yarış içinde olduğuna ve ailelerin yıkılacağına dikkat çekmektedir.[827] "(…)*Meselâ, erkeklerle kadınların bir arada bulunmasına izin veren eğitim,çalışma hayatı gibi düzenlemeler kabul edilemez. Birden fazla kadınla evlenme, boşama hakkının erkeğe verilmemesi gibi düzenlemeler tabiat kanunlarına aykırıdır(...)*"düşünceleriyle Peyami Safa, İslamcılık düşüncesiyle kadınlara hak vermemekte ve sosyal hayattan dışlamaktadır.Böylece kadına çalışma hakkı, boşanma hakkı, tek eşle evlilik hakkı, karma eğitim hakkı vermediği görülmektedir.Peyami Safa'nın yaradılış eksikleri ve dine dayandırmasıyla kadın erkek eşitliğini sert bir şekilde kabul etmediği anlaşılmaktadır.[828]

Çağdaş medeniyeti getirmek isteyenler İslam'da kadın ve erkeğin eşit olduğunu din alimleri tarafından dinin zorlaştırıldığı eşitlikten kadınların mahrum bırakıldıklarını, içtihat kapısını da yine dini alimlerin kapattıklarını belirterek eleştirirler.Kadın haklarının ve eşitliğinin doğal olan bir şey olduğunu savunurlar. Kadın haklarını savunanlardan Celal Nuri'ye göre,"*Osmanlı'da kadını Alimler sınıfının din baskısının doğru olmadığını zaten dinde böyle bir şey bulunmamaktadır (...)Hulasa, İslâmiyet 1913 yılı feminizmden önce kadına gereken önemi verdiği gibi, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi kadınlar bir eğlence metaı olmamıştır(...)*" ifadeleriyle,din alimlerinin baskısını onların algısında kadınların Avrupa'da eğlence aracı olarak görülmesini eleştirir.Dinde feminizm ile ilgili yasaklama olmadığını Osmanlı'ya feminizmin zarar vermeyeceği fikrindedir."(…)*Buna karşılık teori olarak İslâm'da kadın ve erkek eşittir.İslâm dini yanlışları temizleyerek,içtihat kapısını açarak ilim, fen ve ilerleme ile medeniyet oluşturmalıdır.İlerlemenin başarılı*

---

[826] Teoman Alpaslan,**31 Mart Ayaklanması Yüzyılda Ne Değişti**,Kamer Yayınları, İstanbul, 2015,s.368

[827] Enamullah Ahmay,"Cemaleddin Afgani'nin Düşünce Dünyası",**Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Konya,2012,s.s.78-95

[828] Hıdır Önür ,"Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları", **Journal of Academic Social Science Studies** ,S. 30 , Winter 2014 ,s.s. 487-507

olması için okuldan önce kadından başlanması(...)" fikirleriyle kadınlar medeniyet binasının temeli olduğundan hürriyet verilmesine işaret eder.Kadını medeniyeti oluşturacak olarak göstererek eşit duruma getirmekte ve din alimlerinin kapattığı içtihat kapısının ilim ve fenle açılacağını belirterek pozitif bilimlerin eğitimine önem verilmesini istemektedir.Yaratan kadın modern medeniyeti oluşturacak olan cinsiyettir ve cinsiyet ayrımcılığını kadına değer vererek kaldırmak istemektedir.[829]

Orta Asya kaynaklı eşitlik isteyen Türkçüler'den Ziya Gökalp'e göre,Türk olarak çağdaş medeniyet kurmak için geçmişi örnek almalı Türk ahlakının temelleri millet, vatan, meslek ve aile, demokrasi ve feminizme dayanmalıdır.Erkekle kadın eşitliği nikâhta, boşanmada, mesleki ve siyasi haklar verilmesiyle meydana geleceğini vurgular.Böylece kadına medeni hukukta siyasi haklarda eşitlik verilmesi gerektiğini ifade ederek,modern Batılı tarz medeni kanun ihtiyacına işaret etmektedir.Çünkü kadına eşitsizlik veren şer'i hukuktur ve siyasi hak isteği yönetimdeki değişiklik isteğini de yansıtmaktadır.Kadınlar özgürlükçü yönetimle seçme ve seçilme hakkını elde edebileceklerdir.[830] Ziya Gökalp'in *Aile* isimli şiiri ailede ve toplumda kadının önemini anlatmıştır.

> "*Aile bir kadın var ki ya annem, ya kardeşim, ya kızım,*
> *Odur bende en mukaddes duyguları yaşatan*
> *Bir diğeri sevgilim ki günüm, ayım, yıldızım*
> *Odur bana hayattaki şiirleri anlatan*
> *Bu mahluklar nasıl hakir olur şer'in gözünde ?*
> *Bir yanlışlık var mutlaka müfessirin sözünde!*
> *Ailedir bu milletin, bu devletin esası,*
> *Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat (…)*
> *Ailenin adle uygun olmak için binası*
> *Nikah, talak, miras : Bu uç işte gerek musavat.*
> *Bir kız irste yarım erkek, izdivacta dörtte-bir*
> *Bulundukça ne aile, ne memleket yükselir.*
> *Diğer haklar için milli mahkemeler açmısız,*
> *Aileyi bırakmışız medresenin elinde(…)*"

Şiirde aile içinde kadının üstlendiği rollerden bahsedilmiş ve onların, ailede farklı bir muamele görmemeleri gerektiği üzerinde durulmuştur.Yine, kadına ailede rol olarak anne, kız kardeş ve kız evlat verilirken aile bireylerine eşit davranılmasını isterken,eşitliğin, Türk ailesinin en önemli özelliği olduğunu belirtir.Aileyi toplumun milletin çekirdeği olarak görmektedir.Ayrıca kadın erkek eşitliğini ,sosyal hayatta her alanında ve nikah, boşanma, miras gibi konularda verilmesiyle gerçekleşeceğini

---

[829] Necmi Uyanık,"Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Kadınına Bakışı", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** 15, 2004, s.137

[830] Sedef Bulut,"Türkçülerin PenceresindenOsmanlı'da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**,S.10 , Yıl: 2013,s.s. 313-336

aile eğitimiyle Türkçülüğün çağdaş yaşamı kurulacağını savunmaktadır.Yeni medeni hukuk getirilmesine ve şer'i hukuktan evlenme, boşanma, miras konularının alınmasına işaret etmektedir.Bunun anlamı aynı zamanda laik hukuk kuralları ile medeni hukuka ihtiyaç olduğudur.Çünkü şer'i hukukta boşanma,miras ve çocukların verilmesi sadece erkeğe bırakılmıştır.Yeni çağdaş Batılı tarzda hukuk kuralları getirilerek kadın eşitliğinin önündeki din doğmaları kaldırılmalıdır.

"*Millet yalnız yapılamaz, kadın erkek dirlikte*
Kadın erkek , iki vicdan birleşerek yapacak;
İlk ma'bedler ayrı idi, şimdi artık birlikte
iki cins bir Arafat'ta bir Allah'a tapacak!"

şiirinde ise,kadın-erkek eşitliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.Böylece masonlukta yaratan kadın ile yaşatan erkek toplumda birbirini tamamlayacak ve bir bütün oluşturacaklardır.Dinin de kadına eşitliği verdiğini göstermiştir. [831] *İslam'a Göre ve İslam Âleminde Kadın* makalesinde Türkçüler'den mason aydın Ahmet Ağaoğlu ise,İslam medeniyetinin gelişmesini kadın sorunun çözülmesine bağlar ve evlilik konusunun Abbasiler'in şeyh ve alimleri tarafından bozulduğunu iddia ederek, Kuran'ın ruhuna aykırı olmasından dolayı çok eşle evliliğe karşıdır. Ayrıca kadının kültürel ve sosyal statüsünü yitirmesini Ziya Gökalp gibi İran ve Süryani medeniyetlerine dayandırmaktadır.[832]

Osmanlı Devleti'nde muhafazakarlar çok eşle evliliği nüfus artması,namus korumak amacıyla yapılacağını savunur.Batıcılar küçük yaşta evliliğe çok eşle evliliğe ve görücü usulü evliliğe karşıdır ve kadının düşüncesine önem verilmesini ister.Böyle düşünmelerinde etkili olan birinin şer'i hukuk kurallarını diğerinin Kanuni Esasi ile birlikte Aile Nizamnamesi'nin benimsemiş olması rol oynamaktadır.

Musa Kazım evliliğin amacının çoğalmak ,namusu korumak olduğunu böyle yapılan evliliklerin meşru olacağını savunur.Zaten Allah istediği zamana kadar, dünyanın devamı ve ömrü,insan nüvesi var olacaktır.İnsan türünün devamı üremeğe bağlıdır ve bu da evlilikle gerçekleşir.Evlilik sorunlarından olarak erkeğin cinsel ihtiyaçlarını kadınlar karşılamayınca erkekler gayri meşru ilişkilere yönelir ve bunun suçlusu olarak kadını görmektedir.Erkeklerin sıkıntılarını,sadece kadınların karşılaşabileceği kadının bu görevini hastalık ve zaaflarla sınırlandırdığını böyle durumda erkeğin gayri meşru ilişkilere yöneldiğini aktarır.Kadını erkeğin şehvetine hitap eden cinsel bir meta olarak düşünmektedir.Kadın hastalanması durumunda erkeğin çok eşle

---

[831] Fahri Fatih Özer",Ziya Gökalp'in Şiir ve Mektuplarında Kadın ve Çocuk Eğitimi",**Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Denizli,Mayıs 2007,s.47,48
[832] Sedef Bulut ,**a.g.m.** ,s.s. 313-336

evlilik yapmasının gerekliliği algısını savunmaktadır.Ona göre, evlilik fıtratın, çok eşle evlilik tabiatın bir gereğidir.Çok kadınla evliliğin, İslam'dan önce sınırsız olduğuna, İslamiyet'le dört sınırının getirildiğini ifade etmektedir. [833] Çok kadınla evlilik tabiatın gereğidir algısıyla doğalmış gibi göstermektedir.Hatta İslamiyet'te sayısının sınırlanarak kadın hakkının aslında korunduğuna da işaret etmektedir. Görüşü ispatlamak için medeniyet kavramı ekseninde kullanmaktadır. "(…)*Çok kadınla evlilikte, insanlığa ve medeniyete aykırı bir şey yoktur(...)*"[834] Çok eşlilik zorunlu değildir,meşru durumdan vazgeçilmelidir görüşünde mason Şeyhülislam Mustafa Sabri'de"(…)*çok evlilik(…)İslam'da bu fiilen vacip değil caizdir.Uygulansa da olur,uygulanmasa da.Uygulama yönünden biz bunun terkini isteriz*"şeklinde ifade eder.Bu algısında İslamiyet'in meşruluk verdiğinden yapıldığını aktarır.Kadının hakkının ve eşitliğinin korunamadığını düşündüğünden çok eşle evliliği istememektedir.[835]

Osmanlı Devleti'nde tanışarak evlenmeyi savunan mason aydınlar tespit edilmiştir.*Şair Evlenmesi* piyesiyle mason aydınlarından biri olan Şinasi evlilik konusunu eleştirir.Bu piyeste görücü usulü ile yapılan evlilikler eleştirilerek, sağlıklı evliliklerin ancak kadın ve erkeğin birbirlerini görerek anlaşarak kurulabileceğini savunulmuştur.Çünkü bu düşüncesinde Batı'nın tiyatro anlayışından etkilenmesi etkilidir, bu durum onu evlilik konusunda kadının haklarını savunur kılmıştır.Tiyatro eseriyle kadın haklarını savunurken,diğer taraftan toplumu bilinçlendirmeyi düşünmüştür.[836]Cumhuriyet'in ilanından önce kadın dergisi olan Süs,eş seçimiyle ilgili anket yapmıştır.Yakup Kadri, Reşat Nuri ve Hamdullah Suphi evleneceklerin görüşüp anlaşmalarının gerekli olduğunu belirtmişlerdir.[837]Feminizmi kadın erkek eşitliği olarak benimsemeyen mason sanatçı Ahmet Midhat[838] ise,Batının gayri meşru ilişkisinden erkekleri ve kadınları korumak için çok eşle evliliğin yapıldığını

---

[833]Bayram Ali Çetinkaya,"Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi", **C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**,XI,2 ,2007, s.s.75-141

[834] Zafer Koç,"Şeyhülislam Musa Kazım Efendi (1858-1920) ve Safvetu'l-Beyan fi Tefsiri'l Kur'an'daki Tefsir Metodu"**Osmanlı Toplumunda Kuran Kültürü ve Tefsir Çalışmaları II**, Ed.Bilal Gökkır, Erkam Matbaası,1. b., İstanbul,Şubat 2013,s.s.447-459

[835] Teoman Alpaslan,**31 Mart Ayaklanması Yüzyılda Ne Değişti**,Kamer Yayınları,İstanbul, 2015,s.171

[836] Melis Ergenekan, "Ahmet Rıza ve Meşveret Gazetesi",**Yeditepe Üniversitesi Global Media Journal**, C.1, S.2,s.109,119

[837]Şerafetttin Turan ,**Türk Devrim Tarihi III**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul,Temmuz,1995, s.240,241

[838] Ferhat Korkmaz, "İlk Dönem Romancılığımızda Dikkat Çeken Bir Cemiyet", **Batman University International participated Science and Culture Symposium,** 18-20 April 2012 ,Batman,s.s. 517-531' de Ahmet Mithat'ın Carbonari ve mason örgütlerini bildiği felsefesini romanlarına yansıttığı belirtilmektedir. Bu durum masonluğunu düşündürüyor.

ifade ederek çok eşle evliliği savunur.Namus anlayışıyla çok eşli evliliği savunduğu anlaşılmaktadır.Birbirlerini tanıyarak evlenmenin din gereği olduğunu belirterek anlaşarak evlenmeyi savunmaktadır[839]

Boşanma konusunda İslamcılar iki farklı görüş belirtmiştir.Bunlar Kanuni Esasi ve şer'i hukuktan hangisine dayandırılacağına göre değişmiştir.Dikkat çekilecek husus Batıcılardan da kadının boşanmasına karşı çıkan mason aydınların yer almasıdır.Boşanmanın Kanun-ı Esasi'nin getirdiği hürriyet ve adalete aykırı olmadığına dikkat çeken mason Musa Kazım,erkeklerin boşanma dini ve dünyevi amaçları karşılayamadığından harama yöneldiklerini,boşanma ile ailelerinin zarar göreceğini ifade eder.Halbuki nikah sayesinde, gayrı meşru işlerin ve ahlaksızlığın önüne geçilir ve ahlak güzelleşir diyerek Musa Kazım boşanmaya karşıdır ve boşanmayı İslamiyet'in yasakladığını işaret etmektedir.Ancak,aile huzur ve mutluluğun bittiği noktalarda,eşlerin boşanmaları gereklidir ve gerçekleşmesi gerektiğini savunur.[840] Boşanmada yenilik isterken,mehirlerin yeniden belirlenmesini isteyen Celal Nuri ise, boşanma hakkının çocukların durumuna göre tespit edilmesini savunarak çocuklardan dolayı boşanmayı yasaklar.Erkeğin gereksiz yere kadını boşamasının engellenmesini de istemektedir.Kadına nafaka hakkı ve çocukların paylaşımı konularında ilk fikirleri oluşturduğunu anlayabiliriz.Ayrıca talak usulü ile kadınları boşanmasına ve çocuklu kadınların boşanmasına karşıdır.[841] Dinde kadınlara talak hakkının verilmediğine işaret eden Mustafa Sabri kadınlara boşanma hakkı vermez."(…)*İslamiyet' te kadınlar da talakı isteme hakkına sahiptirler.Eğer İslam kadınları kocalarını boşayabilirler demek ise, bu durum İslam'da bulunmadığı gibi bununla diğer dinlere mensup olanlara dayandırılmaz(...)İslam'da boşamayı erkekler yapar(...)*"diyerek boşanma hakkını erkeğe İslamiyet'in verdiğini söyleyerek ve azınlıkların kurallarının Müslümanlar'ı bağlamadığını da göstererek de hukuk kuralları içinde şer'i hukukun da üstünlüğüne de delil sunmaktadır.[842]

---

[839] Banu Çakmak,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Uzanan Çizgide Osmanlı'da Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu",**İstanbul: Tiyatro ve Dramaturji Bölüm Dergisi,** S. 18,s.51

[840] Bayram Ali Çetinkaya," Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi", **C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XI,2 ,2007,s.s. 75-141

[841] İbrahim Yılmaz,"Kadının Boşanma Hakkı Bağlamında Post Modern Bir Yaklaşım Örneği İftida",**Islam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, S.15, 2010, s.s.209-240

[842] Teoman Alpaslan,**31 Mart Ayaklanması Yüzyılda Ne Değişti**,Kamer Yayınları, İstanbul, 2015,s.172

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin amaçlarından biri Türk feminizmini oluşturarak kadın haklarını savunmak kadına annelik rolü dışında sosyal yaşamda da yeni roller vererek onları topluma kazandırır ve bundan dolayı kızların eğitimi büyük önem arz etmektedir.Cumhuriyet'in bu hedefini destekleyen aydın kişilerden Batıcılardan Celal Nuri kadın haklarını en çok tartışan ve savunanlardandır.Celâl Nuri bir bülbül ile bahar olmaz diyerek yeni bir Türk Feminizmi'nin tesis edilmesini, bunun ise "(…)*Avrupa Feminizmi'nin şimdiki hedef ittihaz ettiği gayeyi değil, şimdiki Avrupa aileleri gibi Türk aileleri kurmak maksadına matûf(...)*"olması gerektiği sonucuna varmıştır.Cumhuriyet devrinde Türk feminizmi,daha çok kadının serbestliği ve eğitimiyle ilgili olmuştur.Fırsat eşitliğinden Amerika tipi karma okulları olduğundan ve buralarda gençlerin aşık olarak evlenmelerinden bahseder. "(…)*Tahsilde, çalışma hayatında erkek ve kadın arasında fark yoktur(...)Burada spora da gereken önem verilmektedir.Amerikalılar vaktini fıkıh usulü ve skolastik düşünce ile geçirmemektedir(...)*" açıklamalarıyla Amerika'nın eğitim konusunda örnek alınmasını isteyerek, gelenekçilik ve Skolastik eğitimin olmadığına dikkat çeker.Geleneksel eğitim ve din eğitiminin kaldırılmasını yeni bilimsel eğitim anlayışını ve spor eğitiminin getirilmesini zikretmektedir.Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde aile hukuku kararnamesinde çok evliliği reddedici yasal düzenlemeyi hazırlamıştır ve kadına medeni hukukta eşitliği getirmek isteğinin ipucunu sunmuştur.Kadının cahillikten kurtulması ve medenileşmesi için eğitim serumuna dikkat çeker."(…)*Satı Bey'in modelinde olduğu gibi İlkokullardan başlayarak yapılmalıdır.Kadınlar mutlak surette okutulmalı ve zihniyet değişikliği için, belirli bölümleri hariç, üniversiteler Anadolu'ya yayılmalıdır(...)*"diyerek kadına hak ettiği değerin verilmesini istemiştir.Kadınların cahillikten kurulması için okutulmasını yeni modern eğitimin aşağıdan yukarıya ilkokuldan üniversiteye kadar gitmesini ve ilk kez İstanbul dışında Anadolu'da üniversitelerin açılmasına işaret etmektedir.Yaygın eğitim olarak üniversitelerin her kente götürülmesini zikretmektedir.Böylece Ankara'da Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün açılmasında bu fikrin olduğuna delil sunmaktadır.[843]

Türkiye, Cumhuriyet'in de kadın tartışmaları 1930 yılında kadınlara tanınan belediye seçimlerine katılma hakkının kamuoyuna taşınmasıyla meydana gelir.Şükrü

---

[843] Necmi Uyanık",Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Kadınına Bakışı", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** 15, 2004, s.137

Kaya Bey basına,Türk kadınının yakında mebus olarak seçileceği, kadınların belediye seçimlerine katılma haklarının tanındığını açıklamasını yapar.

> "*Bu layıhanın açık vasıflarından biri de Türk kadınının erkeği ile müsavi olan şerefli hakkını belediye işlerine de tamam ile tayin etmesidir.Türk tarihinin her sahasında ve her safhasında erkeği ile yan yana her fedakârlığı yapan millet ve vatan işlerinde büyük feragatle her mahrumiyete ve her cefaya ve her acıya katlanan milletinin ve vatanının felaket ve saadetlerine aynı hisle iştirak eden büyük kalpli ve yüksek faziletli Türk kadını müşterek eseri olan bu Cumhuriyet'te elbette ve elbette kendi evinin işlerinde olduğu gibi belediye işlerinde de temiz ve ciddi mevkiini alacaktır*"

Cephelerde ve her yerde cefadakar kadının erkekle birlikte varlık gösterdiği algısı tespit edilmiştir.Bu algı Cumhuriyet döneminde kadına gereken değer ve hakkın meşruluğunun delili olarak sunulmaktadır.Hatta Cumhuriyet döneminde bu kadın düşüncesi ile cepheye kağnılarla silah taşıyan kadın resimleri yapılması da bunu ispatlar.Bu anlayış ders kitaplarına resim ve bilgi olarak yerleştirilmiştir.[844]

Kadın hakları olarak modern medeni hukuk ve aile hukuku oluşturulmasını savunan Ziya Gökalp,"(…)*Hukukta Türkçülüğün üçüncü amacı da çağdaş bir aile oluşturmaktır.Çağdaş devletteki eşitlik ilkesi,erkekle kadının nikahta ,boşanmada, mirasta, mesleksel ve siyasal haklarda eşit olmasını gerektirir.Öyleyse, yeni bir aile yasası ile seçim yasası bu esasa dayanarak yapılmalıdır(...)*"ifadeleriyle aktarır. İsviçre Medeni Hukuku'nun alınmasına fikirleriyle öncülük etmiştir.Kadın ile medeniyetin başlayacağına inanmaktadır.Bu fikir Cumhuriyet döneminde kadın haklarının verilmesinde etkili olacaktır.[845]

İnkılapların Türk kadınına medeni hukukla değer verildiğine dikkat çeken mason aydın Abdullah Cevdet,"(...)*Birçok tereddütten sonra ve hem de müslüman Arnavutlar'dan iki sene sonra poligamiye müessesesini yani bir erkeğin, iki, üç, dört kadını alabilmek müessesesini kaldırdık.Bunu genç Türkiye, İnkılap Türkiyesi yaptı ve bunu bize umumi medeniyet cereyanı yaptırdı(...)*" sözleri ile ifade etmektedir.Bu anlamda Abdullah Cevdet,Cumhuriyet dönemi gerçekleştirilen inkılapların en hararetli savunucularından biri olmuş, özellikle tek eşli aile yapısına geçilmesini ısrarla savunmuştur. [846] Abdullah Cevdet, Batı'nın kadın-erkek cinsiyet eksenli ayrımcılık fobisini aştığını her ikisini insanlığın ve toplumun bir parçası olarak gördüğünü, bizim de Batı medeniyet alemine girebilmemiz için bu ve bu tür

---

[844] Ahmet Yılmaz,"1930-Belediye Seçimleri Sürecinde Kamuoyunda Kadına Yönelik Söylemler", **ÇTTAD,**X,22 , 2011,Bahar, s.s.141-164

[845] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları**,Alter Yayınları,Ankara,2014,s.160,161

[846] Ramazan Uçar, "Abdullah Cevdet'in Batı Medeniyeti ve Batılaşma Anlayışı",**Toplum Bilimleri Dergisi**, Yıl: 5, S.10, Temmuz 2011, s.14

bidatlerden kurtularak, en kısa zamanda terbiye-i müştereke'ye geçmemiz gerektiğini bunun için de en uygun zamanın (Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Dönemi) şimdi olduğunu "(...)*Türk halkının mutaassıp ve mürteci olmadığını Mustafa Kemal Paşa'nın dehakar gözleri herkesten evvel gördü(...) Terbiye-i müşterekeyi tesiste tereddüt etmek büyük bir ziyan olur(...)*"sözleri ile karma eğitimi ifade etmektedir ve Cumhuriyet'in karma eğitimi bütün okulları kapsamıştır.Çünkü kadın aile içinde çocuğu yetiştiren toplumu eğiten öğretmen olmuştur.Bundan dolayı Cumhuriyet döneminde kadın eğitimine önem verilmesi istenmiştir.Kadının Cumhuriyet döneminde rolleri arttırılmıştır ve Cumhuriyet dönemi ders kitaplarına öğretmen , elinde kitap okuyarak çocuğa rehber olan kişi, hemşire,doktor ,avukat gibi bir çok roller verilerek yeni Türk toplumunu çağdaşlaştıracak olanın kadın olduğuna dikkat çekilmiştir.[847]

3.3.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Basın - Sanat -Edebiyat Algısı

Osmanlı Devleti'nin basın olarak ilk algısını devletin kötüye giden durumu Padişah Abdülhamid'in takıntılı ve baskıcı yönetimi oluşturur.Bu durum yeni yönetim biçimlerini ve Fransız İhtilali'nin fikir akımları olan hürriyet, eşitlik ve adalet fikri gibi yeni arayışları ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti'nde gazeteler bu düşüncelere hizmet etmek ve halkın eğitimi için yayın hayatını başlatırlar. Osmanlı'da basının derneklerin oluşmasında masonlar rol oynayarak Osmanlı'da ilk kamuoyunun da oluşmasını sağladılar.19. yüzyılda Şinasi ve Namık Kemal gibi kişiler gazeteciliğin öncülüğü başlatırken,faaliyetlerini kuruluşlarla ve bilimsel derneklerle, edebi salonlarla, mason localarıyla gerçekleştirdiler.Bir çok gazete yayınladılar; 95 Türkçe, 8 Arapça, 12 Fransızca ve 1 İbranice olmak üzere toplam 116 gazete çıkarılmıştır.Bunlardan bazıları: Paris'te Cüret, Meşveret, Terakki; Cenevre'de Hizmet, Mizan, İttihat;Kahire'de Türk, Osmanlı, İçtihat ve Londra'da Hürriyet gibi gazetelerdir.[848]

Basında masonluğun gayeleri olan hürriyet, eşitlik, adalet,kardeşlik, cumhuriyet, cumhurreis, bilim gibi bir çok kavrama sahip çıkıldığını belirtmek gerekir. Masonlukla İttihat ve Terakki'nin ortak fikirleri olan hürriyet, eşitlik, kardeşlik, meşveret, meşrutiyet kavramlarını Jön Türkler'in çıkardıkları gazetelerde de isim olarak kullanmaları hayli dikkat çekicidir.Nitekim Londra'da Hürriyet,

---

[847] **A.g.m.**,s.22

[848] Yılmaz Yıldırım,"Osmanlı Modernleşmesinde Cemaat-Toplum Yapılaşması:Yeni Osmanlı Düşüncesi Örneği",**Sosyal Bilimler Dergisi** ,C.X, S. 3, 2008,s.11

Paris'te Meşveret, İstanbul'da Şûra-yı Ümmet dergileriyle meşruti düşünceyi yaymaya başladılar.Konuya ışık tutan iddia ise, İttihatçılar'ın yurt dışında mason localarıyla Osmanlı ülkesinde mason locaları ve Bektaşi tarikatçıları ile işbirliği içinde olduğu görüşüdür.Savundukları fikirleri gazetelere isim olarak vererek kavram olarak algıyı vermeyi amaçlamışlardır.[849]

Türkler'in çıkardığı ilk Türkçe gazete ise 1860'da Agah Efendi ile Şinasi'nin çıkardıkları Tercüman-ı Ahval'dır.İlk gazetenin yayımlanmasından itibaren basın özgürlüğü tartışılmaya başlamıştır.Bunlar mason olarak basın özgürlüğü,fikir ve düşünce özgürlüğünü Osmanlı'da oluşturmaya çalıştılar.Siyasi makalelerle gazetecilik kimliğiyle fikir gazeteciliğini ortaya çıkardılar.[850]

Tasvir-i Efkar'ı Şinasi yayınlayarak milliyet ve meşrutiyet,devlet işlerinde kamuoyunun önemi, düşünce özgürlüğü gibi konuları ele alarak, halktan kamuoyu oluşturmak istemektedir.[851]Tasvir-i Efkar'da, Şinasi'nin özgürlük savunan, hükümet politikaları eleştiren yazıları[852]ile özgürlük düşüncesinde yönetim değişikliği isteğini göstermektedir ve ilk kez ulus kavramını kullanıp,kamuoyunun önemi aktarır.[853] Ulus olma algısı yanında liberal fikirler,ulus bilinci, anayasa, halkların doğal hakları gibi konuları tartışarak[854]Anayasa,liberalizm,ifade özgürlüğü istemektedir.Şinasi harf sayısını 112'ye düşürerek matbaacılığın gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır.[855] Alfabe düzenlemesi Osmanlıca'nın matbaada yazılışının zorluğuna da işaret eder. Dikkat edilecek husus milliyet ve meşrutiyet,millet kavramını kullanan ve ilk kez Reisicumhurdan söz eden kişi olmasıdır.Gazetenin halk eğitimi ve halkı bilinçlendirme aracı olduğuna işaret eder.[856]Şinasi, Türk ulusuna ve çocuklarına Türkçe düşünme ve yazma olanağı sağlamıştır.

---

[849] Bekir Semerci ,**Türkiye'de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri**,Özgür Yayınları,İstanbul,1989,s.51

[850]Fikret Toksöz,**İyi Yönetişim Programı İyi Yönetişim El Kitabı**,Tesev Yayınları,1.b.,2008,s.30,31

[851]Yasemin Doğaner,"Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın", **Edebiyat Fakültesi Dergisi**,C. 29 ,S.1, Haziran 2012,s.113

[852]Şerif Demir,"Tanzimat Dönemi Basın İktidar-Basın İlişkilerinin Osmanlı Devleti'nde Görünümü (1831-1918)",**The Journal of Academic Social Science Studies** ,S.33 , Spring 2015 , s.s. 367-377

[853] Mehmet Kaya Sinem Siklon,"Bazı Osmanlı Gazetelerinde Siyasal Reklam ve Propaganda (1908_1918)",**Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**,Yıl 8, S.16 ,Güz 2012,s.62

[854] Pıerre-Jean Luızard, **İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**,(Çev.: Egemen Demircioğlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,Nisan 2013,s. 10

[855]Kenan Demir ,"Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,S. 5, Nisan 2014,s.s. 57-88

[856]Yasemin Doğaner," Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın", **Edebiyat Fakültesi Dergisi**,C. 29 ,S.1, Haziran 2012,s.113

Tasvir-i Efkar'da Namık Kemal,yenilik ve özgürlük fikirleriyle dikkat çeker. [857] Dilde Türkçülük hizmeti ile,konuşma ve yazma dili olarak Türkçe'yi savunduğunu ispatlar.Şinasi ve Osmanlı Devleti'nde kamuoyu ,edebi sosyal kimlik oluşturanlardandır [858] ve Osmanlı'da Edebiyat sanatçısı algılarını yerleştirdikleri gösterir.Türk dilinin sadeleştirilmesi , geri kalma nedenlerini , ulus, vatan, özgürlük, yurtseverlik,devrim gibi kavramları gazetecilikte ve edebiyatta ilk olarak kullanıp, Türkler'e millet kavramıyla seslenir.Böylece Osmanlı reayası olmaktan ,ulus şekline geçilmesinin işaretini vermiştir.Romantik Osmanlıcılık anlayışından Türkçülüğe işaret vermektedir. [859] Hatta Namık Kemal İbret Gazetesi'de *Türkçe Matbuat* isimli makalesinde Osmanlı Devleti'nin ilk Türkçe gazetelerini karşılaştırır; *"(...)madut olarak mülkümüzde Türkçe birinci neşrolunan serbest gazete Tercümanı Ahval'dir ki zuhuru Şinasi merhumun ianeyi kalemi sayesinde idi.Bu hale muahharan tesis ettiği Tasviri Efkar'ın gerek serbesti matbuata ve gerek edebiyatımıza ettiği hizmetlere nazaran merhum mülkümüzde neşriyatın mucidi ve lisanı edebin müceddidi addolunur(...)Neşriyat hakkında gösterilen şiddet ise bir derecede idi ki Ceridei Havadis bir kere Avusturya devletine Nemçe devleti dediği için kapanmak muhatarasına düştüğünü rivayet ederler(...)"* [860]

Muhbir'de Ali Suavi,Hürriyet isimli makalesinde sosyal eşitsizlik ve mutlakıyeti eleştirirek,hükümdarın sınırsız yetkilerine ve millet sistemini redderek özgürlükçü yönetim ve anayasa ile milliyetçilik sorunu biteceğini vurgular.Londra'da çıkarılan *Muhbir*'de ise idare şeklinin değişmesini hükümetin milletçe seçilmiş bir meclis tarafından denetlenmesini savunur.Hatta hükümetçe meclis kabul edilmezse halkın zorla alacağını ifade ederek cumhuriyet yönetimine ve niteliklerine işaret eder[861] İstanbul'daki yazılarında ilkokullardan medreselere kadar eğitim problemleri, müfredat, metot, fen derslerinin ihmal edilmesi ve medrese eğitim sisteminin eksiklikleri değinirken eğitimde yeni yöntemleri istemektedir.Medreseden pozitif bilimlerin çıkarılmasını, dil sorunu, kalkınma için ilmin önemi ve fikir hürriyeti gibi konular da tartışılır ve basında kullanılacak dil olmasını ister.Kalkınmayı

---

[857] Atilla Girgin,**Türkiye'de Yerel Basın**,Der Yayınları ,3.b., İstanbul,2009,s.y.

[858] Yılmaz Yıldırım,"Osmanlı Modernleşmesinde Cemaat-Toplum Yapılaşması:Yeni Osmanlı Düşüncesi Örneği",**Sosyal Bilimler Dergisi** , C. X, S. 3, 2008,s.11

[859] Yasemin Doğaner, " Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın ", **Edebiyat Fakültesi Dergisi**,C. 29 ,S.1, Haziran 2012,s.113

[860] Mustafa Nihat Özön,**Ölümünün 50nci Yılı Münasebetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, Remzi Kitabevi,Ankara,1938,s.218

[861] Yasemin Doğaner,**a.g.m.**,s.114

çağdaşlaşmayı ilime bağlaması masonluğun çağın gereklerine uygun bilimi takip etme felsefesinden dolayıdır.Ayrıca basında ilk defa hayırlı bir işe teşebbüs eden,Girit'te felaket gören halka yardım toplayan gazetedir.Bu yönüyle masonluğun yardımlaşma algısını ilk kez gazetelere taşıdıklarını işaret ederler.Hatta sonraki zamanlarda Tayyareciliğin başlattığı milli piyangonun yardımlaşma olarak çıkmasında etkili olmuştur.[862]

Londra'da çıkan Hürriyet Gazetesi'nin yayınlarında Namık Kemal ve Ziya Paşa"(…)*Meşrutiyet'in kurulmasını, danışma sisteminin ve basın özgürlüğünün gelmesiyle yönetim üzerinde bir denetimin gerçekleşmesini(...)*"vurgular ve Padişahın keyfi ve sınırsız yetkilerinin sınırlanarak halka hürriyet verileceğini savunur.Agah Efendi, Hürriyet Gazetesi'nde özgürlük ateşi ve ulus sevgisini aktarır ve özgürlük masonlukta ateş ve meşale olarak nitelenir.Millet sevgisi birlik ve beraberliği artıran ulus millet olarak ortak hedefler etrafında insanları topladığına işaret eder.Ülkede ilk posta pulunu basmıştır[863] ve posta pullarıyla Osmanlılık altında Osmanlı kimliği ile birleşmeyi belirtmek için Padişahın tuğrasını basmıştır.[864] Hürriyet Gazetesi'nde Ziya Paşa hürriyeti cemaatın insanlarının ilerlemesi ve mutluluğu araç olarak tanımlar.[865] Hürriyet Gazetesi,Montesquieu'nun kuvvetler ayrılığı ilkesini savunur, kişisel yönetim ve kararlara karşı çıkar ve Meşrutiyet'in kurulmasını, danışma sistemi ve basın özgürlüğüyle yönetimin denetlenmesini vurgular.Batıdan alınacak fikirler hürriyet,sosyal sınıfların olmadığı cumhuriyet ve demokrasi yönetimleriyle devletin yıkılmasının önüne geçileceğine inanır. Montesquieu mason olarak kuvvetler ayrılığı ile yönetim erkinin farklı organlara vererek yürütmede hükümdarın yetkilerini azaltarak halk özgürlüğünü ve ulus devleti oluştururlar.Gazete hürriyetin sadece insanların hakkı değil, ve insanların milliyet , inaçlarıyla tek vatan olarak Osmanlı topraklarının tümünü temsil etmelerini zikir etmektedir.[866] Hürriyet Gazetesi başta usulü meşveret olmak üzere birçok konuya İslami bakış açısı ile yaklaşmış ve meselelere İslami kaynaklardan deliller

---

[862]Kenan Demir ,"Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler",**Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,S.5, Nisan 2014,s.s. 57-88

[863] Atilla Girgin,**Türkiye'de Yerel Basın**,Der Yayınları ,3.b., İstanbul,2009,s.y.

[864]Kubilay Yazıcı,"Tarih Öğretiminde Posta Pullarının Kullanabilirliğine Bir Örnek 100 Posta Pulu İle Türk Tarihinden Bir Kesit-1863-1950 Yılları Arası",**Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:5 ,C.5, S.16,Refik Turhan Özel Sayısı,Eylül,2014,s.195

[865]Taner Aslan,"Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma",**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**,Yıl : Aralık 2009,S.55

[866]Yasemin Doğaner," Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın", **Edebiyat Fakültesi Dergisi,** C. 29 S.1, Haziran 2012,s.114

getirmiştir.İslami referansla meşrutiyet yönetimini savunulucuğunu yaptığının ip ucunu sunmaktadır.Kamu yararı fikriyle ülke ve halkın çıkarlarını korumakta olduğunu göstererek vatan sevgisini de ispatlamaktadır.[867]

Ulum Gazetesi'ndeki makalelerinde Ali Suavi,Pozitivizm'in düşünce ve siyasi kavramlarını tartışmıştır ve laik yönetimle, bilimsel çağdaş yasalarla yönetilen ulus milletin oluşturulmasına da işaret etmektedir.Siyaset olarak pozitif bilimlerin bazılarını sınıflandırdığı dikkat çekmektedir.Bunlar coğrafya ,ekonomi, hukuktur ve bunlar ülke siyasi örgütlenmesi olan yönetimin yaralandığı ilimlerdir.İşte,bu yüzden siyaset ilmi olarak belirttiklerinin din değil bilim olduğu düşüncesiyle pozitif bilimlerin üstünlüğünü savunmaktadır.Ayrıca,aklın ve bilimin siyasî ve sosyal hayatın kökünü oluşturduğunu nitelerken din yerine akılla yönetilmesiyle,devletin ilerleyeceğini iddia etmiştir. [868] Mora meselesinde İngiliz ve Fransızlar'ın kendi aralarında anlaşarak müdahale ettiklerini aktarır.Milliyetçilik ayaklanmalarının arkasında Avrupalılar'ın desteği olduğunu belgeler.[869]

Islahat Layiha'sını,İstikbal Gazetesi'nde yayınlayarak Ahmet Rıza,hürriyet kahramanı olarak hürriyet, eğitim, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlardaki fikirlerini aktarmıştır.Abdülhamit yönetiminin baskılarına karşı hürriyet mücadelesi çalışması yapanlara hürriyet kahramanı ünvanı verilmesine örnek teşkil eder.[870]

Teodor Kasab [871] mizah dergisi olan Diyojen'in ilk sayısındaki,mizah gazetesinin çıkış amacının halka çeşitli konularda bilgi vermek olduğunu belirtilmiştir." *(...)Diyojen çend-i mahdan beri Fransızca ve Rumca neşr olunmakta olub maksadı ise efkârı umûmiye ve hükûmet-i seniyyeye tercemanlık ve ahlâk u terbiye ve vatanımıza ecnebi olan şeyler hakkında tarîz ü istihzâ ile terze-bânlık olduğundan böyle gayet müşkil ve nazik bir vazifeyi iltizam eylemiştir(...)*"[872] cümleleriyle halkı aydınlatacak oldukları konuları sıralamışlardır ve halka hizmet

[867] Kenan Demir,"Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler",**Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,S.5, Nisan 2014,s.s. 57-88

[868] Taner Aslan,"Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma",**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**,Yıl : Aralık 2009,S.55,s.6

[869] Ali Suavi, "Sultan Mahmut Sani",**Ulum,** 10 Şaban1286,s.495

[870] Ali Korkmaz, "Şerif Mardin'in Sosyal Değişim ve KültürelTartışmalarında Modernleşme, İletişim ve Dil Bağlantısı",**Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,S.31 ,Yıl:2011/2 ,s. 35,37,48

[871] Bkz.Sahir Erman-Suha Umur,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1976,S.19,s.94 de l'Union d'Orient Locasında 28 Kasım 1865'te mason olduğu aktarılmaktadır.Bkz.Nalan Yıldız Özgül,**Sırra Kalem Basanlar Haşhaşilerden Jön Masonlara**,Kamer Yayınları,İstanbul,2014 ,s.418 de masonluğu ifade edilmektedir.

[872] Hüseyin Dikme,"Tanzimat Sonrası Türk Gazeteciliğinde Halk Kelimesinin Kullanımı ve Halka Yönelik Faaliyetler",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C. 5, S. 20 ,Kış 2012

için çalıştıklarına dikkat çeker.Diyojen düşünce özgürlüğünün ve felsefenin ilk temsilcisi olduğundan gazetelerinin düşünce özgürlüğünün ilk savunucusu olacaklarını göstermek isterler.Masonlukta Diyojen elinde feneri ile gerçeği arayarak Hümanizm ışığının da temsilcisidir ve Diyojen, [873] Pozitivist düşünceleri aktarmaktadır. Namık Kemal'in,Menemenlizade Rıfat Bey'e yazdığı bir mektupta Diyojen'nin çıkarılma nedeni olarak ülkedeki bozukluklara değinmek olduğuna ışık tutmaktadır.Ülkede göze ve fikre faydalı olmak algısıyla fikir özgürlüğünü savunucusu olduklarını vurgularlar ve doğruların toplumun gözüne resmedileceğini zikir ederler. Ayrıca Namık Kemal İbret Gazetesi'nde Nüfus makalesinde;"*O sırada ne kadar Rum var ise Türkler'i mahvetmek, ne kara Türk var ise Rumlar'dan tahaffuz eylemek için silaha sarılmaktan başka dünyada hiçbir şey düşünmez iken bundan otuz beş kırk sene sonrası İstanbul'da bir Rum peydah olacak, Diyojen namıyla bir gazete çıkaracak, onda Yunanistan'ın gerek kaideye ittiba etmek istesin,gerek faydasını arasın devleti aliyeye iltihaktan başka çaresi olmadığını Fransızca,Türkçe ve Rumca ilan eyliyecek.Bir Türk gazetecisi de atide tasvir ettiği bedayii medeniyeden birine bürhan suretinde gösterecek denilmiş olsa kim inanırdı*? (…)" [874] açıklamalarını yapmaktadır.Teodor Kasab ilgili değerlendirmelerde; Osmanlı'da yaşayan azınlık masonlarından olduğu, çıkardığı mizah dergisiyle yönetime eleştirilerde bulduğu gibi, hürriyet, eşitlik, adalet ve milliyetçilik kavramlarını savunduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.[875]Adalet ve basın özgürlüğü tartışmalarını başlatan Diyojen Gazetesi'nin *Matbuat Nizamnamesi* isimli makalesinde Namık Kemal"(…)*Canileri,katilleri,Girit asilerini, Yunan haydutlarını mahkeme önüne çektiler,hala da çekiyorlar.Muhakemesiz nefyolunmak,muhakemesiz hapsi lisana uğramak,muhakemesiz maişetten ayrılmak, muakemesiz aç bırakılmak yalnız biçare memurlarla,gazetecilere mahsus bir bela mıdır?Amma idarenin adaletine emniyetimiz yok mu?(...)"*ifadelerini kullanmaktadır.[876]

Kızların eğitimi ile ilgili olarak İbret'in 16. sayısında sosyal eşitlikle çağdaş medeniyetteki gibi eğitim istenmektedir.İbret Gazetesi 6.ve 18. sayılarında hukuk kavramını tartışır ve 18.sayısında Hukuku Umumiye makalesinde Avrupalı

---

[873]Naki Cevad Akkerman,"Felsefi Açıdan Masonluk Ülküsünün Temel İlkeleri ve Niteliği Üzerine Düşünceler",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1978,S.28,s.23

[874] Mustafa Nihat Özön,**Ölümünün 50nci Yılı Münasebetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, Remzi Kitabevi,Ankara,1938,s.67

[875] Hüseyin Doğramacıoğlu,"Namık Kemal'in Diyojen Gazetesindeki Mizahî Yazıları Üzerine Değerlendirme",**Turkish Studies**,Volume 7/1, Winter 2012, s.s.935-951

[876] Mustafa Nihat Özön,**a.g.e.**,s.114

devletlerin uluslar arası hukuk oluşturmalarıyla Evrensel İnsan Haklarını hazırladıklarına işaret eder.İnsan haklarından bahsetmesi hukukta bu hakların yer alması gerektiğini yani,çağdaş hukuka olan özlemini yansıtır.[877] "(…) *Bu tafsilattan anlaşıldı ki hukuku siyasiyeye mevzu addolunmak istenilen kaideler dahi nikah ve tevarus gibi sırf hukuku şahsiyedendir(...)*açıklamalarını yapar.[878]Ayrıca hürriyet ve vatan savunması temasını anlatan Vatan Yahut Silistre isimli bir tiyatro eserini 127. sayısında yayınlamıştır.[879] İbret Gazetesi'nde *Hukuku Umumiye* makalesinde hürriyet isteğini de dile getirir; "(…)*Hakimiyeti ahali ki kuvayi hükümetin halktan münbais olmasından ibaret ve lisanı şer'de namı hakkı biattır.Umum veya ahali kelimesinin ifade ettiği manayı mücerret üzerine arız olmuş bir salahiyet değil her ferdin hilkaten malik olduğu istiklal,istikbali zati levazımından bir haktır.Her kimse kendi aleminin padişahıdır.Bu saltanatı hassa hiçbir vakit hiçbir kimsenin tabiatından infikak edemez hiçbir vakit hiçbir kimseye terkolunamaz (...)"*[880] İbret Gazetesi ekonomi ve eğitim tartışmalarını da okuyucularına aktarmıştır.İbret Gazetesi'nde *İdarece Muhtaç Olduğumuz Tadilat* başlıklı makalesinde ; "(…)*Mülkümüzde ise İstanbul'ca hazinei celilenin daima Galata Bankerleri ile muamaele halinde bulunması cihetiyle serveti mevcudenin en külli parçası sarraflığa inhisar eylediğinden mevcut olan ticaret şehrin büyüklüğüne nisbet keenlem yekun hükmünde ve mevcudun dahi belki yüzde doksan dokuzu ecnebiler elinde olduğu gibi taşralarca dahilde turuku muvaredenin fıkdanı cihetiyle adeta madum denilecek bir dereceye inmiş ve yalnız sahilde birkaç memleket birkaç yüz ecnebi tacirine bir definei istifade olmuştur(...) "* cümleleriyle ekonomi de azınlıkların ve yabancıların güçlenmesinden duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir.[881] İbret Gazetesi'nde *Vatan* başlıklı makalesinde *" (...) Halkımızda servet yok denilecek…İbret'te birkaç kere beyan etmiş idik ki sayı,servet vücuda getirmez;serveti saiy vücuda getirir(...)"* ifadeleriyle ekonomideki durumu niteler.[882] Namık Kemal İbret Gazetesi'nin *Terakki* makalesinde Londra yer alan eğitimi aktararak Osmanlı Devleti'ndeki eğitim sisteminin düzeltilmesini ister. *"(...)Rüştiyeler vardır ki şakirdan üç dört lisan okur ve ulumu aliye ve aliyeden altı yedi esaslı fen bilir.Sıbyan mekteplerine tesadüf olunur ki ekser müdavimleri sinen*

---

[877] Kenan Demir ,"Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** S. 5, Nisan 2014,s.s. 57-88
[878] Mustafa Nihat Özön ,**a.g.e.**s.98
[879]Kenan Demir ,**a.g.m.**s.s. 57-88
[880] **A.g.e**.s.97
[881] **A.g.e**.,s.158
[882] **A.g.e**.s.270

hemen alelumum yedi,sekiz yaşından ziyade değilken,talim cetvellerinde bizim mekatibi sıbyaniyeye mahsus olan -elifba ,yazı amali Erbaa, mebadii itikat gibi- derslerin hiç biri bulunmaz(...)On,onikişer yaşında yirmi ,yirmibeş çocuk bir bahçeye giderler; kah, ellerinde bir gazete bulunur,o vasıta ile dünyanın halinden haberdar olmaya çalışırlar(...)"[883]

Mason olduğu iddia edilen Ahmet Mithat ise Dağarcık Dergisi'nde*"(...)Bir kelimenin Türkçesi ve fakat maruf olan Türkçesi var ise ,onun yerine Arapça ve Acemce bir söz kullanılmazsa lisanımızın sadeliği bir kat daha artar(...)"* açıklamalarıyla Şinasi'nin dilde sadeleşme fikrine destek verir.[884]

Taine'in fikirlerini aktaran Hüseyin Cahit, pozitivizmi Türk düşüncesine edebiyat yoluyla yerleştirmeye çalışmıştır.*Nadide,Hayat-ı Muhayyel,Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri* eserleri ile Servet-i Fünun, Mekteb, Fikir Hareketleri dergileri ile Sabah, Tanin ve Ulus gazetelerinde yayınlanan makalelerinde de Pozitivizm aktardığı tespit edilmiştir.Edebiyatta Pozitivizm anlayışı ile bilimsellik ve çağdaşlaşma algısını eserlerine aktararak halk eğitimi yapmaktadırlar ve çağdaş yaşama hazırlama hizmeti görürler.[885]Yine, Hüseyin Cahit'in *Oğlumun Kütüphanesi* başlığı altında felsefe çevirilerinin bulunduğuna dikkat çekilmektedir.[886] Tanin Gazetesi'nde siyaset tartışmaları yapan Hüseyin Cahit bir çok makale yazarak gündemi belirlemeye çalışmıştır. Hüseyin Cahit ise,2 Şaban 1328 (11Ağustos 1910) tarihli Tanin Gazetesi'nde *Bulgaristan'ın Müdahalesi* başlıklı makalesinde *" (...)Bulgaristan Hükümeti'ne mensup rical siyasiye tarafından vuku bulabilecek müdahalelere karşı Hükümet-i Osmaniye suküt edecek olursa o zaman vazifesini ifa etmiş olur.Öteden beri mesele çıkarmak arzusu bizde görülmemiş bir adettir.Bu ittihatın sevmek tesiriyle bazı şeyleri görmemizlikten geliyoruz.Bu suretle çiğnenmez hukukumuz tahmil olabilir.Vukua gelen ilk tecavüze karşı sükut bir ikinci tecavüzün vukuatını intaç eder.Halbuki daha ilk defasında kata olan hukukumuzu çiğnetmişiz müdahale etmeğe azm eylemiş olduğumuzu hisettirecek olursak karşımızdaki sahibane planları hareketlerinin cezasız kalmayacağını bilerek bir az düşünmeye mecbur olur(...)"* açıklamalarıyla milliyetçilik ayaklanmalarına karşı devletin ceza

---

[883] **A.g.e**.s.178,179
[884] Aydın Uluyazman , "Ahmet Mithat Efendi",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:2,Haziran 196,S.6,s.89
[885] Emel Koç,"Klasik Materyalizm ve Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Yansımaları",**Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,**Kasım 2009,C.1 s.2
[886] Arslan Kaynardağ,"Türkiye'de Felsefesinin Evrimi",**Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları,C.3,b.t.y.,s.765

uygulamasının milliyetçilik ayaklanmalarını önleyeceğini aktarmıştır.[887] Hüseyin Cahit Tanin Gazetesi'nde 7 Şaban 1328 (12 Ağustos 1910) tarihli *Para ve Politika* makalesinde *"(...)rıhtım ,liman,şimendifer imtiyazları, top ,tüfek, gemi şarapleri hasılı memleketin iktisayatına talik eden para ile yapılan had zatında lazım veya iyi olduğu için değil politika nokta-i nazarından icbab ettiği için kabul tercih olundu(...)"*ekonomik ihtiyaçların politikayı belirlediğini söylemektedir.[888] Hüseyin Cahit Tanin Gazetesi'nde 17 Şaban 1328 (22 Ağustos 1910) tarihli *Osmanlı Donanması* makalesinde Girit olayından sonra Meşrutiyet yönetiminin donanmaya önem verdiğini söyleyerek orduyu düzenleme güçlendirme çalışmalarına işaret eder.[889]

Doğan'ın araştırmasına göre,Mecmua-i Fünun Türkçe'deki ilk bilimsel dergidir ve[890] Avrupa'daki bilim,kültür ve eğitimdeki gelişmeleri aktarmaktadır. Başka bir araştırmaya göre, 1860'da Fuat Paşa'nın yardımıyla Münif Paşa'nın kurduğu Cemiyet-i İlmîyye-i Osmanîye'nin dergisidir ve felsefe yayınları yapmaktadır.Münif Paşa derginin birinci sayısında, *Mukayese-i İlim ve Cehl* makalesinde bilgi ve bilgisizliği kıyaslayarak fen bilimlerinin gerekliliğini savunmaktadır. Ayrıca,Münif Paşa 1843 yılında Fénelon, Fontenelle ve Voltaire'den *Muhaverat-ı Hikemiye* adlı felsefi diyaloglarını,Ziya Paşa ise Rousseau'nun *Emile* ve *İtirafları'*nı tercüme etmiştir.Cahilliğin nasıl ortadan kaldırılacağını gösteren eserler yazılmasıyla doğru düşünme ve bilim sevgisi öğretilmek istenmektedir.[891]

Osmanlı basın hayatında padişahın desteğini alarak diğer dergilerden farklı özellik taşıyan derginin Servet-i Fünun olduğu ve yeni makine teknolojisini kullanarak ilk resim kalitesi yüksek dergi olduğuna işaret edilmektedir.Hatta,1893 Şikago Uluslararası Fuarı'nda ödül kazanacak bir kaliteye geldiği öne sürülmektedir.Basına teknolojik ilerleme getirdiğinin ipuçlarını sunar.Osmanlı Devleti'nde Servet-i Fünun'un desteğiyle ilk kez amatör fotoğrafçılar arasında fotoğrafçılık yarışması düzenlenmiştir ve klişecilik, basın fotoğrafçılığını başlattılar. Aynı zamanda masonluk algılarının haber ve reklam olarak görsel hizmetle bilinç altına yerleştirileceğini gösterir.[892]

---

[887] Hüseyin Cahit,"Bulgaristan'ın Müdahalesi",**Tanin**,2 Şaban 1328 (11Ağustos 1910),s.1
[888] Hüseyin Cahit , "Para ve Politika", **Tanin** , 7 Şaban 1328 (12 Ağustos 1910),s.1
[889]Hüseyin Cahit ,"Osmanlı Donanması", **Tanin,** 17 Şaban 1328 (22 Ağustos 1910),s.1
[890]İsmail Doğan,"Osmanlı Bilimsel Topluluklarının Türkiye'deki Bilim Eğitimine Etkileri",**Ankara Üniversitesi Dergisi**,s.136,139
[891]Emel Koç,**a.g.m.**, s.2
[892]Atilla Girgin,**Türkiye'de Yerel Basın**,Der Yayınları ,3.b., İstanbul,2009,s.y.

Ayrıca masonların aktif çalıştıkları gazeteler olarak iddia edilen Meşveret, Ezan, Yeni Asır,Kanuni Esasi'nin kurucularının da mason locaları içinde oldukları tespit edilmiştir.Meşveret'in yazarlarından Ahmet Rıza annesinin yabancı olmasının etkisiyle Batı'ya hayranlığı ve Pozitivizm'in savunucu olan masonlardan olduğu öne sürülmektedir.Hürriyet, eşitlik, kardeşlik, meşrutiyet fikirlerini Osmanlı Devleti'ne taşımak amacıyla Meşveret Gazetesi'ni yayınlamıştır.Türkçe Meşveret ile Fransızca Meşveret'te yazdığı konuların birbirinden farklı olduğu belirtilmektedir.Fransızca Meşveret'te genellikle evrensel ve Comte felsefesine benzeyen düşüncelere yer verirken, Türkçe Meşveret'te ise daha çok iç problemler tartışılırken, vatanı koruma ve padişahın baskıcı yönetimini eleştiren yazılara öncelik verildiği ifade edilmektedir.Ahmet Rıza bu durumu ispatlayan kanıtını gazetenin özelliğini zikrederken vermektedir."*Meşveret esasında bir fikir gazetesi olmaktan çok,bir siyaset gazetesidir.Burada, Abdülhamit idaresinden kaçanların şikayetleri toplanıp, (...)*" [893] değerlendirildiğini belirterek basında fikir kürsüsü oluşturdukları anlaşılır. Yine, Ahmet Rıza, *Meşveret* Gazetesi'nin ilk sayısında *Mukaddime* makalesinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin din, dil, ırk ve mezhep ayırmaksızın bütün Osmanlı tebaasını birliğe çağırmıştır.Ancak Osmanlı Devleti'nde azınlıkların bağımsızlık teşebbüsleri ve Balkan Savaşları ile diğer İttihatçılar gibi Türkçülük akımını benimsemiştir. [894]Ezan'ın ,Bir Hatıra makalesiyle ilk kez İnkılap kavramını ihtilalsiz olmaz şeklinde yorumlayan gazetedir.Atatürk'ün inkılabı ihtilalle gerçekleştirilmesi fikrine kaynaklık ettiği de anlaşılır.*"Müslüman olmalıyız, eski Müslümanlar gibi olmalıyız"*ifadeleriyle İslamcılığı da savunurlar.Ayyıldız, kardeşlik, yardımlaşma, çalışmak sloganlarını açıkça ilk kez yazan gazetedir ve özellikle ay yıldız Balkanlar'daki masonların ve gizli örgütlerin ortak simgesidir ve hürriyeti ifade eder.[895]Paul Dumont'un araştırmasına göre Veritas Locası'nın çıkardığı kentin en iyi Türkçe gazetesi olan *Yeni Asır*,Jön Türkler'in yasa dışı eylemlerine doğrudan katılır ve 1908 devriminde İttihatçılar'ın tüm propaganda faaliyetlerini organize ve kontrol eder.Ayrıca aidatlar ve toplanan yardımlardan elde edilen gelirin büyük kısmı Selanik'teki Musevi okullarına ve hastanelerine aktarılmıştır.Sonuç olarak, Veritas

---

[893] Melis Ergenekan,"Ahmet Rıza ve Meşveret Gazetesi",**Yeditepe Üniversitesi Global Media Journal,**C. 1, S. 2,s.109,119

[894] Taner Aslan,"Osmanlı Devleti'nin Siyasi ve İdari Tarihinde Adalet ve Musavvat Meselesi", **Akademik Bakış Dergisi,**S.21,Temmuz-Ağustos-Eylül,2010,s.10

[895]Muhittin Eliaçık,"Jön Türk Basınında Dini Zeminde Muhalefet ",**Turkish Studies**, Volume 6/3 Summer 2011, s.s.75-81

Locası meşrutiyet yönetimini istediğinden İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne destek oldukları gibi,mason olanlara doğal afetlerde yardımcı olarak masonluk vazifesini yerine getirirler. [896] Başka bir araştırmacının iddiasına göre ise,gazetenin kurucularından Fazlı Necip Bey Vertias Locası'na üyedir. [897] Kahire'de basılan Kanûn-ı Esâsî Gazetesi,Osmanlıcılık düşüncesiyle ayrıca Namık Kemal'in Hürriyet kasidesini yayınlar.Hatta Osmanlı Devleti'nde kurulan Cemiyeti İlmiye-yi İslamiye'nin de destekçisi olduğu anlaşılmaktadır."*1312 Ramazan'ının 27.Kadir gecesi bu hayırlı cemiyetin Cem'iyyet-i İlmiyye-i İslâmiyye adıyla teşkîline besmeleyle başlandığı*"ifadeleriyle kanıtlanmaktadır.Böylece geniş anlamıyla değerlendirirsek, vatan sevgisi,hürriyet masonluğun amaçları ve görevidir ve Namık Kemal vatan ve hürriyet şairi, Nakşibendi ,mason ve Cemiyet-i İlmiye İslamiye cemiyetindendir.Bu cemiyetin desteği ve kendilerinin de bu cemiyetten olduklarını anlatırlar ve kullanılan sayılar da mason sayılarıdır.Önemli diğer özelliği olarak Kanun-i Esasi'yi savunan yayın olduğu tespit edilmiştir.Bunun delili olarak, Meclis-i Meb'ûsân'ın oluşumunu sağlayan Kânûn-ı Esâsî ideoliji ve simgesinin gazeteye isim olarak verilmesini göstermektedir.Yine iddiaya göre gazeteye Kanun-i Esasi isminin verilmesinin altında muhafazakar meşrutiyet isteği olduğudur.Hatta gazetenin Mısır'da çıkarılması kutsal hizmet olarak nitelendirilirken çıkarılma nedeninin de Mısır hükümetinin şükran olarak görülen hürriyet ve adalet anlayışı olduğu aktarılmıştır.[898]

Abdullah Cevdet'in makalelerini yazdığı gazetelerden birisi de İçtihad'dır. İctihad'ın 64 numara,4.sene,1329 tarihli,Abdullah Cevdet'in *Kimlik Miktarı Kimlik Elinde* makalesinde*"(...)İtalyan İngiliz, Amerikan, Alman ve sair müesseselerine devam eden Türkiye evladının mecmu yarım milyona karibdir(...)Bu gün Türkiye'nin acilen muhtaç olduğu şeylerden biride bir ruh müşterekidir.Haysiyet müşterikidir(...)"* bilgileriyle Avrupa'nın açtığı okullarla milli şuur oluşmasını engellediğini,birlik duygusuna zarar verdiğini nitelemiştir.Böylece Batılı tarz okullarda da ortak eğitim ister.[899] 1914 yılı İçtihatlar'ı incelendiğinde kadının sosyal yaşamdaki yeri ve tesettür gibi pek çok konunun tartışıldığı tespit

---

[896] Paul Dumont,**Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk**,(Çev.:Ali Berktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2014, s.68

[897] Tamer Ayan,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları,1.b.,Ankara 2008,s.147

[898]Muhittin Eliaçık ,"Jön Türk Basınında Dini Zeminde Muhalefet ",**Turkish Studies**, Volume 6/3, Summer 2011, s. 79

[899] Abdullah Cevdet, "Kimlik Miktarı Kimlik Elinde", **İctihad**,64 numara, 4.sene,1329 ,s.1383 ,1384

edilmiştir.İçtihad'ın 1914 yılının Şubat sayısında Rıza Tevfik Osmanlı kadınının sosyal hayattan dışlanışını eleştirir.*"Osmanlı memleketinde Müslüman kadınların hayatı ,bir insanı karamsar kılacak, hamiyetli ve akıllı bir Müslüman'ın içini parçalayacak ölçüde kötüdür, sefildir"*Kuran'da tesettüre ilişkin şerh görmediğini Bedevi Araplar'da Kırgız Müslümanlar'ında ve bir çok Müslüman ülkede tesettür olmadığını Osmanlı kadınlarının*"tül ve yaşamak olarak"* Bizans'tan aldığını belirtmektedir.[900]

Cumhuriyet dönemi basın elde ettiği hürriyet sayesinde gelişirken halkı biliçlendirmeyi amaç kabul etmiştir.Bunun yanında Cumhuriyet yönetimi yenilikleri halka benimsetmek için basınla kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.Cumhuriyet dönemi basınında ilk hedef Cumhuriyet yönetiminin ilke ve inkılaplarını halka duyurmak ve benimsetmektir ve bu düşüncelerle basın desteklenmiş bir çok gazetenin yayınlanması sağlanmıştır.Bunlardan birisi Cumhuriyet Gazetesi,Yunus Nadi tarafından 7 Mayıs 1924'de yayın hayatına girmiştir.*Cumhuriyet'in Karilere Takdimi* başlıklı makalesinde,cumhuriyet ve demokrasinin savunuculuğunu yapacağına işaret eder.

> "*Gazetemiz ne hükümet gazetesi, ne de bir fırka gazetesidir.Cumhuriyet sadece Cumhuriyet'in daha aleni ve şamil ifadesiyle, demokrasinin müdafisidir. Cumhuriyet ve demokrasi fikir ve esaslarını ihlal eden, yıkan, yıkmaya çalışan her kuvvetle mücadele edecektir.Memlekette her manasıyla hakiki bir demokrasi ve hakiki bir Cumhuriyet tesisi için gazetemiz bütün varlığıyla çalışacaktır.* "

Türk basını için teknolojik devrimlere imza atan gazetenin, kuruluş misyonu doğrultusunda hareket ederek devrimlerin yaygınlaştırılmasında da öncü görevi üstlendiği görülmüştür.Örneğin,Latin Alfabesi'ne geçişte,soyadı kanunu, lakap ve unvanların kaldırılması ile ilgili kanun, ondalık ölçü sisteminin kabul edilmesi, hafta sonunun pazara alınması gibi çeşitli konulardaki yayınlarla destek vermiştir[901]

Kamuoyu oluşturmak ve insanları ortak gayelerde toplamak fikri ile basını Ziya Gökalp uluslar arası kamuoyunun da anası olarak nitelendirir."(…)*Gazete sayesindedir ki,bütün medeni insaniyet gerçek bir cemiyet halini alıyor.Bence hakiki milletler cemiyetinin teşekkülüne kadar, bunun rolünü yapacak olanda ancak gazetelerdir(...)*" Çağdaş devletin ulus milletin oluşumunda hizmet ettiğine dikkat çeker.Yine Ziya Gökalp, halk eğitimi için gazeteleri araç olarak görmektedir.Çağdaş devletin özelliklerini halka öğretecek ve yeniliklere alıştıracak olanın gazete

---

[900] Gülden Aydın, "Osmanlı'da Kadın Tartışması",**Hürriyet Gazetesi**,31 Aralık 1999,s.22

[901] Ayşe Elif, Emre Kaya,"Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi** , C. 6, S. 2 ,s.s.76-78

olduğuna işaret eder.Gazeteleri halk eğitiminde araç olarak görmektedir.Kitap ve dergi okumayanların gazete okuduğuna işaret eder.Gazeteleri halkın ayağına kadar giden herkesin anlayacağı şekilde ders veren okul olarak ifade etmektedir.Bu özelliğinden dolayı onlara çağdaşlaşmayı başlatma vazifesi de verir. "(…)*O halde, bir memleketin ayağa kalkması için düzeltmeye ilk önce gazetelerinden başlanmalıdır(...)* " Bütün gazetelerin çağdaş devlet ve inkılaplarına hizmet etmesini savunmaktadır.Halkı aydınlatacak,yönlendirecek olan gazeteler olduğuna dikkat çeker.Ayrıca Ziya Gökalp gazetelerin çağdaş devlete hizmet etmesi gerektiğinin ip uçlarını sunmaktadır. "(…)*Çağdaş bir millet olmak için görev düşkünü gazetelere sahip olmak kafidir(...)*"[902]Hatta Ziya Gökalp çağdaş dünyanın çağdaş devlet olmayı zorunlu kıldığını ve çağdaş devletlerde basın hürriyetinin olduğunu vurgular. "(…)*Gustave Le Bon kalabalıklara dair yazdığı bir eserde bu asırlar kalabalıklar asrıdır demişti.Gabriel Tarde ise bu asır kamular asrıdır diyerek bu sözü tashih etti.Bence Tarde daha haklıdır.Bundan anlaşılıyor ki bu asır gazeteler asrıdır(...)*"Basının medeniyeti şekillendireceğini ve halkı yönlendireceğini düşünmektedir. Fikir ve basın hürriyetinin çağdaşlaşmayı hızlandıracağını aktarır.[903] Hüseyin Cahit Yalçın Yeni Sabah Gazetesi'nde 13 Kanunisani 1939 tarihli *Hükümet ve Matbuat* makalesinde"(…) *bir memlekette kanunun, temizliğin,faziletin, hakkın hükümran olmasını hedef ithaz eden bir rejim var ise en iyi müttefik ve yardımcı olarak matbuatı bulabilir(...)*" ifadeleriyle basın hürriyetini savunur ve basının rolüne değinir. [904] Yeni Sabah Gazetesi'nde 12 Şubat 1939 tarihli *Dahiliye Vekaleti'nin Tamimi* makalesinde de basın hürriyetini savunur. "(…) *matbuatın sükuta mahkum tutulmadığı memleketlerde hiçbir dedikodu memleket için zararlı ,rejim için mühlik bir mahiyet almaz.Gizliden gizliye vücud bulan şüphelerin ,fena zanların panzehiri matbuat hürriyetidir(...)*" [905] Yeni Sabah Gazetesi'nde 14 Kanunisani 1939 tarihli *İtalya'nın Akdeniz'de Emelleri Nedir* makalesinde İtalya'nın Akdeniz'e yayılma hedefini ve Fransa'nın tutumunu eleştirir ve Türkiye'nin barışçı politikasını över *"(...)Türkiye Cumhuriyet'i kendi anayurdunda cihana örnek olan bir devlet kurmuş ve sulhçu bir siyaset takip etmiştir. Fakat şarki Akdeniz'in merkezi*

---

[902] Ziya Gökalp,**Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak,**Alter Yayınları,Ankara,2014,s.94
[903] Ziya Gökalp,**a.g.e.**,s.95
[904]Hüseyin Cahit Yalçın , ″ Hükümet ve Matbuat ″,**Yeni Sabah Gazetesi** , 13 Kanuni sani 1939,s.1
[905] Hüseyin Cahit Yalçın ,″ Dahiliye Vekaleti'nin Tamimi ″,**Yeni Sabah Gazetesi** , 12 Şubat 1939, s.1

ve cenup gruplarını teşkil eden memleketler gözlerini bayağı ihtiraslardan kurtarmaya muavfak olamamışlardır(...)"[906]

Osmanlı Devleti'nde yönetimdeki aksaklık ve bozulmalar sanatı da etkiler. Sanat anlayışında akılcılık, doğa ve ilerleme için yeni yönetimlerin ve sevgilerin yansıtıldığı alan olmuştur.Masonluk öğretisinde"*Her sanat eseri mutlak tabiatte mevcuttur.Onu gerçekleştirmek sanatkara düşer.Bizzat Allah, bu bakımdan hem yaratıcı, hem sanatkar, hem de bir şairdir.Alem bir sanat eseri ,ilahi bir şiirdir.Sanatı güzellik bakımından müteala etmek lazımdır*"felsefesiyle sanatı açıklamaktadırlar.Aydınlanma Dönemi ile birlikte akılcılık algısı sanatta etkisini arttırır ve J.J.Rousseau şairliğin akla zarar veren gerçekten uzaklaştırdığını savunur.[907]Ulusal dil ve edebiyat düşüncesinden dolayı, yalnızca halk edebiyatını ulusal olarak niteleyen Ziya Paşa ise ,Osmanlı Devleti'nde edebiyatta bölünmüşlüğe ve kullanılan bir çok dile karşı eleştiri de yapmıştır.[908] Dille ilgili tartışmaya katılmış olan; bilinç yönünü inceleyen ve toplumsal şuur için edebiyata, dile ve sanata büyük değer verirken dilin eğitimli kişiler tarafından bile doğru kullanılmamasını eleştiren Afganî, Osmanlıca'nın yazılımı ve okunmasındaki zorluğuna dikkat çeker.Anadille toplumsal şuur ve sanat anlayışı oluşacağından halkın anlayacağı dile ihtiyaç olduğunu yansıtarak Latin Alfabesine geçişi ilk olarak Orta Doğu'da başlatmak istemiştir.[909]Şiirde gerçek dışılık istemeyen;Tahrib-i Harabat,Takip ve İrfan Paşa'ya Mektup eserlerinde Namık Kemal, klasik Türk şiirinin, mantık dışı olmasını eleştirirken şiirde ahlaki değerlerin toplumu yüceltilmesini ister ve J.J.Rousseau'nun aklı engelleyen şiir algısının red edilmesini vurgular.[910]Ayrıca şiirde; ben yerine bizin [911] işlenmesini, yapıcılık ve birleştiricilik olmasını vurgulamaktadır ve Osmanlılıkla birlik olgusu savunur.[912]

906Hüseyin Cahit Yalçın,"İtalya'nın Akdeniz'de Emelleri Nedir",**Yeni Sabah Gazetesi**,14 Kanunisani 1939, s.1

907 Necdet Ekrem Olcay,"Sanat Hakkında",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:14,S.56,İstanbul,Ekim 1964, s.2959

908 Turgay Uzun,"Osmanlı Dönemi'nde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları", **Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi,** S.28, Aralık 2010, s.s.253-268

909 Pervane Bayram,"Şarkın Büyük Filozoflarından Cemaleddin Afgani ve Onun Türk Dünyasına Tesirleri" ,**Journal of Qafqaz,** 10,s.s.135-147

910 Veysel Şahin,"NamıkKema'lin Mektuplarında Şiir Tiyatro ve Gazete Üzerine Tenkitler", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları 214 Dergisi,** Güz,2010, s.4,5

911 Ben değil Biz anlayışı masonluk öğretilerindendir.Bkz.N.K.Y.",Ben ile Senin Sentezi Biz",**Türk Mason Dergisi,**Yıl:8,S.29,Ocak,1958,s.1571

912Veysel Şahin,**A.g.m.**, s.,5,6

Ahmet Mithat eserleriyle okumaktan çok dinlemeye alışmış halkı, alışık olduğu şekilde okutmak ve eğitmek düşüncesindedir."(…)*Hikâye söylemek ve dinlemek eski hayatımızın köklü bir geleneğiydi(…) Meddahın konuşması, gündelik hayatın üslubudur*"sözleriyle halkın anlayacağı dilden konuşuyormuş gibi eserlerinin verilmesini savunur.Felsefe-i Zenan hikâyesinde okuyucunun bu konuda bir bilgisinin olmadığını düşünerek"*Görmez misinki ressamlığı sanayi-i âliyenin birincilerinden addederler.Şimdi bir kere mütalâa et ki ressamlık ne demektir? Ressamlık aynen gözümüz önünde olmayan bir şeyi bize resmen göstermek değil midir?*"deyişi ile sınıfta ders anlatan bir öğretmene işaret eder. [913] Halkı sanat eserleriyle eğitmeyi isteyen diğer aydınımız Ziya Gökalp,sanatın halk eğitimi için hizmet etmesini ve hem ulusal hem de uluslararası mükemmellikte olmasıyla birlikte;Shakespeare, Rousseau,Goethe gibi Romantikleri örnek gösterir.Masonların sanatı biz olarak algılamasını aktarır çünkü, sanat halkı eğittiği gibi hem de kültürünü geliştirmelidir ve tam anlamıyla sanatta mükemmeli oluşturma aranır.Sanatta örnek aldığı kişileri göstermesi de dikkat çekicidir ve İngiliz, Fransız ve Alman aydınlanmacıların örnek alınmasını istemektedir. [914] Gökalp,yetkinliğin tanımını yapar."(…)M*atthew Arnold'un tatlılık ve ışık mezhebi sözleriyle anlattığı anlam, yetkinliğin tanımı demektir.Yetkinliğin esası,İyi bir eğitim görmüş olmak,akılcı olanı, güzel sanattan,edebiyatı, felsefeyi,bilimi hiç bağnazlık karıştırmaksızın, gösterişsiz, içten bir aşkla sevmektir(...)* "açıklamalarıyla sanatın yetkinliğe ulaşmasını yani yüksek öğrenim verilerek sanatın öğretilmesini ve sevgisinin verilmesini aktarır. Dolayısıyla ışık mezhebi tanımlaması ise masonluğun sanat anlayışının akılcılığını ve Tanrı mesleği olarak görüldüğüne ip ucu sunmaktadır. [915] Mondros Anlaşması döneminde Ziya Gökalp ;Türk Ocakları'nın kurulmasında,Halka Doğru ve Türk Sözü dergilerinin çıkmasında aydınları köye yollayan halka doğru hareketinin de oluşmasında öncü olmuştur."(…)*Halkta millî kültür vardır.O halde, seçkinlerin halka doğru gitmesi şu iki maksat için olabilir: 1) Halktan millî kültür terbiyesi almak için, halka doğru gitmek. 2) Halka medeniyet götürmek için, halka doğru gitmek(...)*" ifadeleriyle Halka Doğru hareketinin amacını gösterir.Bu anlayışla romanlarda aydınların Anadolu'ya gidişleri, gördükleri ve Anadolu'yu kalkındırmak

---

[913] Okan Koç,"Toplumsal Değişim Sürecinde Ahmet Mithat Efendi'nin Eğitim Anlayışı", **In: 1st International Symposium on Sustainable Development, J**une 9-10, 2009, Sarajevo, Bosniaand Herzegovina, s.388
[914] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları**,Alter Yayınları,Ankara,2014,s.141
[915] Ziya Gökalp,**a.g.e.**,s.105

için zorluklara karşı mücadele etmelerini anlatılır.Ayrıca,halkın içinde yaşayarak, millî kültürü tamamen alınması için öğretmen rolüyle gençlerin köylere gitmesini niteler.Bu düşüncelerle verilen eserlerden olan *Çalıkuşu*,*Yakılacak Kitap*, *Acımak*, *Yeşil Gece*,*Vurun Kahpeye*; Anadolu'yu aydınlatmaya giden öğretmen tipleri işleyen romanlardır.Bu romanlarda, Anadolu insanını aydınlatmayı, İstanbul ve Anadolu ayrımını ortadan kaldıran öğretmenlere dikkat çekilir ve öğretmenlerin irfan ordusu olması isteğinin temelini meydana getirir. [916]Dolayısıyla, halka gitme fikri Batıcılık ilkesiyle halka ulaşmak ülküsünü kanıtlamaktadır.Batıcılık kurumsallaşmasını ve yasallaşmasını Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı okundan İnkılapçılık olarak gerçekleştirir ve bazı araştırmacıların iddiasına göre, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Batılaşma fikri halka gitme ve hizmet etmek anlayışı taşır. "(…)*Cumhuriyet Halk Partisi tarihi boyunca iki ana eksende ilerler: halka gitme ve sosyal demokratik ilkeleri benimseme dernist/aydınlanmacı (ilerlemeci, kalkınmacı) bir paradigma ile dönüştürülmesi gereken bir kitledir.Bir başka deyişle,Cumhuriyet'i kuran kadrolar için, toplum, ne istediğinden, ne özlediğinden bağımsız olarak kültürel bir süper Batılılaşma programı öncülüğünde dönüştürülmelidir(…*)"açıklaması ile kesin olarak Batılılaşma'ya geçilmesi istenmektedir.Hatta Türk kültüründen yararlanma anlayışıyla Ziya Gökap'in Batılaşma da Türkçülük algısını da desteklemektedir. Zaten Türkiye Cumhuriyeti de Türkçülük ve Batıcılık anlayışları ile kurulmuştur.[917]

18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde sanat anlayışında masonluk öğretileri yerleşmeye başlar ve bu etki sonraki yüzyıllarda da gelişerek devam eder.Masonluğu eleştiren eserler yanında eserlerine gizlice felsefesini yerleştiren sanatçılar da tespit edilmektedir.Bu algılar Yahudilik öğretileri,paganlık,ilkçağ tanrıları,sayılar,Hermetik anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır.Kenan Çobanları piyesi,Halide Edip Adıvar'ın mektep çocuklarına feminist ve semitik algılamayı sanat aracılıyla taşıyan eser olduğuna dikkat çekilmektedir.Önemi olarak işaret edilen yönü;bir Türk kadın yazdığı ilk opera denemesi olması ve ilk defa Kitab-ı Mukaddes'ten faydalanılarak Hz. Yusuf hikayesini anlatmasıdır.*Kenan Çobanları*'nı Nakiye Hanım Okulu'nun öğrencileri kızlı erkekli 18 lise öğrencisi oynamıştır.Oyun hakkında Yakup Kadri, "(…)*Müslüman kız çocuklarının sahneye çıkarılması, ilk defa*

---

[916] Canan Sevinç ,"Aydının Halkla İmtihanı: Ziya Gökalp'in Halka Doğru Düsturu Bağlamında Cumhuriyet'in İlk Çeyreğinde Türk Romanında İdealist Öğretmen Tipleri",**Gazi Türkiyat**,S.10, Bahar 2012,s.s.131-133

[917]Mustafa Altunoğlu ,**Geçmişin Yüküyle Yenilik Arayışı** ,Seta Yayınları,2014,s.19,20

bir peygamberin canlı olarak temsil edilmesi ve İsrail'in müjdecisi olan semitik unsurların oyunda sürekli vurgulanmasının halkı rahatsız ettiğini(...)" ifade etmiştir.Süleyman Nazif'in tenkidi ise, opera hakkında"*Rum Patriğini teravih namazı kılıyor sandım(...)*" şeklinde olmuştur.Eserde kızların oynatılması feministlik düşüncesini ,Yusuf'un kardeşlerinin anneleriyle övünmeleri de hem feminist hem de Yahudiler de nesil anneden devam ettiği için semitik bir tavrı gösterir.Halide Edip'in oyunun bu özellikler taşımasını açıklarken araştırmacı, "*Halide Edip'in Türkçü Turancı fikirlere sahip olması, Ziya Gökalp'in yakın dostu , Türk Ocakları üyesi olması hatta Türkçülüğün ilk romanını (Yeni Turan) yazmasıdır. ilk Türkçüler'in pek çoğunun Yahudi asıllı, Selanik dönmesi ya da Mason localarına kayıtlı insanlar oldukları bilinmektedir*" iddialarında bulunur.12 rakamında pek çok sır vardır. Hz. Yakup'un 12 oğlu vardır. Hz. Yusuf, zindanda 12 sene kalır.Burçlar ve aylar da 12'dir.Şeytan ona anmayı unutturunca Hz. Yusuf 7 sene daha zindanda kalır.Masonlukta 3,5,6,7,9,12,18 sayıları önemlidir, dereceleri de ifade eder.Halide Edip, Osmanlı'da ilk Türkçe operayı hazırlayan ilk kadın feminstlerden semist,çok eşle evliliğe karşı olan ve ilk kez tiyatro sahnesine kızları çıkaran oyunu belirtilen özellikleri taşıyan aydın kişidir.[918]

Bizans imparatorluğu'nu canlandırmak için Balkanlar'da kurulan Promete Cemiyeti'ne atıfla Ömer Seyfettin bu hikayeyi yazmıştır.Hem Balkanlar'da bağımsızlık için ayaklanan milletleri hem de masonları eleştirmeyi amaçlamıştır. Ömer Seyfettin'in *Primo Türk Çocuğu(Nasıl Öldü?)* hikâyesinde Yunanlılar'ın Türkler hakkında düşüncelerini,Türkler'e duydukları nefretini Kenan Bey ve oğlu Primo'nun gözlemleriyle ifade eder.Ana fikir Kenan Bey'in millî değerlerine yabancı olan oğlu Primo ve Kenan Bey'in; Yahudi ve Levanten nüfuzlu dindar mason olmalarıdır.İtalyanlar'ın Trablusgarp'ı işgal ettiğinde Selanik'teki en güçlü mason locası da İtalyan locasıdır ve İtalyanlar'ın masum halka ateş açtıkları ve halkı astıkları anlatılır.[919]*Foya* isimli hikâyesinde de Ömer Seyfettin, masonluğu eleştirir ve eserin kahramanı olan gazeteci,eski mebuslardan birinin evine gider.Mebusun İttihatçılar'ı eleştirisi ana teması içinde,örgütün masonluk bağlantısı anlatılmak

---

[918]Selahattin Çiftçi, "Halide Edip Adıvar'ın Feminist ve Semitik Bir Operası: Kenan Çobanları", **Turkish Studies**, Volume 4/3 ,Spring 2009,s.s.656-662

[919]Ebru Burcu ,"Ömer Seyfettin'den Millî Benliğe Dönüş Çağrısı: PrimoTürk Çocuğu",**Bilig** Yaz / 2004,S.30,s.s.141-149.Yılmaz Daşçıoğlu-Okan Koç,"Batı Tarzı Türk Hikayesinin Doğuşu ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ana Temalar", **Turkish Studies**, Volume 4 /1,Winter 2009,s,.892

istenir.[920] *Diken* Mecmuası'nda yayımlanan *Kesik Bıyık* hikâyesinde ise Ömer Seyfettin, bıyıklarını kesen bir gencin çevresi tarafından nasıl farklı algılandığı mizahî bir dille anlatılır.Oğlunun bıyıklarını kestirdiğini gören anne onu farmason olmakla, baba namussuzlukla suçlarken sokakta karşılaştığı arkadaşlarının tepkisi daha farklı olmuştur.

> *"-Bonjur, bonjur! diye haykırıştılar.İşte şimdi adama benzedin (...)Neydi o palabıyıklar! Mezardan kalkmış bir yeniçeri ağası gibi(...)Fakat en şaşırtıcı yorum, olay örgüsünün sonunda, abani sarıklı, kır sakallı bir hoca efendiden gelir.Sizin gibi şık gençleri sünnetli görmek bizim için en büyük bir iftihardır! Dedi.Fakat sünnetli olduğumu nereden anladınız, efendim? Hoca güldü: -İşte bıyıklarınızı kestirmişsiniz ya oğlum, dedi. Bu sünnet-i Şerif değil midir?"*[921]

Bu hikayeden çıkarılması mümkün ipuçlarından biri bıyık şekli ve bıyık kesmenin masonlarda görülmesidir. Mesala Ziya Gökalp'in hep resimlerinde bıyıklarının diğer Osmanlı vatandaşlarına göre biraz kısa olduğu görülmektedir.Namık Kemal'in ve V.Murad'ın sakallı biraz kesilmiş bıyıklı ve şık olduklarına dikkat edilmelidir. Görünüş ve kıyafet algısı ile ilerleme fikri birlikte yansıtılır ve dinde bıyık kesmenin yasak olmadığına işaret ederek tıraş olmayı benimsetmek amaçlanmaktadır.[922]

Masonlukla ilgili hikaye yazanlardan mason olduğu iddia edilen Yakup Kadri de *Sodom ve Gomore*[923] hikayesinde işgal yıllarında Osmanlı'yı,Babil kentine, sapıklıklarından dolayı Tanrı tarafından lanetlenen ve yok edilen *Sodom ve Gomore* kentlerine benzetir.Din algısıyla inançsızlıktan yok olunacağı ve insan soyunun biteceğine işaret ederler.Yakup Kadri'nin hikayesinin ana fikrini, aşırı bir İngiliz hayranı olan Leyla ve ailesi ile Leyla'nın babası Sami Bey, mason Servet Yesari Bey gibi kurtuluşu İngilizler'in himayesinde gören ve Millî Mücadele'ye karşı çıkan kişiler oluşturmaktadır.Sonuçta,masonların bazılarının İngiliz himayesinde mandacılığı savunduğunu ispatlar.[924]

---

[920] Taner Aslan," İttihâd-ı Osmanî'den Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne",**Bilig,**Güz , 2008,S. 47,s.80

[921] Meral Demiryürek,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Değişen Moda Anlayışının Edebiyata Yansımaları (1860–1923)",**Turkish Studies** , Volume 5/3 ,Summer 2010 ,s.1024

[922] Osmanlı Devleti'ndeki mason tipi ve giyinişi ne bir örnek olarak Bkz.**BOA**,HR.SYS,2736/28 Ek:1'de bulunmaktadır.

[923] Masonlukta tahta ve odun ilmin aracıdır. Zira kağıt odundan üretilir ve musiki aleti de olur.Tahta demirle birleşir ve mala,balta,testere,çekiç meydana getirir. Sodom ve Gomore'yi yakan odundur ve odun sayesinde Karbonari Tarikatı kurulmuştur.Bkz. Albert.N. Arditti,"Ağaç,Tahta ve Sembolizm", **Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1978, S.28,s.s.7-18

[924] Osman Gündüz,"Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları ve Tarihsel Romanların "Ulusal Kimlik" Edinmeki Rolü", **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 35, Erzurum 2007 ,s.135

Peyami Sefa'nın masonlukla ilgili eseri olan *Biz İnsanlar*'daki ana fikir , Yeni Avrupa tarzında açılan okul olan Tıbbiye'de okumak isteyen Orhan ve dindar babasının farmason olur düşüncesiyle Orhan'ı Tıbbiye'ye göndermemesi anlatılmaktadır.

> "*Ben babamın evinde ilim namına hadisten ve tefsirden başka söz duymadım. Tıbbiye'ye girmeme izin vermedi.Doktorların çoğu farmason olurlar.İmansızlık onlarla inşa ediliyor gibi şeyler söylerdi.Darülmuallimin'e girmemi de istemedi. Orada yeni müdürün sarıklı talebeye sarıklarını çıkarttığını biliyordu. Ben de sarıklıydım.(...) Babam askerleri de sevmezdi pek.Beni orduya girmekten de men etti. Bir sene mektepsiz kaldım.*"

Cümleleriyle hikaye aktarılır ve bilimsel eğitim veren Tıbbıye'nin masonluk okulu olarak görüldüğünün algısına işaret eder.Modern okulların mason olduğu algısına dikkat çekmektedir ve kızıl softa düşüncesiyle, bağnaz yobaz dindar olarak gösterilmektedir.[925]

Osmanlı Devleti'nin basılı eserleri sıkı denetim altına almak için masonluk yayınlarını takip ettiği tespit edilmiştir."(…)*İskendiriye'den Halep'teki Kilyon Miçoto namına taahhütlü olarak gelen ve hakkında ne yolda muamele olunacağu sorulan Mason Kanunu hazırlanan mızır yayınlar listesinde bulunmadığı, incelenmek üzere adı geçen kitaptan bir nüshasının gönderilmesi (...)* "masonlukla ilgili bir çok kitabın basıldığını da ispatlamaktadır. [926] Hatta diğer bir arşiv belgesinde de"(…)*zararlı yayın olup olmadığının incelenmek istendiği, İskenderiye'den Haleb'deki Kilyon Miçoto namına gönderilen Mason Kanunu isimli kitabın muzır olup olmadığının anlaşılması için gönderilmesi(...)*"ifadesi bulunmaktadır. [927] "(…)*İskenderiye'den Haleb'e gönderilen Mason Kanun kitaplarının mahreçlerine iadesine karar verildiği(...)*"[928]de anlaşılmaktadır.Yine başka bir arşiv belgesine göre ise,"(…)*İskenderiye'den Haleb'e gönderilen Mason Kanunu isimli kitabın bir nüshasının alıkonulduğundan diğerlerinin yerlerine iadesi istendiği(...)*" [929] dikkat çekmektedir.Bu türden sıkı takiplerin yanı sıra bazı masonların Abdülhamid'i eleştiren eserler vermekten çekinmedikleri de tespit edilmektedir. İsmail Hakkı Bey, *Vatan Uğrunda Yahut Yıldız Mahkemesi* isimli eserinde saraydan menbâ-ı zûlm ve istibdâd olarak bahseder.Abdülhamid yönetiminden şikayetle birlikte masonluğun

---

[925]Müzeyyen Buttanrı, "Peyami Safa'nın Romanlarında Anne ve Babalar", **Erdem**,Yıl :Nisan 2012,S. 62,s.38
[926] **BOA**,DH.MKT,1536/36,10 Z 1305(Hicri)
[927] **BOA**,DH.MKT,1548/81,24 M1306 (Hicri) Bkz.Ek:2 de yer almaktadır.
[928] **BOA**,DH.MKT,1579/113,25 R 1306(Hicri)
[929] **BOA**,DH.MKT,1598/8,23 C 1306(Hicri)

gaye kabul ettiği vatan sevgisi bulunmaktadır.[930] Mason Yunus Nadi hürriyet, eşitlik,kardeşlik istediğinden Abdülhamid'i şiiri ile eleştirir.*İhtilâl-i İnkılâb-ı Osmanî* adlı eserinde Sultan II. Abdülhamid'i Dahhak'a benzetmektedir:

> "*Dahhâk'ın omuzlarındaki yılanlara yedirmek bahanesiyle tebasının sıbyarını birer ikişer cem ve zebb ettirdiğine dair olan hikâyet mezâlim-i zâlim-i merkûmdan kinâyet ve demirci Gâve'nin meşin önlüğünü râyet-i ihtilâl olarak küşâd ve ref eylemesi zulme karşı hukuk-ı mukaddese-i beşeriyyenin cihâd-ı müdâfaasından ibaret bir manâ ve maslâhattır.Seyl-i hurûşan-ı insanîyetin hedef-i insibâbı olan gaye-i kemâl, adalet, hikmet, fezâil bî-intihâyı marifet gibi ulviyetin cilvegâhı gibi bir sahrayı her dem sebz u haramdır.*"[931]

Abdülhamid döneminde yaşayan insanların durumunu mason önlüğü giymiş taçlılara benzetir.Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı döneminde ulusal direniş hareketine Türkçülük ve hürriyet düşüncesiyle *Yeni Gün*'le destek vermiştir.[932]Tevfik Fikret Bir Lahza-yı Teahhür şiirinde,Abdülhamid'e karşı girişilen bombalı suikast sonucu suikastçının vuramamasını "*Ey şanlı avcı, tuzağını boş yere kurmadın,Attın(...)Fakat ne yazık ki, yazıklar ki vurmadın*"dizeleriyle üzülürken,yönetimi eleştirir.[933] Moralızade Vasaf Kadri'nin bir tiyatro eseri *Yıldız Faciaları(*1911)eserinde "*Abdülhamid Sarayı'nın Zulümlü Geceleri ,karakterlerin tanıtıldığı eşhas bölümünde ise Abdülhamid için ,dünyanın en son bir hükümdar-ı zalimi*" yorumu yapıldığını belirtir.1897'deki Yunan Savaşı'nda elde edilen başarıdan sonra yapılan yayınlarda , müstebit ya da kızıl sultan olarak anılır ve masonlar Abdülhamid'i hürriyet, eşitlik, kardeşlik ve milliyetçilik ilkelerinin uygulanmasına engel gördüklerinden kızıl sultan olarak nitelendirirler.Ayrıca Abdülhamit'e kızıl sultan denilmesini Cumhuriyet'e taşınmasına neden olmuştur.[934]

Tanzimat Dönemi'nden itibaren masonluğun etkisiyle şiir ve tiyatro eserlerinde vatan sevgisi,kahramanlık,hürriyet,Osmanlıcılık, aşk, alçak gönüllülük, hoşgörü,kişi hürriyeti,millet,eşitlik,kardeşlik algılarının yansıtıldığı görülmektedir. Namık Kemal ile vatan sevilen, uğrunda fedakârlıklar yapılacak, hatta ölünecek bir toprak şekline dönüşür ve toprak uluslaşır.Oysa bundan önce ülke, padişahın toprakları yani miri

---

[930] Serkan Yazıcı, "Sultan II. Abdülhamid Örneğinde Tarihsel Algılamanın Değişimi",**History Studies**,C. 6 ,S. 5 , September 2014, s.s. 233-247

[931]Murat Koç,"Ömer Seyfettin'in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki",**Bilig**, Güz / 2008,S. 47,s.139,140

[932] Ayşe Elif, Emre Kaya,"Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi** ,C. 6, S. 2 ,s.s.76-78

[933] Yaşar Demir,"Jön Türkler ve Siyasetlerine Yönelik Farklı Bir Algılama: Muhafazakârlar",**21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum,** C.1, S.2 ,Yaz 2012,s.119,120

[934] Serkan Yazıcı,"Sultan II. Abdülhamid Örneğinde Tarihsel Algılamanın Değişimi",**History Studies**,C. 6 ,S. 5 , September 2014, s.s. 233-247

toprak olarak nitelendirilmektedir. [935] Yine,vatan topraklarına kutsallık verir[936] ve Fransız ve Alman vatancılarından etkilenir ama taklitçilik yapmaz.Osmanlıcılık anlayışıyla vatan sevgisini açıklayarak azınlıkların bağımsızlık isteklerini önlemek istemektedir.

> "*Vatan, kendi çocukları olan insanlar arasında dil birliği, menfaat birliği, fikir ve sevgi kardeşliği yaratan ,mukaddes bir topraktır ki her taşı için bir can verilmiş; her avuç toprağı için bir can verilmiş; her avuç toprağı bir ecdat vücudundan yadigar kalmıştır.Bunun için Osmanlı vatanını kurtarmak ve feda olurcasına savunmak, İslam vatanını ise bir ülkü olarak gönülde yaşatmak gerekir.*"

Bu anlayış Osmanlı milletinin ülkü birliği taşımasına işaret ederken azınlıkların tavrını da eleştirir."(…)*Vatan sevgisi, her sevginin üstündedir(…)Her köşesinde bir ecdat hatırası bulunan(…)Vatan o aziz topraktır ki onun saadetini yaşayarak göremeyecek olanlar dahi bu saadeti ister ve bu uğurda can verirler(...)*" açıklamaları ile vatan sevgisinin her sevgiden üstün ve kutsal olması gerektiği anlayışını başlatmıştır.Yine vatan sevgisinin bağımsızlık ve hürriyetin kaynağı olduğunu ispatlamıştır.Nitekim Çanakkale Cephesi'nde ve Kurtuluş Savaşı'nda bu sevginin uygulanışı yaşanmıştır. [937] Vatan sevgisi;Vatan Şarkısı,Vatan Türküsü, Vatan Mersiyesi,Vâveylâ şiirlerinde görülmektedir.Ayrıca şiirlerinde Osmâniyye, Osmaniyânız ,Osmanî, Osmanlılar, Osmanlılarız, Osmanlıyız sözcükleriyle, millet siteminin devamını istediğine delil sunmaktadır.Hürriyet fikrini kişi hürriyeti ve milli hürriyet olarak iki şekilde sınıflandırdığı tespit edilmiştir."(…)*Birincisi, ferdin cemiyet içinde bütün imkânlarını geliştirmeyi temin eden, adalet ve eşitlik gibi iki koruyucu fikirle daima güvence altına alınan ve hâkim kılınan ferdî hürriyettir; ikincisi ise 'istiklâl' kavramıyla anlam bulan ve vatan, millet gibi büyük realitelerin varlığını idame ettiren,'devlet'le temsil edilen millî hürriyettir(...)*" [938] Millet bağımsızlığı ile vatan olacak olan bağımsız devletlerin de kurulacağına işaret eder. Proodos Locası'nın üyesi olduğuna dikkat çekilen Namık Kemal,eserlerinde masonların da savunduğu hürriyet, eşitlik, kardeşlik[939],aşk, fedakârlık, vatan, secaat,

---

[935] Sina Akşin,**Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**,Yenigün Yayınları,Temmuz,1997,s.42

[936] Emre Yıldırım ,"Türkiye'de Milliyetçiliğin Arka Planı: Osmanlı'da Modernlik ve Milliyetçilik" **History Studies** ,C. 6, S. 6 ,December 2014,s.230

[937] www.ege-edebiyat.org/docs/400.doc

[938] Ahmet Demir,"Süleyman Nazif'in Şiirinde Namık Kemal Etkisi",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,**C. 5, S.22 ,Yaz 2012 ,s.s.59-70

[939] Nalan Yıldız Özgül ,**Sırra Kalem Basanlar Haşhaşilerden Jön Masonlara**, Kamer Yayınları,2014,İstanbul, s.s.226- 255 ,262 - 276, 294

İttihad-İslam[940]temalarına öncülük etmiştir. Namık Kemal'in , ilk tiyatro eseri *Vatan Yahut Silistre* de vatanseverlik; *Gülnihal'da* vatan sevgisi ; *Zavallı Çocuk* görücü usulü evlilik anlatılmaktadır. [941] Hürriyeti hür kelimesinden,istiklal savaşını istiklal kelimesinden oluşturur ve bunun delili olarak; vatan şiirlerinde ve tiyatrolarında hürriyet için ,vatanın kurtarılmasını ister.Farklı bir görüşe göre Namık Kemal,Avrupa'da tiyatronun meslek haline getirerek,tiyatro eğitimine önem verir ve tiyatroyu halkı aydınlatma kurumuna dönüştürülmesine dikkat çeker. [942] İttihad-ı Anasır'a güvenmediğinden Şinasi'nin milletim nev'-i beşerdir, vatanım rûy-i zemin fikrini eleştirmiştir.[943]

Namık Kemal İbret Gazetesi'nde *Terakki* makalesinde vatan sevgisini "(…)*Ey ihvanı vatan ,nice bu zalamı gaflet?... Nice bu habı tenperestane?...İdrakten mi kaldık?Bizde bir fen öğrenmeye çalışalım… Ellerimiz tutmaz mı oldu?(...)* " sorularıyla neden gerilediğini aktarırken[944] İbret Gazetesi'nin *Vatan* makalesinde *"İnsan vatanını sever;çünkü vatan öyle bir galibin şimşiri veya bir katibin kalemiyle çizilen mevhum hatlardan ibaret değil millet,hürriyet ,menfaat, uhuvvet, tasarruf, hakimiyet, ecdada hürmet,aileye muhabbet,yadı şebabet gibi bir çok hissiyatı ulviyenin içtimaından hasıl olmuş bir fikri mukaddestir(...)Her avuç toprağı nazarımızda o yola feda olmuş bir kahramanın yadigarı vücududur.Onu binaenaleyh bize göre vatanı Çin ile Siberya ile hem kıymet tutmak ihtimalin haricinde görünür(...)"*cümleleriyle vatan sevgisinde bulunması gereken ögelerin altını çizmiştir. Buna ilaveten vatan fikrinde sınırsızlık olduğu da anlaşılmaktadır.[945]

Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak eserinde,Ziya Gökalp'in vatan kavramı da Namık Kemal'in vatan algısıyla benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

> "*Vatan uğruna hayatlar feda olunan mukaddes bir ülke denektir.Nasıl oluyorda bütün diğer ülkeler de mukaddes değilken, vatan denilen ülke mukaddes tanınıyor ve bunu mukaddes tanıyanlar hayatlarını, ailelerini, en çok sevdikleri şeyleri bu ülkenin uğruna feda ediyorlar? Hiç şüphesiz bu ülke maddi tabiat bakımından bu kıymete sahip değildir.Mutlaka bu kutsiyeti o mukaddes bir varlıktan alıyor.Bu mukaddes varlık ne olabilir?(...)Milletle ümmet.*"[946]

---

940 Ertan Engin,"Namık Kemal'in Tiyatrolarında Kavramlar",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C. 7 S. 29 ,s.s.352-361

941 www.ege-edebiyat.org/docs/400.doc.pdf

942 Veysel Şahin,"Namık Kemal'in Mektuplarında Şiir, Tiyatro ve Gazete Üzerine Tenkitler", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** 2010 Güz ,13,s.,13

943 www.ege-edebiyat.org/docs/400.doc

944 Mustafa Nihat Özön,**Ölümünün 50nci Yılı Münasebetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, Remzi Kitabevi,Ankara,1938,s.188

945 Mustafa Nihat Özön,a.g.e.s.s.265-267

946 Ziya Gökalp,**Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**, Alter Yayınları,Ankara,2014,s.57

Vatanı uğrunda ölünmesi gereken toprak olarak gösterirken Namık Kemal gibi İslamiyet ile kutsallık kazandırmaktadır.İslam ve Türkçülük anlayışı ile vatan sevgisini vererek inançsız kültürsüz millet olamayacağını vurgulamıştır.Bu ifademizi destekleyen ip uçlarını Ziya Gökalp başka bir vatan algısında vermektedir.

> "*Hakikaten bir İslam vatanı vardır ki, bütün Müslüman milletlerin sevgili yurdudur.Diğer milli vatandır ki,Türkler kendilerinkine Turan adını veriyorlar.Osmanlı ülkesi İslam vatanının müstakil kalan bir parçasıdır, diğer bir kısmı Arap yurdudur ki büyük Arap vatanının bir parçasıdır.Türkler'in Türk yurdunu veya Turanı özel bir aşkla benimsemeleri ne küçük İslam vatanı olan Osmanlı ülkesini, ne de büyük İslam vatanını unutmalarını gerektirmez.*"

İslam'da Türkçülük algısının Turan anlayışına ve Türk kimliğine zarar vermeyeceğini hatta Turan vatanın Müslüman vatanı olduğuna da işaret eder.Yine Ziya Gökalp vatanı yurt olarak da söylerken ulusal kültürü sevmek olarak aktardığı görülmektedir.[947] Türkçülüğün Esasları eserinde ise,vatanın oluşumunda kültür,din gibi unsurların rolü olduğunu da aktarmaktadır.

> "*Yurt, ulusal bir kültürdür demiştik.Demek ki yurt, dinsel, ahlaksal, sanatsal güzelliklerin bir müzesidir,bir sergisidir.Yurdumuzu içten gelen bir aşkla sevmemiz, bu içten güzelliklerin toplamı olduğu içindir.Öyleyse, ulusal kültürümüzü bütün güzellikleriyle ne zaman ortaya çıkarırsak,yurdumuzu en çok o zaman seveceğiz*"

Böylece vatan sevgisinin kültürle oluşturulduğunu da kanıtlamıştır.[948]Vatan üzerinde yaşayan insanların eserlerini yani yaşamını ve kimliğini oluşturduğu toprak parçası olarak düşünülür.Hatta Gökalp,"*Eski Türkler'e göre yurt töreydi,yani ulusal kültürdü.Kaşgarlı Mahmut sözlüğünde belirtilen ülkeden geçilir,töreden geçilmez atasözü, ulusal kültüre verilen değerin derecesini gösterir*"ifadeleri ile kültür olmadan vatanın oluşamayacağını savunmaktadır.Böylece vatan olarak kabul edilen devletin unsurlarından toprak parçasıyla kültürün gerekliliğini vurgular.[949] Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak eserinde Ziya Gökalp , vatanı oluşturan unsurlardan ülkü birliği ve ulus millete dikkat çekmektedir.

> "(…)*Bu gün herkes pekala anlıyor ki,unsurlar arasında ortak olan devlet ve vatan fikirleri aşksız,vecdsiz,maneviyatsız kavramlardan ibarettir.Müşterek sevgili olmadığı gibi müşterek vatan ve yurt da olamaz.Müşterek bir vicdana dayanamayan bir devlet fertlerin geçim yeri olur(…)Devlet ve vatan kurumları milli ülküye dayanırsa hayatları ebedidir(...)Devletler mutlaka bir milliyetin vatanı olmalıdır ki yaşayabilsin(...)*"

Çünkü ortak gayeler ulus millet olduğu zaman meydana gelir.Ulus millet çağdaş devletlerin vatanlarında görülen özelliktir.Bu durum karşısında Osmanlıcılıktan

---

[947] Ziya Gökalp,**a.g.e.**,s.58
[948] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları**,Alter Yayınları,Ankara,2014,s.93
[949] Ziya Gökalp,**a.g.e.**,s.143

sıyrılıp Türkçülüğü savunarak çağdaş bir vatan meydana getirmeliyiz düşüncesini savunmaktadır.[950] Yurt sevgisini eski Türkler'de yurt ahlakına da bağlayan Ziya Gökalp,yurt sevgisini ilk kez kut anlayışına dayandırır.

> "(…)*Eski Türkler'de yurt ahlakı çok güçlüydü.Hiç bir Türk,kendi ili yani ulusu için,hayatını ve en sevgili şeylerini esirgemezdi.Çünkü il, Gök Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesiydi.Gök Tanrı, Türklerce pek kutsal olan aşk gecesinde bir altın ışık olarak yeryüzüne inmiş,bir erdeni yada bir ağacı gebe kılarak bu kutlu İlin üremesini sağlamıştır.İlin oturduğu ülkeye yurt yada ülke denirdi.*"

Türk Milleti'nin ortaya çıkışını kut anlayışı ile açıklayarak Türk milletinin tanrının seçtiği millet olduğuna işaret eder.Yani Türk hükümdarlarını ,Türk milletini ve Türk vatanını Türk Tanrısı belirlemiştir diyerek kutsallık yüklemektedir.Vatanın hükümdar ve ailesinin malıdır anlayışını kanıtlamaktadır.Vatan sevgisini açıklarken Mete örneğini vermenin ilk kez onunla başladığı da tespit edilmiştir.

> "(…)*Türk'ün yurtseverliğine örnek olarak Hun Devleti'nin kurucusu olan Mete'yi gösterebiliriz.Tatarlar Hükümdarı,savaş ilanına bir bahane olarak, önce onun çok sevdiği bir atı istedi(...)Mete han (...)gönderdi.Bu seferde Mete'nin en sevdiği eşini istedi(...)ben yurdumu kendi aşkım uğruna çiğnetmem diyerek(...)kabul etti.Bunun üzerine ,Tatar Hakanı, Hun ülkesinden hiçbir ürün alınmayan(...) kimsenin oturmadığı bir toprak parçasını istedi(...)Mete yurt bizim mülkümüz değildir,mezarda yatan atalarımızın ve sonsuza kadar doğacak torunlarımızın bu kutsal toprak üzerinde hakları vardır.Yurttan bir karış kadar olsa bile yer vermeye hiç kimsenin yetkisi yoktur.Bundan dolayı da savaşacağız(...)*"

İlk Türk Devletleri ve Türk hükümdarları tarafından da vatanın kutsal ve hürriyetin kaynağı olarak görüldüğünü aktarmıştır.Böylece Türk kültüründe vatan sevgisini bağımsızlık düşüncesinden dolayı çok önceden de var olduğunu ve atalarında vatan için savaştıklarını belirtmiştir.[951] Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak eserinde Ziya Gökalp başka bir algısında,Çınaraltı Gazetesi'ndeki makalesinde milli vatan sevgisini işaret etmektedir."(…)*Aristo insanı toplumsal bir hayat yaşamaya muhtaç bir hayvandır diye tarif etmiş(...)O zamanlar vatanın yalnız Medine'den(şehir)den ibaret olması, bir şehre mahsus olması bu sebebe dayanıyordu.Ancak meclislerde yahut meydanlarda toplanarak sözel sohbetlerle konuşabildiklerinden o zaman milli bir vatan teessüs edemezdi(...)*"açıklamalarını yapar.Hem vatanın felsefik yönü ile oluşumunu hem de ilk çağda şehir devletleri şeklinde olduğundan ulus devlet olamadıklarını söyleyerek konuyu aydınlatır.Vatan sevgisinin milli ulusla milli vatanı oluşturacağına işaret eder ve devlette Türkçülük ilkesini savunmaktadır.[952] Türk vatanı olarak sınırsız Turan kavramını kullanan Ziya Gökalp'te"(…)*Vatan ne*

---

[950] Ziya Gökalp,**Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**, Alter Yayınları,Ankara,2014,s.63
[951] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları,**Alter Yayınları,Ankara,2014,s.142,143
[952]Ziya Gökalp,**Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**….,s.93

Türkiye'dir Türk için ne Türkistan Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan!(…)" olarak ifade edilir.Aslında Orta Asya'nın ilk Türk vatanı olmasına dikkat çekerken yine de Türk'ün savaşçı ruhuyla ayak bastığı her toprağında Türk vatanı olduğunu belirtir.Nitekim,Türk'ün Kızıl Elması olan vatanın sınırsızlığını ve Türkler'in tarih boyunca dünya devleti kurmak istediklerini yansıtır.Mesala Avrupa Hun Devleti'nin lideri Uldız atını Akdeniz'e sürüp,kılıcını denize batırıp atımın ve kılıcımın gittiği yere kadar gideceğim demesi, Osmanlı'dan önce kızıl elma yani Türk Cihan hakimiyeti mefkuresinin varlığının delilidir.O halde Türklerde vatan algısı Türk'ün her gittiği yer şeklinde de oluşmuştur.[953]Batıcılardan Abdullah Cevdet milliyetçilik fikrinin bölücüğünden irfan hedefi ile, Ziya Gökalp'in şiir beyitini değiştirmiştir. "(…)*Vatan ne Türkiye'dir Türkler'e ne Türkistan Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: irfan(…)*" şeklinde ifade eder. [954] Hak Gazetesi'nde Abdullah Cevdet *Mülahazalar ve İnikâslar İhtiyat Zabit Mektebiyle* makalesinde, Harbiye Okulu'nu gezerken vatan sevgisini yaşadığını aktarır."(…)*Oradaki kalplerde yalnız bir endişe, yalnız bir aşk var.Vatanı müdafaa etmek endişesi, milleti ve istiklalini mahfuz ve muzaffer görmek aşkı(…)*"cümlelerini kullanır.Vatan sevgisinin askerlere eğitimle verilmesini söyleyerek günümüzdeki askerlik anlayışının zeminini hazırlamıştır. Askerliğin peygamber ocağı olarak görülmesi onların kutsal vatanın savunucuları olmalarından kaynaklanır.Hak Gazetesi'nde *Bir İhtifal-i Ali-i Edebî* makalesinde, "(…)*Her fert, vatan her tehlikeye maruz bulundukça onu bizzat ve bil fiil müdafaa etmeyi, onun için can vermeyi ve can almayı bilmelidir(…)*"ifadeleriyle vatan sevgisinde uğrunda can verilecek kadar kutsallık taşıdığı anlaşılmaktadır.[955]

Mason olduğu iddia edilen Mithat Paşa vatan sevgisini yurduna hizmet etme anlayışıyla özdeşleştirir. "*Bence yurt severlik yurdunu sevmek kavramına verilen anlamın geniş sınırlarında yatar.Yani kendi kişisel çıkarını ikinci planda tutmak,tüm varlığını yurduna yaralı olmak ülküsüne adamaktır.Uzun devlet görevlerimde cebime servet katacak fırsatlar çok oldu.Fakat ülkeme hizmet borcumu hiçbir zaman bu anlamda benimsemedim.Yoksulluğu ve sürgünü ,yaldızlı giyim-kuşamlara,elmas ve altınla süslü saltanat yaşamına yeğ tuttum.Benim gurur ve övünç duygularımı ancak yurttaşlarımın yüreklerinde besliyecekleri ilgi ve sevgi uyandırabilir*"

---

[953] Ziya Gökalp,**a.g.e.**,s.53
[954]Necati Aksanyar ,"Türk Toplumunda Batıcılık Akımı", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,S. 2 Haziran 1999,s.14
[955]Zeki Arıkan, "Dr. Abdullah Cevdet Hak Gazetesinde " ,**OTAM**, 25 , Bahar 2009, s.s.20-22

sözleriyle Islahaneler yani Sanat ve Endüstri Meslek Liselerinin ilk örneğini oluşturan ruh yapısında da vatan sevgisinin etkili olduğunu aktarmıştır.[956]

Haluk'un Defteri eserinde Tevfik Fikret'in vatan sevgisinde, gençlerin bilimsel eğitimle vatanın yükseleceği düşüncesi vardır.Bunun için oğlu Haluk'u yurt dışına bilimsel eğitim alması için göndermiştir."(…)*Vatan gayur, insanların omuzları üstünde yükselir(...)*"sözleri hedef olarak gördüğü bu sevginin gerçekleşmesini istemektedir. [957] Başka bir anlayışında vatanın zor duruma düşürüldüğünü ve kurtarılması gerektiğini belirtir.Bu düşüncesinde Namık Kemal ve Ziya Gökalp'le benzerlik parelellik görülmektedir."(…)*Söyle ey muzdarip vatan, bildir Çektiğin hangi kanlı seyyiedir?(...)*"Vatanı oluşturan ögeleri saydığı tespit edilmiştir.Ona göre,millet ve üzerinde yaşayan insanla basit bir toprak parçası vatan şekline gelir. "(…)*Toprak vatanım nevi beşer milletim(...)İnsan İnsan olur ancak bunu iz'anla inandım*" ifadesinde görmekteyiz.[958]

Sakın Kesme şiirinde Mehmet Emin Yurdakul ise, vatan sevgisiyle orman sevgisini özdeşleştirir. "*Ey hemşeri,sakın kesme;yaş ağaca balta vuran el onmaz Ta kütükler! Nice yıldır hiç birine kervan gelmez,kuş konmaz.Bunları kes.Herşey gibi bunlar dahi yaşamışlar,ölmüşler(...)Sakın kesme;Aziz vatan günden güne şenlensin"* Vatan sevgisine vatanın doğal varlıklarına sahip çıkma anlayışını eklediği anlaşılmaktadır.[959]

Meşrutiyet isteğini yurt sevgisi olarak İttihatçılar'ın anladıklarını belirten Hüseyin Cahit ise,"(…)*Bunlarda yalnız yüksek bir ateş vardı:Yurt sevgisi.Saray zorbalığındın ülkeyi batırdığını görüyorlar, yurdu kurtarmak istiyorlardı.Bunun için de meşrutiyetin gerekliliğine inanmışlardı(...)*" ifadelerini kullanır.Kötü yöneticilerin vatan topraklarında halka davranışları zorbalık olarak görülmektedir.Tıpki Göktürk Yazıtları'nda Bumin Kağan'ın kötü yöneticilerin Türk ilini düşürdüğü esaret durumuyla hürriyetin tesisi için kötü yönetim ve yöneticiler ortadan kaldırılmalıdır anlayışının verilmesini vurgulamaktadır.Bu fikir Atatürk'ü Bumin Kağan gibi Türk halkını uyarmak için Türk Gençliği'ne hitabe yazmaya sevketmiştir.Çünkü iyi bir Türk hükümdarının vatana hizmetlerinden birisi halkını uyarmaktır ve vatan

---

[956] Gültekin Yeşilyurt, "Mithat Paşa",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1983,S.50,s.64,65

[957] Zeki Arıkan," Türkiye'nin Çağdaşlaşmasında Tevfik Fikret ve Atatürk",**Ankara Üniversitesi Tiirk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**,VI,22 ,1998,s.130

[958] Zeki Arıkan,**a.g.m.,**s.133

[959] Mehmet Emin Yurdakul ,"Sakın Kesme",**Ziraat ve Ticaret Gazetesi**,S.23,1/9/1944,s.540

sevgisinin Türk hükümdarları , aydınları ve Türk Gençleri için vazife durumuna geldiğinin ip uçları sunulmaktadır.[960]

Osmanlı Devleti'nde gelişen sanatlardan diğeri ise mimarlıktır.Osmanlı'da mimarlık masonluk öğretileri ile Tanrı'nın Mesleği olarak da tanımlanmaya başlamıştır.Osmanlı dönemi yetişen mimar olan masonlardan Montani Yazıcı'ya göre mason locası üyesidir ve Montani 1867'de 4.Uluslararası Paris Resim Sergisi'nde Osmanlı sergi komisyonu üyesidir ve sergide Montani'nin yedi tane yağlı boya tablosu sergilenmiştir.Bunlar: Bursa'da Mehmet Çelebi'nin Türbesi Başında Dua, Bir Derviş Tarafından Ruhların Çağrılması,Türk Genç Kızlar Okulu, Harem Parkı'nın İçinde Eğlence,Yenikale Civarında Güneşin Doğuşu,Deniz Manzarası,Üsküdar'dan Güneşin Batışının Görünümü.Ayrıca,1875'de Şeker Ahmet Paşa'nın Darülfunun da hazırladığı resim sergisine yedi yağlı boya tablo ile katılır ve Psyche ismli mitolojik çalışma olan tablosudur.Atmosfer Hareketleri, Organik Bünyelerin Geometrisi bilimsel çalışmalarındandır.Mimar Montani'nin yaptığı eserlerde masonik simgeler ,mitler ve olayların anlatıldığı görülür ve mimarın en belirgin özelliği geometriyi bilmesidir.[961]

Cumhuriyet'in ilk yıllarında da sanat ve edebiyatta masonluk öğretilerinin verilen eserlerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Halide Edip'in Kenan'ın Çobanları'na eleştiri Milli Eğitim Bakanlığından da gelir.Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, "*Rousseau ve Voltaire'lerin adını bile söyletmeyen bu mutaassıp Hıristiyan öğretim muhitinde dindar Fransız ediplerinin ruhanî havasının Yakup'un varlığındaki mistik tarafları uyandırdığından ve ona geniş bir duygu sahası açtığından şüphe edilemez*"diyerek eleştirisini yapmıştır.Yine aynı durum Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomore* romanında görülmektedir.Tevrat esas alınarak yazılan romanda bölümlerde Tevrat'tan alıntılarla başlar ve Milli Bakanlığının eleştirdiği eserler arasına girmiştir.[962]

Bazı mason aydınları Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu hürriyet müjdesi olarak görür ve eserlerine yansıtır ve hürriyet Cumhuriyet'in en büyük inkılabıdır. Milletler yarattıkları mefkureler vasıtasıyla ileri giderler görüşünde olan Ziya Gökalp'a göre, mefkureler yeniden doğuşu mümkün kılan güçlü kuvvetlerdir.*İpek*

---

[960]Teoman Alpaslan,**a.g.e.**,s.128

[961] Nuran Yazıcı,"Bilinmeyen Yönleriyle Mimar Montani Efendi,"**Arkitekt**,Mart Nisan 2003, S.495,s.s.43-47

[962]Selahattin Çiftçi,"Halide Edip Adıvar'ın Feminist ve Semitik Bir Operası: Kenan Çobanları", **Turkish Studies**, Volume 4/3 Spring 2009,s.662

Kozası adlı şiiri yeniden doğma fikrini ortaya koyar ve yeniden doğuş inkılaptır anlayışıyla ;ölme ve yeniden doğmayı yıkılan Osmanlı Devleti'nden, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını aktarır ve eserde bu durum, tırtılın içinden kelebeğin çıkmasına benzetilir.Böylece hayalden akla yönelen yeni bir devletin kuruluşunu masonik zeminine oturtulduğu söylenebilir.[963]

Cumhuriyet dönemi sanat anlayışının diğer özelliği Türk kültüründe kopukluk oluşmasını önlemek için,kültür çalışmalarına önem verilmiş olmasıdır. Türkçüğün Esasları eserinde halka yönelerek milli kültür eserlerinin tespit edilmesini savunan Ziya Gökalp,"(…)*Gaston Riehard(...)Mihailof'un şu sözlerini aktarıyor: Hiçbir gereci,hiçbir modeli,uygulayımsal nitelikte hiçbir öğrenim ve eğitimi bulunmayan Türkmen kızını ,taklit edilemez nakışlarla süslü çok nefis halılar ortaya koyabilmesi,ancak bir sanat iç güdüsü olmasıyla açıklanabilir(...)*" açıklamalarıyla, Halk Eğitim ve Çıraklık Merkezleri'nin kurulmasına ve bunun yanında halk eğitiminin başlatılmasına işaret etmiştir. [964] Müzik anlayışında ise,hem kendi müziğimizin hem de Batının modern müziğinin alınmasını istediği tespit edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın kuruluşuna işaret eder."*Bundan dolayı da ulusal müziğimiz,ülkemizdeki Halk müziğiyle Batı müziğinin kaynaşmasından doğacaktır.Bu görevi yapacak olanlar arasında Türk Ocakları'nın müzik toplulukları vardır*" [965] sözleriyle belirtir.Aynı zamanda Halk edebiyatının geliştirilmesini isteyerek Türk Ocakları'na bu görevi verir ve Türk Ocakları'nın sahnelerinde Karagöz ve ortaoyunların oynatılmasını istemektedir.Yine masalcılar masal söyleyerek,meddahlar taklit yaparak ,saz şairleri koşmalar maniler söyleyerek Halk Edebiyatı'nı canlı tutacaklarını savunurken, halk eğitimi hizmeti göreceğine de dikkat çeker.Dolayısıyla meddahlık,gölge oyunlarını Cumhuriyet'e taşıma isteği görülür ve bu durum aynı zamanda tiyatro ve çocuk tiyatrolarının oluşumunu hızlandırır.Son olarak ,aşıklık geleneğinin Cumhuriyet'e taşınacağını da ispatlar.[966]

---

[963]Mehmet Kaplan, "Ziya Gökalp ve "Yeniden Doğma" Temi ",**Türkiyat Mecmuası**,C.16,1971,s.2
[964] Ziya Gökalp,**Türkçülüğün Esasları**,Alter Yayınları,Ankara,2014,s.133
[965] Ziya Gökalp,**a.g.e**,s.138
[966] **A.g.e.**,s.136

SONUÇ

Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar gelişen süreç içinde mason oldukları iddia edilen ya da mason oldukları bilinen aydınlar tarafından kaleme alınan eserlerde başta doğal hukuk, herkesin hür ve eşit haklara sahip olduğu fikri, anayasa, meşrutiyet ve hatta Cumhuriyet gibi çok sayıda görüşe yer verildiği tespit edilmektedir. Bu görüşlerin Cumhuriyet döneminde ulus devlet oluşumuna katkıda bulunmuş olabileceğine ilişkin bir kanaatin oluşması da mümkündür. Tanzimat döneminde batı tarzı eğitimi savunan masonların arka çıktıkları laikliğin, Cumhuriyet döneminde Anayasa'ya girerek Türk toplum düzeni içinde yer bulması bu katkının bir parçası olması açısından hayli önemli olmalıdır. Benzer durum Tanzimat'tan beri masonların Türk toplum düzenini kendi dünya görüşleri içinde arzuladıkları latin alfabesinin Cumhuriyet Türkiye'sinde kabulü için de söylenebilir. Daha açık bir deyimle Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk toplum düzenindeki değişim algısında laiklik ve latin alfabesi masonların en çok savundukları iki kavramdır.

Çoğu masonun özellikle İttihat ve Terakki döneminden itibaren Türk Burjuvazisi yaratılması konusundaki özlemleri devletçilik ilkesine ve milli ekonomi anlayışına kapı aralamıştır. Bu gelişmelerin İzmir İktisat Kongresi'nin toplanması ve ayrıca birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planlarının hazırlamasını da beraberinde getirdiği unutulmamalıdır. Kapitülasyonların kaldırılması ve ekonomik özgürlüğün gerekliliğine ilişkin Cumhuriyet Türkiye'sinde ortaya çıkan anlayışın çoğu mason tarafından savunulduğu da anlaşılmaktadır. Özellikle Tanzimat sonrası dönemin ünlü mason aydınlarından biri olan Mithat Paşa'nın başlattığı sanayi anlayışının Cumhuriyet döneminde devletçilik politikasına erişmesi, masonların Türk toplum düzeni içinde millîliği öncelediklerine de işaret etmesi açısından hayli önemlidir.

Türk kadının haklar elde etmesi Türk feminizminin kuramsallaşmasında Celal Nuri, Ziya Gökalp gibi hem Meşrutiyet'in hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin ünlü mason aydınlarının katkıları göz ardı edilemez. Bu gelişmelerin Türk Feminizmi ile Cumhuriyet döneminin çağdaş eğitimli kadınını yarattığı, Abdullah Cevdet'in kadın erkek eşitliğini masonluk ve laik hukuk kurallarıyla tekrar ifade ederek Medeni Kanun'la sonuçlanan kadın modernitesine katkıda bulunduğu da söylenebilir.

Masonların Türk toplum düzeni algısında yardımlaşma anlayışıyla halka doğru hareketini canlandırdıkları, halkı -özellikle köylüleri- aydınlatmak, bilinçlendirmek için yoğun çabalar harcadıkları da anlaşılmaktadır.Çalıkuşu, Acımak gibi romanlarda köylüyü eğitecek öğretmenlerin varlığının vurgulanması masonların arzuladıkları Türk toplum düzenine işaret edecek türden ayrıntılar içerir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mason aydınların kamuoyunu hürriyet,cumhuriyet, alfabe değişikliği ,basının halkı eğitmek konusundaki önemine işaret eden yayınlarda bulunması, onların Yeni Türkiye'de arzuladıkları Türk toplum düzeni konusunda fikir de vermektedir.

Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin son yüzyılından Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar mason oldukları bilinen entelektüel kesimin, Türk toplumunu nasıl algıladıklarına ilişkin ortaya koyduğu çalışmalar hayli renkli ipuçları sunmaktadır. Eserlerinde sosyal ve kültürel değişimin hangi yönde olması gerektiğini içinde bulundukları dünyanın kavramları olan kadın hakları, eşitlik, adalet, vatan ve kardeşlik fikirleriyle kaleme alırlar. Nitekim, Veritas locasının Yeni Asır gazetesini bu fikirlerle çıkararak kardeşlik düşüncesiyle yardımlaşmaya önem vermesi hiç de şaşırtıcı değildir.Masonlukta hurafe ve batıl inançlar reddedilir.Bu açıdan değerlendirildiğinde Tevfik Fikret'in eserlerinde Türkiye'nin modern eğitimli gençlerini yetiştirmesi arzusu ya da Ziya Gökalp'in Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak adlı eserin de dinde batıl inançları ve doğmaları reddeden anlayışı daha da dikkate değer bir konuma gelmektedir. Diğer mason aydınlar arasında yer alan Namık Kemal'in eserleri de yeni Türk toplum düzeninde çağdaş olmayı, hürriyet, eşitlik ve vatan sevgisine işaret eden içerikler taşımaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılından itibaren çoğu mason aydının eserlerinde tartıştığı pozitivizm, materyalizm gibi akımlar, deney ve gözleme önem veren bilime yönelmenin de önünü açtı. Bu ayrıntı masonların Türk toplum düzeninde görmeyi arzu ettikleri özgürlük, adalet gibi kavramlara hurafelerden arındırılmış pozitif bilimi de ekledi. Dolayısıyla mason aydınların Tanzimat'tan sonra sıkça tartıştıkları ve arzuladıkları çoğu kavram, imparatorluğun son yüzyılının son çeyrek diliminde ya da yirminci yüzyılın ilk çeyrek diliminde Türk toplum düzeni içinde hayata geçti. Bu açıdan değerlendirildiğinde masonlar,insandan sanata toplumun her alanında hürriyet

ve vatan sevgisini savunarak, bağımsız -çağdaş- uluscu Türkiye Cumhuriyeti'nin fikir dünyasına da katkılarda bulundular.

KAYNAKÇA

I.ARŞİV KAYNAKLARI:

Ahmet Piriştina İzmir Kent Arşiv Merkezi(APİKAM)

Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Katoloğu Arşivi

Atatürk Üniversitesi Arşivi(AÜA)

Ankara Üniversitesi Açık Arşivi(AÜAA)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA)

İzmir Milli Kütüphane Arşivi

Taha Toros Arşivi(TT-580752)

Taha Toros Arşivi(TT-580853)

II.RESMİ YAYINLAR:

Salname-i Umumi

III.SÜRELİ YAYINLAR:

GAZETELER:

Ahenk

Hürriyet

Işık

İctihad

İlk Kurşun

İlköğretim

Sabah

Serbes Cumhuriyet

Suluca Höyük

Tanin

Ulum

Yeni Sabah

Ziraat ve Ticaret

DERGİLER:

Büyük Mecmua

Hayat Tarih Mecmuası

Mimar Sinan Dergisi

Türk Mason Dergisi

Türk Yurdu

Yeni Turan

Sebilürreşad

Servet-i Fünun

IV.KİTAPLAR:

AHMAD Feroz,**Bir Kimlik Peşinde Türkiye**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul, Aralık, 2006

ARGUNŞAH Hülya, **2.Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı**,Anadolu Üniversitesi Yayını ,No:2405, Eskişehir,Ekim 2011

AKSOY A. Şerif,**İttihat ve Terakki**, Nokta Kitap,8.b.,2013

AKSOY Mustafa,**Munis Tekinalp(Moiz Kohen)1883-1961Türkiye'de Sosyoloji**, (Der.M. Çağatay Özdemir) Phoenix Yayınevi, C. 1,Ankara, 2008

AKŞİN Sina,**Ana Çizgileriyle Türkiye'nin YakınTarihi,**Yenigün Yayını, Temmuz, 1997

ALATLI Alev,**Batıya Yön Veren Metinler,**Alfa Yayıncılık,C.3,2014

ALP Tekin,**Kemalizm,** Toplumsal Dönüşüm Yayınları : 81,2.b., İstanbul, Ekim 2004

ALPASLAN Teoman,**31Mart Ayaklanması Yüzyılda Ne Değişti**,Kamer Yayınları, İstanbul,2015

ALTUNOĞLU Mustafa ,**Geçmişin Yüküyle Yenilik Arayışı** ,Seta Yayınları,2014

ARIKAN Zeki,**İzmir Basınından Seçmeler 1923-1938** ,İzmir Belediyesi Kültür Yayını, C.2, İzmir,2003

ANDUZE Erıc,**Osmanlı Türkiyesi'nde Masonluk1908-1924**,(Çev.:Can Kapyalı), Sokak Kedisi Omnia Yayını,İstanbul ,2012

AYAN Tamer,**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**,Yurt Yayınları, 1.b., Ankara,Mart 2008

BABÜRŞAH İlker, **Ah Şu İttihatçılar**,Kamer Yayınları,İstanbul,2013

BESİMZADE Mustafa, **Sorularla Masonluk**,İzmir Vadisi Araştırma Locası Dizisi no:4,4.b.,İstanbul,2014

BUMİN Kürşat, **Demokrasi Arayışında Kent**, Ayrıntı Yayını, İstanbul, 1990

CARO Y.Rogriguez,**Dünya Siyasetinin Perde Arkasındaki Güç Masonluk**, (Çev.:Hacasan Yüncü), Etkin Kitaplar,İstanbul ,2012

ÇAVDAR Tevfik,**Talat Paşa ve Bir Örgüt Ustasının Yaşamı**,Kültür Bakanlığı Yayını,1788, Dizini:28,Ankara,1995

DUMONT Paul,**Osmanlıcılık,Ulusçu Akımlar ve Masonluk**,(Çev.:Ali Berktay), Yapı Kredi Yayınları,İstanbul ,2014

DURU M.C., **Tolerans** , Türkiye Mason Derneği Yayını,İstanbul,1959

DOĞAN Atilla,**Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde Yeni Etik Arayışları,**Bilge Yayınevi,Sakarya, 2008

ERDEM Servet,**Osmanlı-Türk Romanında Ulusal Oryantalizm ve Oryantalist Uluslaşma**,İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara ,Haziran 2012

EGERAN Enver Necdet ,**Günceleşen Masonluk**, 2.b.,b.y.y.,b.t.y.

ERDÜL Mehmet,**Başveren İnkılapçı Ali Suavi**,Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul ,Ocak2002

ERGÜN Mustafa ,**İkinci Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914),** Ankara,Ocak 1996

ELDEM Burak,**Fraternis Kayıp Kitaplar Gizli Kardeşlik**, İnkılâp Kitabevi Yayını,2006

HANİOĞLU M.Şükrü ,**Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük,**İletişim Yayınları,C.1,İstanbul

_________________,**Batıcılık**,TCTA, C.5, İletişim Yay., İstanbul ,1985

HUTİN S. J.Palao,**Tarihte ve Günümüzde Masonluk**,Örgün Yayınevi, İstanbul, Aralık 2012

GENCER Bedri, **İslam'da Modernleşme (1839-1939),**Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012

GİRGİN Atilla,**Türkiye'de Yerel Basın**,Der Yayınları ,3.b., İstanbul ,2009

GÖKALP Ziya,**Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**,Alter Yayınları, Ankara, 2014

______________,**Türkçülüğün Esasları,**Alter Yayınları,Ankara,2014

GÜLER Birgül A.- Nuray E. Keskin,**Devlet Reformunu Tarihten Çalışmak Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar,** Ed. Şinasi Aksoy-Yılmaz Üstüner, Nobel Yayınları, Ankara, 2007

GÜNAY Tuncer,**Aziz Paul'dan Günümüze Misyonerlik ve Fener Rum Patrikhanesi** ,Andaç Yayınları, Ankara,2014

IACOVELLA Angelo,**Gönye ve Hilal İttihad-Terakki ve Masonluk,(**Çev.:Tülin Altınova) ,Tarih Vakfi Yurt Yayınları,2.b.,İstanbul ,Mart 2005

IŞINDAĞ Selami,**Masonik Diyalog**,Akasya Tekemmül Mahfili Yayınları(Ekin Basımevi), İstanbul, 1964

İNALCIK Halil,**Adalet Kitabı**,Kadim Yayınları : 50, 1.b., Şubat 2012

İYİAT Bora,**Haşşaşilerden Gladioya Gizli Örgütler İlluminati**,Kripto Yayınları,2.b., Ankara, Mayıs 2014

KALAY Mehmet,**Genç Hukukcular Hukuk Okumaları Birikimler 2***,* Yıldızlar Yayınları,İstanbul ,17 Ekim 2006

KARAL Enver Ziya ,**Büyük Osmanlı Tarihi**,Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII.Dizi,S.16, h3, C.4,1998

KARATAŞ Murat,**François Georgeon, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura(1876-1935**), 4.b., Tarih Vakfi Yurt Yayınları, İstanbul 2005

KOCABAĞ Özlem Yıldırır ,**Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik Düşüncesinin Gelişimi,**Libra Yayınları,2010

KOLOĞLU Orhan,**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar**),Gür Yayınları 1.b., İstanbul, 1991

____________,**Abdülhamit ve Masonlar**, Eylül Yayınları,İstanbul ,2001

KUSLMER David,**Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**,(Çev.:Zeki Doğan),Fener Yayınları ,İstanbul,1998

LİMONCUOĞLU Önder,**Masonluk Araç Mı,Amaç Mı?,**Limoncuoğlu Yayınları,1. b., Alsancak /İzmir , Kasım 2011

LUIZARD Pıerre-Jean, **İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**,(Çev.:Egemen Demircioğlu),İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul,Nisan 2013

NADİ Yunus, **Cumhuriyet Yolunda**,Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları,Mayıs,1999

NAUDON Paul ,**Masonluğun Kökenleri Kutsallık ve Meslek**(Çev.:Can Kapyalı), Homer Kitabevi,İstanbul,Mayıs 2007

NAYIR Yaşar Nabi, **Türk ve Dünya Klasikleri Tevfik Fikret**,Varlık Yayınları,1995

NAZIR Bayram, **Osmanlı Misafirperverliği ve Avrupa'daki Yankıları**,İstanbul Ticaret Odası Yayını,Yayın No:2007,38,İstanbul 2010

ODYAKMAZ A.Nevzad,**Bektaşilik Alevilik Mevlevilik Masonluk**,KitapDostu Yayınları ,5.b.,İstanbul,Eylül 2009

ORTAYLI İlber,İkinci **Abdülhamit Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu,**Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 479 100. Doğum Yılında Atatürke Armağan Dizisi:24,Ankara,1981

__________,**Tarikatler veTanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi Osmanlı Barışı**, Ufuk Kitap,Mart,2006

ÖKE Mim Kemal,**Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**,Çağ Yayınları, İstanbul,1991

ÖZÖN Mustafa Nihat,**Ölümünün 50nci Yılı Münasebetiyle Namık Kemal ve İbret Gazetesi**, Remzi Kitabevi,Ankara,1938

ÖZGÜL Nalan,**Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Masonlara**,Kamer Yayınları , İstanbul 2014

ÖZTUNA Yılmaz,**Osmanlı Devleti**,Faisal Finans Kurumu Yayını,C.1,1986

PAŞA Ahmet Cevdet,**Faideli Bilgiler**, Hakîkat Kitâbevi,Fâtih-İstanbul,2001

REINAALTER Helmut,**Masonluk**(Çev.:Kazım Özdoğan) Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul ,2008

RIZA Ahmet, **Anılar**,Yeni Gün Haber Ajansı Yayını,Haziran,2001

Said Halim Paşa Buhranlarımız ve Son Eserleri,Haz.:M.Ertuğrul Düzdağ,İz Yayıncılık, 3.b.,İstanbul,1998

SAVAŞ Mevhibe,**31 Mart Ayaklanması İkinci Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki ve Basın**,b.y.y.,Ankara ,1998

SEMERCİ Bekir,**Türkiye'de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri**,Özgür Yayınları, İstanbul ,1989

SOYSAL İlhami,**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**,Der Yayınları, İstanbul,1988

________, **Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**,Derin Yayınları, 6.b.,İstanbul, Mart 2010

SOYER Dündar,**Cumhuriyet'le Adım Adım Olaylar Anılar(1960-1980) Yozlaşmanın Başlangıcı,** Büke Yayınları,1.b.,İstanbul,Ekim,2000

TEZCAN Semih S.- İsmail İşmen, **İlk Türk Masonları ve Sultan Murad V**, Mimar Sinan Yayınları, No:22 ,İstanbul ,1998

TOKSÖZ Fikret,**İyi Yönetişim Programı İyi Yönetişim El Kitabı**,Tesev Yayınları,1.b.,2008

TUĞCU Tuncer,**Masonların Saklı Tarihi**,Gökçe Yayınevi,Ankara,2005

TUNAYA Tarık Zafer,**Batılaşma Hareketleri I,**Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, Ocak,1999

TUNUSLUOĞLU M.Kemal,**Hür Masonlar Anayasası (Anderson Nizamatı) 1723,**İzmir Milli Kütüphane Müdürlüğü, Demirbaş No:16727,İstanbul ,1989

TURAN Şerafettin,**Türk Devrim Tarihi III**,Bilgi Yayınları,1.b.,İstanbul, Temmuz1995

B.y.y.**Türkiye'de İfade Özgürlüğünün Önündeki Yasal Engeller**,Liberal Düşünce Topluluğu,b.t.y.

TÜRKGELDİ Ali Fuad,**Görüp İşittiklerim**,Tarih Kurumu Yayınları, 4.b.,Ankara 1987

YAVUZ Fikri-Özen İsmail**Bursalı Mehmet Tahir Efendi Osmanlı Müellifleri,** Meral Yayınevi,C.1, İstanbul,2000

YILMAZ Murat,**Türkiye'de Din ve Vicdan Özgürlüğü Çeşitlilik, Çoğulculuk,** Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, 2005

V.MAKALELER:

ABUT S.,"Türkiye'de Kilise ve Devlet",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:8,S.29,Ocak 1958

ACUN Fatma ,"Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları:Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Değişme ve Süreklilik",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.15,Mayıs 2007

ADA Turhan,"II. Meşrutiyet Dönemi'nin İlk Evresindeki Politik Etkinlikleriyle Rıza Tevfik",**Atam**,S.82,Mart 2012

ADANALI Ahadi,"Ziya Gökalp'in Eğitim Felsefesi ve Yüksek Eğitim Hakkındaki Görüşleri",**Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**,1, 5,2004

ADASAL Rasim, "Felsefe ve Masonluğa Göre Kötümserlik",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:8,S.29,Ocak 1958

ADIYEKE Nuri,"Osmanlı Millet Sistemine Dair Tartışmalar ve Siyasal Bir Uzlaşma Modeli Olarak Osmanlı Millet Sistemi", **Yeni Türkiye** ,60/2014

AGİD ,Ekonomi Haberleri ,28.09.2009

AĞAOĞLU Ahmet, İki Hakikat , **Serbes Cumhuriyet Gazetesi**,Sene:1 ,S. 1,26 Teşrinievvel 1930, s.1

____________________,"Medeniyette Vahdet", **Türk Yurdu Mecmuası,**C. 3-23 ,S. 12-14 , Şubat 1929,s.5

AKSAKOĞLU Gazanfer," Sağlıkta Sosyalleştirmenin Öyküsü",**Memleket Siyaset Yönetim Dergisi** ,8,7, 2008

AKANDERE Osman,"Artin' Cemal Bey'in Dâhiliye Nazırlığı Esnasında Ermeniler Lehine Yaptığı İcraatlar ve Verdiği Demeçler", **Yeni Türkiye**, 60/2014

AKAY Asuman, Çay Ahmed Emre,"XVIII. Yüzyılda Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa'ya Bakışında Kültürlerarası Değerlendirme",**Turkish Studies**,Volume 8/10,Ankara ,Fall: 2013

AKKERMAN Naki Cevad,"Mabette Dua",**Mimar Sinan Dergisi**,S.31,Yıl:1979

__________________,"Felsefe Açıdan Masonluk Ülküsünün Temel İlkeleri ve Niteliği Üzerine Düşünceler",**Mimar Sinan Dergisi**,S.28,Yıl:1978

__________________,"Politika ve Masonluk",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2,S.7, Eylül,1968

__________________,"Hümanizm Bakımından İslam Felsefesi ve Mason İlkeleri",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1,Eylül 1967,S.3,s.29,30

__________________ , "Kardeşlik Duygusu Collegium Humanum ",**Mimar Sinan Dergisi,** Yıl:1,Ekim 1966,S.1,s.11,12

AKINCI Abdulvahap,"Osmanlı-Türk Milli Kimliğinin Oluşmasında Rusya Türkleri, Göçler ve Türkoloji Çalışmalarının Rolü",**Akademik Bakış Dergisi**,S.38, Kırgızistan, Eylül-Ekim 2013

AKYÜZ Yahya ,"Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler",**Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi**,C.1,S.2,2011

AKSANYAR Necati,"Türk Toplumunda Batıcılık Akımı",**Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2,Haziran,1999

ALSAÇ Orhan,"Almanya'da Masonluğun Dış Aleme Tanıtılması Çalışmaları", **Mimar Sinan Dergisi,**S.19,Yıl:1976

ALSAN Nevcip ,"Bilim Sembolü", **TürkMason Dergisi**,İstanbul,1959

ALANBAY Şakir,"Bazı Örtülü Kurumlar",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:11,S.41,Ocak 1961

ALANBAY Kemal Şakir,"Aşk"**Türk Mason Dergisi,**Yıl:9,S.34,Nisan 1959

ALANBAY Kemal, "Masonluk Mefkuresi Gözüyle Hürriyet",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:8, S.29, Ocak,1958

ALANBEY Kemalettin, "Aşk",**Türk Mason Derneği**,Yıl:9,S.34,Nisan,1959

ALIÇLI S.,"Müsamaha ve Taassup Hakkında",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:8, S.29,Ocak 1958

ALTARİ.M,"Bir Hilabe Genç Mason Adaylarına",**Türk Mason Dergisi,** Yıl:11, S.41,Ocak,1961

ALTINKAŞ Evren,"Osmanlı Modernleşmesinin Özgün Noktası: Aydınlar",**History Studies** ,C.3,S.3,Kasım,2011

ALTINTAŞ Ayten,"Feridun Nafiz Uzluk ve Mustafa Behçet Efendi",**X.Mevlana Kongresi Tebliğler,**C.2,S.2-3 ,Konya,Mayıs ,2002

ARABACI Hacı Murat,"Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında Halide Edip Adıvar'ın Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk",**Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19,Aralık,2007

ARICAN M. Kazım,"Spinoza'nın Natura Naturans ve Natura Naturata Kavramlarının Anlamsal İçeriği Üzerine Tartışmalar",**Din Bilimleri Dergisi**, C.4,S.4, 2004

ARIÇ Sabahattin,"Tanınmış Büyük Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:2, S.7, Eylül,1968

ARIKAN Zeki,"Dr.Abdullah Cevdet ve Dönemi",**Tarih İncelemeleri Dergisi**, II, 1984

______________,"Dr. Abdullah Cevdet Hak Gazetesinde",**OTAM**, 25 / Bahar 2009

______________,"Türkiye'nin Çağdaşlaşmasında Tevfik Fikret ve Atatürk",Atatürk Yolu Dergisi,VI/22, 1998 ,s.s.119-140

______________,"İzmir'de İlk Kooperatifleşme Çabaları",**Tarih İncelemeleri Dergisi** IV, 1989

ARDİTTİ Albert.N.,"Ağaç,Tahta ve Sembolizm",**Mimar Sinan Dergisi**, S.28, Yıl:1978

ASLAN Taner,"Yahudiler'in Filistin'e Göçü Üzerine Bazı Düşünceler", **Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**,S.59,Yıl :2011

_________,"Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma" ,**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Dergisi** ,S.55, Yıl : Aralık 2009

__________,"İttihâd-ı Osmanî'den Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne",**Bilig**,S. 47,Güz , 2008

__________,"Osmanlı Devleti'nin Siyasi ve İdari Tarihinde Adalet ve Musavvat Meselesi",**Akademik Bakış Dergisi,**S.21,Temmuz-Ağustos-Eylül,2010

__________,"II. Meşrutiyet Dönemi İşçi Hareketleri ve Bu Hareketlerin Meydana

Getirdiği Sorunlar Üzerine Bir Deneme",**OTAM** ,25 ,Bahar 2009 ,s.s.33-66

ASLAN Seyfettin,"Türkiye'de Sivil Toplum",**Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,**C.9 ,Kış-2010, s.s.260-283

________,"Geçmişten Günümüze Türkiye'de Baskı Grupları", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** C.5, S. 1,2004

ARSLAN Zehra,"Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan'da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** Volume 3 / 11, Spring 2010

ATA Reşit,"Ex Oriente Lux-Işık Doğudan Gelir",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1986,S.60,s.15

ATABEK Reşat, "Masonlukta Sır",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1981,S.42,s.25

_____________, "Yabancı Obediyanslara Bağlı Osmanlı İmparatorluğunda Çalışan Localar Hakkında", **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1985,S.55,s.s.4-12

ATEŞ NevinYurtsever,"Yeni Harflerle Kadın Yolu Dergisi/Türk kadın Yolu(1925_1927)", **Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı**,2009

AYAN Tamer,"Simurg",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2003,No:129,İstanbul, 2004

AYBARS Ergün,"Mahmut Esat Bozkurt ve Masonlar",**Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**,C.II,S.4-5 ,İzmir ,Yıl:1994-1995

AYDIN Gülden , "Osmanlı'da Kadın Tartışması",**Hürriyet Gazetesi**,31 Aralık 1999

AYDIN Hüseyin,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e,Tanrı Tasavvurunda Yaşanan Değişmeler ve Deist İman",**Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi**,S.8,C.8,1999

AYDIN Derya Uzun,"Osmanlı'nın Son Döneminde Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatına Genel Bir Bakış",**İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi**,S.4,Summer ,Yıl: 2013

AYDIN Ufuk Özlem Keskin,"2821 Sayılı Kanundan 6356 Sayılı Kanuna: Türkiye'de Sendikalar Hukukunun Dönüşümü",**And**,HD, C.1,2015

AYDOĞAN Erdal,"Pantürkçülük: Kafkas İttihad ve Terakki Fırkası veProtokol Metni", **Belgi Dergisi** , S. 4, Yaz 2012/II

AYTAÇ Ömer,"Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar", **F.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi**,C.12,S.1,2002

BAYCAR Nilay,"AB Otobüsü",**Bahçeşehir Üniversitesi Hükümet ve Liderlik Okulu**, 23, June 2015

BALİ Rıfat,"Bir Yahudi Dayanışma Kurumu,B'naı B'rıth XI.Bölge Büyük Locası Tarihçesi ve Yayın Organı Hamenora Dergisi",**Müteferrika,**S.8-9,Bahar Yaz 1996

BALKIZ Bekir,"Türk Modernleşmesi, Pozitivizm ve Sosyoloji", **Mediterranean Journal of Humanities,** V/2,2015

BARUTÇU Aliye,"Türk Şiirinde İnsan Sevgisi",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:3, 1971, S.10,s.s.58-62

BAYRAKTAR Kaya,"Osmanlı Bankasının Kuruluşu",**C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 3, S. 2, 2002,s.s.71 -86

BAYRAM Pervane,"Şarkın Büyük Filozoflarından Cemaleddin Afgani ve Onun Türk Dünyasına Tesirleri ", **Journal of Qafqaz**, 10

BERBER Şarika Gedikli,"Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Yahudilerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne Uyum Süreci: (Moiz Kohen Örneği)",**Turkish Studies** , volume 7/4,Ankara, Yıl: 2012, s.s. 1779-1800

BEŞİRLİ Hayati,"Bir Türk Sosyoloğu Tekinalp",**TSA**,Yıl:9,S.3,Aralık 2005

BİRECİKLİ İhsan Burak,"Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", **Akademik Bakış** ,C.2, S. 3,Kış 2008

BOLAT B.S.,"Fransız İnkılâbı'nın Türk Modernleşme Sürecine Etkileri",**Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.6, S. 1, 2005

BOSTANCI Mustafa ,"Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Hicaz'da Hâkimiyet Mücadelesi",**Akademik Bakış**, C.7 ,S. 14, Yaz 2014,s.s.117-133

BOYACIOĞLU Ramazan,"II.Meşrutiyet Döneminde Beyanül-Hak Dergisindeki Bazı Görüş ve Düşünceler Üzerine",**Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Dergisi**, S.2,Sivas ,1998

BOYMAN N.O.,"Masonluğa Göre Fikir Hürriyeti",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:8, S.32,Ekim,1958

BOYER S.,"Bizde ve Dünyada Resim Sanatı",**Türk Mason Dergisi,** Yıl:9, S.35, Temmuz,1959

BÖLÜKBAŞIYusuf Ziya-Yücel Gökberk,"Cumhuriyet'in Ötekisi Olarak Geleneksel Milliyetçilik ve Türk Ocakları'nın Kapatılması",**Akademik BakışDergisi,** S.26, Kırgızistan ,Eylül -Ekim 2011

BULUT Sedef ,"Türkçüler'in Penceresinden Osmanlı'da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi** , S. 10,Yıl: 2013

BULDAÇ Orhan,"Atatürkçülük İlkeleri Işığında Ekonomik Kalkınma",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl: 1981,S.41,s.107

BURAK Durdu Mehmet,"Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri",**OTAM Dergisi**,C.14,S.14,2003,s.s.291-318

BURCU Ebru ,"Ömer Seyfettin'den Millî Benliğe Dönüş Çağrısı: Primo Türk Çocuğu",**Bilig,**S. 30,Yaz / 2004 ,s.s.141-149

BUTTANRI Müzeyyen, "Peyami Safa'nın Romanlarında Anne ve Babalar", **Erdem**, S. 62,Yıl: Nisan 2012

BÜYÜKBAŞ Nihat,"Osmanlı İnsan Yetiştirme Düzeni ve Türkiye Cumhuriyet'nin Kuruluşuna Etkileri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**,C.XXIX,S.87,Kasım 2013,ss.212-217

B.N.Z.," Bir Mülahaza", **Türk Mason Dergisi,**Yıl:7,S.26,Nisan 1957

CAHİT Hüseyin,"Bulgaristan'ın Müdahalesi",**Tanin**,2 Şaban 1328 (11Ağustos 1910),s.1

_______________, "İyi İmareler ", **Tanin** ,11 Şaban 1328 (16 Ağustos 1910),s.1

_______________ , "Türkiye Yunanistan ve Ahvali Dahileyemiz", **Tanin**,25 Şaban 1328 (30 Ağustos 1910),s.1

_______________, "Genç Türkiye ve Ordu", **Tanin,** 10 Şaban 1328 (15 Ağustos 1910),s.1

_______________ , "Para ve Politika", **Tanin** , 7 Şaban 1328 (12 Ağustos 1910),s.1

_______________, "Meşrutiyet'ten Ne Fayda Gördük", **Tanin** , 25 Recep 1328 (1 Ağustos 1910) ,s.1

_______________ ,"Osmanlı Donanması", **Tanin,** 17 Şaban 1328 (22 Ağustos 1910),s.1

_______________, ″ İki Mühim Karar ″,**Yeni Sabah Gazetesi** , 10 Kanuni sani 1939,s.1

_______________, ″ Hükümet ve Matbuat ″,**Yeni Sabah Gazetesi** , 13 Kanuni sani 1939,s.1

_______________,″ Dahiliye Vekaleti'nin Tamimi ″,**Yeni Sabah Gazetesi** , 12 Şubat 1939, s.1

_______________,″İtalya'nın Akdeniz'de Emelleri Nedir ″,**Yeni Sabah Gazetesi** , 14 Kanunisani 1939, s.1

CAN Esat,"Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Mefkûre",**Gazi Türkiyat**,S. 5 ,Güz 2009

CANYAS Hüseyin,"Osmanlı'dan Günümüze Misyonerlerin KültürelAlandaki Faaliyetleri",**Türk Bilim Araştırmaları Dergisi**,Yıl:17 ,S.31 ,Niğde ,2012

CEVDET Abdullah, "Kimlik Miktarı Kimlik Elinde", **İctihad,**64 numara, 4.sene,1329 ,s.1383 ,1384

COŞKUN Menderes,"Oryantalizmin 19. Asırda İslam Tarihine Kazandırdığı Bir Şahsiyet: Ömer Hayyam", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi**, S.28 ,Nisan 2013

ÇADIRCI Musa,"Namık Kemal'in Sosyal ve Ekonomik Görüşleri", **OTAM 323** ,S.2 ,Yıl: 1991

ÇAĞAN Kenan,"Namık Kemal'de Devletin Niteliği ve Temel Dayanakları", **Akademik İncelemeler Dergisi** , C.7, S.1, Yıl:2012

ÇAKIR Hamza,"212 Sayılı Yasanın Dönemin Yazılı Basınında Tepkileri",**Journal of New World Sciences Academy** ,C. 5, S. 1, 2010

ÇAKMAK Banu,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Uzanan Çizgide Osmanlı'da Kadın Hareketleri, Dönemin Tiyatrosunda Kadının Temsili ve Kadın Sorunu" ,**İstanbul: Tiyatro ve Dramaturji Bölüm Dergisi**,S.18

ÇAKMAK Diren,"Bir Osmanlı Aydını Ahmet Rıza",**ÇankayaGündem Dergisi,**S.29, Ankara,Nisan 2008

ÇAKMAKLI Gaffâr, "Türk-Ermeni İlişkileri Ermenice Basın Organlarında",**Erciyes Üniversitesi II. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu,**22-24 Mayıs,2008

ÇEBİ Murat Sadullah ,"Sebilürreşat Türkiye' de İslamcı Muhalefetin Sözcülüğünü Yapmış Bir Dergi ",**Bilig,**S.4, Ankara,Kış 1997

ÇELEBİ Nurhayat,"II.Meşrutiyet Dönemi Eğitimi Ve İnsan/Birey Yetiştirme ParadigmalarıAnalizi",**Eğitim Öğretim Araştırmaları Dergisi**,C.3,S.1,Şubat 2014

ÇELİK Bilgin,"Romanya'da Bir Jön Türk: İbrahim (Ethem) Temo ve Romanya'daki Faaliyetleri",**History Studies** ,Volume 2/2 ,2010

ÇELTİKÇİ Fikret, "Deneme Adalet Mefhumu üzerine Düşünceler",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2,Mart 1968,S.5,s.54

_______________, "Masonluk Çalışmalarını Düzenleyen Unsurlar",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1981,S.40,s.12

ÇETİNKAYA Bayram Ali ,"Modern Türkiye'nin Felsefi Kökenleri",**Cumhuriyet Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi** VI,ll,Sivas, 2002

_________,"Meşrutiyet Devri Felsefi Hayat:Akımlar,Temsilciler,Telifler ve Tercümeler" ,**İslami Araştırmalar Dergisi**,C.12,S.2,1999

__________,"Musa Kazım Efendi'nin Dini, Siyasi ve Felsefi Düşüncesi",**C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XI,2 , 2007

ÇİFTÇİ Selahattin, "Halide Edip Adıvar'ın Feminist ve Semitik Bir Operası:Kenan Çobanları", **Turkish Studies**, Volume 4/3 ,Spring 2009

ÇİPOF Bojidar,"Türkiye'de Masonluk Tarihi3",**İlk Kurşun Gazetesi**,1Nisan 2012

DAŞÇIOĞLU Yılmaz- Koç Okan,"Batı Tarzı Türk Hikayesinin Doğuşu ve Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ana Temalar", **Turkish Studies**,Volume 4 /1, Winter 2009

DEMİR Yaşar,"Jön Türkler ve Siyasetlerine Yönelik Farklı Bir Algılama: Muhafazakârlar",**21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, C.1 ,S. 2 ,Yaz 2012

_____________,"Hatay'da Siyasi ÇekişmelerveTürkiye'nin Politikası (1936_1938)", **History Studies**,Prof.Dr. Enver Konukçu Armağanı,2012

DEMİR Kenan ,"Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler",**Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** ,S.5, Nisan 2014

DEMİR Hande Seher,"Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Din-Devlet İlişkilerinin Laiklik, Sekülerizm, Teokrasi ve Din Devleti Sistemleri Kapsamında İncelenmesi", **Ankara Barosu Dergisi** ,3,2013

DEMİR Şerif,"XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişim", **UluslararasıI Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**,7,13,s.s.437-448

_______,"Tanzimat Dönemi Basın İktidar-Basın İlişkilerinin Osmanlı Devleti'nde Görünümü(1831-1918) ",**The Journal of Academic Social Science Studies** ,S. 33 ,Spring 2015 , s.s. 367-377

DEMİRBAŞ Osman," Türkiye'de Cumhuriyet Fikrinin Oluşumu",**Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları,İÜAİİTE Dergisi**,S.8,Yıl:4,2005

DEMİRCİ Ümit Özgür,"Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze)",**Türk Yurdu Dergisi**, S. 287, C.31, Yıl: 2011

DEMİRYÜREK Meral,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Değişen Moda Anlayışının Edebiyata Yansımaları (1860–1923)",**Turkish Studies**,Volume 5/3, Summer 2010

DİKME Hüseyin,"Tanzimat Sonrası Türk Gazeteciliğinde Halk Kelimesinin Kullanımı ve Halka Yönelik Faaliyetler",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C. 5 ,S. 20 ,Kış 2012

DİNÇER Şevki,"Masonluk ve Tek İlah Fikri",**Türk Mason Dergisi,**Yıl:11, S.41,Ocak,1961

DOĞAN İsmail,"Osmanlı Bilimsel Topluluklarının Türkiye'deki Bilim Eğitimine Etkileri",**Ankara ÜniversitesiEğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**,C. 26, S. 1

DOĞAN Cem,"Doğu İle Batı Arasında Bir Türk Filozofu: Ahmed Midhad Efendi'nin Hayatı ve Bilimsel Felsefi Düşünceleri Üzerine",**Ekev Akademi Dergisi** ,Yıl: 17 ,S.56 ,Yaz 2013

DOĞANER Yasemin,"Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın", **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 29 S.1, Haziran 2012

DOĞRAMACIOĞLU Hüseyin,"Namık Kemal'in Diyojen Gazetesindeki Mizahî Yazıları Üzerine Değerlendirme",**Turkish Studies**,Volume7/1,Winter 2012

DUMONT Paul,"Tanzimat'ın Küçük Evreni Olarak Osmanlı Masonluğu", **Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi,**C.12,S.73

DUMONT Paul - MARGULİES Mişel, "XIX Asır Ortalarında- İstanbulda Fransız Obedyansına Bağlı Bir Loca Ser",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1984,S.51,s.37,38

EDİP Halide ,"Darülfünun Meselesi",**Büyük Mecmua,**no:6,1919

ELDEM Edhem,"Geç Osmanlı Dönemi'nde Masonluk ve Siyaset Üzerine İzlenimler" ,**Toplumsal Tarih Dergisi**,33,Eylül 1996,s.s.16-29

ELİAÇIK Muhittin ,"Jön Türk Basınında Dini Zeminde Muhalefet ",**Turkish Studies,** Volume 6/3, Summer 2011, s.s. 75-81

ELİF Ayşe, Kaya Emre,"Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi",**Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi** ,C.6 ,S. 2

ENGİN Ertan,"Namık Kemal'in Tiyatrolarında Kavramlar",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** ,C. 7 , S. 29

ERASLAN Levent-Karadoğan UmutC.,"Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Sürecinde Eğitim Temalı İlk Gençlik Örgütlenmeleri",**Gençlik Araştırmaları Dergisi,** Yıl:1,C.1,S.1,2013

ERDEN Ömer,"Ziya Gökalp'in 1924 Anayası ile ilgili Çalışmaları",**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,**C. XXIX ,S.85,Mart 2013

ERDOĞAN İsmail,"Kethuzade Arif Efendi ve Felsefi Görüşleri",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,C.15, S. 1, Elazığ,2005,s.s.171-188

ERENDAĞ Dündar, "Kalkedonya Muh.: Mah.:den Günümüze (İdeal Muh.:Lo.:sı) ",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1982,S.44,s.11

__________________,"Uyku Döneminde İdeal Muh.:Lo.:sı",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl: 1984,S. 53,s.s.19-32

ERGENEKAN Melis,"Ahmet Rıza ve Meşveret Gazetesi",**Yeditepe Üniversitesi Global Media Journal,**C.1, S. 2

ERGİN Cafer,"Şeyhülislam Musa Kazım Efendi",**Türk Mason Dergisi,** Yıl:9 S.35 ,İstanbul ,Temmuz, 1959

ERGİNSOY Abdürrahman,"Dünya Masonluğunun Oluşumu",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:4, 1974, S.14,s.13

ERGUN Doğan,"Sosyolojik Aklın Sosyolojik Eleştirisi Yada, Ziya Gökalp'in Yeğlediği",**Sosyoloji Dergisi**,C. 3, S.21,2010

ERKEK, Mehmet Salih,"Osmanlı Devleti'nde İlk Türkçü Eğitim Dergisi: Yeni Fikir",**History Studies** ,Volume 4/1, 2012

ERKÜN Safa Ş.,"Atom Enerjisinin Kullanılmasından Doğan Bazı Felsefi ve İktisadi Meseleler",**Türk Mason Dergisi,** Yıl:9,S.35,Temmuz1959

ERMAN Hasan, "Özgürlük",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1985,S.56,s.20

ERMAN Sahir-Suha Umur,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1976,S.19

________________________,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1982, S.44, s.s.57-59

________________________,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1976, S.20, s.s.67-69

________________________,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1976, S.22 ,s.75,76

________________________,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1976, S.21, s.71,72

________________________,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1977, S.23, s.s.81-84

________________________,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1978, S.29, s.s.71-73

________________________,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1977, S.26, s.s.77-79

________________________,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1977, S.25, s.s.73-75

________________________,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1977, S.24, s.s.77-80

________________________,"Ünlü Masonlar",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1979, S.31, s.75,76

ERSOY Şadan,"Ülkü Mabedi Yolunda",**Mimar Sinan Dergisi**,No:129,Yıl:2003

ERTAN Engin,"Namık Kemal'in Tiyatrolarında Kavramlar", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,**C.7 ,S. 29 ,s.s.352-361

ERTÜRK Recep,"Cumhuriyet Dönemi'nde bir Le Playci Tahsin Demiray", **Sosyoloji Dergisi**, C.3 ,S.1,1989

ESRA Yakut,"II.Meşrutiyet Dönemi'nde Müftülerle İlgili Gerçekleştirilen Hukukî Düzenlemeler",**Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. III, S. 1, 2003

ESİRGEN Seda Örsten,"Osmanlı Devleti'nde Medeni Kanun Tartışmaları: Mecelle mi, Fransız Medeni Kanunu mu?",**OTAM**, 29,Bahar 2011

ESER H.Bahadır ,"Türk Siyasal Kültürü İçinde Dinin Rolü Üzerine Bir Açıklama Çabası:Milli Görüş Hareketi ve Milli Nizam Partisi",**Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,**C.18,Yıl:2013

FIÇICIOĞLU Ziya,"Tasavvuf ve Masonluk 1",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1984, S.54,s.68

GAZEL Ahmet Ali,"İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde İttihat veTerakki Fırkası'nı Bölünme Noktasına Getiren Hizb-i Cedid Hareketi",**Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** ,S.16, 2001

GEMİCİ Nurettin,"Bir Germanofil Olarak Moiz Kohen'in veya Kendi İsimlendirmesiyle Tekin Alp'in Alman Hayranlığı",**Turkishstudies**,Volume 4/8 ,Fall 2009,s.s.1254-1267

GENÇ Ernur,"Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kimlik, Misyon ve Vizyonu Bağlamında Türk Aydını" ,**Akademik İncelemeler**, C.2, S.1, Yıl:2007

GENCER Mustafa,"Osmanlı-Türk Modernleşme Sürecinde Kültür,Din ve Siyaset İlişkileri",**Turkish Studies**,Volume 3/2 ,Spring 2008

GÖKBAKIR Satılmış",Mektepler ve Kiliseler Kanunu Bağlamında İttihat ve Terakki Fırkası'nın Balkan Politikası",**Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri**, Isparta-Burdur,5-7 Ekim 2012

GÖKBAYIR Satılmış,"Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin1908 Seçimleri Siyasi Programı",**Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3,1,s.s. 61-96

GÖKBİLGİN Tayyib,"Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilatına Etkileri",**Belleten**,C.XXXI,7

GÖZCÜ Alev ,"Doğumunun 170. Yılında Uluslarası Namık Kemal Sempozyumu", **Toplumsal Tarih,** S.205,Ocak 2011

GÖZÜTOK Türkan,"Yeni Turan'da Millî Kimlik Sorunu",**Turkish Studies**, Volume 5/2, Spring 2010

GÜLCÜ Erdinç,Samiye Tunç,"Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi",**Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3,2,s.s.155-176

GÜLDÖŞÜREN Arzu,"Arnavutluk'tan İstanbul'a Bir Âlim Portresi:Debreli Vildan Faik Efendi",**Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**,C.48,S.48,Haziran 2015

GÜMÜŞ Musa,"Osmanlı Devleti'nde Kanunlaştırma Hareketleri", **Tarih Okulu** ,S. XIV,İlkbahar-Yaz ,2013

GÜMÜŞSOY Emine,"Tanzimat'tan Sonra Halk Eğitimi İçin Kurulan İki Cemiyet: Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ve Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye",**Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergis**i,8,2

GÜNAY Selçuk,"II.Abdülhamid Dönemi'nde Suriye ve Lübnan'da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri",**Ankara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**,XVII,28, 1995

GÜNAY Necla,"Filiki Eterya Cemiyeti",**Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 1, 2005, s.s.263-287

GÜNAYDIN Kemal,"Savaş Yol Alıyor Dünya, Yeni ve Güzel Günlere, Umutlara" ,**Metalurji Dergisi**,S.132,2003

GÜNDÜZ İsmail Fırat ,"Dil Devriminin Gerçekleşmesinde Türk Dili Kurumunun Rolü", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,**C.7 ,S. 34

GÜNDÜZ Mustafa,"Said Halim Paşa'da Medeniyet Algısı ve Anlayışı",**Journal of Islamic** ,21,2, 2010

______________," Mustafa Kemal ve Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve Kültür Hayatına Abdullah Cevdet'in Etkileri",**Turkish Studies**,Volume 5/1 ,Winter, 2010

GÜNDÜZ Ömer-İsmail Fırat,"Dil Devriminin Gerçekleşmesinde Türk Dili Kurumu'nun Rolü",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C.7,S. 34 ,s.s.59-71

GÜNDÜZ Osman,"Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları ve Tarihsel Romanların Ulusal Kimlik Edinmeki Rolü",**A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 35, Erzurum 2007

GÜRSEL Mustafa, Tarih Boyunca Masonluğa ve Masonlara Yöneltilen Saldırılar,**Mimar Sinan Dergisi**S.31,Yıl:1979

G. M.,"Tek Dünya",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:8,S.29,Ocak,1958

HAKKI Kılıçzade , " Dervişlik Softalık Meselesi", **İçtihad**,62 Numara,4.sene,1329 ,s.1351

HAKSEVER Ahmet Cahit,"Osmanlı'nın Son Döneminde Islahat ve Tarikatlar: Bektaşilik ve Nakşibendilik Örneği", **Ekev Akademi Dergisi** ,Yıl:13 ,S.38,Kış 2009

HAYIR Celal,"İmparatorluğun DağılışDöneminde Sinemanın Bu Günkü Türkiye Topraklarında VaroluşSerüveni",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C.8, S. 40,Ekim 2015 ,s.s.725-729

HURÇ Ramazan,"1908-1918 Yılları Arasında Osmanlı Devletinde Siyasi Hareketler"**Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15, 2010

IŞIK Vahdettin,"Türkiye'deki Medeniyet Tartışmalarını Mukaddime Ekseninde Okumak,"**Yüceltme ve Reddiye Arasında Medeniyeti Anlamak Sempozyumu Bildirileri**,İstanbul ,2013

IŞINDAĞ Selami,"Çalışma İhtirası",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:10,S.39, Temmuz, 1960

________________,"Çağımızın Dinsel ve Sosyal Hayatında Bulunan İnanç,Fikir ve Törenlerden Bazıları Nerelerden Doğup Gelmiş Olabilirler",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:14,S.56,İstanbul ,Ekim,1964

İLGEN Abdülkadir,"Parvus Efendi: Kozmopolit Bir Yahudi Enternasyonal",**Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**,S.172,Şubat 2008

İlköğretim Dergisi,S.162-163,21Ağustos 1944,s.2132,2138
İlköğretim Dergisi,S.162-163,21Ağustos 1944,s.2131

İNAN Kayhan ,"Radikal Ama Temkinli Bir Yenilikçi: Ali Suavi'nin Dil Üzerine Görüşleri",**Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi**,Yıl:2 ,S.2,2012

İNCEOĞLU F. Samime,"Tanzimat'ta Bir Düşünür ve Bürokrat: Münif Paşa ve iktisat Tasavvuru", **Divan İlmî Araştırmalar**,S.19 , 2,2005

İNSEL Ahmet,"Türkiye'de Liberalizm Kavramının Soyçizgisi",**Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Liberalizm**, (Haz.: Tanıl Bora- Murat Gültekin), C. 7

KAHRAMAN Mehmet Ali,"Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri'nde Osmanlı Devleti'nin Eğitimi Halka Yayma Çalışmaları", **Journal of History Studies**, C. 6, S. 1,January 2014, s.s. 115-122

KAPLAN Mehmet,"Ziya Gökalp ve "Yeniden Doğma"Temi",**Türkiyat Mecmuası**, C.16,1971

KARABECE Avni,"Farabi",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:14,S.56,İstanbul,Ekim1964

______________,"Ritüeller Hakkında",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2,S.7,Eylül,1968

KARAMAN Mehmet Ali,"Meşrutiyet Dönemi Basın ve Basında Ordu-Siyaset İlişkisi", **The Studies of Ottomandomain**, C.4, S.6, Şubat 2014

KARADENİZ Yılmaz,"İran Batılılaşma Hareketinde Mirza Malkum Han'ın Rolü(1833-1908)",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**,S.23,Mayıs 2011

_________________,"İran'da Malkum Han ve Feth Ali Ahundzâde'nin Arap Alfabesi'ni Değiştirme Teşebbüsleri (1860-1880) ",**History Studies,**Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı ,2012,s.s.216-251

KARADUMAN Hüseyin,"Türk Ocakları ve Hars Müzeleri",**Vakıflar Dergisi**, S.30,2007

KARAKÖSE Hasan,"Yahudiler'in Filistin'eYerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey'in Layihası (1911)",G.Ü. **Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,** C. 5, S. 1, 2004

KARAGÖZ Yıldız,"Liberal Öğretide Adalet,Hak ve Özgürlük",**C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**,C.26,Aralık 2002

KASALAK Kadir,"Cumhuriyet Fikrinin Öncüleri",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**,S.20,Aralık 2009

KAYA Mehmet Sinem Siklon,"Bazı Osmanlı Gazetelerinde Siyasal Reklam ve Propaganda (1908-1918)",**Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl:8,S.16, Güz 2012

KILIÇ Sezen,"Nazi Basında Atatürk Dönemi (1933-1938) Harp Akademileri", **Saren Jass International Journal of Social Science** ,C. 5, S. 4, August 2012

KILIÇ Murat,"Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** S.16,Aralık 2007, s.s.113-140

KIRMIZI Mahmut Tuğrul,"Mimarlık Mesleğinin Unutulan Landmarklar'ı veya Mimar Mahmut Usta Prof. Dr. Mahmut Bey'e Karşı",**Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi,** C.14, S. 1, 2009

KOCABAŞ Süleyman ,"Türk - Ermeni Kader Birliğinin Kuruluşu, Bozuluşunun Sebep ve Sonuçları",**Yeni Türkiye,** 60,2014,s.s.4-28

KOÇ Emel,"Klasik Materyalizm ve Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Yansımaları",**Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,C.1,Kasım 2009

KOÇ Murat,"Ömer Seyfettin'in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki", **Bilig,**S. 47,Güz 2008

KOÇ Nurgün,"Kültür ve MedeniyetKavramları Etrafındaki Tartışmalar", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,**Yıl :7, S. 13 ,Bahar 2011

KOÇ Zafer,"Şeyhulislam Musa Kazım Efendi (1858–1920) ve Safvetü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an'daki Tefsir Metodu",**Osmanlı Toplumunda Kuran Kültürü ve Tefsir Çalışmaları II**,Ed.Bilal Gökkır, Erkam Matbaası,1.b.,İstanbul,Şubat 2013,s.s.447-459

KOÇ Okan,"Toplumsal Değişim Sürecinde Ahmet Mithat Efendi'nin Eğitim Anlayışı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C. 7, S. 31, 2014

KODAL Tahir,"Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları",**A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**,52, Erzurum, 2014, s.s.295-314

KORKMAZ Ferhat,"İlk Dönem Romancılığımızda Dikkat Çeken Bir Cemiyet", **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi,**C.1,S.1,Batman ,18-20 Nisan 2012

KORKMAZ Ali,"Şerif Mardin'in Sosyal Değişim ve Kültürel Tartışmalarında Modernleşme, İletişim ve Dil Bağlantısı",**Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** ,S. 31 Yıl:2011/2 ,s.s.31-51

KOLOĞLU Orhan, **Sabah**, "Makale",14 Mart 2005

KOYLAN Osman Zeki, "Hatıra Defterimden",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1983, S.48,s.27

KOYUNCU Nuran,"Hukuk Mektebi'nin Doğuşu",**Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C. XVI , S. 3,2012

KÖÇER Mehmet,Egüz Şule,"Türk Eğitim Tarihinde Sekülerizm",**Turkish Studies**Volume 9/5, Ankara, Spring 2014, s.s. 1447-1457

KÖKSAL Aydın,"Bilişimin Yaşamın Temeli Matematik Yada Matematiksizliğin Bedeli",**Bilim ve Ütopya Dergisi**,S.204,Yıl:17,Haziran 2011

KÖSE İsmail,"Amerika'nın İstanbul Büyükelçisi H. Morgenthau'nun Türk Algısı",**Tarih Dergisi,** S. 56 ,2012 / 2, İstanbul, 2013

KÖSE Murtaza,"Osmanlı'da Borsa ve Galata Bankerleri'nin Devletin Mali Yapısındaki Yeri,"**A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 18,Erzurum 2001,s.s.229-251

KURAN Ercüment,"XIX.Yüzyılda Türkiye'de Kültür Değişmesi",**Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi,**C.6,S.16, Ankara,Ocak,1990

KUTLU Sacit,"İkinci Meşrutiyet Dönemi'nin Düşünce Akımları",**Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi**, 19 Ocak2008

KÜÇÜK Mehmet Alparslan, "Türk Destanlarında Sayı Motifinin Dini Yansımaları", **Gazi Türkiyat,**Güz 2013/13,s.s.91-109

K.Ş.A.,"Marifeti Nefis Bilgi ve İrfan ",**Türk Mason Dergisi,** Yıl:7,S.26,Nisan 1957

Türk Mason Dergisi,S. 56,Yıl,14,1964

LAYIKTEZ Çelil,"31 Mart Olayı",**Mimar Sinan Dergisi,**S.89,Eylül 1993

LEVİ Yako,"Çırak İle Üstad Arasında Bir Diyalog",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1982,S.43,s.17

LOULES Dimitris,"Fransız Devrimi'nin Yunanistan Üzerindeki Etkisi",(Çev.: Selda Kılıç),**Ankara Üniversitesi**,XV,26,1990-1991

MALKOÇ Eminalp, "Doğu Batı Ekseninde Bir Osmanlı Aydını Ahmet Rıza Yaşamı ve Dünyası, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**", S. 11, 2007

MARGULİES Mişel,"Müstakil Türk Masonluğu Yüksek Azim Mahfili ",**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1979,S.32,s.6

MAZLUM Ahmet- Haydar Gölbaşı ,"Türk Toplumunun Çağdaşlaşmasının Kavşak Noktasında İdealist Bir Dava Adamı Ziya Gökalp: Aydın Kavramı Ziya Gökalp", **ZfWT**, C. 1, S. 1 ,2009

MELİKOFF Irene,"Türkiye'de Aydınlanma ve Bektaşiliğin Rolü",**Suluca Höyük Gazetesi,** Makale,Yıl:1,S.177,17 Temmuz 2006

METİN Barış,"Veled Çelebinin Türk Milliyetçiliğinin Doğuş ve Gelişme Sürecindeki Yeri ve Türk Diline Dair Çalışmaları",**Karadeniz Araştırmaları**,

S. 32,Kış 2012

MEZKİT Mesut,"Siyonizmin Siyon Protokolleri ile Dünya Hakimiyeti Düşüncesi", **Yeni Fikir**,Yıl: 5 ,C.2 ,S. 13 ,Temmuz - Aralık ,2014

MİNEZ Behzat, "Atatürk'ün Türk Masonlarına Gösterdiği İlgi ,Teveccüh ve İtimat"**Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1981,S.41,s.97

Mimar Sinan Dergisi,Yıl:1979,S.31,İstanbul,1979

NAZLI Aylin-Nemutlu Özlem,"İzmir'in Kızları:Bir Kent Kültürünün Yansıyan İmgesi",**İzmirli Olmak Sempozyum Bildirileri,22-24 Ekim 2009**,1.b.,Ankara, Haziran,2010

NAZİF Süleyman,"İki İstanbul",**Servet-i Fünün**,5Ağustos 1919(9 Zilkade 1337),C.56, Numara1421,s.261

NURİ Celal, "Kanuni Esasiyemiz ",**İçtihad,** Numara 61 ,4. Sene,1329 ,s.1330

________, " Kadınlarımız", **İçtihad**, 63 numaralı,4.sene,1329,s.1360,1361

________ ,"Türkçe'nin Fazlaları Eksikleri", **Türk Yurdu Mecmuası**,C. 3-23 ,S. 12-14 , Şubat 1929,s.1

OĞUZ Ahmet,"Türk DemokrasiTarihinde Muhalefet Geleneğinin Oluşması Açısından Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi",**NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 2 ,2013

OKAY Orhan,"Türk Edebiyatının Batılılışması",**Bilim ve Sanat Vakfı Sanat Araştırmaları Merkezi 2 Notlar** ,10 Temmuz 2008

OLCAY Necdet Ekrem,"Sanat Hakkında",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:14,S.56,İstanbul ,Ekim 1964

ORTAYLI İlber ,"Tarikatlar ve Tanzimat. Dönemi Osmanlı Yönetimi", **OTAM**,S. 6,Ankara 1995

ÖCAL Güngör," Kuruşunun Öncesi ve Sonrasında Yabancı Obediyans Localarının Türk Masonluğuna Etkileri", **Mimar SinanDergisi**,S.100,Yıl:1996

ÖKSÜZ Melek,"Tesettür Tartışmalarının Dünü: II. Meşrutiyet Dönemi",**Turkish Studies** , Volume 7/4,Ankara, Fall 2012

ÖKTEM Ülker,"Darwin'in Evrim Kuramı'nın Tanzimat'taki Etkileri",**Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, S.19, Güz 2012

ÖNÜR Hıdır,"Son Dönem Osmanlı Aydınında Eğitim Tartışmaları", **Journal of Academic Social Science Studies** ,S. 30 ,Winter 2014 , s.s. 487-507

ÖRS Ahmet, "Özgürlük,Eşitlik,Kardeşlik", **Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:3, 1970, S.9,s.59

ÖZDEMİR Mehmet -Üzeyir Süğümlü,"Ahmet Mithat Efendi'nin Jöntürk Romanında Medeniyet Algısı ",**Turkish Studies**,Volume 9/3 ,Winter 2014

ÖZDEN Mehmet ,"Halkçı Müneverler Platformu:HalkaDoğru Dergisi(1913_1914)", **Milli Folklor**, Yıl, 23, S.89, 2011

________,"Atatürk Döneminde Kemalist Metinler:Arâfda Bir Kemalizm: Tekin Alp ve Kemalizm(1936)",**Bilig** ,S. 34, Yaz / 2005 ,s.s. 45-81

ÖZDİNÇ Rıdvan,"II.Meşrutiyet'in İlanında Hürriyet İle Dini Mübalatsızlık Arasında Osmanlı Uleması:Birader Biz Ne Ebusuud Efendiyiz,Ne De Birgivi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C.5,S.22,Yaz,2012

ÖZGER Yunus,"Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmî Hâl Tercümeleri",**History Studies** ,Volume 4/1, 2012

ÖZGÜN Cihan,"Osmanlı Ekonomi Politiğine Kısa Bir Bakış(18-19.Yüzyıllar)", **Tarih Okulu** , S. I,Sonbahar 2008

ÖZKAN Asaf,"Millet-Milliyetçilik-Milli Tarih Bağlamında Türk Yurdu Dergisi'nde Milli Tarih Oluşturma Çabaları (1911- 1918)",**A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi** ,S. 37, Erzurum 2008

ÖZYÜKSEL Murat,"İkinci Meşrutiyet ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman-İngiliz Nüfuz Mücadelesi",**İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**,No:38, Mart,2008

POLAT Necati,"Yeni Anti-Semitizim:Efendi Üzerine Notlar",**Doğu BatıI Düşünce Dergisi,**Yıl:7,S.29,Ağustos-Eylül-Ekim-2,2004

Popüler Tarih,"Makale", 8Ocak 2001

REGLA Paul De,"İstanbul'un Bilinmeyen Köşeleri",(Çev.: Reşat Unat),**Hayat Tarih Mecmuası** ,S.7,Ağustos1970

SAĞLAM Serdar,"Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat",**Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü** ,S.1,Güz,2004

SAĞIN Salih Kaya,"Türk Şiirinde Kendini Bilme Teması",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:1985, S.58, s.s.57-60

SAKLI Ali Rıza,"Osmanlı Dönemi'nde Türk Milliyetçiliği",**Akademik Bakış Dergisi** ,S. 33, Kasım -Aralık 2012

SANAL Mustafa,"Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri'nin Pedagojik Formasyon Anlayışı" ,**Afyon Kocatepe Ü. Sosyal Bilimler Dergisi,** C. 5, S. 1, 2003

SARAÇ Bünyamin,"Atatürk ve Kitap",**Ege Üniversitesi Dergisi**

SARIKAYA M.Saffet," Osmanlı Türkiyesi'ndeki İslamcılık Düşüncesine Genel Bir Bakış",**Arayışlar**, S.1,C.1,Isparta ,1999

SARIKAYA Makbule,"Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himayei Etfal Cemiyeti", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** S. 34, Erzurum ,2007

SELVİ Haluk,"Terör Eylemlerine Tarihsel Bir Yaklaşım:Osmanlı Devleti'nde Ermeni Terör Eylemleri ve Yurtdışı Bağlantıları",**Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi** ,C. 2 ,1

SCHİMMEL Annamarie,"Avrupa Gözüyle İslamiyet(1900-1965)",(Çev.:Hulusi Yavuz), **İslami Araştırmalar** ,C.2 ,S.8,Ağustos 1988

SEVİNÇ Canan ,"Aydının Halkla İmtihanı: Ziya Gökalp'in Halka Doğru Düsturu Bağlamında Cumhuriyet'in İlk Çeyreğinde Türk Romanı'nda İdealist Öğretmen Tipleri", **Gazi Türkiyat** , S. 10, Bahar 2012

SEMİZ Yaşar,"İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası",**Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**,S.35,Konya , 2014

SEYİTDANLIOĞLU Mehmet,"Türkiye'de Liberal Düşüncenin Doğuşu ve Gelişimi", **Liberal Düşünce**, S. 2 ,İlkbahar 1996

SOY Hacı Bayram,"Arap Milliyetçiliği:II.Abdülhamid Dönemi'nde Arap Milliyetçiliği Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar",**Bilig,**S.30,Yaz,2004

SONYEL Salihi R.,"Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu Kurtuluş Savaşı ve Museviler",**Osmanlı Araştırmaları**,C. 13, S. 13 ,İstanbul ,2015

SOYSAL Tamer,"Demokrasi İdesi Üzerine Bir Retorik",**Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** , S. 13,Yıl : 2002

SÖĞÜTLÜ İlyas,"Türk Moderleşmesi Sürecinde Mithat Paşa",**C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** C. 11, S. 1, 2010

SUAVİ Ali, Maliyeye Dair Mutalaa, **Ulum** ,Numara:3,1870(3Cümadüelahir 1387)s.1410

___________, "Sultan Mahmut Sani",**Ulum,** 10 Şaban1286,s.495

___________, "Lisân-ı Hatt-ı Türkî", **Ulum** , S.3,t.y.,s.s.29,116,117.

SUNAY Cengiz,"Belediyeciliğin Doğuşu Sürecinde Osmanlı Mirası",**Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** ,3,1, 2002

ŞAHİN Veysel ,"Namık Kemal'in Mektuplarında Şiir Tiyatro ve Gazete Üzerine Tenkitler",**Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları 214 Dergisi**, Güz 2010

ŞEKERMurat , "Osmanlı Devleti'nde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma",**C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 8, S.2, 2007

ŞENERDEM Mustafa Enver,"Bugünkü Çalışmalarımız Hakkında",**Türk Mason Dergisi**, Yıl:7,S.26,Nisan 1957

ŞEYHANLIOĞLU Hüseyin," Modernleşme Sürecinde Osmanlı ,İmparatorluğu'nun Siyasal Sistemi ve Gelişen Siyasi Düşünce Akımları", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,**S.42,Ekim 2014

ŞEREF İzzet," Tanzimat Dönemi'nde Bir Aydın Olarak Ahmet Mithat Efendi ve Düşünce", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C.7,S.31

ŞİNASİ İbrahim , " Hükümetlerin Esbab-ı İnkirazları", **Ahenk** , S. 4916 , 1312, s.1

ŞİRİN İbrahim,"Osmanlı-Türk Aydının Medeniyet Anlayışı", **KOU Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi,** S. 1, 2008,s.s.139-156

T. E."Masonluğa Yeni Girenlere Hitap",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:8,S.29,Ocak 1958

Tanin ,12 Şaban,1328,Numara704,s. 4

Tanin,20 Şaban 1328, Numara 712, s. 6

TAŞTAN Yahya Kemal,"Aleviliğin Siyasallaşması ve Alevi Açılımı,Tarihsel Kökler", **Karadeniz Araştırmaları**,S.351,Güz,2012

TARHAN Tayfur,"Fazilet",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1978,S.28,İstanbul 1978

________________," Sembol ve Allegori",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1975,S.17,s.48

________________, "Hakikatı Aramak",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:4,1974,S.15,s.68

TEMEL Raşit, "Bazı Tarifler ve Açıklamalar", **Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:2,Mart 1968,S.5,s.31

TİMUR Taner, "Bir Osmanlı Banker Ailesi: Kamondolar", **Tarih ve Toplum,** C.13 S.74, 1990

TOPRAK Zafer,"20.Yüzyıl Osmanlı Tarihi Psikoloji'den Sosyoloji'ye Türkiye'de DurkheımSosyolojisinin Doğuşu",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi,Sosyal Bilimler Dergisi,**S.16,Aralık 2007

__________,"Masonluk ve Tek Parti: Sütunların Yıkılması Masonluk Uykuya Giriyor-1935",**Toplumsal Tarih Dergisi**,Eylül 1996

TUNCAY Mete,"Jön Türkler,Farmasonlar ve Yahudiler Üstüne",**Birikim Dergisi**, 45,s.s. 45-64

TUNCER Polat,"İttihatçı Cavid Bey (Liberal Mazlum)",**Liberal Düşünce**,Bahar 2004

TUNCER Hüner,"Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi",**Belleten**,TTK Yayını, Ankara ,1987,s.s.131-151

TURAL Erkan-Ercoşkun Tülay Keskin,"Midhat Paşa'nın İlk Sadâreti ve Yabancı Seyyahların İzlenimleri Bağlamında 1872 Vilayetler Talimatnamesi,"**Çağdaş Yerel Yönetimler**, C.19 ,S. 1, Ocak 2010

TURAN Namık Sinan,"Atatürk Dönemi Dış Politikasında Ortadoğu'nun Yeri Üzerine",**Ortadoğu Etütleri**,C.1, S. 2,Ocak 2010

Üç Yıldız,"Bazı Örtülü Kurumlar",**Türk Mason Dergisi,** Yıl:11,S.41, Ocak1961

UÇAN Hilmi ,"Batı Uygarlığı Karşısında Namık Kemal",**Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XIV, S.1, Haziran 2012

UÇAR Ramazan,"Abdullah Cevdet'in Batı Medeniyeti ve Batılaşma Anlayışı", **Toplum Bilimleri Dergisi** , Yıl: 5, S.10,Temmuz 2011

ULRİCH Münch ,"Bugünkü İstanbul Alman Lisesi'nin »Alman ve İsviçre Yurttaş Okulu Olarak Kuruluş Öyküsü: 1867 –1874",**Memleketimiz Dersaadet**,s.s.128-162

ULU Cafer,"Osmanlı'da Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecinde Mustafa Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği",**Ankara Üniversitesi**, C.33, S. 55

ULUSKAN Seda Bayındır,"Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları",**Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi** ,Ankara,2010

ULUYAZMAN Aydın,"Ahmet Mithat Efendi",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:2,Haziran 196,S.6,s.89

UMUR Suha,"Belgelere Göre 5.Murad'ın Masonluğu",**Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi**,İletişimYayınları,S.38,Ocak 1987

______________,"Reşat Nuri Güntekin'in Tekris Celsesi Zabtı",**Mimar Sinan Dergisi** , S.28,Yıl:1978

______________",Nuru Ziya Sokağında Ellinci Yıl",**Mimar Sinan Dergisi**, S.31Yıl:1979

______________,"Türkiye'de Masonluğun Uyku Dönemleri",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1985,S.58,s.10

______________, "V.Murad'ın Masonluğu Hakkında Belgeler",**Mimar Sinan Dergisi,** Yıl:1975 ,S.18,s.28

______________, "Necat Mahfi-i Muhteremi ve Himaye-i Etfal Cemiyeti", **Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1976,S.22,s.s.67-69

______________,"Arşivimizden Belgeler",**Mimar Sinan Dergisi,** Yıl:1976, S.21,s.68

______________, " Arşivimizden Belgeler 1933 Yılında Bir Olay",Mimar **Sinan Dergisi**,Yıl:1978,S.27,s.50

UMUR Ziya, "Yemin",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:3,1970,S.9,s.13

UYANIK Necmi,"Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri İleri ve Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Kadını'na Bakışı",**Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**,15, 2004

UYANIK Ercan,"Arap Elifbasından Latin Alfabesine Geçiş Sürecinde Garpçı Söylemler", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi** ,XIV,29,Güz2014

UZUN Turgay," Osmanlı Dönemi'nde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları", **Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi,** S. 28, Aralık 2010

YAKUT Esra,"II.Meşrutiyet Dönemi'nde Müftülerle İlgili Gerçekleştirilen Hukukî Düzenlemeler",**Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** C. III, S.1, 2003

YAMAK Sanem,"Meşrutiyet'in Bayramı:10 Temmuz Îd-i Millisi",**İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**,S.38 (Meşrutiyet'in 100. yılı özel sayısı için) ,Mart 2008

YAŞAMAK Tahsin, "İkinci Meşrutiyet Öncesinde İstanbul'da Masonluk",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:3, 1971,S.10

YAZICI Nuran,"Bilinmeyen Yönleriyle Mimar Montani Efendi", **Arkitekt**, S.495, Mart- Nisan, 2003

YAZICI Kubilay,"Tarih Öğretiminde Posta Pullarının Kullanılabilirliğine Bir Örnek 100 Posta Pulu İle Türk Tarihinden Bir Kesit-1863-1950 Yılları Arası",**Uluslar arası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi**,Yıl:5,C.5,S.16,Eylül,2014

YAZICI Serkan, "Sultan II. Abdülhamid Örneğinde Tarihsel Algılamanın Değişimi",**History Studies**,C. 6, S. 5, September 2014, s.s. 233-247

YEŞİLYURT Gültekin, "Mithat Paşa",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1983,S.50,s.64,65

YETİM Fahri," II. Meşrutiyet Dönemi'nde Türkçülüğe Geçişte Kapsayıcı Formül: Millet-i Hâkime Düşüncesi ve Etkileri",**SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**,S.18,Aralık 2008, s.s.71-84

YILDIRIM Yılmaz,"Osmanlı Modernleşmesinde Cemaat-Toplum Yapılaşması:Yeni Osmanlı Düşüncesi Örneği",**Sosyal Bilimler Dergisi** ,C. X, S. 3, 2008

YILDIRIM Emre,"Türkiye'de Milliyetçiliğin Arka Planı: Osmanlı'da Modernlik ve Milliyetçilik",**History Studies** ,C. 6, S. 6 ,December 2014

YILDIRIM Sefa,"Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Eskiçağ Tarih Araştırmalarına Genel Bir Bakış",**Turkish Studies** , Volume 10/5, Spring 2015

YILDIZ M.Cengiz,"Osmanlı'nın Son Dönemindeki Üç Düşünce Akımının Sosyolojik Analizi: Batılılaşma, İslamcılık ve Milliyetçilik",**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.7, S.1-2, Yıl:1995

______________," Said Halim Paşa'da Üç Tarz-ı Siyaset: Batılaşma,İslamcılık ve Milliyetçilik",**TYBAkademi:Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi**,Yıl:1, S.3, Eylül 2011

YILMAZ Ahmet,"1930-Belediye Seçimleri Sürecinde Kamuoyunda Kadına Yönelik Söylemler", **ÇTTAD**, X,22 , Bahar 2011

YILMAZ İbrahim,"Kadının Boşanma Hakkı Bağlamında Post Modern Bir Yaklaşım Örneği İftida",**İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, S.15, 2010

YILMAZ Mustafa-Karlı İhsan,"Güzelordu Gazetesi ve Erken Cumhuriyet Döneminde Kültürel Söylem",**Yeditepe Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi**, 10 , 2009

YILMAZ M. Necip ,"Diriliş Düşüncesi ve Ruh İklimimizin Mimarları",**Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB)**,Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması,Eskişehir, 2013,s.s.95-114

YILMAZ Sibel,"Şinasi'nin Düşünce Dünyası ve Mustafa Reşid Paşa'ya Yazdığı Kasidelerin Tematik Tahlili",**Gazi Türkiyat** ,13,Güz 2013,s.s.157-185

YURDAKUL Mehmet Emin , "Sakın Kesme",**Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, S.23,1/9/1944,s.540

YÜKSEL Ahmet,"Mesai Saatleri Ekseninde Osmanlı Bürokrasisinde Bağımsızlığı Tartışması",**Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi** , S. 12,Yıl: 2014

Y.N.K.,"Ben ile Senin Sentezi Biz",**Türk Mason Dergisi,** Yıl:8,S.29, Ocak, 1958,s.1571

y.y., "Masonluğun Özelliği",**Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:4,1973,S.13,s.12

ZEYREK Suat,"II. Meşrutiyet'in ilanı Üzerine Bazı Düşünceler:Darbe mi? Devrim mi?",**OTAM**, 32,Güz 2012

Z.B.N.,"Bir Mülahaza",**Türk Mason Dergisi**,Yıl:7,S.26,Nisan 1957

VI.İNTERNET SİTELERİ:

http://www Kamondo_paneli_nora abarşiv.com

http://www Eğitişim.gen.tr

http://www.ege-edebiyat. org/docs /400.doc

VII.SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞMELERİ:

Zeki Arıkan ile Yapılan Görüşme(Görüşme Tarihi:04.04.2015)

Orhan Koloğlu ile Yapılan Görüşme(Görüşme Tarihi:08.04.2015)

Ahmet Mehmetefendioğlu ile Yapılan Görüşme(Görüşme Tarihi: 13.04.2015)

Mehmet Emin Elmacı ile Yapılan Görüşme(Görüşme Tarihi: 13.04.2015)

Çiğdem Erkal ile Yapılan Görüşme (Görüşme Tarihi:20.04.2015)

Necdet Okumuş ile Görüşme(Görüşme Tarihi:6.05.2015)

Alsancak Hür ve Kabul EdilmişMasonlar Derneği ile Görüşme(Görüşme Tarihi: 28.07.2016)

VIII.SÖZLÜKLER VE ANSİKLOPEDİLER:

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi,"Masonluk",Milliyet Yayını,C.15 İstanbul,1986

HANÇERLİOĞLU Orhan,**Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar,** Remzi Kitabevi ,C.4

HANİOĞLU M.Şükrü,**Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, "Batılaşma", Diyanet Vakfi Yayını,C.V,İstanbul,1999

KAYNARDAĞ Arslan,"Türkiye'de Felsefesinin Evrimi",**Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**,İletişim Yayınları,b.t.y.,C.3

SAMİ Ş. ,**Kamus-ıTürki**, Çağrı Yayınları 5.b.,İstanbul,1995

VARLIK Bülent,"Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi,**C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul ,1985

ZAFERToprak,"1909 Cemiyetler Kanunu",**Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul ,1983

IX.TEZLER

ADAL Reşide,"Aydınlanma Çağında Kamusal Alan ve Heterotopik Mekan İncelemesi:Palaıs Royal ve Mason Locaları",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara ,2004

AHMAY Enamullah,"Cemaleddin Afgani'nin Düşünce Dünyası",**Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,**(BasılmamışYüksek Lisans Tezi), Konya, 2012

AKYAY Bülent,"Tesalya Meselesi (1881)",**Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** ,Yüksek Lisans Tezi , İzmir,2001

ANAMERİÇ Hakan,"Türkiye'deÇağdaşlaşma Sürecinde Bilginin Toplumsallaşması ve Bilgi Merkezleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Doktora Tezi ,Ankara ,2008

BEYAZTAŞ Heysem Sühan ,"Mimari Tasarımda Ekolojik Bağlamda Biçim ve Doğa İlişkisi",**İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**,Yüksek Lisans Tezi,Haziran 2012

BIDAK Ali Rıza,"Aydınlanma - Kemalizm - Modern Cumhuriyet",(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), **Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Ankara 2011

BİÇER Zeynep,"Yeni Osmanlılar'ın Eğitim Öğretim Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**(Basılmamış Yüksek Lisans Lisans Tezi),Ankara 2011

DEMİR Habip ,"Celal Nuri (İleri) ve İslam Tarihçiliği" ,**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara,2006

DULUM Sibel,"Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimde ve Çalışma Hayatı(1839-1918)",**Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (**Basılmamış Yüksek lisans Tezi), Eskişehir,2006

ELMACI Davut,"Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarının Yerinden Yönetim Birimlerine Devrine İlişkin Çalışanların Görüşleri",**Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü** ,(BasılmamışYüksek Lisans Tezi) ,Ankara Kasım, 2007

İNCE Hayri ,"Alevilerin Atatürk Algıları:Yanılsama ve Yüzleşme",**İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** , (BasılmamışYüksek Lisans Tezi),2011

KAYA Gökhan,"II.Meşrutiyet'in Siyasal Hayatında Osmanlı Demokrat Fırkası (Fırka-i İbad)",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Doktora Tezi, Ankara,2009

KILIÇ Nermin,"Atatürk'ün Türk Ocaklarındaki Konuşmaları",**Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Bolu,2006

KIRAÇ Tahir Olcay,"Türkiye'de Gazetecilik Mesleğine İlişkin Örgütlenmeler (1908-1938)",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(**BasılmamışYüksek Lisans Tezi) Ankara,2011

KİRMAN Emin,"Çok Partili Döneme Geçiş Süreci ve Türk Siyasal Kültüründe Muhalefet Olgusunun Gelişimi (1946-1950)",**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** ,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Isparta, 2006

KÖKEN Nevzat,"Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923_1960)",**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Doktora Tezi, Isparta, 2002

ÖNEN Nizam,"Turancı Hareketler: Macaristan ve Türkiye (1910-1944)",**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Doktora Tezi , Ankara,2003

ÖZER Nilay,"Turgut Uyar'ın Divanında Bir Araç Olarak Biçim Türk Edebiyatı",**Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü ,** Yüksek Lisans Tezi, Ankara ,Haziran 2005

ÖZER Fahri Fatih,"Ziya Gökalp'in Şiir ve Mektuplarında Kadın ve Çocuk Eğitimi",**Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(BasılmamışYüksek Lisans Tezi),Denizli ,Mayıs 2007

ÖZÇELİKŞeyda,"Türk Ocakları ve Eğitim",**Çukurova ÜniversitesiSosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),Adana, Eylül 2010

TURSUN Soner, "II. Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Olayı", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** ,Yüksek Lisans Tezi , Edirne ,2013

YİĞİT Emine,"Modernite Eleştirisi ve Namık Kemal'in Dini ve Siyasi Görüşleri",**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Çorum, 2014

YÜZGEÇ Ayşegül Demirden,"Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1920-1923)",**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)Isparta,2006

EK:1 BOA 28/1893(Miladi),HR.SYS,2736/28 Ermeni müfsidi zannıyla İzmir'de taht-ı tevkifde bulundurulan Nişanyan nam şahsın erbabı-ı fesaddan olmayıp Franmason Cemiyeti azasından olması.

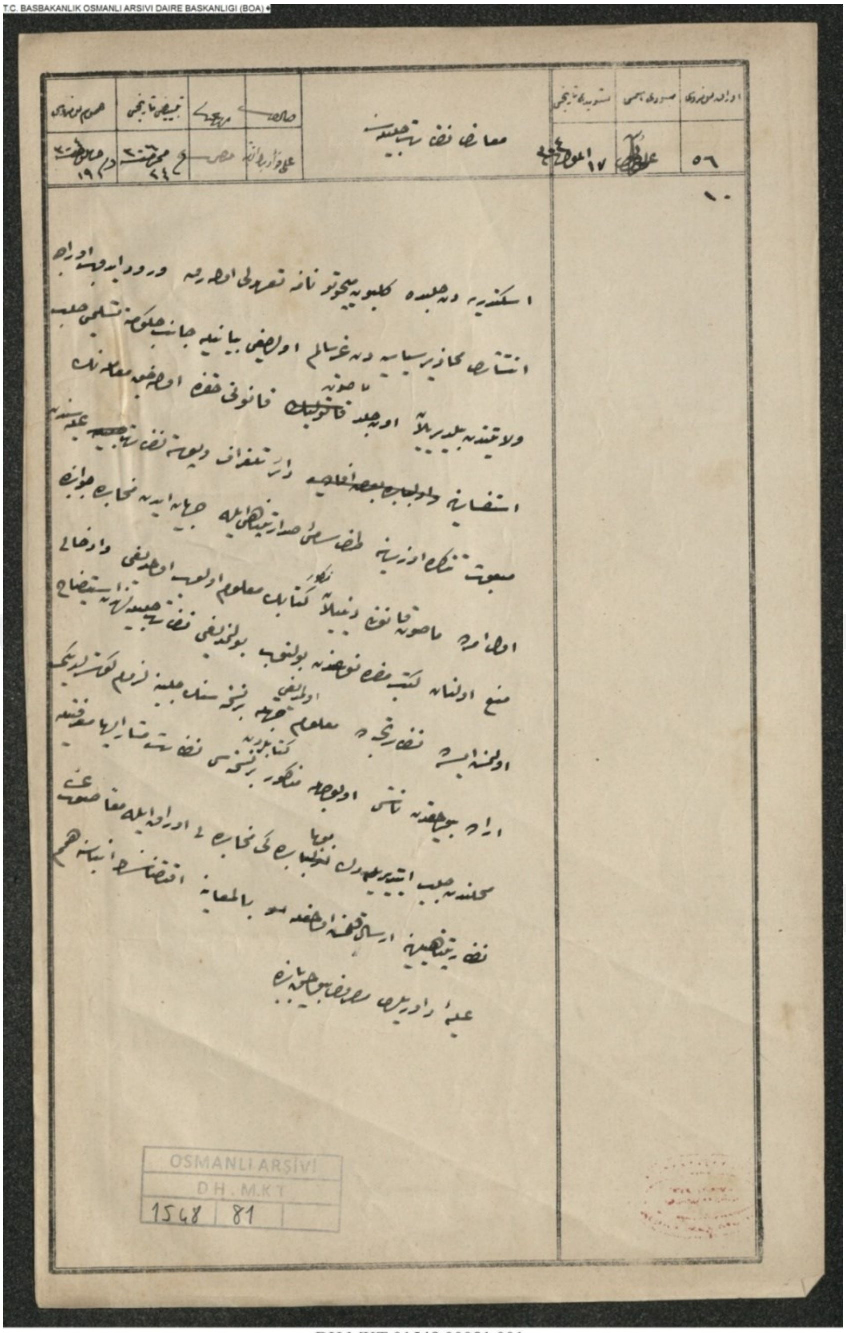
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
DH.MKT
1548 81

DH.MKT.01548.00081.001

EK:2 BOA 24/M/1306(Hicri),DH.MKT.1548/81 İskenderiye'den Haleb'deki Kelyan Miçoto namına gönderilen Mason Kanunu isimli kitabın muzır olup olmadığı
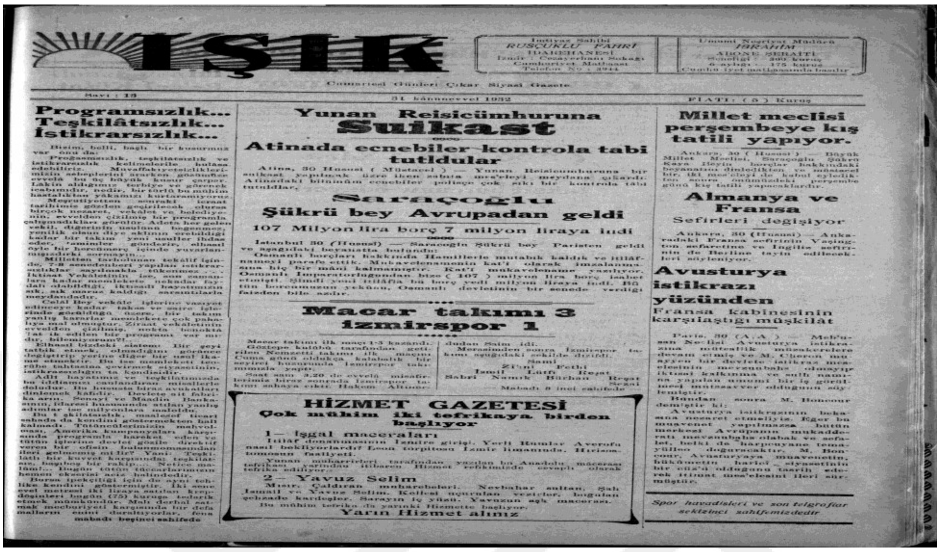
IŞIK

Sayı : 13 — 31 kânunuevvel 1932

Programsızlık... Teşkilâtsızlık... İstikrarsızlık...

Yunan Reisicümhuruna Suikast

Atinada ecnebiler kontrola tabi tutuldular

Saraçoğlu

Şükrü bey Avrupadan geldi

107 Milyon lira borç 7 milyon liraya indi

Macar takımı 3 İzmirspor 1

HİZMET GAZETESİ

Çok mühim iki tefrikaya birden başlıyor

1— İşgal maceraları

2— Yavuz Selim

Yarın Hizmet alınız

Millet meclisi perşembeye kış tatili yapıyor.

Almanya ve Fransa

Sefirleri değişiyor

Avusturya istikrazı yüzünden

Fransa kabinesinin karşılaştığı müşkilât

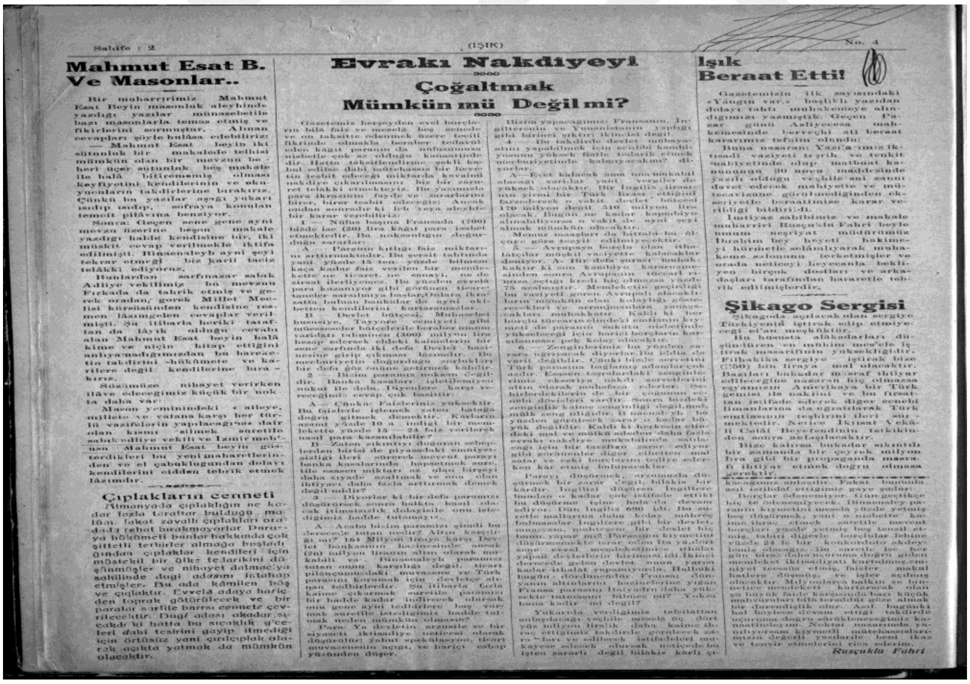
Sahife : 2 — (IŞIK) — No. 4

Mahmut Esat B. Ve Masonlar..

Evrakı Nakdiyeyi Çoğaltmak Mümkün mü Değil mi?

Işık Beraat Etti!

Şikago Sergisi

Çıplakların cenneti

Rusçuklu Fahri

EK:3 31 Kanunievvel 1932 Tarihli Işık Gazetesi Mahmut Esat Bozkurt'un Masonluk Tartışması

Loca Adı	Kent/ Ülke	Loca'nın Numarası	Kuruluş Tarihi	Loca'nın XI'inci Bölge Büyük Loca'sından ayrılma tarihi ve kurulan yeni Bölge Locası'nın numarası
Maimonide	Kahire, Mısır	366	16.01.1887	1933-16
Yeruşalayim	Kudüs, Filistin	379	26.05.1868	1914-14
Shaar Sion	Yafa, Filistin	402	Adar 1890(16)	1914-14
Galil	Safed, Filistin	418	20 İyar 1882(17)	1914-14
Mizpah	Filipopoli, Bulg.	476(18)	Eylül 1897	1933-17
Geula	Slivno, "	558	19.11.1902	1933-17
Ezra	Varna, "	633	25.04.1907	1933-17
Carmel	Sofya, "	674	9.02.1911	1933-17
Sarbia	Belgrad, Yugos	676	6.02.1911	?-18
Acharon(19)	Edirne, Osmanlı İ.	677	14.02.1911(20)	
Constantinople	İstanbul, "	678	26.02.1911(21)	
Salonica	Selanik, "	679	7.03.1911	
Smyrna	İzmir, Osmanlı İ.	680	14.03.1911	
Eliahu Annavi	İskenderiye, Mısır	681	27.03.1911	1933-16
Cairo	Kahire, "	687	1.04.1911	1933-16
Adolf Kraus	Zikron Yaakov, Fil.	689	20.04.1911	1914-14
Arzé Halevanon	Beyrut, Suriye	691	30.04.1911	
Siegmund Bergel	Rusçuk, Bulg.	692(22)	Ocak 1912	1933-17
Mişkan	Burgaz, "	699(23)	21.04.1912	1933-17
İbn Ezra	Rodos, İtalya	744	6.10.1913	
Techoua	Yanbol, Bulg.	751	28.05.1914	1933-17
Tehiya	Vidin, "	861	8.05.1921	1933-17
Ohel Moché	Tanta, Mısır	876	5.02.1921	1933-16
Maghen David	Mansure, "	968	10.06.1923	1933-16
Ribi Akiva	Tiberiye, Filistin	969	4.10.1922	1914-14
Hacarmel	Hayfa, "	980	_	1914-14
Israel	Süveyş, Mısır	990	24.02.1924	1933-16
Adolphe Crémieux	Şam, Suriye	991	24.03.1924	
Yeshurum	Halep, "	992	22.03.924	
Philon	Atina, Yunanistan	993	12.03.1924	
Eliezer Ben Yehuda	Tatar-Pazarcık, Bulg.	1008	8.02.1925	1933-7
Zagreb	Zagreb, Yugos.	1090	21.11.1927	?
Matatiau	Hasköy, Bulg.	1115	Mayıs 1929	1933-17
Saraybosna	Saraybosna, Yug.	1141	Ocak 1933	?

(16) Tahminen şubat 1890.
(17) Tahminen Nisan 1882.
(18) Hamenora dergisinin Mayıs 1927 sayısında 466 olarak gözüküyor.
(19) Bulletin 1911-1913, sh. 10'da Loca'nın adı Ottoman olarak gözükür.
(20) Bu Loca'nın kuruluşu hakkında üç değişik tarih vardır. 26 Şubat 1911 (Bulletin, a.g.e., sh. 10 ve J. Niego, a.g.e., sh. 30), 11 Şubat 1911 (J. Niego, a.g.e., sh. 96) ve 20 Şubat 1911 (Bulletin, a.g.e., sh. 105)
(21) Hamenora dergisinin Mayıs-Haziran 1927 sayısında 21.02.1911 olarak gözüküyor.
(22) Hamenora dergisinin Haziran 1927 sayısında 699 olarak gözüküyor.
(23) Hamenora dergisinin Haziran 1927 sayısında 692 olarak gözüküyor.

46

EK:4 Hamenora Dergisi(1911-1938) ,Sayfa No:46,Bölge Büyük Locasının Yayın Organı Olarak Diğer Yahudi Mason Örgütlerini ve Kuruldukları Yerleri Göstermektedir.

Ancak zaman içinde bunlardan bir bölümü İstanbul'daki XI. Bölge Büyük Locası'ndan koparak kendi bağımsız Bölge Büyük Locaları'nı kurmuşlardır.(24)

XI. Bölge Büyük Locası bu şekilde Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan, Yugoslavya, Rodos, Mısır ve Suriye localarını kapsıyordu.(25)

1933 yılında sayıları iki olan Yugoslavya localarının XI. Bölge'den ayrılıp XVIII. Bölge'yi kurmaları bekleniyordu. Suriye'deki üç loca ise Paris'te bir bölge locası kurulduğu taktirde oraya bağlı olmayı istediklerini belirtmişlerdi.(26) Bu durumda 1933 yılında İstanbul'daki XI. Bölge'ye sadece Constantinople-İzmir-Edirne ve Yunanistan locaları bağlıydı.

Bu localar arasında bizi özellikle ilgilendirenler Constantinople, Edirne ve İzmir Localarıdır. 678 sayılı Constantinople Locası'nın 1911-1933 dönemi çalışmalarının özeti şöyle sıralanabilir:(27)

- Cemaat sorunları üzerinde tartışmalar,
- İstanbul'un tüm Yahudi okullarındaki fakir öğrencilere (yaklaşık 1200) evlerinde bulamadıkları sıcak bir çorbayı ikram etme(28)
- Yahudi doktorların kurmuş olduğu dispansere yardım,
- Hamenora dergisinin yayımlanmasına katkı,
- Yahudi nüfusu ile ilgili bir istatistiki araştırmaya katkı,(29)
- Yahudi lisesinden Türk ve İbrani dili dallarındaki yapıtlar için ödül vermesi,
- Bir iş bulma ve yerleştirme bürosunun kurulması
- Büyük bir kütüphanenin kurulması,(30)
- Kültür etkinlikleri (sohbet, tartışma, konferans ve konserler),
- "Bergel"(31) adı altında Loca'ya mensup olmayan Yahudilere hizmet edecek bir yardım fonu kurulması.(32)

(24) Joseph Niego, a.g.e., sh. 30-31 ve 73.
(25) Joseph Niego, a.g.e., sh. 475.
(26) Joseph Niego, a.g.e., sh.74.
(27) Joseph Niego, a.g.e., sh. 100-101
(28) Joseph Niego, a.g.e., sh.153.
(29) Dr. Avner Levy, Toledot a Yehudim be Republika a Turkit (Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudilerin Tarihine Giriş - Hukuki ve Politik Durumları) kitabında B'nai B'rith'in 1923 yılında 300.- Lira katkıda bulunduğunu ancak girişimin akim kaldığından söz ediyor.
(30) Bulletin 1924-1929, sh. 117'de kütüphanenin 7000 ciltlik olduğu bildiriliyordu.
(31) Bu yazıda adı geçen Siegmund Bergel adına kurulmuştur.
(32) Bu fonla yardıma muhtaç ailelere, bireylere ve seyyar satıcılara yardımlarda bulunulmuştur.

47

- Çorlu, Çanakkale ve Gelibolu depremlerinden zarar gören Yahudilere yardım (1905)
- Balat yangınından zarar gören Yahudilere yardım (1911)
- Balat'ta bir "Gan Yeladim"(33) kurulması (1912)
- Fas'ta zarar gören Yahudilere yardım etme (1912)
- Dilencilik ve beyaz kadın ticaretinin önlenmesi için komisyonların kurulması (1912)
- Balkan savaşından zarar görmüş Yahudi göçmenlere yardım (1912)
- Selanik Yahudileri'ne yardım için Almanya ve ABD nezdinde girişimler (1912)
- Yahudi Doktorlar Birliği'nin kuruluşu (1915)
- Yahudi Hemşireler Birliği'nin kuruluşu (1915)
- Hasköy ve Dağhamam yangınlarından zarar gören Yahudilere yardım (1915)(34)
- Yahudilerin Hristiyan ve Misyoner okullarına gitmelerini ve Yahudiliklerini unutmalarını önlemek amacı ile Midraş Yabne Yahudi Lisesi'nin kurulması(35) 1916(36)
- Düşünsel ve ahlaki nitelikleri açısından en nitelikli Yahudi genç kıza "Jane Elkus"(37) erdem ödülü verilmesi (1916)
- 1.Dünya Savaşı'ndan zarar görenlere yardım için Türkiye Hahambaşılığı nezdinde ve B'nai B'rith ile Amerika Büyükelçisi Abraham Elkus'un himayelerinde kurulan "Commission Centrale de Secours aux Eprouvés de la Guerre" (Savaştan Zarar Görenler İçin Merkezi Yardım Komisyonu) kurulması(38) (1916)
- Loca'nın bir konutu satın alması (1917-18)
- Müttefikler nezdinde Merkezi Avrupa devletlerinde yaşayan Yahudiler'in kovulmalarını önlemeye yönelik girişim, (1919)
- 40 savaş yetimine gözetim ve eğitim yardımları (1919-1920)
- Adapazarı ve İzmit göçmenlerine yardım (1920)
- Rusya'daki açlara yardım (1922)
- Caisse des Petits Prets (Küçük İstikrazat Sandığı) kurulmasına katkı (1923)
- Benoth Berith'in (B'nai B'rith Kadınlar Kolu) kurulması (1923)
- Loca için satın alınan konutun genişletilip güzelleştirilmesi (1926)
- B'nai B'rith Gençler Kolu'nun kurulması (1932)

XI. Bölge Büyük Locası sürekli maddi sıkıntı içinde olup ona bağlı olan locaları ziyaret etmek ve Viyana'daki toplantıya katılmak için 10.000.- Lira masraf yapmış, bunun çok az bir kısmı için Büyük Loca'ya bağlı localar katkıda bulunmuşlar, bu da Büyük Loca'nın maddi olanaklarının neredeyse sonuna kadar sarf edilmesine yol açmıştı.(39) Tabii afetler meydana gelince, Balkan Savaşı göçmenleri sorunu çı-

(33) Çocuk yuvası anlamına gelen İbranice sözcük.
(34) 1911-1913 dönemi bülteninde bu tarih 9 Ağustos 1912 olarak verilmiştir.(35) 1927 yılında Yahudi Lisesi dahil olmak üzere 13 Yahudi okulu olup toplam 3952 Yahudi öğrenci bu okullara gidiyorlardı. 1927'de İstanbul'da Yahudi nüfusu 60.000 olup çocuk sayısı da 12.000 olarak tahmin ediliyor ve bu sayı ile Yahudi okullarına giden çocuklar arasındaki fark olan yaklaşık 8.000 çocuğun ya Hristiyan okullarına gittikleri veya hiç eğitim görmedikleri belirtiliyordu. (Joseph Niego, a.g.e., sh. 267)
(36) Joseph Niego, a.g.e., sh. 278'de 1914 diye gözüküyor.
(37) ABD'nin Osmanlı İmparatorluğu eski büyükelçisi olan Yahudi asıllı Abraham Elkus'un 16 yaşında ölen kızı olan Jane Selma Elkus adına verilen bir ödüldür. (Hamenora 1924, sayı 1, sh. 17 / Hamenora, Eylül-Ekim 1924, sayı 9-10 ve Joseph Niego, a.g.e., sh. 242).
(38) Bu komisyonun 9 alt komisyonu olup, bunlar Askerler, Yardımseverlik, Taşralar, Halk Mutfakları, Halk Okulları, Propaganda, Yetimler, Göçmenler ve İletişim Bürosu idi. Dört yıl boyunca hizmet verip 800.000.- Lira harcamış olup bunun 700.000.- Liralık kısmı Amerika'daki Joint Distribution Commitee'den gelmiştir. (Joseph Niego, a.g.e., sh.303).
(39) Joseph Niego, a.g.e., sh.55

48

EK:5 Hamenora Dergisi(1911-1938),Sayfa No:47-48, Bölge Locasının Yardım Faaliyetlerini Aktarmaktadır.

Yahudi Cemaatlerini kapsıyordu. Edirne'de yaşayan Osmanlı Yahudilerinin çıkarlarını korumak için başarılı girişimlerde bulundu ve bu kentin Yahudilerinin nüfuslarına oranla Osmanlı Parlamentosu'nda iyi temsil edilmediklerinden bu durumun düzeltilmesi için girişimde bulunarak Osmanlı Parlamentosu seçim listelerini düzeltti.[50] Edirne Locası'nın Aralık 1926 tarihindeki üye sayısı 78 idi.[51] Edirne Locası ayrıca,

- Yahudi Hastahanesi,
- Avi Yetoumim Yetimhanesi,
- Küçük İstikrazat Sandığı,
- Tasarruf Sandığı,

yardımlaşma kurumlarını da kurmuştu.[53]

Edirne Locası Balkan Savaşı nedeniyle büyük sorunlara ve maddi sıkıntılarla boğuşmak zorunda kaldı. Loca, Loca üyesi İsrael Danon'un adını taşıyan "Danon Kütüphanesi"ne sahipti.[53] O dönemi yaşamış bir tanık olan Aron Kasuto bu kütüphaneyi ve kütüphanenin kaderini şöyle tarif eder:

"Bu kulübün takriben 200 m2 lik bir salonu ve bu salonun iki duvarını boydan boya kaplayan bir kitaplığı vardı. Bu kitaplık 677 no.lu Bnei Brit Acharon Locası'nın kitaplığı idi. Bu kitapların arasında, özellikle Fransız, İngiliz ve Rus klasikleri çoğunluktaydı. Larousse'lar ve çeşitli Ansiklopedilerin yanı sıra, Türk asıllı Yahudi yazarların kitapları da dikkati çekerdi. Seneler geçince insan her şeyi unutuyor. Bu kitaplar da unutulmuş gitmişti. Günlerden bir gün Edirne'ye Askerlik yoklaması yaptırmak için gittiğimde, çarşıdan geçerken, kestane kebap yapan bir adamın bu kitaplardan külah yaptığını görünce içim cız etti. İstanbul'a döndüğümde karıma, Edirne'ye gidip bu kitapları toplayacağımı anlattım. O da benimle, Edirne'ye gelmeye karar verdi. Günlerden 10 Eylül 1980, Edirne'ye hareket ettik. Kitapları, maalesef, hepsini olmasa dahi, 300-500 tanesini çöplükten çıkarmaya muvaffak olduk. Temizlerini ayırıp sandıkladık ve nakliye şirketine teslim ettik. Daha kitaplar İstanbul'a varmadan 12 Eylül 1980 Evren Paşa ihtilali oldu. Kitaplar İstanbul'a geldiğinde yetkili kişiler teslim almak istemediler. 6 ay fabrikamda kaldıktan sonra sandığı büyük baskılar neticesinde yetkililerine teslim ettim."[54]

İzmir Locası ise aslında 1895 yılında Kudüs'te yaşayan iki Yahudi tarafından kuruldu, dört yıllık bir çalışmadan sonra faaliyetine son verip, 13 yıllık bir uyuklama dönemine girdi ve 1911 yılında tekrar resmen kuruldu.[55] 1926 yılının sonunda 680 sayılı İzmir Locası'nın üye sayısı 106 idi.[56]

1928 yılının çalışma raporuna göre savaştan önce 50000 nüfuslu olan İzmir Yahudi Cemaati'nin nüfusu savaş sonrasında 25000'e inmiş ve bunun %90'ı da sefalet içinde idi.

Raporda 1928 yılında önemli veya ciddi sayılabilecek bir servete sahip kimsenin olmadığı belirtiliyordu.

İzmir Locası'nın kurduğu hayır kurumları arasında,

- Önce savaş nedeniyle yetim kalmış çocukları daha sonra da savaş nedeniyle olsun olmasın tüm yetimleri barındırmış olan Yetimhane.
- Küçük İstikrazat Sandığı,
- Dilenci önlemek amacı ile kurulan "Ozer Dalim" fakirlere yardım kurumu.[57]
- Hastahane,
- 350 yıldan uzun bir zaman önce Haham Jozef Escapa tarafından kurulmuş insani ve dini amaçlar güden bir kurum olup, hastaları ziyaret etmek, ölüm döşeğinde olan fakir ve kimsesiz kişilerin son anlarında onlarla olmayı ve vefatlarında cenazeleri kaldırmayı amaç edinmiş olan Kabarim veya Hevra Kedoşa.
- Karataş Lisesi (1913'te kurulan Béné Berit Lisesi, 1928'de sadece İlkokulu açıktı), Keçeciler Okulu (1865'te kurulan eski Alliance Okulu) ve Talmud Tora Yetimhanesi'nden oluşan eğitim kurumları.[58] vardı.

1938 yılında yürürlüğe konulan 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun[59] "Merkezi yurt dışında olan bir cemiyetin Türkiye'de şubesi açılamaz. Arzı ulusal maksadlarla cemiyet kurulamaz" diyen onuncu maddesi nedeniyle aynı yıl Béné Bérith Constantinople Locası kendi kendini fesh eder.[60] Kurum arşivlerinin muhafaza edilmeyip günümüze kadar erişmemesi, zengin kütüphanesinin dağıtılıp haraç mezat satılması veya bazı depolarda çürütülmeye bırakılması ise sadece Türkiye Yahudi Cemaati için değil, Türkiye tarihi için de önemli bir kayıptır.

B'nai B'rith Genel Merkezi'nin Başkanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, ve, Başbakan Vekili tarafından kabul edilip onlarla görüş alış verişinde bulunur[61] ve kardeş örgütü ADL'nin tüm dünyadaki bürolar ile ırk, dil, din ayrımcılığına sürekli olarak en kesin ve şiddetli bir şekilde karşı çıkar ve savaşırken, günümüz Türkiye'sinde Milliyetçi ve İslami kesimlerin uç noktalarının yayımlarında tüm bu olgular ve gerçekler çarpıtılıp, amacı sadece yardımseverlik ve ayrımcılıkla savaşım olan B'nai B'rith kurumu "Yahudi'nin Cihan Hakimiyeti" basmakalıp antisemit söylencesinin amaçlarına gizli bir örgüt gibi hizmet ettiği, Türkiye'ye zararlı olduğu sürekli iddia edilir suçlanır ve bu kurum ülkemizde rastlanan antisemit yayımların vazgeçilmez bir izleğini teşkil etmeye devam eder[62]. Béné-Berith Constantinople Locası'nın üyelerinin yer aldığı kitap esas alınarak "Türkiye'deki Yahudi Masonların bazıları" başlığı altında bu üyelerin listesi verilir ve mesleklerine dikkat çekilerek bu Loca üyelerinin her mevsimin antisemit baş yapıtı olan, Siyon Önderlerinin Protokolleri'nde[63] "tespit edilmiş meslekleri kamilen ellerine geçirmişlerdir" denilerek "Yahudi'nin Cihan Hakimiyeti" hükmüne varılır[64].

Bu saptamanın yakın tarihten bir örneğine bir gazete haberinde rastlanır. Bu haberde B'nai B'rith, Almanya'da yaşayan Yahudileri Filistin'e göçe zorlamak ve Filistin'de

(50) Rapor 1911, sh. 24
(51) Hamenora, Temmuz-Ağustos 1927, sh. 311 ve Bulletin 1911-1913, sh. 24
(52) Hamenora, Haziran-Temmuz-Ağustos, 1927, sh. 311.
(53) Hamenora, Ekim-Kasım 1930, sh. 335. Bu kütüphanenin katalogu ile ilgili bir makale Oral Onur tarafından Edirne'de Yahudi Kütüphaneleri başlığı altında Müteferrika, Yaz 1995, sayı 6, sh. 47-58'de yayımlandı. Bu makaleye eleştirel ve tamamlayıcı bir yaklaşım için bkz. Rıfat N. Bali, Edirne Béné Berith Acharon Locası'nın "Danon" Kütüphanesi, Müteferrika, Güz 1995, sayı 7, sh. 193-194.
(54) Yakup Barokas, Türkiye'de Yahudi Toplumları, Tel Aviv, 1987, sh. 51-52.
(55) Hamenora, Nisan-Mayıs-Haziran, 1923.
(56) Hamenora, Temmuz-Ağustos-Eylül, 1927, sh. 317-318.

50

(57) Bu kurum hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Siren Bora, İzmir'de etkin bir yardım kurumu- Fukaraperver Yahudi Cemiyeti, Tarih ve Toplum, sayı 23, sh. 10-16
(58) Hamenora, Ekim 1929, sh. 320-327
(59) Resmi Gazete, 14 Temmuz 1938, sayı 3959
(60) Moşe Grosman, Dr.Markus, 1992, sh. 37
(61) Bkz. Şalom, 23 Haziran 1993 ve 30 Haziran 1993 nüshaları
(62) Örneğin Bilim Araştırma Grubu, Şeytan'ın Dini Masonluk, 1993, sh. 150-156, Masonluk ve Kapitalizm, 1992, sh. 132,133, sh. 381, 382, Yehova'nın Oğulları ve Masonlar, 1993, sh. 680-683, Cemal Anadol, Siyonizmin Oyunları, 3 bs. 1987 kapağı
(63) Bu konuda fazla bilgi için bkz. Rıfat N. Bali, "Siyon Önderlerinin Protokolleri: Düzmece Bir Kitap örneği", Toplumsal Tarih, Eylül 1995, sayı 21, sh. 48-53.
(64) Bkz. Roger Lambelin, Enternasyonal Kavga ve Kızıl Yahudi Kadro, İhya Yayınları, 1974, sh. 216-224.

51

EK:6 Hamenora Dergisi(1911-1938), Sayfa No:50-51, Masonların Yardım Faaliyetleri ve Yahudi Masonların Açtığı Okulların Kapatılış Haberini Vermektedir.

Büyük Mihil bu iltihak talebini büyük bir tehalük ve sevinçle kabul etti. Kadın Masonluğu şampiyonları fikirlerinden bir şey feda etmemişlerdi, sadece ekalliyette kalmışlardı ve bundandolayı mağlup olmuşlardı.

Mariya ya Mason alemi yeniden kapanmıştı ve o insani vazifesine harici alemde devam ediyordu.

İşte kurduğu cemiyetlerden ba'zıları :

Kadın Mukadderatının eyileştirilmesi cemiyeti.

Beynelmilel Sulh Cemiyeti.

Tedrisat Cemiyeti.

Hür Düşünceliler Cemiyeti.

Tüccar Kadınlar Cemiyeti.

Ana ve Çocuğun Himayesi Cemiyeti.

Hayvanları Himaye Cemiyeti, Elh...

On sene, kadınlar Mason Aleminin dışında kaldılar ve kadınların Masonluğa kabulleri da'vası artık tamamen uykuya dalmış telekki edilebilirdi. Fakat Mariya bu müddet zarfında, Masonik faaliyet bakımından, hiç de boş durmamıştı. Evini gayri resmi bir Mason Ma'bedi haline sokmuş ve etrafına topladığı güzide kadınlara metodik ve muntazam bir şekilde Masonluk ruhunu aşılamağa başlamıştı. Onun istediği şey, yeni bir cereyan yaratmak ve kadın, erkek Masonları içine alacak Muhtelit Mahafilin yepyeni bir Obedience nı açmaktı.

4 Nisan 1893 de, Mariyanın riyaseti altında on altı kadın Grande Loge Symbolique Ecossaise Mixte de France Le Droit Humain. Mahfili Kehirini te'sis ediyorlar ve 1 Mayıs 1789 Fransa Büyük Kanunu Esasileri ve Lozan 22 Ekim 1875 de toplanan alemşümul Şurayı Aliler Konvanı esasatına uyarak İskoç ritini kabul ediyorlardı. 5 Eylül 1895 de Liyon da Layık mektep hocası olan Maire Bonnevial bu şehirde ikinci bir muhtelit Mason Locası açıyor ve bunu yukarıdaki Obediyonsa bağlıyor, bunu biraz sonra Havre de, Rouen de ve sair Vilâyetlerde diğer muhtelit Mahafil ta'kip ediyor.

Ecnebî Mason ekabirinden müracaatlar başlıyor ve bir çok ecnebî memleketlerde de muhtelit Localar açılıyor ve bunun üzerine XI Mayıs 1899 da, merkezi Paris de beynelmilel bir Şuraya Ali te'sis ediliyor. Bu Obediyans şu prensiplere istinad etmektedir :

"Çocuklarımızı doğuran ve onları yetiştiren kadınlar, erkeğin dununda bir mevki işgal edüp onun tabii vaziyetinde kaldıkça, ailede ne görüş ne de hareket birliği ve binnetice çocuğun terbiyesinde vahdet te'mini mümkün olur. Eğer kadınlar erkek hukukunun aynına sahip olmazlarsa içtimai terekki ilmi tereki ile hemahenk olamaz.

George Martin de insan Hakları mevzuundaki mutalaai umumiyesinde şunları ileri sürmektedir :

— 13 —

EK:7 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fransa'da Kadınların Farmasonluğu , Ankara 1955,s.13'de Kadın ve Çocuk Hakları

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Yirmisekiz Mehmet Çelebi	Semih S.Tezcan- İsmail İşmen İlhami Soysal	**İlk Türk Masonları ve Sultan Murad V** **Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**	s.8,9 s219.
Cont de Bonneval (Humbaracı Ahmet Paşa)	J.Palao-S.Hutin İlhami Soysal	**Tarihte ve Günümüzde Masonluk** **Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**	s.397 s.219
Namık Kemal,Ali Suavi, Süleyman Paşa ,Gazi Osman Paşa ,Ahmet Rıza Bey,Dahiliye Nazırı Talat Paşa,Maliye Nazırı Cavit Bey ,Rıza Tevfik, Ziya Gökalp, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi	Mete Tuncay	"JönTürkler,Farmasonlar ve Yahudiler Üstüne" ,**Birikim Dergisi**,45/53	s.53
Talat Paşa ,Cavit Bey , Celal Nuri	Elie Kedouire	,"Jön Türkler, Farmasonlar veYahudiler",(Çev.:Zeynep Avcı Karabey), **Birikim Dergisi**, 45 /59	s.59
Talat Bey ve Cevat Bey	Ergün Aybars	"Mahmut Esat Bozkurt ve Masonlar",**ÇağdaşTürkiyeTarihiAraştırmaları Dergisi**,C.II,S.4_5,İzmir, Yıl:1994-1995	s.s. 245-262
Talat Paşa	Tevfik Çavdar	**Talat Paşa ve Bir Örgüt Ustasının Yaşamı**	s.44
Namık Kemal ve V. Murad	Pıerre-Jean Luızard	**İslam Topraklarında Otoriter Rejimler,Osmanlı ve Türkiye İle İlgili Bölümleri**	s. 10
Talat Paşa ve Enver Paşa	Ahmet Cahit Haksever	"Osmanlı'nın Son Döneminde Islahat ve Tarikatlar: Bektaşilik ve Nakşibendilik Örneği", **Ekev Akademi Dergisi**,Yıl: 13, S. 38 ,Kış 2009	s. 39
Musa Kazım Efendi, Muhammed Abduh Cemaleddin Afgani	Tamer Ayan Paul Dumont	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk** **O.U.A.ve Masonluk**	s.21 s.59
TABLO:1			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Münif Paşa, Sakalieri ve V.Murad	Evren Altınkaş Nalan Yıldız Özgül	"OsmanlıModernleşmesinin ÖzgünNoktası:Aydınlar", **History Studies,** Volume 3/3 , 2011 S.K.B.H.Jön Masonlara	s.s.40-46 s.216
V.Murad,Şehzade Nureddin Efendi ve Klementi	Ali Fuat Türkgeldi	**Görüp İşittiklerim**	s.266
Ali Suavi ,Kelanti,Ali Şefkati Bey ve V.Murad Ali Şefkati,Namık Kemal,TeodarKasap,MehmetRauf	Enver Ziya Karal Sahir Erman-Suha Umur	**Büyük Osmanlı Tarihi** "Ünlü Masonlar",**Mimar SinanDergisi**,S.19,Yıl:1976	s.s. 500-504, 514 s.93, 94
V.Murad Şahin Makarios	Orhan Koloğlu,	**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar)**	s.s. 114-151, 183 s.170
Avlonya'lı İsmail Kemal	İhsan Birecikli	,"Avlonyalı İsmail Kemal Bey'in Siyasi Faaliyetleri (1870-1908)",**Akademik Bakış**, C.3, S.5,Kış 2009	s.108
Sait Çelebi, Musa Kazım Efendi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi, Ali Suavi, Agah Efendi, Marko Paşa Kırım'lı Dr. Aziz Bey, Humbaracı Ahmet Paşa, Resneli Niyazi Bey,Talat Paşa , Cemal Paşa,Emanuel Karasu,ZiyaGökalp, MehmetCavit,ReşitErer,Ömer Seyfettin, Hüseyin Cahit Yalçın,İsmailCabulat, Abdullah Cevdet,İsmail Gaspıralı, Mustafa Suphi, Gazi Osman Paşa, Tevfik Rüştü Aras, Şükrü Kaya, KazımKarabekir, Fethi Okyar, Kazım Özalp, Refet Bele, Mim Kemal Öke	İlhami Soysal	**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**	s.s.5-13
TABLO:2			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAY FA NO:
Mim Kemal Öke, Nevzat Tandoğan, Mustafa Reşat Mimaroğlu, Adnan Adıvar, Lütfi Kırdar, Süleyman Asaf, Abdülhalik Renda, Hasan Saka,Bekir Sami, Rıza Nur,Ahmet Ağaoğlu,Tevfik Fikret,Reşit Galip, Memduh Şevket E.,Reşit Saffet, Yunus Nadi , Şinasi,Agah Efendi,İbrahim Müteferrika,Namık Kemal, Ziya Paşa,Ali Suavi ,Abdullah Cevdet İbrahim Müteferrika,Mustafa Reşit Paşa,Ahmet Vefik P., Mithat P.,Namık Kemal, Ziya Gökalp	İlhami Soysal Mustafa Besimzade Dündar Soyer	**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar** **Sorularla Masonluk** **Cumhuriyet leAdımAdım Olaylar, Anılar Yozlaşma Başlangıcı**	s.s. 5-13 s. 26, 27 s.92, 93 s.187
Şinasi Namık Kemal,Ziya Paşa, Abdülhak Hamid,Rıza Tevfik, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Talat Paşa	Irene Melikoff	**Suluca Höyük Gazetesi,** "Irene Melikoff, Türkiye'de Aydınlanma ve Bektaşiliğin Rolü", Yıl:1, S.177, 17 Temmuz 2006	s.s.4-6
İran Büyükelçisi Muhsin Han, Keçecizade Fuat Paşa, Mithat Paşa	Orhan Koloğlu	**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar)**	s.s. 170-190
Aznavur ,Garabet Ütüciyan , Mıgırdıç Beşiktaşlıyan,Hazaros Davud	Paul Dumont	**Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk**	s.27,28
Keçecizade Fuat Paşa, Mithat Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Tunuslu Hayrettin Paşa, İbrahim Hakkı Paşa, Berlin Sefiri Sadullah Paşa	Semih S. Tezcan-İsmail İşmen	**İlk Türk Masonları ve Sultan Murad V**	s.16,17
V Murad, Namık Kemal,Ş. Nureddin, Ş. Kemaleddin ,İ.S. Musa İbrahim, Mirza Necef Ali,Mirza Abdülkasım İ.S. Mirza Muhsin Han	Paul Dumont	**Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk**	s.s. 32-34
TABLO:3			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Fazlı Necib	Paul Dumont	**Osmanlıcılık , Ulusçu Akımlar ve Masonluk**	s.,65-68
Fazlı Necib	Tuncar Tuğcu	**Masonların Saklı Tarihi**	s. 185
Mustafa Fazıl Paşa, Mehmet Rauf Paşa ve Hüseyin Cemil Paşa	Tuncar Tuğcu	**Masonların Saklı Tarihi**	s. 186
Mehmet Cavit Bey, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi , Refet Paşa ,Basarya Efendi,Dr. Rıza Tevfik,Dr. Nureddin Ramih ,Miralay Hasan Hilmi	İlhami Soysal	**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**	s.273
Fethi Okyar,Rauf Orbay,Adnan Adıvar,Refik Saydam, Tevfik Fikret, Ahmet Ağaoğlu,Kazım Özalp, Hasan Saka, Şükrü Kaya, Tevfik Rüştü Aras , Raşit Erer, Servet Yesari	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.s.249-255

TABLO:4			
MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	**MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER**	**KAYNAKÇA**	**SAYFA NO:**
Lütfi Kırdar ,Behzat Budak, Ramiz Gökçe,Hüseyin Cahit Yalçın , Mithat Cemal Kuntay , Ahmet Emin Yalman, Mehmet Emin Yurdakul, Reşat Nuri Güntekin , Yunus Nadi	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.s.249-255
Hayim Naum	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.213
Fuad Paşa	Birgül A. Güler - Nuray E. Keskin	**Devlet Reformunu Tarihten Çalışmak Kamu Yönetimi: Yöntem ve Sorunlar**	s.s.101- 152
Tekin Alp	Mehmet Özden	"Atatürk Dönemi'nde Kemalist Metinler:Arâfda Bir Kemalizm: Tekin Alp ve Kemalizm (1936)",**Bilig** , Yaz / 2005 , S. 34	s.48
İsmail Cabolat,Ömer Naci,Hakkı Baha,Edip Servet,Kazım Nami, Yüzbaşı İsmail Hakkı,Süleyman Fehmi Bey	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.119
İbrahim Temo	Tamer Ayan Nalan Yıldız Özgül	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk** **S.K.B.H.Jön Masonlara**	s.115 s.442
TABLO:5			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Talat Bey,Cavit Bey, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi	Ahmet Ali Gazel	",İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde İttihat veTerakki Fırkası'nı Bölünme Noktasına Getiren Hizb-i Cedid Hareketi",**Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**,S.16, 2001	s.s. 259-268
Enver Paşa, Süleyman Faik Bey	Paul Dumont	**Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk**	s.27,28
Enver Paşa, Süleyman Faik Bey	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.s.171-173
Abdülhamid Zöhrâvî Efendi, Azimzâdeler, Arslanoğulları Mekke Emîri Hüseyin ,Faysal, Ali,Abdullah, Sandanski ve Paniça	A. Fikri Yavuz- İsmail Özen	**Bursalı Mehmet Tahir Efendi Osmanlı Müellifleri**	s.s.15-17
Dr.Nazım Maliye Nazırı Mehmet Cavit Bey, İsmail Canbulat Bey , Necip Ali ve Reşit Galip	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.290,291
Fikret Takiyeddin Onuralp	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.s. 275-277
Lavrence, Ağa Han Mustafa Sagir	Zeki Arıkan	**İzmir Basınından Seçmeler 1923-1938**	s.276
TABLO:6			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Hakkı Şinasi Paşa	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.s.278-280
Hilal-i Ahmer, Himaye-yi Etfal, Himaye-i Hayvanat Cemiyetleri, Fethi Bey	Mahmut Esat Bozkurt	**Masonlar Dinleyiniz**	s.s.42,43 , 52-57
Nurettin Ramih ,Mim Kemal Öke	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.382,383
Antuvan Filip ,Maliye Reisi Hasan Cebbar, Maliye müfettişi Fuat, Adalı Nafi, Corc Corci, Belediye Reisi Ayvazyan, Avukat Hayik Balyan, Avukat Yusuf Edip, Avukat Edvar Zerik, Hükümet Baytarı Hamdi Alul,Komiser Viktor Boğos , Jean Frankofil Mehmed	Yaşar Demir	"Hatay'da Siyasi Çekişmeler ve Türkiye'nin Politikası (1936-1938)",**History Studies**, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı ,2012	s.52
M.Kemal Bey	Zeki Arıkan	**İzmir Basınından Seçmeler 1923-1938**	s.543
M.Sami	Ergün Aybars	"Mahmut Esat Bozkurt ve Masonlar",**Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**,C.II,S.4-5 ,Yıl:1994-1995,İzmir ,1995	s.248
Nahit Hilmi Bey	Ergün Aybars	"Mahmut Esat Bozkurt ve Masonlar",**Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**,C.II,S.4-5 ,Yıl:1994-1995,İzmir ,1995	s.250-251
TABLO:7			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Hayrullah Örs	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.360
Necdet Egeran	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.349
Montesquieu,Rousseau, Voltaire,Diderot	N.O.Boyman İlhami Soysal	,"Masonluğa Göre Fikir Hürriyeti",**Türk Mason Dergisi,**Yıl:8, S.32, Ekim, 1958 **D.ve T.Masonluk ve Masonlar**	s.1765 s.138
Manuel Karasu Rahmi Bey	Suat Zeyrek	,"II. Meşrutiyet ilanı Üzerine Bazı Düşünceler:Darbe mi? Devrim mi?",**OTAM**, 32,Güz ,2012	s.207
Ali Suavi , Skaliyeri,Aziz Bey	Orhan Koloğlu	**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar)**	s.s.114-151,183
TABLO:8			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Filiki Etairia Locası, Emmanuel Ksanthos	Semih S.Tezcan- İsmail İşmen Bülent Akyay Necla Günay	**İlk Türk Masonları ve Sultan Murad V** "Tesalya Meselesi (1881)"(Tez) "Filiki Eterya Cemiyeti",**Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 1, 2005	s.26 s.y. s.274
La Renaissance Locası, Meles Locası	Paul Dumont	**Osmanlıcılık,Ulusçu Akımlar ve Masonluk**	s.93,94
Ali Koç Locası	Orhan Koloğlu	**Abdülhamit ve Masonlar**	s.29
Nikolay Pavloviç İgnatyev	Nalan Yıldız Özgül	**Sırra Kalem Basanlar Haşşaşilerden Jön Masonlara**	s.s.226-255,262-294
Talat Bey, Muhammed Ferid, Feracullah Han, Halil Paşa Lawrence	Mim Kemal Öke	**Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**	s.s.140-157,281
TABLO:9			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Cemalleddin Afgani	Enamullah Ahmay	"Cemaleddin Afgani'nin Düşünce Dünyası"(Tez)	s.s.78-95
Himaye-i Etfal Cemiyeti	Tamer Ayan N.Z.B.	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk** "Bir Mülahaza",**Türk MasonDergisi**,Yıl:7 ,S.26,Nisan 1957	s.225 s.1403
Himaye-i Etfal Cemiyeti	Orhan Koloğlu	**Sabah**,Orhan Koloğlu,14 Mart,2005	s.y.
Topkapı Fukaraperver Cemiyeti Yetimlere Yardım Cemiyeti	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.225
Halide Edip	Selahattin Çiftçi	"Halide Edip Adıvar'ın Öyküleri:Kenan'n Çobanları" **Turkish Studies**, V.4/3 ,Spr.2009	s.s.656-662
Türk Ocakları, Tevfik Remzi Mehmet Emin Yurdakul Burhaneddin Develioğlu	Tamer Ayan	**Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk**	s.258,259
Theodor Herzl	Abdülkadir İlgen	"Parvus Efendi: Kozmopolit Bir Yahudi Enternasyonal", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**,S.172,Şubat 2008	s.172
TABLO:10			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Suriye Protestan Koleji	Orhan Koloğlu Selçuk Günay	**Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar)** "II. Abdülhamid Dönemi'nde Suriye ve Lübnan'da Arap Ayrılıkçı Hareketlerinin Başlaması ve Devletin Tedbirleri", **Ankara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, XVII,28 1995	s.82 s.s. 86-108
Mülkiye , Tıbbıye , Galatasaray Sultanisi	Erıc Anduze	**Osmanlı Türkiyesi'nde Masonluk1908-1924**	s.15
Alman İsviçre Yurttaş Okulu Okulu	Ulrich Münch	"Bugünkü İstanbul Alman Lisesi'nin Alman ve İsviçre Yurttaş Okulu OlarakKuruluşÖyküsü: 1867_1874", **MemleketimizDersaadet**	s.128-162
Karataş Lisesi	Rıfat Bali	"Bir Yahudi Dayanışma Kurumu,B'naı B'rıth XI.Bölge Büyük Locası Tarihçesi ve Yayın Organı Hamenora Dergisi",**Müteferrika**, S.8-9, Bahar Yaz 1996	s.51
TABLO:11			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Teodar Kasap	Sahir Erman-Suha Umur Nalan Yıldız Özgül	"Ünlü Masonlar",**Mimar SinanDergisi**,Yıl:1976, S.19 **S.K.B.H.Jön Masonlara**	s.94 s.418
Ziya Gökalp	Ahmet Cevdet Paşa	Faideli Bilgiler	s.30
Avlonyalı İsmail Bey	Arzu Güldöşüren	"Arnavutluk'tan İstanbul'a Bir Âlim Portresi:Debreli Vildan Faik Efendi", **Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi** ,C.48,S. 48,Haziran 2015	s.s. 117-148
Ömer Paşa Dergahı Şeyhi Sabri		BOA,Y.A.RES,92/11,07 Za 1315(Hicri)	
Operaj Örgütü	Angelo Iacovella Nalan Yıldız Özgül Orhan Koloğlu	**Gönye ve Hilal İttihad-Terakki ve Masonluk** **Sırra Kalem Basan Haşşaşilerden Jön Masonlara Abdülhamit ve Masonlar (1905'e Kadar)**	s.s. 10-14 s.237 s.177
Himayey-i Etfal Cemiyeti	İlhami Soysal	**Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar**	s.279-280
Musa Kazım	İlber Ortaylı	**Tarikatler ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi Osmanlı Barışı**	s.146
Musa Kazım	Orhan Koloğlu	Sabah Gazetesi Orhan Koloğlu	Gazete Köşe Yazısı
TABLO:12			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Albay Remzi Bey	Elie Kedouire	"Jön Türkler, Farmasonlar ve Yahudiler", **Birikim Dergisi**,45	s.s.45-59
Musa Kazım	Cafer Ergin	"Şeyhülislam Musa Kazım Efendi", **Türk Mason Dergisi**,Yıl:9,S.35,İst. Temz, 1959	s.1907, 1908
Hüseyin Cahit ve Karasu Efendi	Osman Akandere	"Artin Cemal Bey'in Dâhiliye Nazırlığı Esnasında Ermeniler L.Y.İ.V.D. **Yeni Türkiye**, 60,2014	s.s.1-11
Newton,Francis Bacon,Elias Ashmol	Mustafa Besimzade	**Sorularla Masonluk**	s.29
Avlonya'lı İsmail Bey	İhsan Birecikli	**Akedemik Bakış**,C.3, S.5	s.98,99
Karasso , Talat Bey ,Cavit Bey	Elie Kedouire	"Jön Türkler, Farmasonlar ve Yahudiler", **BirikimDergisi**, 45,56	s.56
TABLO:13			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Said Çelebi ve İbrahim Müteferrika	Tahsin Yaşamak	"İkinci Meşrutiyet Öncesindeİstanbul'da Masonluk",**Mimar Sinan Dergisi**, Yıl:3, 1971,S.10	s.93
Rıza Nur,Yunus Nadi,Refet Bele	Suha Umur-Sahir Erman	"ÜnlüMasonlar", **Mimar Sinan Dergisi**,Yıl:1982, S.44	s.s.57-59
V.Murat	Suha Umur	"V.Murad'ın Masonluğu Hakkında Belgeler", **Mimar Sinan Dergisi,** Yıl:1975 ,S.18	s.28
Münif Paşa,Şehzade Kemalettin, Talat Paşa,Reşat Nuri Gültekin	Sahir Erman -Suha Umur	"Ünlü Masonlar",**Mimar SinanDergisi,**Yıl: 1976,S.20	s.s.67-69
Hobart Paşa,Rıza Tevfik, Şükrü Kaya	Sahir Erman -Suha Umur	"Ünlü Masonlar", **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1976, S.22	s.75,76
Şehzade Nurettin,Kazım Nami, Bekir Sami, Fazıl Ahmet	Sahir Erman -Suha Umur	"Unlü Masonlar", **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl1976,S. 21	s.71,72
Ahmet Mithat	FerhatKorkmaz	"İlk Dönem Romancılığmızda Dikkat Çeken Bir Cemiyet",**Batman,** 18_20April2012 Batman	s.s.517-531
TABLO:14			

MASON OLDUĞU İDDİA EDİLENLER	MASON OLDUĞUNU İDDA EDENLER	KAYNAKÇA	SAYFA NO:
Mehmet Emin,Kazım Özalp, Namık İsmail,Kemal Salih Sel	Sahir Erman - Suha Umur	"Ünlü Masonlar", **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1977,S.23	s.s. 81-84
Gırcıkyan,Mithat Şükrü Bleda, Hasan Saka, Hasan Ali Yücel	Sahir Erman - Suha Umur	"Ünlü Masonlar", **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1978,S.29	s.s. 71-73
Prens Abdülhalim Paşa,Ahmet Rasim, Refik Nevzat, Mustafa Reşat Mimaroğlu,Mustafa Necati	Sahir Erman - Suha Umur	"Ünlü Masonlar", **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1977,S.26	s.s. 77-79
Süleyman Asaf,Resneli Niyazi, Lütfi Kırdar	Sahir Erman - Suha Umur	"Ünlü Masonlar", **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1977,S.25	s.s. 73-75
Mehmet Emin Yurdakul,Hüseyin Kazım Kadri, Nurullah Şevket,Mesut Cemil Tel	Sahir Erman - Suha Umur	"Ünlü Masonlar", **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1977,S.24	s.s. 77-80
Hasan Cemil,Tevfik Rüştü Aras, Remzi Gönenç,Nevzat Tandoğan	Sahir Erman - Suha Umur	"Ünlü Masonlar", **Mimar Sinan Dergisi,**Yıl:1979,S.31	s.75,76
TABLO:15			

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında İzmir'de doğdu.2001 Yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinden Tarih Öğretmenliği mezunu oldu.17 Eylül 2001 tarihinde Afyon'un Çay ilçesine öğretmen olarak atandı.Tarih öğretmeni olarak 15. Yılını bitirdi.2015 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Yüksek Lisansa başladı.Tarih Öğretmenliğine hala devam etmektedir.